

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRK DEMOKRASİSİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE
1954 GENEL SEÇİMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Filiz EŞLİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Esat SARICAOĞLU

Kırıkkale, 2010

ÖZET

Bu çalışma, 1954 seçimlerinin Türkiye'nin demokrasi tarihindeki yerini belirlemeye yönelik bir çabadır. Seçim sürecinin nasıl bir siyasal mücadeleye dönüştüğünü ortaya koyarken, mücadelenin toplumla olan etkileşimini Demokrasi kavramı çerçevesinde ortaya koymaya gayret göstermektedir.

Bu konunun incelenmesindeki temel dürtü, demokrasinin varlığının tek bir seçimle açıklanamayacağını 1950 seçimlerinin ardından gelen ilk seçimle, toplumun siyasal süreçte tercihleri ile nasıl bir rol üstlendiğini ortaya koymaktır.

Çalışmada öncelikle Tek Partili döneme atıfta bulunulmuş, 1946 – 1954 arası dönem değerlendirilmiş ve 1954 sürecine yoğunlaşmıştır.

ABSTRACT

This study is an attempt to determine the place of the 1954 elections in the history of democracy in Turkey. While examining turning of the election process into a political struggle, the study also tries to display interaction between society and struggle within the context of the concept of democracy.

The basic motive behind studying this subject is to discuss that development of democracy in Turkey can not be explained just by one event, i.e. 1950 election, and to display how Turkish society with its preferences took an active role in th first election subsequent to 1950 election.

This study, fistly examines the Single Party Era, and then discusses the period between 1946-1954, and lastly concen-trates on 1954 election process.

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “ 1954 SEÇİMLERİ ” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

27.07.2010

Filiz EŞLİ

İmza

ÖNSÖZ

Tez konusu belirlenirken başlarda zorlandığımı söyleyebilirim. Fakat 2007 seçimlerini yakından takip etme olanağı bulduğum zaman Türkiye'nin seçimlerle demokrasi arasındaki bağıntısı konusu ilgimi çekti. Türkiye'nin çok partili hayat ile tanışmasının hemen ardından bu coğrafya'ya miras kalmamış bir kavramın yani demokrasinin tek bir seçimle açıklanması mümkün olamazdı. Bundan yola çıkarak, Türk siyasi tarihinin en önemli dönemleri arasında görülen ve çok partili sisteme geçildikten sonra yapılan 1950 seçimlerinin ardından 1954 seçimleri bir çok soruya cevap niteliği taşıyordu. Bu seçim, Türkiye'de demokrasiye geçişin ilk adımından sonraki dönemde gerçekleştirilen ilk seçimdi. Bu nedenle halkın içinden değil de, dönemin tek partisi olan CHP'den ayrılan bir gurubun oluşturduğu DP'nin toplumdaki yansımaları, gerek kendi içlerinde gerekse CHP ile olan çekişmelerine dikkat çekerek, ülkemizin bu günlere gelmesinde ve bu güne kadar olan siyasi çalkantılara ışık tutacağı düşüncesiyle tez konusu bu döneme ilişkin düşünüldü.

Bu çalışmada, Demokratik sistemin gerekleri arasında sayılan çok partili sisteme geçişin ardından "Demokrasi ortamında" gerçekleştirildiği düşünülen 1954 seçimlerini, demokrasi kriterleri doğrultusunda mı gerçekleştirildi ? sorusuna tez çalışmasında cevap aranmaya çalışıldı. 1954 seçimlerinin incelenmesinin bir diğer sebebi, seçimlerin öncesine ilişkin bilgiler doğrultusunda bir seçim kampanyasını ve bu kampanyanın siyasal sürece yansımalarını araştırmaktı.

Çalışmada, seçim kampanyasını değerlendirebilmek için birinci bölüm seçim öncesi 1954'e giden süreç başlığı altında ele alındı. İktidar-muhalefet ilişkileri ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan değişim içerisindeki yapı ile değerlendirmeye çalışıldı. İkinci bölümde seçim kampanyası, propagandalar, miting ve nutuklar, seçim beyannameleri başlıkları altında iktisadi ve siyasi çerçevede incelenmiştir. Son bölümde de seçim sonuçlarının değerlendirmesi istatistiksel bilgiler doğrultusunda ele alındı, ayrıca parlamenter yapıya da değinilerek politikanın elitlerini, eğitim ve mesleki konumları da dahil edildi. Tüm bunlar, siyasal mücadelenin ne denli demokrasi kriterleri çerçevesinde meydana geldiğini ve sonuçlarının topluma nasıl yansıdığını ortaya koyabilmek açısından önem arz eden bilgilerdi.

Gerek konu seçimimde gerekse tez çalışmalarımın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Sn. Yrd.Doç.Dr. M.Esat SARICAOĞLU Hocama, yine büyük emeklerini ve desteklerini gördüğüm değerli hocalarım Sn. Prof. Dr. A.Nezihi TURAN, Sn. Yrd.Doç. Dr. Orhan AVCI ve Sn. Dr. Cafer GÜLER'e emek ve sabırlarından dolayı teşekkür ederim. Değerli zamanını bana ayırarak bilgi ve görüşlerini paylaşan TESAV Başkanı Sn. Erol TUNCER'e de çok teşekkür ediyorum.

Tez çalışmamı hazırlarken, tarihte yaptığım yolculuk süresinde her türlü sıkıntımı paylaşan, bana güven ve destek veren Aileme özellikle sabrından ötürü anneme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmam boyunca her ihtiyacım olduğunda desteğini esirgemeyen canım arkadaşım Burcuya ve değerli ablam Av. Feyza ERGÜN'e minnettarlığımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
KİŞİSEL KABUL	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	9
I. BÖLÜM	22
1954'E GİDEN SÜREÇ	22
1-1-) İÇ POLİTİKA	22
1-1-2-) Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması.....	24
1-1-3-) Geçmişin Hesabı, CHP'nin Mallarına El Konulması	25
1-1-4-) Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri	26
1-1-5-) II. Menderes Hükümetinin Kurulması ve 14 Mayıs DP Yılı Dönümü.....	28
1-1-6-) Atatürk'ü Koruma Kanunu	29
1-1-7-) 1951 Ara Seçimleri ve 3. Büyük Kongre.....	30
1-1-8-) Halkevlerinin Kapatılmasıyla 1954'e Giden Yolda Baskıların Artması	31
1-1-9-) Millet Partisinin Kapatılması	34
1-2-) EKONOMİ POLİTİKASI.....	36
1-2-1-) DP'nin İktisat Politikaları	36
1-2-2-) Özel Girişimcilik Politikası, Marshall Yardımı	37
1-2-3-) Yabancı Sermaye ve Petrol Yasası	40
1-2-4-) Ziraat Politikası.....	42
1-2-5-) Maliye Politikası ve Enflasyon	44
1-3-) DIŞ POLİTİKA	46
1-3-1-) Kore'ye Asker Gönderme.....	46
1-3-2-) Türkiye'nin NATO'ya Girişi.....	50
1-3-3-) Sovyet Tehdidine Karşı Balkan ve Bağdat Paktı.....	54
1-3-3-1-) Balkan Paktı.....	54
1-3-3-2) Bağdat Paktı.....	57
II. BÖLÜM	60
1954 SEÇİM KAMPANYASI	60
2-1-) SEÇİMLER ÖNCESİ PARTİLERİN SEÇİM FAALİYETLERİ	60
2-1-1-) DEMOKRAT PARTİ SEÇİM KAMPANYASI	61
2-1-1-1-) Seçim Propagandaları	61
2-1-1-2-) Demokrat Parti Aday Yoklamaları ve Aday Listeleri	65
2-1-1-3-) Seçim Mitingleri ve Nutukları.....	68
a-) İç Politika.....	68
2-1-1-4-) Seçim Beyannamesi.....	75
2-1-2-) CUMHURİYET HALK PARTİSİ SEÇİM KAMPANYASI.....	81
2-1-2-1-) Seçim Propagandaları	81
2-1-2-2-) Cumhuriyet Halk Partisi Aday Yoklamaları ve Aday Listeleri.....	88
2-1-2-3-) Seçim Mitingleri ve Nutukları.....	92
a-) İç Politika.....	92
2-1-2-4-) Seçim Beyannamesi.....	98

2-1-3-) CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ SEÇİM KAMPANYASI.....	100
2-1-3-1-) Seçim Propagandaları.....	100
2-1-3-2-) Cumhuriyetçi Millet Partisi Aday Listeleri.....	102
2-1-3-3-) Cumhuriyetçi Millet Partisi Seçim Beyannamesi.....	103
III. BÖLÜM.....	104
SEÇİM ANALİZLERİ.....	104
C-1-) 1954 Seçimleri ve İstatistikî Sonuçları.....	104
C-2-) Sayısal Analiz ve Milletvekillerinin Eğitim ve Mesleki Durumu.....	109
C-2-1-) Demokrat Partide Adayların Mesleki Dağılımı.....	111
C-2-2-) Cumhuriyet Halk Partisinde Adayların Mesleki Dağılımı.....	112
C-2-3-) Cumhuriyetçi Millet Partisinde Adayların Mesleki Dağılımı.....	113
C-3-) Seçim Sonuçlarının Coğrafi Analizi.....	114
C-4-) Seçim Sonuçlarının Siyasi Analizi.....	116
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA.....	120
EK - I.....	128
DEMOKRAT PARTİ'NİN 1954 SEÇİMLERİNDEKİ ADAY LİSTESİ.....	128
EK - II.....	136
CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN 1954 SEÇİMLERİNDEKİ ADAY LİSTESİ AFYON.....	136
EK - III.....	142
CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN 1954 SEÇİMLERİNDEKİ ADAY LİSTESİ.....	142
EK - IV.....	147
IX. DÖNEM T.B.M.M PARLAMENTERLERİNİN MESLEKİ VE EĞİTİM DURUMLARI.....	147
I-) DEMOKRAT PARTİ.....	147
II-) CUMHURİYET HALK PARTİSİ.....	165
III-) CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ.....	167
EK - V - 1954 SEÇİMLERİ SİYASİ PARTİLERİN VE BAĞIMSIZLARIN İLLERDEKİ OY SAYILARI VE OY ORANLARI.....	168
EK - VI - 1954 SEÇİMLERİ SİYASİ PARTİLERİN VE BAĞIMSIZLARIN İLLERDE ÇIKARDIKLARI MİLLETVEKİLLERİ SAYILARI.....	171

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.b	: Adı geçen belge
Haz.	: Hazırlayan
y.y.	: Yayım yeri
y.y	: Yayımcı yok
bkz.	: Bakınız
Ünv.	: Üniversite
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DP	: Demokrat Parti
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
MP	: Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: TBMM
TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclis Tutanak Defteri
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
AP	: Askeri Personel
IMF	: Uluslararası Para Fonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TL	: Türk Lirası

GİRİŞ

Demokrasinin özü seçebilme özgürlüğüdür ve herhangi bir bakımdan eşit olan insanların mutlak olarak eşit oldukları düşüncesine dayanır. Türk demokrasi tarihinin dönemeci olarak kabul edilen 1950 seçimleri, öncesinde çok partili yaşama geçişle sancılı bir devre yaşamıştır. Hızla yol alarak 1954 seçimlerine giden Türkiye, hukuki, ekonomik ve siyasi açılardan, demokrasiye bağlılığını bugün bile tartıştığımız bir takım evrelerden geçmiştir.

II. Dünya Savaşı ile demokrasi sınavı verilirken, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik durum Dünyadan bağımsız düşünülemezdi. Tek partili diktatör rejimlerin hâkim olduğu II. Dünya savaşı öncesinde, Türkiye'nin de siyasal sistemin tek partili rejim olduğu, 1931 kurultayında resmen ilan edilmişti. Parti programına Kemalizm'in 6 ilkesi dâhil edildi ve buna ek olarak tek partinin yürütme gücünü sınırsız kılacak bir ilke daha eklenmiştir. Bu ilke devletin esas teşkilatı; Türk milletinin idare şekli vahdet-i kuvâ esasına sahip olan devlet şeklimizdir. Bu şekilde, Büyük Millet Meclisi namına hâkimiyet hakkını kullanır; Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu Heyeti onun içinden çıkar, şeklindeydi. Bu kurultayda ayrıca kuvvetler birliği ilkesinin de tek parti ile gücünü pekiştirmesi kabulü vardı.¹ Böylece parti tek ve büyük bir otorite ile ülkeyi yöneteceğini ortaya koymuştur. Parti-Devlet bütünleşmesinin resmiyete dökülmesi ise altı okun 1937'de anayasaya girmesi ile olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, Meclis İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı olarak seçti. 26 Aralık 1938'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin olağan üstü kongresi, parti tüzüğünü; İsmet İnönü'nün partinin sürekli genel başkanı olarak seçilebilecek şekilde değiştirdi ve bu kongrede aynı zamanda İnönü "Milli Şef" unvanını aldı.² Kamuoyu tek parti idaresinin güçlenmesini kaygıyla karşılamıştı. 1938'den sonra bürokrat zihniyetli bir grubun ülkedeki tüm faaliyetleri sıkı kontrol altına alarak iktidarı elinde tutması hoşnutsuzluğa neden olmuştur. II. Dünya Savaşının ortaya çıkışı ile gündem değişmiştir. Türkiye savaş yıllarında çekingen bir siyaset izleyerek tarafsızlığını ilan etmiş, Fransa ve İngiltere ile 1939'da; Almanya ile de 1941'de saldırmazlık anlaşması imzalamıştır. Fakat bu siyaseti müttefikleri tarafından

¹ Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Ank.,1995, s.316

² Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yay.,İstanbul.,1996, s.20

hoş karşılanmamıştı. 23 Şubat 1945 Birleşik Almanya'ya savaş ilan etti ve 24 Şubat 1945'de Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzaladı.³ Dünya bir değişim süreci içerisindeydi. Müttefikler, Atlantik Beyannamesini yayınlayarak, uğruna savaşılan kutsal değerler olarak dile getirdikleri demokratikleşme ve demokrasi ilkelerini, tüm dünya uluslarının, siyasal yapısında egemen kılmak için San Francisco Birleşmiş Milletler Konferansını tertitlediler. Türkiye hala demokratik olmayan tek parti yönetiminin olduğu bir yapıya sahipti ve bu yapı, savaş sonrasında kurulmakta olan yeni ilkelerle bağdaşmamaktaydı. İsmet İnönü bu yeni dünya düzenini görmüş, ABD ve İngiltere'ye savaş sonrasında Türkiye'nin bu demokratik düzen içerisindeki yerini alacağını Birleşmiş Milletlere bildirmiştir.⁴

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihinde Gençlik ve Spor Bayramı için yaptığı bir konuşması, demokrasi yolunda ilerleneceğini gösteriyordu. 1 Kasım 1945 tarihli konuşmasındaki ifadesi ise sistemdeki noksanlığın bir muhalefet partisinin eksikliğinden kaynaklandığını destekler nitelikteydi. İktidar partisinin uzlaşmazları, tek partili devlet yapısını korumak isterken başlangıçta olduğu gibi reformları tepeden uygulamak istiyorlardı.⁵ Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı, muhalefetsiz bir şekilde elinde tutuyordu. Parti ile hükümet arasında hiçbir ayırım yoktu. Partinin il yöneticileri aynı zamanda ilin valileriydi, yani gerçekte parti hükümetti.⁶

Diğer yandan savaş yıllarında bazı ekonomik ve toplumsal tedbirler alınmıştı. Bu tedbirler ve hükümetin ekonomi politikası kamuoyunda hoşnutsuzlukla karşılandı. Çünkü yükselen enflasyon, kentsel bölgelerdeki mal kıtlığı ve ürünlere konulan narhlara bir de “milli korunma kanunu” eklenince hükümet, ağır denetim mekanizmaları kuracak kadar geniş yetki sahibi olmuştu.⁷

Kütahya milletvekili Adnan Menderes Aydın'da yaptığı bir konuşmasında; Türk siyasi hayatı üzerinde savaşın etkilerini açıklarken, savaş sürecinde yaşanan güçlüklerin, tek partili sistemden dolayı memleketin bünyesinde bir takım zaafı ortaya

³ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller**, İmge Kitap, 3.Baskı İstanbul, 2008, s.244

⁴ Hikmet Pala, **Cumhuriyet Modernleşmesi Projesinin bir aracı olarak Ordu Halkevi ve Çalışmaları**, [Yayınlanmamış]Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv.,Ankara, 2006, s.327

⁵ İfadenin tam metninde “Memleketin ihtiyaçları sevgiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.” şeklinde yer alıyordu. bkz. Feroz Ahmad, **a.g.e.** s.23

⁶ **A.g.e.**, s.15

⁷ **A.g.e.**, s.23

çıkardığından bahsetmişti. Tek parti ile yönetilen devletlerin II. Dünya Savaşı ile yenilgiye uğradığını belirtmiş ve hiçbir devletin, büyük milletlerarası olayların ve çağdaş ideolojik akımlarının etkisi dışında kalamayacağını, bu etkinin Türkiye’de de duyulduğunu, söylemiştir.⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1946 tarihinde söylediği nutkunda bir başka partinin kurulması gerekliliğini şöyle ifade eder:

“Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak itham edilmiştir. Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka bir partinin kurulması mümkün olacaktır”⁹

1945’ten sonra kurulan siyasi partiler ilk önce Cumhuriyet Halk Partisi içinde başlayan fikir ayrılıkları ve parçalanmalar sonucunda doğmuştur. 7 Haziran 1945’te Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İzmir Milletvekili Celal Bayar, Kars Milletvekili Fuat Köprülü ve İçel Milletvekili Refik Koraltan, CHP Meclis Grubunda, Meclis içtüzüğünün değiştirilmesine yönelik bir önerge sundular. Önergede, Basın Kanunu’nun Bakanlar Kurulu’na gazete kapatma yetkisi veren 50. maddesi ve gazete çıkarmak için ruhsat almayı gerektiren 17. maddenin değiştirilmesi talep ediliyordu. Basının bu konudaki görüşleri ise; önergenin altında Celal Bayar’ın imzası olduğu için önemli olduğu yönündeydi. Fakat kendisinin başbakanlık döneminde de bu değiştirilmesi istenen maddenin varlığı hatırlatılarak, bu durumun çelişkili olduğuna dikkat çekmişlerdi. Görüşleri aynı zamanda yeni bir basın kanunu fikrine destek verecekleri yönündeydi. Bu önerge *Dörtlü Takrir* diye anılırken, basında da “*Bayar’ın Takriri*” diye adlandırıldı.¹⁰ 21 Eylül 1945’te Adnan Menderes ve Fuat Köprülü CHP’den ayrılmıştır. Bu arada Celal Bayar; Refik Koraltan ve Hikmet Bayur’un bir parti kuracağına dair basında çıkan haberleri desteklercesine 26 Eylül 1945 tarihinde hem CHP’den hem de milletvekilliğinden istifa etmiştir. Celal Bayar 30 Kasım 1945 tarihinde yeni bir parti kuracaklarını açıklarken, Son Telgraf gazetesi haberi “*Celal*

⁸ 18 Temmuz 1946, *Cumhuriyet*

⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler 1859-1952*, İstanbul,1952, s.647

¹⁰ İhsan Fuat Özgen, *Cumhuriyet Döneminde Celal Bayar’ın Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri (1923-27 Mayıs 1960)* [Yayınlanmamış] Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.,2000 s.183

Bayar Partisi” başlığı ile vermiştir. Celal Bayar gazeteye verdiği beyanatta şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Size şunu kesin olarak söylerim; Kemalizm’e onun istihdaf ettiği hür milli hâkimiyete bağlılığım, başında olduğu kadar saf ve samimidir. Kemalizm’den başka herhangi bir ideoloji ile hiçbir alakam yoktur. Zaten Kemalizm deyince, bunun demokrasi mefhumunun tam ifadesi olduğunu biliyorsunuz...zaman-zaman mesuliyetini üzerime aldığım inkılabımızın esaslarından ayrılabilmek benim için mümkün değildir. Siyasi hayata devam etmek için bana hâkim olan fikirleri ortaya koyacağız, herkes görecektir.”*¹¹ Celal Bayar verdiği bu beyanatta partisinin fikir zeminini açıklarken halk arasındaki yerini; devlet çizgisinde, devlete ve cumhuriyet ilkelerine bağlı olmakla birlikte milli mücadeleden sonra beliren, halkın sorunlarına cevap verecek bir biçimde olacağı izlenimini vermiştir.

Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da resmen kuruldu ve 8 Ocak 1946’da toplanan Kurucular Kurulu tarafından Celal Bayar Genel Başkanlığa seçildi. Demokrat Parti ilk yıllarda kuvvetini, içinde üniversite profesörlerinden basit köylülere kadar geniş bir halk kitesinden alıyordu.¹² Farklı grupların oluşturduğu bu geniş yelpaze ile Demokrat Parti’nin kuruluşundan sonraki ilerlemesi çok süratli oldu. Çeşitli sebeplerden Partinin üye sayısı artmaya başladı.

Demokrat Parti’nin güçlenmeye başlamasıyla, İktidar Partisi CHP, 1947’de yapılması planlanan seçimleri 1946 yılında yapmaya karar verdi. Böylece Demokrat Parti tam olarak teşkilatlanmadan bir baskın seçim yapmak isteğini ortaya koydu. Mecliste Cemiyetler Kanunu değiştirilmiş; Haziran 1946’da seçim yapılması kararı alınmış ve Vilayetlere tebliğ edilmişti.¹³ 21 Temmuz 1946’da açık oy gizli tasnif usulü, yani demokratik olmayan bir yöntem ile genel seçimler yapıldı. Demokratlara göre, iktidar bunu 4 sene daha başta kalabilmek için yapmıştı.¹⁴ Seçim sonucunda **CHP 395, DP 66, Bağımsızlardan** ise 4 milletvekili seçilmiştir.¹⁵

¹¹ Özgen, a.g.e.,s.183-184

¹² Karpat, a.g.e.,s.530-533

¹³ Özgen, a.g.e.,s.191

¹⁴ Karpat, a.g.e.,s.535

¹⁵ Özgen, a.g.e.,s.196

Demokrat Parti kurulduktan 6 ay sonra ve TBMM normal dönem sürecinden önce seçim yenileme kararı verilmişti.¹⁶ Seçimlerin sonucundaki genel izlenim ise seçimlerin dürüst olmadığı yönündeydi ve memleketteki mevcut gerginliği arttırdı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 24 Temmuz 1946'da bir tebliğ yayımlayarak, seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı yayınlar yapılmasını men etmişti.¹⁷

1946 seçimlerinin ardından TBMM 8. dönem ilk toplantısını 5 Ağustos 1946'da yapmıştı. Seçimlerden arta kalan problemlerin çözüm yeri de elbette ki Meclis'ti. CHP Meclis'te büyük çoğunluğu elinde bulundurduğu için Meclis Başkanlığı'na kendi adayları olan Kazım Karabekir'i getirdi. Hükümeti kurmak görevi Recep Peker'e verilmişti. Peker, tek partili sistem taraftarı ve uzlaşmaya yanaşmayan birisi olarak tanınıyordu. Hükümet kurulduktan kısa bir süre sonra ekonomik ve siyasi alanda uygulamaya başladığı kararlar kamuoyunda huzursuzluklara neden oldu. Bu icraatların en önemlisi 7 Eylül kararlarıydı. Ekonomik tedbirleri içeren bu kararların amacı, üzerinden fiyat ve miktar sınırlamaları kaldırılacak olan ithalatın artışını sınırlı tutmak ve dışarıya satılmakta olan ürünlerin dolar cinsinden fiyatını düşürerek ihracatı arttırmaktı. Fakat paranın değeri düşürüldükten sonra ithal malların fiyatı kısa zamanda %50 nispetinde arttı. İhraç malları ise ucuz fiyatlarla satılıp gitti. Bu sonuçlar hayat pahalılığını körükledi. Bu sonuçlar aynı zamanda DP'nin lehine işlemişti. 7 Eylül kararlarından zarar gören kişiler DP etrafında toplanmaya başladı.¹⁸

Böyle bir ortamda DP birinci büyük kurultayını 7 Ocak 1947'de Ankara'da topladı. Bu kurultayın Türk Demokrasi hayatındaki önemi ise Cumhuriyetin kurulmasından bu yana ilk defa halka dayalı bir kurultay olmasıydı.¹⁹ DP'lilerin kurultayı 11 Ocak'a kadar sürdürdü ve iktidara yeni öneriler sunacak kararlar alındı. Bu önerilerde seçim yasasının, bağımsız bir yargı kurulu tarafından denetlenecek biçimde değiştirilmesi, cumhurbaşkanlığı görevi ile parti genel başkanı görevinin bir kişide değil farklı kişilerde olmasını ve Anayasaya aykırı gördükleri bütün yasaların iptali istemi üzerine çağrıda bulundular. Bunun üzerine Cumhuriyet Halk Partisi parti reformlarını ve tüzüğünü görüşmek üzere 16 Ocak'ta toplandı.²⁰ 27 Ocak'ta da kabul edilen parti

¹⁶ Tunaya, **a.g.e.**,s.657

¹⁷ Baha Akşit, **DP ve Kuruluş**, Selçuk Üniv.Basımevi , Konya, s.98

¹⁸ Ahmet Yeşil, **Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, Kültür Bak.yay.,Ankara.,1988,s.92-97

¹⁹ Yeşil, **a.g.e.**,s.102

²⁰ Ahmad, **a.g.e.**,s.34

program ve tüzüğü, çok partili rejimin ihtiyaçlarına uygun olacak biçimde değiştirildi. Bu düzenleme, Kemal Karpat'ın deyimiyle Halk Partisi'nin normal bir parti haline gelmesini mümkün kıldı. Programda, millet bütün iktidarın kaynağı olarak gösterilmekteydi. Tüm özgürlükler (düşünce, söz, basın, siyasi parti ve sendika kurma) bireyin ve toplumun serbestçe gelişmesi için zorunlu şart olarak kabul edilmişti. Ekonomik sorunlarda da CHP, özel teşebbüsü tanımakla birlikte, devletçiliği muhafaza etmekteydi. Devlet teşebbüslerinde idare ve sorumluluk bakımından adem-i merkezîyet savunulmaktaydı. Program ayrıca, yabancı sermayeden de yerli sermaye ile eşit şartlar içerisinde faydalanılacağını bildırıyordu. Sosyal ve politik alanda da; işçileri korumak, işsizlere iş bulmak, fazla çalışma ücreti, toplu sözleşme ve hayat sigortası gibi tedbirler içeriyordu.²¹

Parti böylece liberal olmayı seçiyordu. Devrimlere temel olan ilkelere taviz vererek diğer partiler ile arasındaki mesafeyi kapatmaya çalıştı ve bunu elbette ki iktidarda kalma umuduyla yapmıştı. Kurultayda alınan kararlar Cumhuriyet Halk Partisi içinde karışıklığa neden olmuştu. 6 Nisan 1947'de İstanbul ara seçimlerinin, 30 Mayıs 1947'de de muhtarlık seçiminin yapılması ortamdaki gerginliği iyice arttırmıştı. Demokrat Parti'liler Seçimleri boykot etmişlerdi. İktidarın bu seçimleri anti-demokratik bir biçimde yaptığını, bu uygulamanın devam etmesi halinde Meclis'ten çekileceklerini ifade ettiler.

12 Temmuz beyannamesinin yayınlanmasındaki amaç, DP'lilerin halkla olan bütünleşmesi, yapılan seçimlerde ve alınan kararlarda gizliliğin ve tepeden inme politikanın geçerliliğinin kalmamasıydı. Bu beyannamenin en önemli yanı, muhalefet partisinin, parti olarak eşitliğinin CHP tarafından tanınmasıydı. İsmet İnönü çok partili sistemin temellerini ortaya koyuyordu. Kemal Karpat bu durumu, Seçimlerin yapıldığı 21 Temmuz 1946 tarihi ile İnönü'nün demecinin yayınlandığı 12 Temmuz 1947 arasında geçen devre Türkiye'de çok partili sistemin yerleştiği en önemli devre olduğu düşüncesi ile değerlendiriyordu.²² Beyannamenin bu sonuçları iktidar-muhalefet çekişmesinin yanı sıra parti içi çekişmelerinde temeline oturmuştu. İsmet İnönü Recep

²¹ Karpat, a.g.e.,s.520-521

²² A.g.e., s.275-298

Peker'in görevde kalmasını istemiyordu. 12 Temmuz beyannamesi Recep Peker hükümetinden kurtulmuş olmanın rahatlığını yaşıyordu.²³

Diğer yandan 12 Temmuz Beyannamesi Cumhuriyet Halk Partisinde olduğu kadar Demokrat Parti içerisinde de anlaşmazlık yaşanmasına sebep olmuştu. Beyanname, partiler arasında uzlaşma zemini de sağlıyordu. Demokratlar arasında da uzlaşmazlar grubu vardı ve her ne olursa olsun Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı mutlak muhalefet taraftarı idiler. Burada dikkati çeken unsur, partiler arası ilişkilerin devletin yararına olacak bir biçimde ılımlı bir hava içine girmesiyle parti içi mücadelelerin su yüzüne çıkmasıydı. Aynı atmosfer 1950-1954 yıllarında iktidar-muhalefet arasında da yaşanacaktır. Partiler arası ve parti içi yaşanan olumsuzluklara rağmen 22 Temmuz 1947'de DP kurultayında, 12 Temmuz Beyannamesi benimsenmişti. Bu kurultayda da DP'de ihraç ve ayrılmalar yaşanmış, DP kurul üyelerinin yarıya yakını ayrılmıştı. Fakat beklenen bölünme tam anlamıyla gerçekleşmemişti.²⁴

Demokrat Parti'den ayrılan milletvekillerinin bir kısmı, Mecliste ayrı bir grup oluşturarak kendilerine "Müstakil Demokratlar Grubu" adını verdiler. Bu grup 10 Mayıs'ta varlığını ilan ederken diğer bir grupta 20 Temmuz 1948'te Millet Partisi adıyla yeni bir partiyi kuruyordu.²⁵

Ülke içindeki basın, daha tam oluşmadan bu partinin başarısız olmasını istiyor gibiydi. Kişisel çatışmalardan doğduğu için kısa ömürlü olacağı inancı vardı. Ayrıca bu parti serbest bir siyaset güderken, muhafazakâr gruplar tarafından tutuluyordu. DP ve CHP'liler dini gericiliğe yol açacağı endişesi taşıdığı için olumsuz tavır takınmıştı. Bu iki büyük partinin Millet Partisine olan tavır birliği, Millet Partisi'nin Türkiye'nin 3. büyük partisi olma ve oyları bölme potansiyeli endişesi olarak açıklanabilirdi. Kamuoyunda da acımasızca eleştiriler alan Millet Partisi, bu eleştirileri en çok da muhalefeti parçaladığı yönünde alıyordu.²⁶ Çok partili sisteme dışarıdan bakıldığında ise tam olarak oluştuğu görüntüsünü vermekteydi.

DP'liler yaklaşan 1948 ara seçimleri için CHP ile Seçim Kanunu üzerinde anlaşmazlık yaşıyordu. Seçimler ve Seçim Kanunu ortamın yeniden gerilmesine sebep oldu. Seçim Kanunu, 1948 ara seçimleri ve 1950 genel seçimler ilkesine dayanıyordu,

²³ Yeşil, a.g.e.,s.117

²⁴ Yeşil, a.g.e., s.129

²⁵ Ahmad, a.g.e., s.41

²⁶ Karpat, a.g.e., s.330

fakat DP yapılan bu değişikliği onaylasa da yetersiz buluyordu. Seçimlerin idari değil, adli makamlarca denetlenmesi konusunda ısrar etmişlerdi; çünkü bu kabul edilmezse 12 Temmuz beyannamesinden öncesine dönüleceğini ima ediyorlardı.²⁷ DP'liler bunları da göz önüne alarak 1948 ara seçimlerine girmeme kararı almıştı. Celal Bayar, kanunda yapılan değişikliklerin seçim emniyetini sağlayacak nitelikte olmamasını sebep gösteriyordu.²⁸

1950 Seçimleri öncesinde seçmenler üzerindeki baskılar giderek artmaya başladı. Muhalefet, idari amirlerin seçmen üzerinde baskı kurduğuna dair güçlü iddialar öne sürüyordu. Demokrat Parti, seçim yaklaştıkça işçiler ve köylüler üzerindeki baskıların arttığını da söylüyordu. Şeker fabrikaları işçileri, amirlerinin baskısından yakınırken, DP'den ayrılmayan işçilerin fabrikadan çıkarılacağına haberleri duyuluyor, iddiaları yayılıyordu.²⁹ Çukurova Bölgesinde de, oyunu CHP'den yana kullanmayanlara kredi verilmeyeceği söyleniyordu.³⁰ Amasya'da muhtarlarca, hükümetin, CHP'ye oy vermeyen köylünün mahsulünü sürmek için hayvan vermeyeceğine dair propaganda yapıldığı dillendiriliyordu.³¹ DP ayrıca sahte oy pusulaları ve hatalı tanzim edilmiş seçmen kartları gibi usulsüz uygulamaların mevcut olduğunu da iddia ediyordu.³² CHP'si ise tüm bu iddiaları reddederek, CHP'nin milli mücadele temelleri üzerine kurulmuş bir devrin partisi olduğunu altını çiziyordu.³³

Anadolu'nun birçok şehrinden baskı ve şiddet uygulandığına dair şikâyetler ve dilekçeler alınmaktaydı. Uşak'tan giden bir şikâyet dilekçesinde 21 Temmuz seçimlerinde CHP lehine çalışan kaymakamın Demokrat Parti'yi destekleyen halka çeşitli baskılar uyguladığı ifadesi yer alıyordu.³⁴ Cihanbeyli'den giden dilekçede bu doğrultuda şikâyetler içeriyordu. Kalkanlı Demokrat idare heyeti azaları, (köy ihtiyar heyeti), köy muhtarını defalarca Kaymakama şikâyet etmiş fakat sonuç alamamışlardı. Şehir kulübü idare heyeti seçimini, Demokrat Partililer kazanmış fakat Kaymakam bunu

²⁷ Karpat, **a.g.e.**, s.336-337

²⁸ Tunaya, **a.g.e.**, s.657-658

²⁹ 27 Nisan 1950, **Hürriyet**

³⁰ 6 Mayıs 1950, **Cumhuriyet**

³¹ 12 Nisan 1950, **Cumhuriyet**

³² 4 Mayıs 1950, **Cumhuriyet**

³³ 10 Mayıs 1950, **Cumhuriyet**

³⁴ T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B.030.01.00.66-412.2.7,264 nolu belge.** Bu evrakta, baskılardan örnekler verilmiş “ Muhtarlık seçimleri sırasında partimize kayıtlı vatandaşlar seçimi kazandıklarında DP üyesi oldukları için kendilerine” buyruntu vermemiş ve onları istifaya zorlamışlardır.

bozdurtmuştu.³⁵ Ayrıca köylerde DP'li vatandaşların polis ve jandarma tarafından baskı altına alınması ve il dâhilindeki birçok kimselerin hükümet tarafından fişlenmesine tanık olanlar, şikâyetlerini dilekçelerle bildirmişlerdi.³⁶ Bu dilekçeye göre fişleme ile tabir olunan bu hâl, halkı, devletin nezdinde itibar sahibi olmanın sadece hükümet tarafından olanlara münhasır olduğunu göstermekteydi. Bir köyde sıradan bir vatandaşın fişlenmesi halkın korkuyla sindirilmek istendiği anlamına gelmekteydi.

Halkın üzerindeki bu baskıları uygulayan kesimin (Jandarma, vali, kaymakam...) özellikle de valilerin hükümet ile birlikte hareket etmesi, halkı sıkı bir disiplinde yönetmeleri, hükümetin asker yanlarını unutmadıklarını ve bunu siyasetten ayrı düşünmediklerini gösteriyordu. Halkın bu baskılar altında seçimlere gitmesi CHP'nin kaybetmesinde büyük rol oynayacaktı.

Seçim kanununda ki değişiklik, 1950 seçimleri öncesi çözülmesi gereken önemli bir sorundu. 1949'da ciddi bir mücadeleden sonra seçim mekanizmasının değişmesi ile 1950 seçimlerine gizli oy açık tasnif esasını kabul eden bir kanunla gidilmesine karar verildi. Kanunun esasları bir ilim heyeti tarafından hazırlanmıştı ve kanun tasarısı 7 Şubat 1950 tarihinde TBMM'de müzakere edilmeye başlandı. CHP ve DP bu konuda işbirliği yapmışlardı. Zira DP yıllardır bunun mücadelesini veriyordu. Tasarı CHP ve DP milletvekillerinin oyları ile 16 Şubat 1950'de kanunlaştı.³⁷ Tek Parti idaresinin sonu olarak adlandırılabilir bu demokrasi hareketini, Dünya, II. Dünya Savaşı gibi bir sonuçla atlatırken, Türkiye bu sayede daha sakin geçirebilmiştir.

Şubat 1950'den sonra da seçim kampanyası tüm hızıyla başlamıştı. Cumhuriyet Halk Partililer ise seçimi kazanacaklarından çok emin idiler; hatta seçimlerden sonra oluşacak Mecliste DP'lilere milletvekili önermeyi dahi düşünüyorlardı.³⁸ CHP seçimleri kazanmak için çok çaba harcıyordu. İsmet İnönü seçim zamanında yurdun dört bir yanını dolaşarak seçim kampanyasını yürütüyordu. Seçim tartışmalarının en önemli konularından biri olan diktatörlük eleştirilerinin asıl hedefi olan İnönü, bu eleştirilere

³⁵ T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B.030.01.00.66.412.2.22:269 nolu belge.**, "Kaymakamın görevi dışındaki bu taraflar uygulamaları halkın Devlete (Hükümete) olan güvenini sarsmıştır.

³⁶ T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B.030.01.00.66.412.2.18,715 nolu belge.**, (Bu yazı İçişleri Bakanlığına 4.5.1949'da yazılmıştır. "İçeriğinde, Palu'nun Abrenk Köyünden Mustafa Demirbilek Polis Karakolunda ağır bir şekilde dövülmüş ve ağzına toprak doldurularak boğulmak istenmiştir" yazmaktadır. (Bu dilekçelerin İçişleri Bakanlığına gitmesi ve Bakanlığın bunlara cevap vermesi Devletin olan tüm hadiselerden haberdar olduğunu gösterir.)

³⁷ Rıfki Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, 1.Baskı, Ankara. 1998, s.40

³⁸ Ahmad, **a.g.e.**, s.44

yanıt verircesine; “siz hiç seçim zamanı il-il dolaşıp seçim için oy isteyen bir diktatöre tanık oldunuz mu?” diyordu. Seçim kampanyaları sürerken önemli bir diğer konu ise şiddet politikasıydı. İsmet İnönü kampanyadaki konuşmalarında, şiddet politikasının, bugün iktidarda olmayan siyasi partilerin usulleri ile bir kaide olarak yerleştiğini, bu usullerin tarihten gelen kökleri olduğunu, zaten bizde, yalnız bizde değil bu topraklarda yüzlerce ve yüzlerce seneden beri demokratik rejimin teessüs edememesinin başlıca iki sebebinin, iktidarda bulunanların sabır ve tahammül gösterememesinden ve iktidarda olmayan partilerin şiddet usullerini değiştirmenin, kendilerinin elinde olmadığından kaynaklandığını savunuyordu.³⁹ İnönü’nün bu ifadeleri tarihi mirasımızdan, imparatorluk coğrafyasından, o günkü tarihi şartlar içinde demokrasi anlayışının oturmasının beklentisi içerisinde olduğunu gösterir. Bu durum, zemini imparatorluk kavramının taşları ile döşenmiş bir coğrafyada demokrasi suyunun akmadan birikmesini umabilme durumudur.

İktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, diğer partilerin programlarındaki bazı ilkelerin ve kendisine yöneltilen eleştirilerinde etkisi ile oyların muhalefet kanadına gitmesini engellemek için bir takım vaatlerde bulunuyordu. Her şeyden önce laiklikten ödün vermesiyle şansını arttıracığını düşünüyordu. İşçi kesiminin istediği ve DP’nin programında olan sınırlı grev hakkına karşı çıkmayı da sürdürüyordu. CHP’liler grev hakkı ile çalışan kesimi kazanmak yerine İstanbul ve İzmir’de ekmek fiyatlarını 1 veya 2 kuruş ucuzlatmaya, yiyecek sıkıntısı çeken Karadeniz Bölgesine 20 ton mısır göndermeye ve Amerika’dan getirilen 5000’den fazla traktörü köylü küçük çiftçilere değil büyük toprak sahiplerine dağıtma hatasını yapıyordu.⁴⁰

Çok partili siyasi hayata geçilmişti ve CHP, halkın maddi imkânlarında artış sağlamaya yönelik vaatlerde bulunan bir kampanya yürütüyordu, ayrıca 1950 seçim beyannamesinde yeniden iktidara gelirse 6 ilkeyi anayasadan çıkaracağını belirten bir madde ile ekonomi alanında devlet işletmeciliğini sınırlandırarak özel teşebbüsü teşvik edip kredilerle destekleyeceğinin de sözünü veriyordu. İktidar Partisi idarecileri tüm bunları vaat ederken, seçmenlerin, yukarıdan bağışlanan reformlarla kendilerine minnet duyacaklarını ve geçmişteki baskıcı tutumlarını unutturabilecekleri düşünüyorlardı.⁴¹ İsmet İnönü oy toplama bakımından partisi için önemli bir rolü üstlendiğini

³⁹ Burçak, **a.g.e.**, s.42

⁴⁰ Necdet Aysal, **Türkiye’de İslami Düşüncenin Örgütlenmesi ve Hedefleri**, [Yayınlanmamış] Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.,2004, s.480

⁴¹ Ahmad, **a.g.e.**, s.44-45

düşünüyordu. 1946 seçimlerinde olduğu gibi 1950 seçimlerinde de; partisi seçimi kaybederse Cumhurbaşkanlığını bırakacağını söylüyordu.⁴² İsmet İnönü'nün bunu bir koz olarak kullanmasının temelinde halkın güvenini kazanma gayreti vardı.

İsmet Paşa'nın, partide geçmişle bağları güçlü kılan bir imajı vardı. İşte tam da bu noktadan hareket eden DP'liler bu "Paşa" faktörünü sonuna kadar kullandılar. CHP üzerindeki baskılarını bu yolla sürdürürken diğer yandan gizliden gizliye, parti ile bürokrasiyi birbirinden ayırmaya başlamışlardı. Bu son derece önemliydi; çünkü düşman bir bürokrasi DP'nin seçim şansını tehlikeye sokabilirdi.⁴³

Nisan 1950'den sonra seçim savaşı hızlanmıştı. Muhalif partiler ülkedeki hayat pahalılığını ve tek parti yönetimini propaganda malzemesi yaparak kullandılar. Demokrat Parti, işçi ve köylünün ekonomik sıkıntısının tüm toplum üzerinde ağır bir yük oluşturduğunu ileri sürüyordu. Ayrıca, hükümetin din ve eğitim politikasını eleştiriyordu. Sadece DP'liler değil MP'liler de bu konuda iktidarı eleştiriyordu. Hatta partinin koruyucu başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın (10 Nisan 1950) ani ölümünün kamuoyunda uyandırdığı tepki, iktidarı sıkıntıya sokmuştu. Cenaze töreni, dinin siyasete alet edildiği bir gösteri haline dönüştürülmüştü.⁴⁴ Bu olayda MP'nin tutumu, seçimdeki gücünün azalmasına sebep olmuştur.

Seçim kampanyası için 1950 Mayıs başında partiler radyoda propaganda konuşmalarına başladılar. 10 Mayıs 1950 tarihinde propogandanın bitmesi ile gözler artık sandıklara çevrilmişti.⁴⁵

DP ve CHP, 1950 seçimlerine tüm ülke genelinde katılmıştı. MP ise Ankara, İstanbul, İzmir, Kırşehir olmak üzere 22 ilden katılmıştı. Bunların dışında 22 küçük partiden 4'ünde seçime örgüt kurup katılmışlardı. Milli Kalkınma Partisi, İstanbul, Tekirdağ ve Çanakkale'den; Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi; Türk Sosyal Demokrat Partisi ile İşçi ve Çiftçi Partisi de yalnızca İstanbul'dan seçime girmişlerdi. 14 Mayıs Seçimleri sükunet içersinde geçmişti. 25 Mayıs 1950'de açıklanan resmi sonuçlara göre "7.916.091" kişi oy kullanmıştı ve seçime katılım oranı %88.88 olarak açıklanmıştı.⁴⁶ DP oyların 4.242.381'ini almıştı, CHP adayları da 3.165.096 oy almış,

⁴² Burçak, **a.g.e.**, s.42

⁴³ Ahmad, **a.g.e.**, s.45

⁴⁴ Aysal, **a.g.e.**, s.481

⁴⁵ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yay., 2.Baskı, İstanbul., 1990, s.43

⁴⁶ Aysal, **a.g.e.**, s.483

MP ise oyların ancak 240.209'unu alabilmişti. Bağımsızlarda 258.698 oy toplayabilmişti.⁴⁷ Mecliste, DP 408 milletvekili, CHP 69 milletvekili, MP ise 1 milletvekili ve ise 9 bağımsız milletvekili yer almıştı.⁴⁸ DP'liler kendilerini de şaşırtan bu zaferi, memlekette Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı birikmiş hoşnutsuzluğun etkisiyle kazanmıştı. Ayrıca bu partinin gerçekleştirdiği devrimlere karşı olanlar da oyunu CHP'nin kaybetmesinden yana kullanmıştı. DP köyden çok kentli nüfustan oy almış, önemli bir kentli nüfusa sahip bulunan bütün illerde seçimleri kazanmıştı. CHP'nin ise en fazla oy aldığı iller, kırsal nüfusun yoğun olduğu bölgelerdi.⁴⁹ Bu seçimlerde DP'nin başarıya ulaşmasının 2 önemli sebebi vardı. İlki, Cumhuriyetin büyük yasaklarına dokunmamıştı. 2'si ise partinin kuruluşunun kamuoyuna, iktidarın bir oyunu olarak görünmemesiydi. O dönemde rejime etki edecek iki önemli husus "laiklik ve anti-komünizm" idi. DP kurucularının hiçbiri ne din devletini ne de komünizmi istemekle suçlanabilirdi, çünkü CHP Hükümetine karşı sol aleyhtar girişimlerde, DP, CHP'ne bu konuda destek vermişti. Rejimin liberalleşmesinin, solun ezilmesi şartına bağlı olduğu görüşünde iktidarla hem-fikirdi. Ayrıca şeriatçı akıma da yaklaşmamaya özen gösteriyordu. Örneğin, Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenazesi sırasındaki dinci göstericileri hoş karşılamamışlardı.⁵⁰

Sonuç olarak, 14 Mayıs 1950, Türk demokrasi tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye'de ilk defa iktidardaki bir parti, halkın geniş katılımı ile gerçekleştirilen bir seçim sonucunda değişmiştir. DP, seçim kanununu değiştirmeyi kabul ettirmekle iktidara gelebilmiştir. 27 yıl boyunca iktidarda kalan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yönetimi devrettiği bu seçimi "*Beyaz İhtilal*" olarak adlandıranlar olmuştu.⁵¹ Güvenilir bir seçim kanunu yapmak ve onu dürüstlikle uygulamak böyle bir devrimdi.⁵²

Konumuz itibarı ile Türk demokrasininin tarihini, demokrasininin işleyişini, devlet yönetiminin topluma olan yansımalarından daha net görebiliriz, düşüncesinden yola çıkarak çalışmamda öncelikle birincil el kaynaklar kullanmaya çalıştım. Bunun için

⁴⁷ Karpat, a.g.e., s.355

⁴⁸ Metin Toker, **Demokrasinin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) DP Altın Yılları**, I.Basım Haz.,1996 s.26

⁴⁹ Cem Çakmak, "1950'li Seçimler ve DP", Tarih ve Toplum, C.9 Sayı 53, Mayıs,1988, s.281-282, Çoğunluk sistemi ile ilgili açıklamalara, üçüncü bölümde seçim sonuçlarını incelerken geniş bir açıklık getireceğiz.

⁵⁰ Zeliha Yılmaz, **Siyasi Açından I. ve II. Menderes Hükümetleri 1950-54**, Ankara,2007 [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, s.23

⁵¹ Sinan Yıldırım, "14 Mayıs Demokrasi Bayramı DP'nin İktidara gelişinin Birinci yıl dönümü kutlamaları", Toplumsal Tarih Dergisi 101sayı, May.2007, s.51

⁵² Karpat, a.g.e, s.58

döneme ait Cumhuriyet, Zafer, Vatan, Yeni Ulus gazeteleri ile TBMM tutanakları, Meclis albümleri ve Başbakanlık Devlet Arşivleri belgelerinden yararlandım. Basında Zafer ve Vatan gazeteleri iktidara yakınlığı ile bilinirken, Cumhuriyet ve Yeni Ulus gazeteleri de muhalefet kanadını temsil ediyordu.

Dönemin incelenmesinde hatıra ve anılar da belge niteliği taşıyan önemli eserlerdi. Rıfık Salim Burçak ve Samet Ağaoğulları gibi iktidar partisi ve devlet bünyesinde önemli görevleri olan bürokratların döneme ışık tutan hatıraları önem arz eden bir diğer kaynak eserlerdi elbette.

İstatistik Kurumuna ait döneme ilişkin rakamsal veriler, resmi bilgiler olup kesinlik ifade etmektedir. TESAV Başkanı Sayın Erol Tuncer'in 1946 seçimleri ve 1950 seçimleri isimli eserlerinden de ayrıca önemli bilgilere ulaştım.

Oya Araslı'nın Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı, isimli doktora tezi, dönemi hukuki açıdan inceleyen oldukça önemli bir eser olup, döneme ilişkin parlamenterlerin hukuksal durumunu detayları ile inceleyen bir eserdir. Ahmet Yücekök'ün, Siyaset sosyolojisi açısından Türkiye'de Parlatmentonun evrimi adlı eseri ve Fray Frederick'in, "The Turkish Political Elite" adlı eseri Parlatmenterlerin eğitim ve mesleki konumlarına ilişkin çalışılmış, içerik zenginliği açısından iki önemli eserdir.

Tez çalışması, seçim kampanya sürecini üç parti açısından ele alıp incelemek ve objektif değerlendirmek siyasi partiler söz konusu olduğu için elbette ki bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Eserlerin bir kısmının da (gazeteler, hatıratlar) iktidar ve muhalefet taraflarına yakınlığı söz konusu olduğundan, mümkün olduğunca tarafların iddiaları dile getirilerek ele almaya çalışıldı.

Çalışmamın en keyifli yanı, dönemin siyasi partilerini incelerken tarihin içerisinde bir yolculuğa çıkmaktı.

I. BÖLÜM

1954'E GİDEN SÜREÇ

1-1-) İÇ POLİTİKA

1-1-1-) I. Menderes Hükümetinin Kurulması, Kabine ve Ordu

Türkiye 1950 seçimlerinde kendi siyasi, ekonomik ve toplumsal beklentilerine çözüm öneren ve denenmemiş olanı yani DP'yi iktidara getirdi. Askeri müdahale söylentilerine karşın iktidarın el değiştirmesi sakin bir şekilde gerçekleşmişti.⁵³ İlk Meclis grubu toplantısının 20 Mayıs 1950 tarihinde yapılmasına karar verildi. Bu süre içerisinde, Cumhurbaşkanlığına, Başbakanlığa ve Meclis Başkanlığına kimlerin seçileceğine dair basında farklı yorumlar yer almaya başlamıştı.⁵⁴ 20 Mayıs 1950'de DP Meclis grubu ilk toplantısında Cumhurbaşkanlığı'na Celal Bayar'ın, Meclis Başkanlığı'na Refik Koraltan'ın aday gösterilmesine karar verildi.⁵⁵ TBMM, Hüseyin Cahit Yalçın Başkanlığında 22 Mayıs 1950 tarihinde toplandı ve milletvekillerinin yemin törenleri yapıldı. Aynı gün yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini, 453 üyeden 387'sinin oyunu alan Celal Bayar kazandı, Halil Özyörük ise 1 oy alarak seçimi kaybetti. Meclis Başkanlığı'na, 385 üyenin oyuyla İçel Milletvekili Refik Koraltan seçilmişti.⁵⁶

I. Menderes Hükümeti programı, TBMM'de 31 Mayıs 1950 tarihinde görüşülmeye başlandı. Güven oylamasına geçilmeden önce CHP Grup Başkan vekili Faik Ahmet Barutçunun söz isteğinin geri çevrilmesi ile ortam iyice gerginleşmişti. Güven oylamasında 192 üyenin oylamaya katılmaması ise dikkat çekmişti. Böyle bir sonuç I. Menderes kabinesinin yeterince sağlam temeller üzerine oturulmadığını

⁵³ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, s.4

⁵⁴ Zeliha Yılmaz, **a.g.e.**, s.25 (Basında bir örnek olarak Zafer Gazetesinde yer alan, Cumhurbaşkanlığı'na Celal Bayar ve Halil Özyörük'ün aday olabileceği, Kabin Başkanlığına da Celal Bayar, Fuat Köprülü veya Adnan Menderes aday olabileceği yönünde idi. Meclis Başkanlığına ise Ali Fuat Cebesoy'un aday olabileceği yazılıyordu.

⁵⁵ M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, No:10, İstanbul, s.80

⁵⁶ **TBMMTD**, 9. Dönem, C.1, s.2-5-7, "Celal Bayar Türkiye'nin ilk Sivil Cumhurbaşkanıdır"

düşündürüyordu.⁵⁷ 22 Mayıs 1950’de, Celal Bayar, Adnan Menderes’i Başbakan olarak atadı. Yine aynı gün Adnan Menderes, kabinesine seçtiği bakanları açıkladı.⁵⁸

Adnan Menderes, hükümet programını, kabinesini açıkladıktan sonra 28 Mayıs 1950’de Meclis’e sundu. Programın girişinde hükümetlerin ulusal istenç ile geldiklerini belirtti. Ayrıca CHP’nin merkezîyetçi bir politika izlediğini fakat bu politikanın başarısızlıkla sonuçlandığını ileri sürdü. Adnan Menderes aynı zamanda, devlet iktisadi teşebbüslerinin verimsiz çalıştıklarını, ürettikleri malların pahalı olduğunu, devlet borçlarının ve bankacılığının rasyonel olmadığını, faiz ve ıskonto hadlerinin yüksek olmasının yerli sermayenin gelişmesine ve üretime engel olduğunu ifade etti.⁵⁹ Ayrıca ilk hükümet programında tek parti rejimini de eleştirmiş, memleketin doğal gelişme sürecini hatalı ve sakat politikalarla engelleyen, müdahaleci, kapitalist ve bürokratik bir devlet tipi olarak nitelendirmiştir. Adnan Menderes, jakobenizmin, geçmişin kadro ve kültürüyle tasfiyesi anlamına gelen “Eski Rejim” ittihatçıların dilinde devr-i sabık anlayışını reddediyordu. Tek parti devrine karşı, devr-i sabık yaratmak gibi uğursuz eğilimlerin kesinlikle önleneyeğini, belirtiyordu.⁶⁰ DP’nin programından anlaşılan temel unsurlar; halk için daha fazla hürriyet, liberal ekonomi politikası, devlet sektörüne nazaran özel sektöre daha çok destek ve dini konularda daha az sınırlama olarak belirtilebilirdi.

DP’nin iktidara gelmesi ile Parti-Devlet ilişki kesildi. Hükümet bir önceki yönetimden devraldıkları ordu ve bürokrasiye güvenmiyordu ve bu yüzden bunları denetim altına almak istiyordu.⁶¹ Adnan Menderes 6 Haziran 1950’de sadece yüksek kademedeki olmak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinde önemli değişiklikler yaptı. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürmen’in yerine Orgeneral Nuri Yamut getirilmiş, diğer yüksek rütbeli subaylar görevden alınarak CHP ile ilişkisi olmamış dolayısı ile siyasi olarak kendi açılarından daha güvenilir kişileri getirerek yüksek komuta merkezinde tasfiyeye girişmişti.⁶² Bu durum mevcut-iktidar muhalefet

⁵⁷ TBMMTD, 9. Dönem, C.1, s.143-147

⁵⁸ TBMMTD, 9. Dönem, C.9, s.9

⁵⁹ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yay.,Ankara,2004, s.184

⁶⁰ 14 Mayıs 2001, **Milliyet**, Taha Akyol, s.15

⁶¹ Eric Jon Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay.,İstanbul, 1981 s.322 (1950 seçimlerine kadar geçen Parti-Devlet ilişkisi içinde çok uzun yıllar Asker-Bürokrasi zeminini oluşturmuş ve oturmuştu. O güne kadar yönetimde görev alan bürokratların çoğu da bu anlayışı sürdürmek istiyorlardı.)

⁶² Ahmad, **a.g.e.**, s.48

ilişkinin daha da gerginleşmesine sebep olmuştu. Hükümetin “Paşa Faktörü” endişesi taşıyordu. Yaşananlar, hükümetin kendisini güvende hissetmediğinin göstergesi gibiydi. Siyasi iktidara hâkim olmalarına rağmen silahlı kuvvetleri, yargıyı, üniversiteleri ve basını ellerinde tutma konusunda emin değillerdi ki, bu değişiklikleri hızla gerçekleştirdiler. I. Menderes Hükümeti idari amirler arasında ve bürokratik kadrolarda da değişiklik yapmıştı. Meclis grubunda yaptığı konuşmasında, kanuni yollardan ayrılarak halkı baskı altına alan valilere artık layık oldukları şekilde davranmanın hükümetin bir vazifesi olduğunu ifade ediyordu. DP Meclis Grubuna sunulan önerge, baskı yapan idare amirleri ve baskı yapmayı reddederek zor duruma düşürülen idare amirleri hakkındaydı.⁶³ Hükümet idari amirler arasında da değişiklik yaparak devlet yönetimindeki iktidarını güçlendirmiş oluyordu.

1-1-2-) Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

1928 yılında Mehmet Fuat Köprülü başkanlığında, İslam dininde reform ve modernleşme sorununu incelemek amacıyla bir komisyon oluşturulmuştu. Bu komisyonun hazırladığı bir takım raporlara göre tüm dua ve hutbelerin Arapça değil Türkçe olması yani ibadet dilinin ulusal dilde olması gerektiği savunuluyordu.⁶⁴ Atatürk’e göre ibadete çağrı, halkın anlamadığı bir dille değil kendi dilleri ile olması gerekiyordu.⁶⁵ Böylece ezanın Arapça okunması 18 Temmuz 1932’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yayımladığı bir bildiri ile yasaklandı. 2 Haziran 1941 tarihinde de 4055 sayılı kanunla Arapça Ezan yasağı kanun kapsamına alındı. Arapça Ezan yasaklandıktan sonra ülke içinde bir takım karışıklıklar çıkmaya başladı. II. Dünya Savaşı yıllarında yasağa rağmen Ezanı Arapça okuyanların hapse atılmaları devlet ile halk arasındaki ilişkiyi iyice bozmuştu. Bu durum devletin laikliğe aşırı müdahalesi olarak yorumlanmıştı.⁶⁶

1950 seçimlerinden önce Adnan Menderes ve DP’li milletvekilleri “Arapça Ezan Yasağı” konusundaki şikâyetleri dinlemişlerdi. DP’liler, halkın bu konudaki isteklerini olumlu karşılarırsa seçimlerde oy kazanacaklarının da farkındaydılar. Adnan Menderes

⁶³Toker, a.g.e., s.42

⁶⁴ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, TTK Basımevi, Ankara.1998, s.409-410

⁶⁵ Falih Rıfki Atay, **Çankaya**, İstanbul, 1984, s.394

⁶⁶ Yücel, a.g.e., s.84

iktidara gelir gelmez halka, bu konuda çalışma yapacağını işaretini veriyordu.⁶⁷ Kayseri milletvekili İsmail Berkok ile Tokat milletvekili Ahmet Gürkan tarafından, 16 Haziran 1950 tarihinde, Türk Ceza Kanununun 4055 sayılı kanununun 526. maddesinin ikinci fıkrasının değiştirilmesine dair kanun teklifleri ve adalet komisyonu raporları TBMM'ne sunuldu.⁶⁸ Kanun aynı gün tüm Meclisin oyu ile çıktı ve yeniden Arapça Ezan usulüne dönülmüş oldu. Bu geçmişi tasfiye yolunda atılmış ilk adımdı. İkinci adım ise 14 Temmuz 1950'de kabul edilen genel af kanunudur. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde işlenmiş bütün suçlar affedilmişti.⁶⁹

1-1-3-) Geçmişin Hesabı, CHP'nin Mallarına El Konulması

1932–1950 yılları arasında parti tüzüğüne de uygun olarak 63 ilden, 9 büyük ilde CHP, devlet bütçesinden ve iktisadi devlet teşekküllerinden toplam olarak 57.629.491 lira gibi çok yüksek bir meblağ almıştı.⁷⁰ Başbakan Adnan Menderes'in iddiasına göre, 1933-50 yılları arasında Halkevlerine yardım adı altında genel bütçe, özel idareler ve belediyelerden CHP'ye 48.5 milyon lira ödenmişti. Maliye Bakanlığı'nın resmi makamlarına göre bu mal ve paraların toplam tutarı en az 650 milyon lirayı buluyordu.⁷¹ Hükümet, cemiyet kanun'unu değiştirerek, siyasal partilerin maksatları dışında gayrimenkul edinemeyecekleri yönünde bir hüküm getirmek istiyordu. Bu madde bütün siyasal partileri kapsayacağı için hukuki olacaktı.⁷² Fakat buradaki asıl maksat, Cumhuriyet Halk Partisinin mallarına el koymaktı. Çünkü ara seçimler yaklaşıyordu ve hükümet, CHP'nin, ekonomik gücünü de kullanarak yeniden iktidarı ele geçirmesini istemiyordu.⁷³ DP Meclis grubunda 12 Aralık 1950'de CHP'nin malları konusu görüşülmeye başlandı. Fakat bu görüşme, hükümet bunalımı ve Atatürk yasası gibi nedenlerle bir süre ertelenmişti. 24 Temmuz 1951 tarihli DP Meclis grubunda yeniden ele alındı. TBMM tatil olmadan önce "*Halkevleri ve CHP'nin haksız iktisap ettiği malların devlete iadesi hakkındaki kanun tasarısı*" oy birliği ile kabul edildi. Resmi daire ve müesseselerin, siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu

⁶⁷ Toker, **a.g.e.**,s.48-49, "Adnan Menderes, Cumhuriyet Gazetesine yaptığı bir açıklamada bu kanunun DP Meclis grubuna götüreceğini ve burada alınacak karara göre hareket edileceğini söylüyordu.",5 Haziran 1950,**Cumhuriyet**

⁶⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.35

⁶⁹ Cem Eroğul, **a.g.e.**, s.58

⁷⁰ **TBMMTD**, 9. Dönem, C.26, s.165-166

⁷¹ **Ayn Tarihi**, No.245, s.74

⁷² Eroğul, **a.g.e.**, s.76-77

⁷³ Albayrak, **a.g.e.**,s:209

daire ve müesseselerle münferit derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul malları üzerinde devredilen partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine dair 5830 sayılı yasa tasarısı TBMM’de 8 Ağustos 1951 tarihinde yapılan oylama sonucunda 3 ret oyuna karşılık 362 olumlu oy ile kabul edildi.⁷⁴ Bu CHP’ne karşı ilk hamleydi ve CHP ile DP’nin arasının giderek gerginleşmesine neden olmuştu. Birbirlerine karşılıklı olarak çok ağır ithamlarda bulundular. İsmet İnönü, Ege gezisinde 7 Ekim 1952’de Manisa’da konuşurken iktidar ve muhalefet yanlıları birbirlerine girdiler. İsmet İnönü Balıkesir’e gidememişti ve olaylar kardeş kavgası boyutuna ulaşmıştı. Mayıs 1953’te, demokratlara 250 imzalı bir önerge sunularak, CHP’nin mallarına el konulmasına dair tasarının hazırlanması istenildi, fakat daha önce DP’liler, üniversite profesörlerinin partilerde fiilen görev almamaları hakkındaki kanun tasarısını gündeme getirdi. Böylece CHP’ne yakınlığı olan bu akademisyenlerin desteğini kesmek için 23 Temmuz 1953’te bu tasarı kanunlaştırıldı.⁷⁵ Daha sonra CHP’nin kalan servetine el koymak için 19 Aralık 1953 tarihinde tasarı TBMM’ne sunuldu. CHP lideri İsmet İnönü ve Başbakan Adnan Menderes’in gergin konuşmalarından sonra tasarı, aynı gün 341 olumlu oya karşılık 5 ret oyuyla kabul edildi. Oylamaya 120 milletvekili de katılmamıştı. Yasa tasarısı 6195 sayılı kanunla yürürlüğe girdi ve bu andan itibaren, menkul gayrimenkul mallarla, para, haklar ve alacaklar ve sair kıymetler hazine mülkiyetine intikal etmiş oluyordu.⁷⁶

Hükümet, 1954 seçimlerinden önce çıkarılan bu yasa ile Cumhuriyet Halk Partisini maddi kaynaklarına el koyarak güçsüz bırakmak istemiştir. Ayrıca bu durum yaklaşan seçimlerin en önemli tartışma konularından birisi olacaktı. CHP bunu kullanarak iktidarın, muhalefeti yok etmek istediğini söyleyerek, rejimin tehlikede olduğuna dikkat çekecekti. İktidarın seçimi kazanmak için sadece oylara güvenmeyerek bu tip baskıcı maddi önlemler alması da dikkat çekiciydi.

1-1-4-) Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri

DP iktidara geldikten sonra halk nezdindeki ilk önemli sınavı ve başarısını, 3 Eylül 1950’de yapılan Belediye seçimlerinde verdi. Seçim sonuçlarında 600 Belediyeden 560’ını Demokrat Parti’li adaylar kazandı. Kazanılan zaferin büyüklüğünü

⁷⁴ TBMMTD, 9. Dönem, C.9, s.741-744

⁷⁵ Eroğul, a.g.e., s.77-78

⁷⁶ TBMMTD, Dönem 9., C.26, s.172

Adnan Menderes, Türk milletinin Halk Partisini 14 Mayıs'ta iktidardan tasfiye ettiğini, 3 Eylül'de de muhalefetten tasfiye ettiğini, söyleyerek dile getiriyordu.⁷⁷

İl Genel Meclisi seçimlerinden önce iktidar ve muhalefet arasında yaşanan bir takım olaylar gerginliğe neden olmuştu. Seçimlerden bir gün önce 14 Ekim 1950'de İçişleri Bakanı, Malatya Belediye Başkanının görevine son verirken, Vali de Belediye'ye giderek İsmet İnönü'nün resmini indirdi. Bu olaylar sonucunda Başkan hakkında soruşturma açıldı.⁷⁸

DP'nin alt kademelerinde bulunanlar, hükümetin kabul etmiş olduğu "devr-i sabık yaratmamak" ilkesinden geri dönülmesi için üst kademelere baskı yapmaya başladılar. DP İzmir il kongresinde işçi delegeleri, isteklerini ve dileklerini tek-tek dile getirmişti. Bunların arasında kanunların halkın anlayacağı bir dille kaleme alınması, kırtasiyeciliğin tasfiyesi, yol vergisinin kaldırılması, din derslerinin okullarda mecburi dersler arasına konulması, tütün bankasının biran önce kurulması gibi istekler yer alıyordu.⁷⁹

Seçimler 15 Ekim 1950'de yapıldı. DP yine çoğunluğu sağlayarak seçimlerde başarılı olmuştu. 51 ile bağlı 341 ilçede toplam 956 üyelik elde etti. CHP ise ancak 22 ilçede 286 üyelik kazanabilmişti. DP üyeliklerin %81'ini, ilçeler itibarı ile %70,6'sını ve oyların da %73.5'ini aldı. CHP'si iller itibarı ile %17.5, ilçelerde %25.3 oy alabilmişti.⁸⁰ Artık ülkedeki kurumlar, bürokrasi, yerel yönetimler ve devlet mekanizması bütünüyle DP'nin eline geçmişti. Mahalli seçimlerden sonra 20 Ekim 1950'de 165 delegenin katılımı ile DP kongresi toplandı. Bu kongrede, delegeler hükümetin muhalefete karşı daha sert davranması için baskıda bulundular. Ancak bu öneri hükümet tarafından fazla ilgi görmedi. DP seçimlerden başarıyla çıkmasına karşın parti içinde hoşnutsuzluklar artmış ve istifalar gelmeye başlamıştı. İlk olarak Milli Eğitim Bakanı Nuri Başman daha sonra da Sağlık Bakanı Nihat Reşat Belge istifa etmişti. Menderes hükümeti bütçe görüşmeleri için 28 Şubat 1951'de toplandı, 433

⁷⁷ Eroğul, **a.g.e.**, s.59

⁷⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s.39

⁷⁹ 5 Şubat 1951, **Milliyet**, (Çalışma Bakanı Hulusi Köymen DP İl Kongresinde delegelere cevabı; "Birde sendikalar kanunu vardır. Bu kanun işverenle işçi arasındaki anlaşmazlıkta her iki tarafı tatmin edecek şekilde yapılacaktır")

⁸⁰ Yılmaz, **a.g.e.**, s.39

milletvekilinden 58 ret oyuna karşın 375 olumlu oy olarak güvenoyu almayı başardı. Menderes, güvenoyu almasına rağmen 8 Mart 1951’de istifa etti.⁸¹

1-1-5-) II. Menderes Hükümetinin Kurulması ve 14 Mayıs DP Yıl Dönümü

I. Menderes Hükümetinin istifası üzerine, artık yeni bir dönemin başlayacağı beklentisi ortaya çıktı. Zafer Gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik “*Bu istifanın sebebi neydi?*” başlıklı yazısında hükümetin geçen Mayıs sonralarından bu Mart başına kadar geçen süre içinde “*bir enkazın kaldırılması, bir tasfiye işi*” ile uğraştığını yazarak, artık yeni bir bütçe ile yapıcılık döneminin başladığını belirtmişti.⁸²

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Adnan Menderes’in çekilme kararından sonra, kabineyi kurma görevini yeniden Adnan Menderes’e vermesiyle 9 Mart 1951’de II. Menderes Hükümetinin kurulmasına başlandı. Program TBMM’de 30 Mart 1951 okundu. 2 Nisanda yapılan tanışmalardan sonra güvenoyu oylamasına gidildi ve oylamaya 396 milletvekili katıldı. 45 ret oyuna karşılık 346 olumlu oyla yeni hükümet güvenoyu aldı.⁸³ II. Menderes Hükümetinde 3 yeni bakan görev alırken 6 bakan da yer değiştirmişti.⁸⁴

Mayıs 1950 seçimleri birinci yılını tamamlamak üzere iken basında 14 Mayısın demokrasi bayramı olarak kabul edilmesi yönünde tartışmalar başlamıştı. Seçimlerin yıldönümü yaklaşırken DP genel idare kurulu, parti teşkilatına gönderdiği tamimde demokrasi için “gizli ve açık” yapılan mücadelelerin 14 Mayıs 1950’de başarıya ulaştığını ve bunun şerefine Türk milletine ait olduğu yönünde yaptığı vurgularla, iktidara geldiği günü, kitlesele manada da genelleştirmek istediklerinin altını çiziyorlardı. Cumhuriyet Gazetesinin, “*14 Mayısın milli bayramlar arasına katılması kararına, yurdun her tarafından yapılacak olan törenlerin manzarası herhalde müessir*

⁸¹ TBMMTD, 9. Dönem, C.1, s.122-125

⁸² Yılmaz, a.g.e., s.42

⁸³ TBMMTD, 9 Dönem C.1, s.124, II. Menderes Hükümeti Kabinesi şu isimlerden oluşuyordu. Başbakan Adnan Menderes; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları, (Samet Ağaoğlu, Fethi Çelikbaş.); Devlet Bakanları, (Refik Şevket, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu); Adalet Bakanı, (Rüknettin Nasuhioğlu, Osman Şevki Çiçekdağ); Milli Savunma Bakanı, (Hulusi Köymen, Seyfi Kurtbek, Kenan Yılmaz); İçişleri Bakanı, (Halil Özyörük, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ethem Menderes); Dışişleri Bakanı, (Mehmet Fuat Köprülü); Maliye Bakanı, (Hasan Polatkan); Milli Eğitim Bakanı, (Tevfik İleri, Rıfki Salim Burçak); Bayındırlık Bakanı, (Kemal Zeytinoğlu); Ekonomi ve Ticaret Bakanı, (Muhlis Efe, Enver Güreli, Fethi Çelikbaş); Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, (Ekrem Hayri Üstündağ); Gümrük ve Tekel Bakanı, (Rıfki Salim Burçak, Nuri Özsan, Sıtkı Yırçalı, Emin Kalafat); Tarım Bakanı, (Nedim Ökmen); Ulaştırma Bakanı, (Seyfi Kurtbek, Yümnü Üresin, Nuri Özsan, Samet Ağaoğlu, Hayrettin Erkmen); İşletmeler Bakanı, (Hakkı Gedik, Sıtkı Yırçalı)

⁸⁴ TBMMTD, 9. Dönem, C.1, s.28,

olacaktır.”⁸⁵ yazısındaki vurgusu, iktidarın 14 Mayıs’ı bayram olarak kabul ettirmek istediklerini fakat bunun için genel bir desteği değerlendirmek niyetinde olduklarını ortaya koymaktaydı. 11 Mayıs 1951’de yapılan İçişleri Komisyon toplantısında 14 Mayıs gününün bayram ilan edilmesi yönünde 24 Nisan’da verilen iki kanun teklifi görüşülmüştü.⁸⁶ Adnan Menderes Isparta’daki konuşmasında, geçen senenin bugünlerinde 14 Mayıs’ın hazırlıklarının yapıldığını, bir iki gün sonra da milli bir hadisenin meydana geldiğini. Önümüzdeki günlerde de bunun kutlanacağını. Fakat bunu 14 Mayıs olarak değil milli bir bayram olarak kutlamayı çok arzu ettiklerini, buradaki hissenin, gayretlerin kime ait olduğunun bir tarafa bırakarak bugünü Türk milletine mal etmeyi ve milli bayram olarak kutlamayı istediğini söylüyordu.⁸⁷

Bunun üzerine Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku ve İzmir Milletvekili Necdet İncekara’nın, 14 Mayıs’ın “Demokrasi Bayramı” olarak kabul edilmesi yönünde verdikleri kanun teklifleri, yaklaşık 3 ay sonra İçişleri Komisyonu’nun raporuyla birlikte görüşüldü. Emrullah Nutku, aynı zamanda 1 Mayıs’ın tatil olmasının kaldırılması yönünde de teklif vermişti. 1 Mayıs, 27 Mayıs 1935 tarihli 2379 Sayılı “Ulusal Bayram ve genel tatiller hakkında kanun”un gerekçesinde “dünya milletlerine iştirak etmiş olmak” sebebi ile adı değiştirilerek “Bahar Bayramı” olarak kabul edilmiş olduğundan ve teklif, bu değişiklik içinde bir sebep bulunmadığından reddedilmişti.

Necdet İncekara’nın 14 Mayıs’ın bayram kabul edilmesi yönündeki teklifinde ise, 14 Mayıs’ın nihayet memlekette bir rejimin tasfiyesi olmayıp 29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Cumhuriyet rejiminde bulunmayan bir sistemin ortadan kaldırılmasından dolayı bir rejim kutlaması olduğunu. Fakat çok partili hayata geçişin böyle bir nitelik taşımadığını, resmi tatil günü olarak kabul edilecek bir günün, bütün milletin hafızasına nüfus etmiş olması gerektiğini, milletçe böyle bir günün milli bayram veya tatil günü olarak kabul edilmiş bulunmasının şart olduğunu belirterek, tekliflerin her ikisi de Meclis’te kısa bir süre görüşüldükten sonra reddedilmiştir.⁸⁸

1-1-6-) Atatürk’ü Koruma Kanunu

Atatürk’e karşı yöneltilen saldırılar DP döneminde değil CHP döneminde başlamıştı. Atatürk’ün ölümünden 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar geçen sürede

⁸⁵ 13 Mayıs 1951, **Cumhuriyet**

⁸⁶ Yıldırım, **a.g.e.**, s.51-52

⁸⁷ 14 Mayıs 1951, **Zafer**

⁸⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s.55-56

toplamda 67 saldırı gerçekleşmişti. 4'ü heykel ve büstlerine, 12'si fotoğraflarına, 51'i ise tinsel varlığına dair saldırılardı. Bu saldırılardan 20'si için mirasçıları tarafından kişisel dava açılmış, 16'sında delil yetersizliğinden takipsizlik kararı verilmiş, 9'u Türklükle beraber Atatürk'e hakaret sayıldığı için mahkûmiyetle sonuçlanmış, 2'si kamu davasından affa dönüşmüş, 28'i hakkında adli tatbikat sonucu hakkında bir kayıt bulunamamış, 3'ü de yargıya hiç intikal etmemişti.⁸⁹

Bu dönemde de Atatürk ve devrimlerine yapılan saldırıların artması Türk kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Bunun üzerine hükümet'in Atatürk'le ilgili bir yasayı gündeme getirmesi söz konusu olmuştu. Adalet Bakanlığı tarafından "*Atatürk aleyhine istenen suçlar hakkında yasa tasarısı*" 29 Mart 1951 tarihinde TBMM'ye sunuldu. 17 Nisan 1951'de tasarı Adalet komisyonunda kabul edildi. Yasa tasarısı TBMM'nde görüşüldüğü sırada kamuoyunda desteği yeniden sağlandı ve tasarı 50 ret, 6 çekimsiz oya karşılık 232 olumlu oyla "Atatürk yasası" olarak kabul edildi ve 5816 sayılı kanun 31 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe girdi. Yasaya göre Atatürk'ün anısına alenen hakaret eden kimselere 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası; heykel, büst ve abideleri ile Atatürk'ün mezarını tahrip eden kimselere ise 1 yıldan 5 yıla kadar ağır hapis cezası öngörülüyordu.⁹⁰ Hükümetin Atatürk ile ilgili bir diğer hamlesi, inşaatı Halk Partisi tarafından başlatılan Anıtkabir'in tamamlanması olmuştur. Anıtkabir tamamlandıktan sonra Atatürk'ün naşı 10 Kasım 1953'te törenle buraya nakledilmiştir.⁹¹

1-1-7-) 1951 Ara Seçimleri ve 3. Büyük Kongre

DP iktidara geldikten bir buçuk sene sonra, 16 Eylül 1951'de boşalan milletvekilliklerinin doldurması için 17 ilde seçim yapılacaktı.⁹² Ara seçimlerde DP genel merkezi aday göstermeyerek demokrat bir duruş sergilemişti. Ayrıca aday belirlenmesinde partisini serbest bırakmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi ise 1950 seçimlerinde Meclis dışı kalmış tüm önemli isimleri aday olarak gösterdi.⁹³ Bu seçimlerin propagandalarında göze çarpan hususlardan biri, dinsel temaların ön planda olmasıydı. Her iki parti de bu durumu kendi yöntemleriyle açıklamaya daha doğrusu

⁸⁹ TBMMTD, 9. Dönem, C.7, s.1

⁹⁰ Yılmaz, a.g.e., s.48

⁹¹ Eroğul, a.g.e., s.79

⁹² Eroğul, a.g.e., s.64

⁹³ Toker, a.g.e.,s.150

kullanmaya çalıştı. Cumhuriyet Halk Partisi “*türbeleri biz açtık*” diyordu, DP adayları ise, Arapça Ezanın, din derslerinin ve radyo da Kur’an okunmasının kendi partilerinin eseri olduğunu hatırlatıyorlardı. CHP öncelikle “Allahsız Parti” olarak itham edilmekten kurtulmak için bu yöntemi tercih etmekteydi.⁹⁴ Fakat CHP’nin Atatürkçü çizgisinden çıkacağı endişesi taşınarak bu taktikten vazgeçildi. Seçimi DP’liler iktidar olmanın verdiği güçle de açık farkla yani 17 ilden 15’ini alarak kazandılar. CHP ise sadece 2 ilde seçimi kazanabilmişti.

Demokrat Parti, seçimlerin hemen ardından 3. büyük olağan kongresini 15 Ekim 1951 tarihinde Ankara’da büyük sinema salonunda gerçekleştirdi. Toplantının önemi 1950 zaferinden sonra yapılan ilk büyük kongre olmasıydı. Kongre başkanlığına Ankara Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu seçilmişti.⁹⁵ Kongreye 1375 delegeden 1160’ı katılmıştı ve kongrenin gündemindeki konular program, tüzük, hesap ve bütçeden oluşuyordu. Bu kongrenin bir diğer özelliği de Cumhuriyet Halk Partisi ile gelenlerinin toplantıları izlemeye gelmiş olmasıydı. Kongrede genel olarak önemli kararlar çıkmadı. Program aynen kabul edildi, tüzükte ufak tefek değişiklikler yapılarak milletvekillerinin örgütte görev almamaları kararlaştırıldı. Okullarda din derslerinin okutulması, mason derneklerinin kapatılması gibi konularda ileri sürülen istekler tespit edildi. Ortak nokta ise milli kalkınma konusunda fikir birliği olmasıydı.⁹⁶ Kongre 6 gün sürdü. 20 Ekim 1951 akşamı son buldu. DP’de seçimler yapılmış, seçimler sonucunda 871 delegenin 827’si Adnan Menderesten yana oyunu kullanmıştı.⁹⁷

1-1-8-) Halkevlerinin Kapatılmasıyla 1954’e Giden Yolda Baskıların Artması

Demokrat Parti iktidarda kaldığı sürece, CHP’nin geçmişiyle uğraşmaktan vazgeçmedi. Hatta bunu bir politika haline getirdi. Tek parti döneminin kötü zihniyetini, icraatlarını, tasfiyeye yöneldiğini her aldığı kararda ya da çıkardığı kanunda vurguluyordu.⁹⁸ Halk Partililer ise iktidarın 1946–50 döneminde temelleri atılan demokrasiyi sağlamlaştırmadığını ileri sürüyordu. CHP ile DP arasındaki ilişki Temmuz

⁹⁴ Feroz Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1976, s.28

⁹⁵ Cemal Anadol, **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti**, Kuva-i Milliye yay., İstanbul.,2004, s.72

⁹⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s.67-68

⁹⁷ Tekin Erer, **On yılın mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul.1963, s,88

⁹⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s:75-76

1953'e kadar sakinliğini korumuştur. Fakat bu süre zarfı içerisinde dahi CHP servetinin soruşturulmasına devam edildi. Bunun için ellerindeki en somut delil halkevleriydi.

Halkevlerinin açılışına 10-18 Mayıs 1931'de toplanan CHF 3. Büyük Kongresinde karar verildi. 19 Şubat 1932'de de halkevleri resmi olarak kurulmuştu. Eş zamanlı olarak Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Adana, Bursa, Çanakkale ve İstanbul'da halkevi şubeleri açılmış ve hemen çalışmalara başlanmıştı.⁹⁹ Aydın halkevinin açılışında konuşma yapan Adnan Menderes'in halkevlerinin açılmasındaki amacı, cemiyeti ve milleti yükseltmek için cemi' mesainin toplandığı çatı olarak, ifade etmiştir. Dini ve siyasi sultanın tahakkümünü yıkmakla terakki manalarını yok eden inkılâbımız, halkevleriyle medeniyet ve yükselme yolundaki zaferlerini tamamlayacaktır.¹⁰⁰

Halkevlerinin kuruluşunun amaçlarını ve dönemin içindeki gereksinim ve önemini Kemal Karpat "*1931-1951 Yılları Arasında Halkevlerinin Türkçedeki İletişimin Gelişimi Üzerindeki Etkisi*" adlı makalesinde, kültürel ve politik amaçlar doğrultusunda bu konu iki şekilde ele alınabileceğini, kültürel amacının, halk bilgisi ve Türklerin otantik yaşam tarzı üzerine kurulu bir ulusal kültür oluşturmak olduğunu, bunun için de köylerde geniş çaplı sosyolojik ve folklorik araştırmalar yapmak gerektiğini hatta etnik Türk kültürünün hiç bozulmadan kaldığının tahmin edildiği küçük gruplar arasında bile bu yapılmadığını ele alıyordu.¹⁰¹ Halkevlerinin Türkiye'nin inkılâplarını kökleştirmek, prensiplerini yaymak ve ülküsünü gerçekleştirmek üzere yeni kurumlara ihtiyacı olduğu anda doğuşu, bir devrimin tamamlayıcısı rolünü üstlendiğini gösteriyordu.¹⁰²

Demokrat Parti, muhalefette olduğu yıllarda halkevlerinin kültür kurumları olarak korunmasını savunuyordu. Hatta Celal Bayar, Sivas il kongresinde yapmış olduğu bir konuşmada, halkevlerinin, tıpkı selefi Türk ocakları gibi bir kültür müessesesi olduğunu ve öyle kalması gerektiğini, her vatandaşın buralardan istifade etmek hakkına sahip olduğunu savunan görüşlerini dile getirmişti.¹⁰³ DP iktidara gelince, halkevleri binalarının büyük bir kısmını, CHP tarafından ve devletin parasıyla

⁹⁹ Oğuzhan Temizhan, **Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri**, [Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, s.30

¹⁰⁰ **Halkevleri**, CHP İl Gençlik kolu yay. 4, 1963, İstanbul, s.24-26

¹⁰¹ Temizhan, **a.g.e.**, s.36

¹⁰² **A.g.e.**, s.37

¹⁰³ Nazmi Sevgen, **Celal Bayar Diyor ki (1920-1950)**, İstanbul, Tan Matbaası, 1951, s.178

yaptırıldığı ve parti namına tescil ettirdiği gerekçesi ile müsadere etmeye başladı. Bu arada CHP'nin tek parti iktidarı sırasında hazine'den veya başka resmi kurumlardan aldığı ve kendi adına tapuya tescil ettirdiği gayrimenkullerin listesi hazırlandı. Bu dönemde hükümetin partiye bağışladığı malların geri alınması için iktidar, öncelikle 8 Ağustos 1951'de 5830 sayılı kanunla halkevlerinin hazineye devredilmesini sağladı.¹⁰⁴ Adnan Menderes Manisa'da yaptığı konuşmasında CHP'nin mal varlığının nereden edildiğini sorgulularcasına açıklamalarda bulundu. Menderes, CHP'nin 250 milyon Türk Lirası değerinde servete sahip olduğunu, milli bankamızın sermayesinin dahi bu meblağda olmadığını, bunun bir parti mi, yoksa banka mı olduğunu soruyordu.¹⁰⁵ 9 Aralık 1953'te TBMM'nin önüne CHP'nin mal varlığı sorunu geldi. Uzun ve sert tartışmalardan sonra kanun tasarısı Meclis'in onayına sunuldu. Oylama kararından sonra CHP Meclis'i terk etti.¹⁰⁶ Karar 14 Aralık 1953 tarihinin de 6195 sayılı kanun ile onaylandı.

Tüm bu kanunlardan sonra CHP kendini tehlikede görmeye başlamıştı. Hakklılık payları da vardı elbette. DP'liler bu kanunu çıkarmakla amaçladıkları sadece bir haksızlığı önlemek değil, seçimler yaklaşırken iktidar olmanın da verdiği güçle, muhalefeti güçsüz bırakmaktı. Seçimler yaklaşırken CHP bir kargaşa içine girmişti ve DP'yi diktatörlükle suçluyordu. 1951-53 ve 1954 yıllarındaki kurultaylarında hükümeti, memurları Halk Partisi aleyhine teşvik etmek hâkimlerin 25 yıllık hizmetten sonra emekliye sevk edilmelerini mümkün kılacak bir kanun hazırlamak ve devlet radyosunu partizanca kullanmakla suçluyordu.¹⁰⁷ DP geçmiş dönemi eleştiriyor bazı uygulamalarını da bu durumla ilişkilendirerek ortaya koyuyordu. Bunlardan birisi üniversite profesörlerinin partilerde fiili görev amaçlarını gerektiren kanun tasarısı idi. Üniversite profesörlerinin siyasetle uğraşmalarını yasaklayan bu tasarı 21 Temmuz 1953'te kanunlaştı. DP'nin buradaki asıl amacı, üniversite çevrelerinin CHP yakınlığı aktif birçok profesörün CHP içinde görev almalarını engellemektir. Böylece seçimler öncesi CHP'ni etkisiz kılmak istiyordu.¹⁰⁸ Türkiye'nin önde gelen gazetecisi Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast girişimi şok etkisi yaratırken dini irtica sorununu da gündeme getirdi. İslami Demokrat Partinin bir üyesi olan bu öğrenci, Yalman'ı "Yahudi

¹⁰⁴ Karpat, **a.g.e.**, s.153-527

¹⁰⁵ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, s.59

¹⁰⁶ Ahmad, **a.g.e.**, s.60-61

¹⁰⁷ Karpat, **a.g.e.**, s.527

¹⁰⁸ www.bilgiportal.com "1954 Seçimleri ve Demokrat Parti", 15.12.2007

ve Mason” olduğu için hedef seçtiğini söylendi. Bu olay sonucu iki parti de birbirlerine karşı ılımlı politikalar sergilediler ve sakin bir döneme girildi.¹⁰⁹

1954 seçimleri öncesi hükümetin aldığı sert tedbirlerden birisi de basının muhalefetini önlemek istemesiydi ve hükümet seçimler yaklaştıkça da basına karşı daha tahammülsüz olmaya başlamıştı. İlk darbe de 1951’deki basını sindirmek için çıkarılan resmi ilanlar kararnamesiydi. Bunu takiben ikinci adım ise Temmuz 1953’te ceza kanununda yapılan bir değişiklikle atılmıştı. Bu değişiklikle, bakanlara yapılan hakaretin takibi ile ilgili bakanın şikâyetine bağlı iken, bundan böyle savcılık kendiliğinden kovuşturma açabilecek, bakanın sadece onayını alması gerekecekti. Basın kanununun değiştirilmesi ile ilgili en ciddi darbe Şubat 1954’te seçimlerin hemen öncesinde Meclise sunulan bir tasarıyla gerçekleşti. Tasarı, yayın yoluyla ve radyo ile işlenecek bazı yeni cürümler tanımlayarak, bunları ağır müeyyidelere bağlıyordu. Bu kanun tasarısının genel kurulda görüşülmesi (7 Mart 1954) büyük tartışmalara yol açtı. 9 Mart 1954’te de tasarı kanunlaştırıldı.¹¹⁰ Bu tasarının kanunlaştırılması, seçim öncesindeki en önemli hazırlıklardan biriydi. Böylece kanun yoluyla eleştirilerin önüne geçilmiş olunuyordu.

1954 seçimleri öncesinde seçim yatırımı olarak görülenler arasında 9 Ağustos 1951’de kabul edilen “Ücretli Hafta Tatili Kanunu” ile memurlara fazla maaş verilmesinin kanunlaştırılması vardı.¹¹¹ Baskıların belirginleşmesine karşın halkın büyük çoğunluğunu memnun edecek kararlarda alınmıştı. Askerlik süresinin kısaltılması, 5665 sayılı kanunla liberal bir Askeri Personel kanununun çıkarılması 5673 sayılı kanunla, Türklerin yurtdışına çıkabilmeleri ile yabancıların ve eski Türk vatandaşlarının Türkiye içinde seyahat edebilmeleri kolaylaştırıldı. 5683 sayılı yabancıların Türkiye’de ikametine dair kanunla, tüm bu değerlendirmelerin Türkiye’de görece de olsa eskiye nazaran daha hür bir ortamın mevcut olduğu söylenebilirdi.¹¹²

1-1-9-) Millet Partisinin Kapatılması

Millet Partisi 20 Temmuz 1948’de DP ayrılan milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak’ın başkanlığında kuruldu. Hikmet Bayur, Enis Akaygen, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni, Emekli General Sadık Akdoğan ise

¹⁰⁹ Ahmad, **a.g.e.**, s.59

¹¹⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s.84-85

¹¹¹ **A.g.e.**, s.64

¹¹² Karpat, **a.g.e.**, s.541

kurucu üyeleri idi.¹¹³ Bu üyeler DP'den ayrılmadan önce parti içindeki liberallerin temsilcileri olduklarını iddia ediyorlardı. Millet Partisi gerek CHP'ne gerekse DP'ye şiddetle muhalefet ediyordu. Parti programının temelindeki ana ilke liberalizmdi. Programındaki (1.madde; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Liberalizm ve Adalet ülkülerine bağlı olduğunu), (2.madde; insan hak ve özgürlüklerini sınırlayan ve ortadan kaldıran yasaların iyileştirilmesine ve değiştirilmesine çalışılacağı), (14.madde; Siyasi Partileri, toplumun karşılıklı yardım duygularını, örf ve adetlerini, işbirliği ihtiyacını ifade ettiğine inanıyordu), (35.madde; Sağlıklı bir toplum hayatının temeli aile kurumudur ve ailenin başlıca dayanakları ise din ve milliyetçilik olduğunu), (8.madde de ise; Parti, din müessesesine ve milli ananelere hürmetkârdır) deniliyordu. Böylece bu 8. madde, diğer partilerin içindeki dindar kesimi partiye çekebilecek bir madde özelliği taşıyordu.¹¹⁴

Millet Partisi, Demokrat Partinin iktisadi politikasını eleştiriyor sadece Amerikan yardımından faydalanılan alanlarda başarı kaydettiğini, bunların dışında kalan alanlarda ise hiçbir şey yapılmadığını iddia ediyordu. Partiye karşı yöneltilen dindar ve sağcı unsurların partide toplandığı eleştirilerine ise aşırı siyasi akımlar arasında ılımlı bir cephede olduklarını, milli kurumlara ve geçmişe karşı saygılı fakat hilafet, çok eşlilik Arap harfleri ya da çarşaf gibi eski kurum ve adetlerin geri getirilmesinin düşünülmediği için açık bir şekilde devrimci olduklarını belirtiyorlardı.¹¹⁵ Fakat MP giderek dindar kesimlerin denetimine girmeye başladı hatta 14 Nisan 1951'de İstanbul il kongresinin açılışı, Fatiha okunarak başlamıştı, bu büyük tepkilere neden oldu. Bunun üstüne Sadık Akdoğan, 5 Mayıs 1951'de "*MP iktidara gelirse, Meclisten çıkmış dinle ilgili bütün kanunları kaldıracaktır*" sözleri parti hakkında yapılan "gerici" eleştirilerini destekler nitelikteydi.¹¹⁶ MP'nin 15 Mayıs 1951'de yapılan 4. büyük kongresinde, parti içi mücadeleler ön plana çıktı. 22-28 Haziran 1953'te toplanan 5. büyük kongrede ise inkılâpçı kesimi oluşturanlar parti programının bazı maddelerinin değişmesi için öneriler sundular fakat başaramadılar.¹¹⁷ Zaman zaman delegelerle gazeteciler arasındaki kavgalara sahne olan 1953 kongresi, yönetimin muhafazakâr grubun eline geçmesiyle sonuçlandı. Aralarında Hikmet Bayur'un da bulunduğu 40

¹¹³ Yılmaz, a.g.e., s.63

¹¹⁴ Albayrak, a.g.e., s.233-234

¹¹⁵ Karpat, a.g.e., s.556

¹¹⁶ Feroz Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, s.8

¹¹⁷ Yücel, a.g.e., s.97

delege partiden ayrıldı. Neden olarak da partinin Atatürk'e ve devrimlerine karşı olduklarını düşündükleri bir partide kalamayacaklarını gösterdiler. İşte tam da bu sırada DP harekete geçti. Savcılık bu beyanları ihbar saydı.¹¹⁸ Çünkü DP, 1954'e giden yolda zaten diğer küçük partilere karşı bir sindirme politikası güdüyordu. MP her ne kadar da olsa gücü olan bir partiydi. DP için aynı seçmen kitlelerine hitap etmeleri ile birlikte sağ kanatta oyları bölebilmeye potansiyeli vardı. Özellikle parti kurucularından Osman Bölükbaşı'nın demokratlara karşı sert eleştirileri hükümetin muhalefet kanadında bulunan MP'ine karşı tavır almalarına neden olmuştu. 5 Mart 1953'te Menderes bir basın toplantısında MP'ni dini, siyasete alet etmekle suçladı ve kısa bir süre sonra da Millet Meclisinde dini siyasi amaçlar için kullananlara karşı cezaları arttıran ve suçun sahasını genişleten yeni bir kanun çıkarmıştı.¹¹⁹ MP'nin 5. olağan kongresindeki beyanların ihbar sayılması üzerine 7 Temmuz 1953 tarihinde parti ileri gelenlerinin ifadeleri alındı, evleri ve üzerleri arandı. Ertesi günün gecesi de soruşturmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekçesi ile mahkeme kararınca geçici süre ile kapatıldı.¹²⁰ Parti politik amaçlarla İslam'ı istismar etmekle suçlandı ve Atatürk reformlarına bir tehdit olarak değerlendirildi. MP kapatılması kararına parti genel başkanlığı tarafından yapılan itiraz, Ankara 3. Sulh Mahkemesi tarafından reddedildi. MP'nin yargılanması 7 ay sürdü ve Mahkeme MP'nin dini esasa dayanan ve gerçek gayesini saklayan bir parti olduğu hükmüne vardı.¹²¹ Fakat parti kısa bir süre sonra gericileri tasfiye ederek, Osman Bölükbaşı liderliğinde 10 Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisi olarak yeniden kuruldu.¹²²

1-2-) EKONOMİ POLİTİKASI

1-2-1-) DP'nin İktisat Politikaları

Demokrat Parti'nin iktisadi açıdan felsefesini, sağlam bir iktisadi temel olmadan refah sağlanamayacağı düşüncesine dayandırabiliriz ve bu düşünce demokrasinin gereğidir. İktisadi kalkınma memleket için hayati bir önem taşıyordu, yapılacak düzenlemeler toplum ve muhalefet kanadı tarafından bir takım memnuniyetsizlikler uyandıracaktı; fakat bu çabalar partiler arası tartışmaların üstünde tutulmalıydı. İktisadi

¹¹⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s.78-79

¹¹⁹ www.bilgiportali.com "1954 Seçimleri ve DP"

¹²⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s.78-79

¹²¹ Ahmad, **a.g.e.**, s.118

¹²² Karpat, **a.g.e.**, s.557

kalkınmanın huzur içinde yürütülmesi için ve muhalefet dâhil hiç kimse tarafından engellenmemesi için uğraşılacaktı.¹²³ DP iktisadi politikası ne olursa olsun, kalkınma hamlesini ve hızını köylere kadar götürmüştür. Bu politika ile köylere etkileyebilmiş, köylerdeki yoksulluk ve cehaleti engelleme çabası içerisine girmiş ve bunu başarmış ilk siyasi partisidir.¹²⁴

Adnan Menderes'in mali ve iktisadi politikasını dört temel kriterde açıklayabiliriz. Bunlardan ilki; devlet hizmetlerinin görülmesinde tasarruf düşüncesi ile masrafları kısmak ve devlet bütçesini iktisadi bütçeye uygun hale getirmektir. İkincisi, iktisadi kalkınmayı süratlendirmektir. Bunun için neredeyse bütün imkânları üretime yöneltmek ayrıca özel teşebbüsün kendisini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlamak için tüm tedbirler alınmasına ve hızla gelişmesine yardım etmektir. Üçüncüsü, iktisadi kalkınmamız için devlet bütçesinden ayrılacak olan tahsisatın memleketin şartları göz önünde bulundurularak bir plana bağlamaktır. Dördüncüsü ise, üretim hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve her türlü bürokratik engelden kurtarmaktır.

DP'nin iktisat politikalarının temelinde hızlı kalkınma yatıyordu. Sanayi, ziraat ve özel teşebbüs girişimleri, bunu gözler önüne serecekti.

1-2-2-) Özel Girişimcilik Politikası, Marshall Yardımı

1950 seçimleriyle iktidara gelen Menderes Hükümeti liberal ve özel sektör ağırlıklı bir kalkınma modeli benimsedi. Türkiye II. Dünya savaşından sonra devletçi iktisatçı yapıdan özel sektör ağırlıklı ekonomi politikasına yönelmeye başladı. Çünkü savaş sonrası kurulan IMF ve Dünya Bankasının finansman desteği ile birlikte ABD'nin Marshall yardımı başlamıştı. Aslında DP'nin ekonomi politikasının temelleri 1947-48 yıllarına dayanmaktadır. Türkiye, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonuna 1947'de üye olmuştur. Bu üyelik gelecekteki yardımların (kredi, yatırım... v.s) temelini de oluşturmuştur.¹²⁵ CHP iktidarı döneminde atılmış bu temeli, Adnan Menderes, iktidarı döneminde nasıl kullandığını, 1949'da yayınlanan DP programının 43. maddesi "*iktisadi hayatta özel kuruluş ve sermayenin faaliyeti esastır. Onun için özel kuruluş*

¹²³ Karpat, a.g.e., s.546

¹²⁴ A.g.e., s.540

¹²⁵ Yılmaz, a.g.e., s.120

ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalışma şartları ve yani yeni iş alanları sağlanmalıdır” ilkesi ile görüyoruz.¹²⁶

Adnan Menderes'in ilk kabinesinde görev alan İşletmeler Bakanı 2. Kabinede de Ekonomi ve Ticaret Bakanı olan Prof. Muhlis Efe, DP'nin ekonomi politikasını, özel mülkiyet ve şahsi hürriyete dayanan bir iktisat rejiminde iktisadın sahibi aslî fert veya şirket halinde özel teşebbüs olarak açıklamış, devletin iktisadın içinde değil, üstünde vazife aldığını vurgulamıştır.¹²⁷

Adnan Menderes de ekonomi politikasını ve özel teşebbüs ile ilgili görüşlerini, parti görüşlerini, Ticari sahada iç ve dış şartların müdahaleyi zorlamadığı hallerde işi serbest ve normal kaidelere uygun olacağı düşüncesiyle açıklıyordu.¹²⁸

Devletçilik ilkesi artık iktisadi gelişmeye engel olmaya başlamıştı. Cumhuriyetin kurulmasından sonra ülkenin ihtiyacı niteliğinde olan bu politika artık bazı çevrelerin görüşlerince tarihi misyonunu tamamlamıştı. 22–27 Kasım 1948'de İstanbul'da iktisat kongresi toplandı. Kongrede 3 komisyon, devletçilik, dış ticaret ve vergi reformu sorunlarını incelemek üzere, kuruldu. 1.Komisyonunda “Devletçilik” ilkesini ele alanlar, devletin görevini temel kamu (eğitim ulaştırma, milli savunma, araştırma ve denetleme) hizmetleriyle sınırlaması gerektiği görüşünü savundu, ayrıca da devletçilik politikasının denetleyici baskısını bireyin üstünden almak ve gereken teşebbüs imkânlarının bireylere bırakılması görüşünü savundu. Komisyon, özel teşebbüse o zamana kadar imtiyazlı durumda olan devlet teşebbüsleriyle aynı hakların tanınmasını istiyordu.¹²⁹

Adnan Menderes'in 1951'deki ekonomi politikası hakkında, Bernard Lewis'in şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Şu anki hükümet politikası devletçiliği bir bütün olarak ortadan kaldırmak değil tedricen azaltmak ve sonunda özgül olarak devlet mülkiyetine uygun, ya da aynı şey olan özel sektör için çekici olmayan ekonomik faaliyet biçimleriyle sınırlamak gibi görünüyor.”¹³⁰

Devlet farkına varmadan birbirleriyle çelişen 3 görevi üstlenmeye çalıştı. İlk önce özel teşebbüsü ve özel sermaye birikimini teşvik etmiş, işletmeler kurarak kendi

¹²⁶ Necdet Serin, **Türkiye'nin Sanayileşmesi**, AÜSBF Yay., No.107-149, Ankara, 1963, s.120

¹²⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s.130

¹²⁸ **A.g.e.**, s.131

¹²⁹ Karpat, **a.g.e.**, s.413-414

¹³⁰ Ahmad, **a.g.e.**, s.132

faaliyet alanını genişletmiş, en son olarak da bir refah devleti gibi davranmıştı. 1950'den sonra, devletçiliğin ıslahı ve devlete ait fabrikaların özel kişilere devri için önemli teşebbüslerde bulunulmuştu. Fakat bundan istenilen sonuç alınamadı.¹³¹ 1950–54 yılları arasında, Makine ve Kimya Endüstri Kurumu (1950), Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı (1951), Et Balık Kurumu (1952), Türkiye Çimento Sanayi (1953), Azot Sanayi (1953), Devlet Malzeme Ofisi (1954), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (1954)¹³² gibi birçok devlet kuruluşu kurulmuştu.

Adnan Menderes, CHP'nin devlet kapitalizminden ayrı, bir liberal kapitalizm yaratmanın sadece bir yasa meselesi olduğunu düşünüyordu. Menderes'e göre, kamu hizmeti gören aynı zamanda sanayiye oluşturan girişimleri devletsizleştiren önlemleri geçmişe, işadamları ve sanayiciler gereken ne ise yapacak ve özel sektör birden ortaya çıkacaktı. İlk olarak 6 Temmuz 1950'de Muhlis Efe, hükümetin çimento ve briket fabrikalarından oluşan Sümerbank yapı sanayini devletsizleştirmeye işe başlayacağını söyledi. Ağustos 1950'de devlet girişimlerinin transferlerini (Girişimleri satın alma gibi) ve özel sektörün gelişmesini kolaylaştırmak için, Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası kuruldu. Bu bankanın 125 milyon TL'lik sermayesini de önde gelen ulusal ve yabancı bankalar temin etmişti. İmar ve Kalkınma bankası da 9 milyon dolarlık bir borç verdi. Marshall yardımı ise 37 milyon TL sağladı. Bu banka sınaî firmalara uzun vadeli krediler verdi. Firmalara teknik ve idari danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sundu ve özel sektör adına Marshall Yardımı fonlarını yöneltti.¹³³ Parti programına uygun olarak hükümetin programında devlet işletmelerinin amme hizmeti gören ve ana sanayiye yardım edenler hariç, olabilecek bir plan dâhilinde elverişli şartlarla parça parça özel teşebbüs devri, ticari alanda da karışmanın zorunlu olmadığı hallerde işi serbest ve normal kaidelere bırakmak¹³⁴ ilkesi benimsenmişti.

Özel sektöre tanınan fırsatların olumlu sonuçlarına işaret olarak işletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı, devletin sahibi olduğu Sümerbank şubelerinin ülke ihtiyaçlarının %70'ini karşılarken artık sadece %30'unu karşıladığını belirtiyordu. Bu özel girişimin ne ölçüde büyüdüğünün bir göstergesiydi. DP'liler liberal kapitalizmin gelişmesine çok önem veriyorlardı, fakat toplumsal sınıfın çok küçük ve az gelişmiş olduğunu geç fark

¹³¹ Karpat, a.g.e., s.423

¹³² Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikaları (1950-60)", Türkler, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara,2002 s.855

¹³³ Ahmad, a.g.e., s.132

¹³⁴ TBMMTD, 9. Dönem C.1, s.27

ettiler. Devlet sektörünü sınırlamanın bir yolunu bulamadılar. İşadamları özel sektörün yolunu açma konusunda güvenceden yoksundular. Çünkü DP hükümeti yeniydi ve politikalar ile ilgi kaybı yaşıyordu. Menderes'in beklentilerini boşa çıkaran diğer bir grup da ticaretle uğraşanlardı, kendilerine sunulan devlet girişimlerini satın alma da başarı sağlayamadılar aynı zamanda yeni sınaî yatırımlarını da arttıramadılar.¹³⁵ Özel sektörden umduklarını bulamayan DP hükümeti sınaî büyüme açısından olası bir alternatif olan tekrar devlet sektörüne geri döndü. Devlet girişimleri modernleştirildi ve üretim kapasiteleri artırıldı.

1-2-3-) Yabancı Sermaye ve Petrol Yasası

Yabancı Sermaye'yi teşvik kanununun zemini, II. Dünya savaşından sonra Türkiye'nin yeniden batı yönünde politika izlemesi ile başlamıştı. 1946'da CHP'lilerin başlattığı dış ticareti liberalleştirme politikasını DP'lilerde devam ettirmişti. 1947 yılında Türkiye, Truman doktrininin açtığı yolda bir kararname çıkararak yabancı sermayeyi desteklemek üzere ilk kanunu çıkarmıştı.¹³⁶

DP içerisinde, subaylar, bürokratlar ve tüccarların meydana getirdiği güçlü politik bir lobi oluşturulmuştu. Bu grup sanayi kurma işini devlete bırakmış, bankacılık

¹³⁵ Ahmad, a.g.e., s.133

¹³⁶ Eroğul, a.g.e., s.82, **Marshall Planı** Haziran 1947'de [Harvard Üniversitesinde](#) bir konuşma yapan ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa ekonomilerini tekrar kalkındırmak için çok geniş kapsamlı bir program önerdi. Marshall Planı; buna katılmak isteyen her Avrupa ülkesine Amerikan mali yardımı, malzeme ve makinesini öngörüyordu. Türkiye dahil 16 Avrupa ülkesinin üyeleri 22 Eylül'de Amerika'ya sunulmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırladılar. Bu program üzerine Amerika 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu'nu çıkardı. Amerika bu kanuna dayanarak daha ilk yılında 16'lara (İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç) 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yaptı. Bu yardım müteakip yıllarda 12 milyar dolara ulaştı. Marshall planı, Sovyetler ve peyklerine de açık olmakla birlikte, Doğu Blok'u üyeleri buna katılmak istemediler. Marshall yardımları sonucunda ve üç yıllık bir süre içinde Avrupa'daki sanayi üretimi savaş öncesine oranla % 25, tarımsal üretim ise % 14'lük bir artış gösterdi. Dış Yardım Kanununun çıkması üzerine 16 Avrupa ülkesi, 16 Nisan 1948'de Avrupa iktisadi işbirliği Teşkilatı'nı kurdular. **Truman Doktrini** İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği günlerde SSCB ile ABD ve müttefikleri arasında başlayan sürtüşme ve çekişme, daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan **Soğuk Savaş**'ın işaretini veriyordu. SSCB'nin Doğu ve Orta Avrupa'daki etkinliğinin yanı sıra Türkiye ve Yunanistan da aynı devletin açık tehditleri karşısında kalmışlardı. ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı bir konuşma ile ABD'nin tutumunu ve alınması planlanan önlemleri açıkladı. Başkan Truman'ın ABD Kongresi'nde okunan mesajı ve bu **mesaj** çerçevesinde alınan önlemler ve verilen askeri yardım "Truman Doktrini" olarak anılmaktadır. Başkan Truman mesajında Türkiye ve Yunanistan'ın uluslararası denge, bölge ve bölge dengesi açısından önemini vurguladıktan sonra, bu devletlere yardım edilmemesinin doğurabileceği sonuçları açıklamakta ve bu iki devlete 400 milyon dolarlık askeri yardım yapmak ve her iki devlet ile ABD arasında askeri ve sivil personel mübadelesiyle **yeni** teknikleri öğretebilmek konusunda yetki istemekteydi. Bu çerçeve içinde hazırlanan "Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Yasası" ABD Senatosu'nda 22 Nisan 1947 tarihinde, Temsilciler Meclisi'nde de 9 Mayıs 1947 tarihinde kabul edildi ve 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. www.turkcebilgi.com

ve ticari faaliyet işleri ile uğraşmıştı.¹³⁷ DP, Mayıs 1950’de iktidara gelince yabancı sermayeyi desteklemek fikirleri iyice hız kazanmıştı. 1 Ağustos 1951’de “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” kabul edilmişti.¹³⁸ Bu kanun, Türk sanayisinde enerji kaynaklarının (Petrol dâhil) ve madenlerin işletilmesinde, alt yapı yatırımlarında, ulaştırma alanlarında yabancı yatırımlara büyük teşvikler veriyordu. Yatırımcıların yıllık karlarının %10’nu döviz olarak kendi ülkelerine götürmelerine de olanak tanıyordu. Ayrıca bu kanun belli şartlara uymak kaydıyla anaparasını da dışarı çıkarabilecekti. Hükümet bütün çabalarına rağmen istedikleri oranda yabancı sermayeyi ülkeye çekemedi. 1950 yılı ortalarında Avrupa kalkınma planına dâhil edilen Türkiye’ye 100 milyon dolar ayrılınca yerli ve yabancı sermaye sahipleri çeşitli endüstri alanlarında yatırım yapmaya başladılar. DP Hükümetinin çıkardığı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” aslında kârların dışarıya transferine müsaade etmek suretiyle yabancı sermayeyi Türkiye’de yatırım yapmaya teşvik amacı güdüyordu. Bu arada yabancı ülkelerin birçoğu Türkiye’ye kredi açmıştı. Hükümet bu imkânlarla dayanarak, elektrik santralleri çimento ve şeker fabrikaları inşasına kalkışmıştı. Tarımda makineleşmeye gidilmesi için çiftçilere bol bol kredi verildi.¹³⁹

26 Ağustos 1953’te Türkiye’ye gelen ABD temsilciler Meclisi dış ticaret komisyonu başkanı Clarence Kandall, hükümetle Yabancı Sermaye ile ilgili görüşmelerde bulundu. Ona göre, yabancı yatırımlarla ilgili yasanın yeniden değiştirilmesi gerekiyordu. Yeni yasa, yabancı sermaye üzerindeki tüm sınırlamaların kaldırılmasından yana olmalı, dış borsalarda Türk hisse senetlerinin kullanılmasının kolaylaştırılması için çaba gösterilmelidir, ayrıca Türkiye’deki yatırım olanaklarını tanıttak bir örgüte gerekliliğine ihtiyaç vardı.¹⁴⁰

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu dışarıdan gelen sermayeyi hızlandırma amaçlıydı. 1 Ağustos 1951’deki Yabancı Sermaye yasasından da istenilen sonuç alınamayınca 18 Ocak 1954’te 1951 tarihli kanunu yürürlükten kaldıran ve daha özgür daha liberal hükümler getiren yeni “*Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*” getirildi. Böylece 1951’deki tüm sınırlamalar kaldırıldı. Öncelikle ana sermayenin transferi serbest bırakılırken, Türkiye’deki kazançlarını dışarıya götürme hakkı da verildi.¹⁴¹

¹³⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s.143-144

¹³⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s.82

¹³⁹ Karpat, **a.g.e.**, s.542

¹⁴⁰ Ahmad, **a.g.e.**, s.136

¹⁴¹ Eroğul, **a.g.e.**, s.82

yabancı sermayeler Türkiye’deki yerli sermayeler ile aynı haklara sahip olurken tanınan kolaylık ve muafiyetler doğrultusunda kazançlarını artırdılar. CHP bunu bir anlamda kapitülasyonlar zihniyetinin diplomasiye uygun hale getirilip önümüze konulması olarak nitelendirip pekte haksız sayılmayacak bir biçimde 1954 seçim propagandasında kullanacaktı.

Menderes Hiçbir milli ekonominin yabancı sermaye olmadan gelişmediğini, bu nedenle Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununu Meclis’ten geçirmeyi vatanseverlik vazifemiz olarak gördüklerinin altını çiziyordu.¹⁴² Menderes, bu açıklamayı Cumhuriyet Halk Partisinin DP’liler ülkeyi satıyor, kapitülasyonları geri getirecek gibi açıklamaları üzerine yapmıştı. Yabancı Sermaye Yasası ile dışarıdan (30.6.1950–54) 1950–54 arası giren yekûn krediler toplam tutarı 4.573.283.049 TL idi.¹⁴³ Yabancı Sermaye Yasası dışarıdan gelen sermaye akışını 1954’den sonra hızlandırmıştı. Yabancı Yatırımcıların 1952–60 yılları arasındaki kâr transferinin toplamı ise 37.534.000 TL’yi bulmuştu.¹⁴⁴

DP hükümetinin Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile eş zamanlı çıkarılan Petrol Kanunu da yabancı sermayenin ülkeye girmesini sağladı. Petrol Yasası TBMM’de 20 Şubat 1954 tarihinde görüşülmek üzere Bursa Milletvekili Haluk Pama’nın başkanlığında toplanılarak, tasarının, arama ve işletmeye yönelik müşterek hükümleri ihtiva eden 76, 77, 78, 79 ve 80’inci maddeleri kabul edilmiştir.¹⁴⁵ Petrol yasası TBMM’de 7 Mart 1954 tarihinde 17 olumsuz oya karşı 25 olumlu oy ile kabul edildi. Hükümet 6326 sayılı yasanın kabulü ile 15 Nisan 1954’te Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na “*Jeolojik keşif yapma ve tasfiyehane*” kurma izni verdi.¹⁴⁶ 1954 genel seçimler öncesi yabancı sermaye ve petrol kanunları ile yabancı sermayeyi himaye etmiş oluyorlardı.

1-2-4-) Ziraat Politikası

1946’dan sonra savunulan ve yeni bir niteliğe sahip olan “*yeni devletçilik*” politikası, tarım üzerindeki kontrolü kaldırdığı gibi aynı zamanda devletin, makineleşme ve tarım kredileri yoluyla çabalarını tarımın geliştirilmesine yönelttiğini görürüz. Dünya fiyatlarına göre oldukça yüksek olan tarım fiyatları da sübvansiyonlarla desteklenmiştir.

¹⁴² Ahmad, **a.g.e.**, s.136

¹⁴³ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **B030.01.88.551.4 nolu belge**,(Türkiye Cumhuriyeti Maliye Vekaleti Hazine Genel Md.)

¹⁴⁴ Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-60)**, s.323

¹⁴⁵ Yılmaz, **a.g.e.**,s.132

¹⁴⁶ **TBMMTD**, 9. Dönem C.29, s.435-436

Ancak tarımdaki bu “*yeni devletçilik*” sadece birkaç toprak sahibinin standartlarını arttırmaktan başka bir şeye yaramamış ve geniş halk kitleleri de ihmal edilmiştir.¹⁴⁷

DP hükümeti ekonomi politikalarının temelini tarımı oturtmuşlardı. Çünkü nüfusun %80’i toprakta çalışıyordu. Fakat hükümet, sulama ve fabrika inşa etmek yerine, hızlı üretim artışıyla ilgilenmişti. 1951’de Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Türkiye misyonu haziran ayında Celal Bayar’a bir rapor sundu. Raporun, tarımsal gelişme ile ilgili önerileri uzun zamana yayılmıştı. Verimliliği arttırmak için personel eğitimini tohumluk deneyleri, suni gübre kullanımı v.b. uygulamaları vurguluyordu. Hükümet, rapordaki bu önerileri dikkate almadı, çünkü zamanlarının olmadığını ileri sürerek hızlı sonuç verecek politikaları tercih etmişti.¹⁴⁸ 1951–54 yılları arasında üretim hızlı bir şekilde arttı. Aslına bakılırsa kısa vade de başarılı bir politika izlemişlerdi, fakat üretimdeki artışın sadece %7’si ıslah çalışmalarından, %36’sı artan ekim alanlarından %32’si hava koşullarından %10’u makineleşmeden ve %10’u da taşımacılıktan kaynaklanıyordu.¹⁴⁹ 1951’de Türkiye’nin tarımı makineleştirme programından doğrudan doğruya sadece 25.000–27.500 kadar çiftçi ailesi faydalanmıştır ki, bu %1’den biraz daha yüksek bir oranı ifade ederdi. Sözü geçen ailelerin yıllık ortalama geliri muhtemelen 15.000 dolardan fazla olup, 1952 sonunda bütün çiftçilere dağıtılan resmi kredilerin en az %25’ini bu aileler almıştır. Gene de, traktörün gelişinden, büyük bir kısmı karasaban kullanan, sayıları 2,5 milyonu bulan küçük çiftçiler doğrudan yararlanamamıştır. Türkiye önce endüstride, sonra tarımda “*vitrin*” gösteriş tipi diyebileceğimiz bir ekonomi kalkınma politikası takip etmiştir. Yani geniş halk kitleleri aleyhine, küçük bir üretici grubu son derece korumuş, bu gruba yardım etmiş, şu veya bu şekilde imtiyazlar tanımış ve bu suretle bunları vatandaşlardan pek azının katıldığı bir ilerlemenin simgesi haline getirmiştir. Oysaki, bir yoksulluk denizi içinde birkaç imtiyaz adası ekonomik bir kalkınmanın varlığını pek gösteremezdi.¹⁵⁰

Hükümetin izlediği tarımsal fiyat politikası üreticilerin lehine değildi. Fakat üretimi teşvik ediyordu. Aynı zamanda tarımsal gelirler vergi dışı bırakıldı ve bunun sonucu olarak toprak ağaları zenginleşerek önemli derecede servet sahibi oldular. Türk tarımındaki değişimi, makineleşme özellikle de traktör kullanımı sağladı. Marshall

¹⁴⁷ Karpat, **a.g.e.**, s.423-424

¹⁴⁸ Ahmad, **a.g.e.**, s.142

¹⁴⁹ **A.g.e.**, s.137

¹⁵⁰ Karpat, **a.g.e.**, s.424

yardımı fonlarının kullanılması, 1948–1957 döneminde her yıl artmaya devam eden tarım makineleri ithalatını kolaylaştırdı. Hükümet makineleştirme politikasını, toprak ağalarına verdikleri kredilerle destekledi. Bu kredileri Tarım Bankası sağlıyordu. Krediler 1945’de 112 milyon TL’den, 1950’de 412 milyon TL’ye 1960’da da 2.392 milyon TL’ye çıkmıştı. “The Economist” dergisinin 20 Mart 1954 tarihli sayısında, Toprak Mahsulleri Ofisinin yüksek fiyattan hububat satın aldığını, belirtiyordu. Ayrıca 1949–1950 yılında çiftçilere ödenen 22.800.000 TL’lik meblağın; “son 7 ay içinde” (1954’ün) 519.165.000 TL’ye yükseldiğini yazıyordu.¹⁵¹ Tarımın gelişmesini sağlayacak makineleşme 1945 tarihli Toprak Kanunu’nun bir parçasıydı ve işlemi, toprak dağıtımından yararlanan köylülere, yeni topraklarını verimli bir şekilde kullanabilmeleri için kredi sağlamaktı. Oysa makineleşmeye yapılan yatırımlar üretime sadece %10 katkıda bulunabilmişti. Özellikle bu kredilerin makineleşme dışında da lükse, gereksiz ekonomik olmayan, elbiseler, mobilyalar yani tarım ürünlerinin artışıyla ilgisi olmayan eşyaları satın almak için harcanması aşırı israfa sebep oldu.

Hükümet 22 Mayıs’tan Mart 1953 sonuna kadar 6.462.924 dekar arazi dağıtmıştır.¹⁵² 1953’te 455 köyde 36.388 çiftçi ailesine 1.944.588 dönüm toprak dağıtılmış, ayrıca da 1.004.374 dönüm mera tahsis edilmiştir. Üstelik 4105 göçmen ailesine 139.360 dönüm toprak verilmiştir. 1953 yılına gelindiğinde dağıtılan toprak alanlarının genişliği 2.083.458 dönümü bulmuştur. 1954 yılında çiftçi ailelerine toplam 6.066.924 dönüm toprak dağıtılmış ve 4.520.458 dönümde mera tahsis edilmiştir.¹⁵³ 1949–50 yılları arasında ekilen toprak sahası ise 9 milyon 581 bin hektar iken 1952–53 döneminde 13 milyon hektarı bulmuştur.¹⁵⁴

1-2-5-) Maliye Politikası ve Enflasyon

Demokrat Parti’nin ilk 3 yılı ekonomik açıdan en parlak olduğu dönemdi. Fakat Adnan Menderes dış ticaret politikasında yetersiz olduğunu fark etmekte gecikmedi. Hükümet liberalizasyon politikasını yeniden değerlendirmeye başladı ve bir dizi önlemler almaya başladı.¹⁵⁵

¹⁵¹ Ahmad, **a.g.e.**, s.141-142

¹⁵² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **B030.01.61.377.22 nolu belge**

¹⁵³ **Ayın Tarihi**, No:241, s.15

¹⁵⁴ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **a.g.b**

¹⁵⁵ Ahmad, **a.g.e.**, s.144-145

1950’de Türkiye’deki ulusal gelirin toplamı 8.964 milyon lira iken 1951’de 10.694 milyon, 1952’de 12.424 milyon, 1953’de 14.696 milyon, 1954 yılında ise 14.785 milyon olarak gerçekleşmişti.¹⁵⁶ Devlet bütçesi 1950’de bıraktıkları noktadan 1.180.000.000 lira artmış ve ikinci bir bütçe meydana çıkmıştı. İkraz at genel toplamı 2 milyardan 3,5 milyara yükselmiştir. Bankalardaki mevzuat da göz kamaştırıcı bir şekilde artmıştı. Zirai sahada ise ilerleme 7 milyondan 14 milyona yükselmişti.¹⁵⁷ Bu dönemde sabit fiyatlarla %13’ü bulan yıllık ortalama gelişme hızı 1954 yılında giderek düşmeye başlamıştı. Bu durumun en önemli nedeni, planlama anlayışından uzak olunması ve yatırımların gelişi güzel yapılmasıydı. Ayrıca bütçe açığına ve emisyon hızına dikkat edilmemesi sonucunda giderek bir üretim darboğazına girilmesi sorun olarak sayılabilir.¹⁵⁸ 1954’e gelindiğinde ise ithalatın temel mallar ve hammaddelerle sınırlandırılmasına karar verildi ve ithalatçılardan gelirlerini 5 ay içinde Merkez Bankasına yatırımları istenerek olası bir spekülasyon engellenmeye çalışıldı. Ayrıca kâr marjlarını sabitleyen bir kararname çıkarıldı. Tüm bu önlemlere karşın mal kıtlığı, vurgunculuk ve spekülasyon azalmadan devam etti.

Sonuç olarak tüm bu ekonomi politikalarını incelediğimizde özetle araştırmacıların bir kısmı 1950–54 yılları ekonomi politikasını karma, diğer bir kısmı da liberal ekonomi politikası olarak değerlendirmişti. Adnan Menderes’in 1954 seçimlerinde kazandığı yüksek başarı, onu, kendi politikalarının doğruluğuna inandırmıştı. Neydi peki bu politikalar? Menderes, ülkenin genelinin kırsal kesim olduğunu bildiği için bu kesimin hoşuna gitmeyecek önlemleri hiç düşünmedi. Çiftçilere verdiği fiyat, dünya fiyatlarının 2 katıydı ve bu durum hazine için büyük bir yükü.¹⁵⁹ Kolay krediler sadece tüketimi arttırmakla kalmadı, yatırımların payını azaltıp kırsal toplumdaki ekonomik uçurumu da genişletti. Tarım gelirlerini vergilendirmeme, verimliliği engelledi ve aynı zamanda devlet gelirlerini de azaltmıştı. Az sayıda kişinin elinde toplanan tarım gelirleri ekonomik bakımdan verimliliği sağlayacak anlara yatırılmadı. Ayrıca yatırımlar, bütün iktisadi alanlardaki faaliyeti hızlandıracak ve halkın hayat seviyesini eşitlik seviyesinde yükseltecek şekilde dağıtılmamıştı. Yatırımlar yapılırken hammadde tedariki, kredilerin iflası gibi sorunlar yeteri kadar ele alınmamış, programlar iyi hazırlanmamıştı. Politikaların en belirgin niteliği yabancı

¹⁵⁶ Albayrak, **a.g.e.**, s.350

¹⁵⁷ Mustafa Doğan, “Adnan Menderes’in Konuşmaları”, TBMM, C.1, 1957, İstanbul, s.314-315

¹⁵⁸ Albayrak, **Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikaları (1950-60)**, s.858

¹⁵⁹ Ahmad, **a.g.e.**, s.145

sermayeye ve dış kredilere dayanmış olmasıydı.¹⁶⁰ Dış krediler ve Amerikan yardımı sayesinde oluşan yüksek konjonktürün ilk aşamasında, endüstri genişlemiş, makineleşme sebebiyle açıkta kalmış olan tarım işçilerine yeni iş imkânları sağlanabilmişti. Fakat bir süre sonra dış borçları ödeme güçlülükleri meydana çıkmıştı. Hatta 1954 seçimleri öncesinde muhalefetin önemli kozlarından birisi de 1950’de alınan önce 81.000 dolar sonra 16.000 dolar ve 10 milyon İtalyan Lireti toplam borçlarının ilk taksitinin ödenmemiş olmasıydı.¹⁶¹ Washington’dan alınan bilgiye göre Dünya Bankası bilançosunun Türkiye’ye verdiği ilk krediden hiçbir ödeme olmadığı yönündeydi. Son olarak hükümetin 300 milyon dolarlık kredi talebinin Amerika tarafından reddedilmesi konjonktürü yavaşlattı. Endüstri artık iş azını karşılamıyor. Fabrikalar hammadde imal edemiyordu. 1954 seçimlerine giderken ilk 4 yıldaki ekonomi hızlı yükselişin bedellerini ödemeye başlayacaktı.

1-3-) DIŞ POLİTİKA

Cumhuriyetin kurulmasından 1950’ye kadar geçen zamanda siyasal sürecin özellikle dış politika kanadında önemli adımlar atılmıştır. II. Dünya savaşından önce Türkiye, batılı devletlerle ittifak anlaşması imzalamış fakat daha sonra anlaşmaya uymayarak savaşa katılma konusunda tarafsız kalmıştır. ABD, İngiltere ve Türkiye arasında soğuk bir ortam yaşanırken, Türkiye sürpriz bir kararla Almanya ile tüm ilişkilerini 2 Ağustos 1944 de kesmiştir. ABD ve İngiltere’nin “*kromit*” ticareti ile ilgili duyduğu rahatsızlıktan ötürü Türkiye Almanya’ya kromit satışını da durdurmuştur. Böylece Türkiye tarafsızlık politikası çizgisinden, müttefik yanlısı politikaya doğru kaymaya başlamıştır. Türkiye artık politikasını, değişen Avrupa hatta dünya dengeleri üzerine kuracaktır.

1-3-1-) Kore’ye Asker Gönderme

1950 yılı dış politikasının en önemli iki olayı, Kore’ye asker gönderme ve NATO’ya girme arayışlarıdır. Kore savaşına katılma kararı Türkiye’nin DP ile yeni bir dış politika belirlediğini göstermektedir. Zira DP 14 Mayıs ta seçimle gelmiş, Kore savaşı 25 Haziran da patlak vermiştir.¹⁶² Türkiye, tarihinde ilk defa kilometrelerce uzakta bilmediği bir coğrafyada savaşa girme kararı alacaktı. Kore’ye asker

¹⁶⁰ Karpat, **a.g.e.**, s.542

¹⁶¹ 4 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

¹⁶² M.Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Tıpkı Basım. 8. baskı Ankara,1993, s.228

gönderilmesinin Türkiye açısından olduğu kadar Avrupa ve ABD açısından da önemi büyüktür. Türkiye, ABD ve Avrupa için önem arz eden sebeplerini ise şu şekilde ifade edebiliriz.

Türkiye'nin Barış konusunda gösterdiği hassasiyet Kore'ye asker gönderme kararı almasında etkili olmuştur. Birleşmiş Milletler Sözleşmesinden¹⁶³ (Birleşmiş Milletlerin Kore'ye yardım gönderilmesi konusunda ki 1950-473 kararı) doğan sorumluluklarını yerine getirmiştir. Ayrıca Amerika'nın bu dönemde aldığı önemli bir karar olan, Kore harbine yardım yapmayan devletlere ayrılmış olan iktisadi yardımın kesileceği¹⁶⁴ ifadesi Türkiye tarafından dikkate alınmış, ABD'den gelecek askeri ve ekonomik yardımdan da yoksun kalmamak için bu fırsatı değerlendirmiştir. Diğer bir sebep NATO'ya üye olmak ve batılı devletler arasında yerini almaktı, çünkü kendisine benzer bir saldırı yöneldiğinde ki öyle bir olasılık 1945 yılından beri Türkiye üzerinde ki isteklerini baskı haline getiren Rusya tarafından bekleniyordu¹⁶⁵, savunma gücünü arttırmak istiyordu.

Hükümet, Amerika ile olan ilişkilerine, İngiltere ile olan ilişkisinden daha sıcak bakıyordu.¹⁶⁶ İngiltere Türkiye'nin Mısır ve Irak gibi Ortadoğu devletlerinden oluşan Akdeniz ittifakının içinde yer almasını istiyordu. Bu ittifakın Arap – İsrail gerginliği yüzünden oluşmayacağına farkındaydı. Türkiye de bu yüzden güvenliğini bir şekilde batılı devletlerle birleştirmek istiyordu. Tek çıkar yol NATO'ya girmekti, bunun içinde Kore'ye asker göndermekle kendisini uluslararası platformda göstermek dış politikada attığı ilk ve önemli bir adımdı. ABD ise, uzak doğuda saldırıya geçen Sovyetlerin başka bölgelerde de kuvvet denemesinde bulunabileceğinden endişe duyuyordu. Bu yüzden Balkanların ve Ortadoğu'nun güvenliği ile yakından ilgilenmeye başlamıştı. Çünkü ileride bir Ortadoğu savunma paktının yapılmasını planlıyordu.¹⁶⁷

¹⁶³ Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**,s.400

¹⁶⁴ Albayrak, **a.g.e.**, s.414

¹⁶⁵ Albayrak, **a.g.e.**, s.416

¹⁶⁶ Yasemin Doğaner, "İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarından Demokrat Parti Dönemi Türkiye'sinden Dış İlişkiler", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl.2, Sayı.4, 2006, s.227-248

¹⁶⁷ Sait Aşgın, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Uluslararası İlişkileri", Yeni Türkiye Dergisi Özel sayı 3, s.564

Türkiye, Birleşmiş Milletlerin çağrısına yanıt veren 2. devlettir. 1 Temmuz 1950 de Türkiye, Genel Sekretere Konsey ile temasa geçmeye hazır olduğunu bildirecektir.¹⁶⁸

Hükümet, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında 18 Temmuz 1950 de Yalova'da toplandı. Bu toplantıda Kore'ye asker gönderilmesine, 4500 askerden oluşan silahlı savaş birliğinin Birleşmiş Milletlerin emirlerine verilmesine karar verildi. TBMM tatilde olduğu için hükümet bu kararı Meclise danışmadan almıştı. Kararın Mecliste onaylanması ise Kasım ayında gerçekleşti.¹⁶⁹

Cumhuriyet Halk Partisinin Kore savaşı kararına ilişkin net bir tavrı bulunmamaktaydı. Ancak bu konuda niçin muhalefet olarak kendilerine danışılmadığını sormakta ve tepkisini bu çerçevede ortaya koymaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü 27 Temmuz 1950 tarihinde bu konuda yaptığı açıklamada; ***“Bu hususta bizim fikrimiz şudur: Birleşmiş Milletler hücumu uğrayabilecek bütün cephelerin mesuliyetini üzerine alarak, her aza devletin yapacağı yardımı tayin eder. Müşterek cephe mesuliyeti bu suretle temin olabilir ve ancak bu usul bütün ana devletlere güvenlik verebilir. Bugünkü durumda Birleşmiş Milletlere karşı olan vecibelerin nasıl yerine getirileceğini Hükümet, Büyük Millet Meclisinde müzakere edilmeden ve partimizle istişare etmeden yalnız başına takdir etmiştir.”***¹⁷⁰ Görüleceği üzere, ana muhalefet partisi, bu konu üzerinde açık bir görüş belirtmemiş olup, Kore'ye asker gönderme kararını onaylayıp onaylamadığı belli olmayan bir ifade tarzı kullanmıştır. Ancak gerek kendilerine gerekse Meclise danışılmamış olması yönünde eleştirilerde bulunmuştur.

Diğer taraftan, Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur, ABD'nin, Kore'de savaşa atılmasını büyük Amerikan ideali olduğu için yapıldığını BM ülküsünü kurtarmanın bahane olduğu iddiasıyla muhalefet yaparak Kore'ye asker gönderilmesi kararına karşı çıkmaktaydı.

Yeni Sabah ve Ulus gazeteleri de hükümet tarafından alınan bu kararı eleştirmekteydi. Bunun yanı sıra belli bir etkinliğe sahip Barış Sevenler Derneği yöneticileri de 27 Temmuz 1950 de TBMM'ne bir mektup göndererek, kararın

¹⁶⁸ Albayrak, a.g.e., s.412

¹⁶⁹ Yücel, a.g.e., s.412

¹⁷⁰ Rıfki Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, 1.Baskı, Ankara, 1998, s.63

Birleşmiş Milletlere ve Türk Anayasasına aykırı olduğunu iddia etmiş, iptalini ve TBMM'nin olağanüstü toplanmasını istemiştir. Bu davranış hükümet tarafından protesto edilmiştir.¹⁷¹ Rıfki Salim Burçağın ise bu konuda ki görüşü, bu kararın Türkiye'nin menfaatlerine uygun olduğu yönündeydi. Zira 2. Dünya savaşının sona ermesi ile birlikte Türk – Sovyet münasebetleri büsbütün bozulmuştu. Rusya, ilk önce yürürlükte bulunan 1925 tarihli Türk – Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Paktını feshetmiş, arkasından da Doğu Anadolu'da toprak, Boğazlarda da üs istemişti. Türkiye bu talepleri reddetmiş ve zor şartlar içine girmiştir. Türkiye kendi güvenliğini ancak Batı ile ve özellikle Birleşik Amerika ile kuracağı dostluk ve ittifakta bulabilirdi. Kore'de ki askeri birlik sanki Kars sınırında savaşmış olacaktı. Kore harbine iştirakimizin gerçek sebebi ise buydu.¹⁷²

Ulus Gazetesi, hükümetin bu kararı alırken Meclise danışmamasını Anayasa ihlali olarak görüyordu. Bu durum dış politikanın iç politikaya etkisini gösteriyordu. Kore'ye asker gönderilmesi hususunda muhalefet hükümete karşı gensoru açılmasını talep etti, Cumhuriyet Halk Partisi lideri İsmet İnönü 22 Kasım 1950 tarihinde gensoru önergesini Meclise sundu. Millet Partisinden Osman Bölükbaşı ve Mardin bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu tarafından da 11 Aralık 1950 tarihinde TBMM'ne gensoru önergeleri verildi. Muhalefette bulunan İsmet İnönü tarafından verilen önerge reddedilirken, Osman Bölükbaşı'nın ve Kemal Türkoğlu'nun verdiği önergeler kabul edildi.¹⁷³ Meclis görüşmeleri saat 15:00 de başlayıp, 24:00'e kadar sürdü. Hükümet gensoruya ilişkin gerekli açıklamalarını yaptıktan sonra önerge açık oylamaya sunuldu. Oylama sonucunda 311 kabul, 31 ret ve 1 çekimser oy kullanılmış olup, 119 kişinin oylamaya katılmadığı anlaşılmıştır.¹⁷⁴ Kabul oylarının hepsi DP'li milletvekillerine, ret oyları ise CHP'lilere aitti. Sonuçta hükümetin Kore'ye asker gönderme kararı TBMM tarafından onaylanmıştı. Bu oylama bir anlamda Menderes hükümeti için güven oylaması anlamını taşıyordu çünkü bu dönemde hükümetin istifa edip etmeyeceği tartışılmaktaydı.

¹⁷¹ Yücel, **a.g.e.**, s.7

¹⁷² Burçak, **a.g.e.**, s.66-67

¹⁷³ Albayrak, **a.g.e.**, s.413

¹⁷⁴ Burçak, **a.g.e.**, s.69

1-3-2-) Türkiye'nin NATO'ya Girişi

İkinci Dünya savaşından sonra Rusya'nın dünyaya yaydığı tehdit, Avrupa'yı, Türkiye'yi, Orta Doğu ve Birleşik Devletleri endişeye sevk ediyordu. Her ülke kendi açısından baktığında Rusya'yı bir tehlike olarak görüyordu. Nitekim Rusya'nın Orta Doğudaki hedefi Akdeniz ve Avrupa'ya yönelikti. Bu koşullarda ABD'nin Türkiye'nin NATO'ya girmesi konusunda politika değiştirdiğini ve Türkiye'nin NATO'ya girmesini 1951 yılından itibaren desteklediğine tanık olmaktadır. Türkiye'nin NATO'ya alınması konusunda batı devletlerinin de kendilerince geçerli sebepleri bulunmaktaydı. Bu sebeplerin en başında ise Türkiye'nin stratejik önemi geliyordu. Daha sonra, Türk ordusunun Kore'de gösterdiği başarı ve Amerika ile İngiltere'nin Ortadoğu'da ki emniyetini sağlamak için de Türk ordusunun gücünden destek almak istemeleri gelmekteydi. Ayrıca, yayılmacı siyasetinden vazgeçmeyen Rusya'ya karşı hem Türkiye'ye destek, hem de Türkiye'de kurulacak üsler vasıtasıyla Rusya'ya gözdağı vermek düşüncesi de vardı.¹⁷⁵

Doğu bloğu ülkelerinin hızla silahlanması ve "Kominform"un 1948 yılında Doğu bloğundan kopan Yugoslavya'ya karşı baskıcı tutumu üzerine, NATO başkomutanı Eisenhower, Türkiye'nin NATO'ya girmesi konusundaki kararını dile getirmiştir. Eğer Türkiye NATO'ya girerse olası bir saldırıda, buradaki üslerden kalkacak uçakların Kafkaslardaki petrol ve Urallar bölgesindeki endüstri alanlarını bombalayabileceklerini söylemiştir.¹⁷⁶

Gerçi komünizmin Türkiye ve Ortadoğu ülkelerine yayılımını engelleme gerekçesi, ABD'nin, Türkiye'nin NATO'ya girmesini istemesinin yüzeysel gerekçesiydi. Zira ABD; Sovyetlerin, Çin ve Orta Doğuda yaptığı gibi Türkiye'yi de komünizmi yayma alanı olarak seçtiğini görmekteydi. Bunu önlemek amaç ve kararlılığında olan ABD'nin, Türkiye'nin ABD Büyükelçisi olan Münir Ertegün'ün cenazesinin olağan protokollerin dışında, kendi ülkelerine ait bir savaş gemisiyle İstanbul'a göndermiş olması, Akdeniz'de her türlü saldırıya hazırlıklı olduklarını gösteren bir gövde gösterisi niteliği taşımaktaydı.

¹⁷⁵ Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III.Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.141

¹⁷⁶ Gönlübol, **a.g.e.**, s.230

Truman Doktrini ve Marshall planı çerçevesinde Yunanistan'a ve özellikle de Türkiye'ye 22 Mayıs 1947 tarihinde 400 milyon dolar para yardımı yapmış, 3 Nisan 1948 de Marshall planı kapsamında bu yardım programından 164 milyon dolar da borç verilmiştir.¹⁷⁷ Bu yardımlar, ABD'nin Orta Doğu çıkarları doğrultusunda, Türkiye'nin NATO'ya girmesi konusundaki desteğini gözler önüne sermektedir.

Türkiye'nin de bu durumu fırsat olarak görmesi, iki ülkeyi ortak bir noktada buluşturmuştur. DP'nin iktidarda olduğu dönemde başladığını söyleyebileceğimiz ABD yanlısı politikamız, günümüze kadar süregelen bağımlılık ölçüsünde politik bir miras olarak görülebilir.

ABD ve Avrupa devletleri, Rusya'nın yaydığı tehdit yüzünden NATO çerçevesinde toplanmışlardı. Varşova Paktı (Rusya ve Avrupa'da işgali altında bulundurduğu devletler topluluğu) Atlantik Paktı'na (NATO) karşı oluşturulmuştu. Rusya, boğazlar statüsünün tekrar gözden geçirilmesini ve topraklarımızdan 3 vilayeti almayı amaçlamaktaydı. Bu durum karşısında Türkiye, NATO'ya dâhil olmayı, ülke menfaatleri açısından zorunlu görmekteydi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar da bunun önemini farkındaydı. Nitekim Menderes ile yaptığı görüşme sonucunda bu konuda hemfikir olduklarına karar verdiler. Celal Bayar bu dönemde Ankara'ya gelen Amerikan heyetine, ikiye bölünmüş bir dünyanın sınırında yaşadıklarını, Marshall Planı ve Truman Doktrini kanalı ile yaptıkları yardım, ayrıca da ordunun güçlenmesine çağın donanım imkânlarını getirmelerine destek verdikleri için teşekkür etmişti. Ancak var olan bir bloğa karşı Türkiye'yi zorladıklarını, bir müdahaleye uğradıkları zaman verilmiş bir teminatları olmadığını, memleketin geleceğini tehlikeye atmayacağını, açıkça ifade etmiştir.¹⁷⁸

DP kurucularından olan Celal Bayar, Cumhurbaşkanı olduktan sonra da parti içerisindeki etkinliği sürmekteydi. Aslında o, perde arkasından ülkeyi ve partiyi büyük ölçüde yönlendiren kişiydi. Türkiye'nin içinde bulunduğu iktisadi durumun farkındaydı. Büyüme ve gelişme için ülkenin strateji faktörlerinin kullanılması gerektiğini biliyordu. Tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye de o tarihlerde oldukça zor bir dönemden geçmekteydi. Böylesi bir dönemde alınan her karar büyük önem arz etmekteydi. Doğru adım atılması, ülkenin gelecekteki siyasetinin belirlenmesi açısından da önem

¹⁷⁷ Albayrak, **a.g.e.**, s.418

¹⁷⁸ Anadol, **a.g.e.**,s.194

taşıymaktaydı. NATO'ya girme kararı, sadece Demokrat Parti hükümetinin isteği değildi. Aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi de iktidarda olduğu dönemde NATO'ya girmek için başvuruda bulunmuştu. Hatta Celal Bayar, İsmet İnönü ile yaptığı bir görüşmede: “NATO'ya niçin girmediniz ?” sorusuna İsmet İnönü: “Onlar istediler de biz mi girmedik Celal Bey” şeklinde cevap vermişti.¹⁷⁹

Birçok ülkenin, Türkiye'nin NATO'ya girmesi konusunda endişeleri ve itirazları bulunmaktaydı. Diğer NATO üyeleri, paktın genişlemesi halinde, ABD'nin kendilerine yapmakta olduğu silah yardımı ve iktisadi yardımın azalabileceğini düşünmekteydiler. Bunun yanı sıra Akdeniz bölgesinde bir savaşa sürüklenme tehlikesinin varlığını da görmekteydiler.¹⁸⁰

İngiltere aslında Türkiye'nin NATO'ya girmesine taraftar değildi. Süveyş politikası da bunun en önemli gerekçesiydi. İngiltere Süveyş Kanalı üzerindeki egemenliğini sürdürmek amacıyla Türkiye ve Mısır'ı da içine alan bir “*Ortadoğu Komutanlığı*” kurulmasını amaçlamaktaydı.¹⁸¹ Ancak Mısır ve diğer Arap ülkeleri İngiltere yanlısı değillerdi. Çünkü Akdeniz ittifakının, İsrail ve Arap devletleri arasında mevcut olan gerginlik nedeniyle gerçekleşmeyeceğinin bilincindeydiler. Nitekim Arap devletleri, Müslüman topraklarda bir Yahudi devletinin kurulmuş olmasını Avrupa devletlerince yapılan bir hata olduğu inancındaydılar.¹⁸²

Türkiye'yi NATO ülkesi olarak görmek isteyen tek Avrupa devleti İtalya idi. Nitekim 6 Haziran 1951 tarihinde Türkiye ve İtalya arasında imzalanmış bulunan İtalya-Türk Dostluk Antlaşması ile İtalya Devleti Türkiye'yi müttefikleri olarak görmek istediğini belgelemiştir.¹⁸³ Buna karşılık İngiltere'nin, Türkiye'nin NATO'ya girmesi konusunda olumsuz tavır sergilediği ve bu tavrı nedeniyle o dönemin basın organları tarafından tepkiyle karşılandığı görülmektedir. Bu tepki karşısında Türkiye'nin NATO'ya alınmasına karşı çıkan İngiltere geri adım atmak zorunda kalmıştır. Temmuz 1951 de Avam Kamarası'nda gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda İngiltere; Türkiye

¹⁷⁹ Anadol, **a.g.e.**, s.93

¹⁸⁰ Gönlübol, **a.g.e.**, s.230

¹⁸¹ Albayrak, **a.g.e.**, s.420

¹⁸² Gönlübol, **a.g.e.**, s.228

¹⁸³ Albayrak, **a.g.e.**, s.421

ile Yunanistan'ın NATO'ya alınmalarının kendileri tarafından da destekleneceğini beyan etti.¹⁸⁴

Buna karşılık Rusya, 7 Kasım 1951 tarihinde bu konuda Türkiye'ye bir nota vermiştir. Zira Türkiye'nin NATO'ya girmesi, Rusya'ya göre kendisinin dünyaya yaymayı amaçladığı komünizm ideolojisine indirilen bir darbeydi.

Türkiye'nin NATO'ya alınması konusundaki kararı ABD Senatosu 30 Ocak 1952 tarihinde oy birliği ile kabul etti. Alınan karar Portekiz Parlamentosu tarafından 30 Ocak 1952 tarihinde, Belçika Parlamentosu 6 Şubat 1952 tarihinde, Fransa Meclisince de 7 Şubat 1952 tarihinde kabul edildi.

Bütün bunların sonucunda 16 Şubat 1952 tarihinde Amerikan Büyükelçisi NATO üyeleri adına Türkiye'nin NATO'ya kabulüne ilişkin davet mektubunu Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü' ye vermek suretiyle Türk hükümetini Lizbon'da yapılacak olan konferansa davet etti.

Bunun üzerine, Türkiye'nin NATO'ya girmesine ilişkin hazırlanan yasa tasarısı da 17 Şubat 1952 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek onaylandı.¹⁸⁵ Oylama sonucunda yasa tasarısına destek veren muhalefet de “*Bu eser milli politikanın sağladığı milli bir eserdir*” sözleriyle iktidarı kutladı.

Pakt'a üye olduktan sonra, silahlı kuvvetlerimizi, ittifakın askeri örgütüne katmak için harekete geçildi. Bu konuda yapılan temaslar aylarca sürdü. Amerikan generalleri Türkiye'ye gelip, askeri üs ve tesislerimizi teftiş ettiler. Ege sahilinde bulunan limanımızı, NATO'nun güneydoğu karargâhı için uygun buldular. Hükümet, memleketimizde NATO'nun emrine verilecek havaalanlarını ve radar tesislerini yaptırmak üzere Türkiye'nin de bir fon oluşturulmasını kabul etti, Meclis de bunu onayladı.¹⁸⁶

Türkiye'nin NATO'ya üye olması, ABD ile Türkiye arasında daha sıkı bağlar kurulmasına ve bu bağları, aralarında yapmış oldukları siyasi ve iktisadi anlaşmalarla pekiştirmelerine neden oldu. Lord Ismay bu konu hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

¹⁸⁴ Gönlübol, a.g.e., s.231

¹⁸⁵ Albayrak, a.g.e., s.423

¹⁸⁶ Eroğul, a.g.e., s.69

“NATO, Atlantik’in iki kıyısında yaşayan 380 milyondan fazla insanın müşterek savunmalarına esas teşkil etmiştir. 1914 veya 1939 da buna benzer bir antlaşma olsaydı 20. asır tarihi başka bir seyir takip edecek ve Dünya belki de 2 umumi harbin katliam ve tahriplerine maruz kalmamış olacaktı.”¹⁸⁷

Ismay’ın bu ifadesi, NATO’nun dünya üzerindeki önemini ve etkisini göstermekle birlikte, Amerika ve Avrupa devletlerinin süre gelen Orta Doğudaki çıkarlarını bazı haklı gerekçelere de dayandırarak, savunma perdesi arkasında korumayı sağlamıştı. NATO’nun kuruluşunun sadece savunma amaçlı olmadığını, bugün Orta Doğu’ya ve Amerika’nın günümüz Orta Doğu politikasını incelediğimizde daha net görmekteyiz.

1-3-3-) Sovyet Tehdidine Karşı Balkan ve Bağdat Paktı

1-3-3-1-) Balkan Paktı

Sovyet tehdidi 2. Dünya savaşı sonrasında tüm dünyayı sarmıştı. İngiltere Başvekili Winston Churchill 12 Mayıs 1945 tarihinde ABD Başkanı Truman’a göndermiş olduğu telgrafta, duyduğu endişeyi şöyle ifade ediyordu:

“Avrupa’nın vaziyeti beni ciddi şekilde endişeye düşürüyor. Amerikan uçaklarının yarısının Pasifik’e doğru hareket etmeye başladıklarını öğrendim. Gazeteler Avrupa’ya terk eden Amerikan ordularının hareket haberleriyle dolu. Bizim ordularımız da evvelce varılan antlaşmalara uygun olarak geniş miktarda küçülecektir. Yunanistan’ın Balkanlarda ki üstün nüfuzlarından Viyana hakkında yarattıkları güçlüklerden, kendi kuvvetleri ile işgal veya kontrol ettikleri ülkelerin birleşmesinden ve ilaveten diğer birçok memleketlerde komünist tekniğini kullanmalarından ve bilhassa muazzam bir orduyu uzun zaman silâh altında tutabilmek imkânlarından büyük bir endişe duymaktayım.”¹⁸⁸

Stalin’in saldırgan politikası, silahlanmaya verdiği önemle iyice su yüzüne çıkmıştı. Rusya tüm bilim ve teknik imkânlarını silah sanayisini geliştirmek için kullanmış ve yeni buluşlar için de çalışmalara devam etmiştir. Rusya gerek ideolojik, gerekse askeri açıdan tüm dünyayı endişeye sevk edecek durumdaydı. İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin izlemiş olduğu tarafsız politika İngiltere’yi olduğu kadar

¹⁸⁷ Lord Ismay, NATO, Ankara, 1956, yay., s.16,

¹⁸⁸ Lord Ismay, a.g.e., s.3-4

Rusya'yı da rahatsız etmekteydi. Rusya, Türkiye ile 7 Aralık 1925 tarihinde imzaladığı antlaşmayı bozmak amacıyla, önce 1939 tarihinde Boğazlardan üs isteme şeklinde talepte bulunmuş, bu isteğini Yalta Konferansında da yinelemiş ancak bu isteği reddedilmişti. 23 Şubat 1945 tarihinde Türkiye ile ABD arasında askeri yardımlaşma antlaşmalarının imzalanması sonucunda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik tırmanmış, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof, Moskova Büyükelçimiz Selim Sarper'e 1925 Türk-Sovyet Barış Antlaşmasını 7 Kasım 1945 tarihini beklemeksizin feshetmek arzusunda olduğunu söylemiştir.¹⁸⁹

1948 yılına kadar Sovyet Rusya tarafında yer alan Yugoslavya, II. Dünya savaşı sonrasında ekonomisi sarsılan Sovyet Rusya'nın uydusu olmaktan çıkmıştı.¹⁹⁰ Makedonya'daki komünist Rum gerillalarının arada barınma ve ikmal imkanları kalmamıştı. Stalin döneminde Yugoslavya Kominform'dan uzaklaştırılınca batıda yalnız bir politika izlemeye başlamıştı. NATO'ya katılmak gibi bir düşüncesi de bulunmamaktaydı. Çünkü NATO'yu anti-komünist bir birlik olarak görmekteydi. Buna karşılık, ileride Almanya, Belçika, Hollanda ve İtalya arasında imzalanmış olan "Avrupa Savunma Topluluğu"na katılmak için 1953 tarihinde başvuruda bulunacaktı. Yugoslavya'nın sürdürmek istediği yalnızlık politikası ABD açısından bir fırsat olarak görülmüştür. Yugoslavya'nın Sovyet Rusya'ya yeniden yönelmesi endişesini taşıyan ABD, Yugoslavya'nın Türkiye ve Yunanistan ile bir birlik oluşturması yönünde çaba sarf etmiştir.¹⁹¹

ABD'nin böyle bir birliğin oluşturmak istemesindeki amacı, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılması ile Kuzey Atlantik Bölgesinden başlayıp, İran'a kadar uzanan ve Avrupa'yı güçlü bir savunma alanı içerisine alacak şekilde uzunca bir hat oluşturmaktı.¹⁹² Böylece NATO daha fazla güçlenecekti. İngiltere, Türk heyetine hitaben, NATO'ya girdikten sonra Türkiye'nin Orta Doğu'nun savunmasında kendine düşen rolü oynamasını hassasiyetle beklediklerini belirtmişti. Bunun üzerine Dışişleri

¹⁸⁹ Albayrak, **a.g.e.**, s.423

¹⁹⁰ Anadol, **a.g.e.**, s.89

¹⁹¹ Albayrak, **a.g.e.**, s.469 **Kominform** , Stalin, 5 Ekim 1947'de "Amerikan emperyalizminin bir aleti" olarak tanımladığı Marshall Plan'ına (Avrupa Ekonomik Kalkınma planı) karşıt bir girişim olarak; SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getiren Kominform'u kurmuştur. Kominform, görünüşte Marshall Plan'ına mukabele amacına yönelik bir adım olarak takdim edilmişse de, gerçekte amacı, dünya ve özellikle Avrupa Komünist hareketinin koordinasyonu ve Alman-Sovyet Saldırmazlık Paketi ertesinde lağvedilen 3. Enternasyonal'in fonksiyonlarını üstlenmekteydi. Bu nedenle Koninform bir nevi 4. Enternasyonal olarak nitelendirilebilir

¹⁹² Albayrak, **a.g.e.**, s.469

Bakanı Fuat Köprülü TBMM'nde yaptığı konuşmasında, Orta Doğu savunmasının gerek stratejik gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zorunlu olduğuna inandıklarını, bu nedenle Türkiye, Atlantik Paktına katılınca Orta Doğu'da üzerine düşen rolü etkin bir biçimde yerine getirmek ve gerekli tedbirleri birlikte almak için ilgili ülkelerle derhal müzakereye girmeye hazır olacaklarını belirtiyordu.¹⁹³

Bu arada İngiltere, Ortadoğu petrolünün kendi kontrollerinden çıkmasını istemiyordu. Diğer taraftan Türkiye, Sovyet tehdidinin yarattığı rahatsızlığı NATO'ya üye olarak gidermeyi umuyordu. Yugoslavya'nın Türkiye ve Yunanistan ile oluşturulması düşünülen ittifaka katılım amacı ise Sovyetler Birliği ve kendisini çevreleyen diğer Doğulu Devletlerin baskısı karşısında direnme gücünü arttırmaktı. Yugoslavya'nın böyle bir ittifaka yanaşma nedeni, yenedünya düzeninde güvenlik tehdidine karşı duymakta olduğu endişeydi.¹⁹⁴ Haziran 1952 tarihinde 3 ülke arasında temaslar başladı. Eylül ayında Türk ve Yugoslav askeri heyetleri karşılıklı olarak ziyarette bulundular. 3 ay sonra da bir üçlü savunma paketi için ilke antlaşmasına varıldı. 28 Şubat 1953 tarihinde bu üç devletin Dışişleri Bakanları (Fuat Köprülü, Stefanopolos, Kocapopoviç) arasında antlaşma imzalandı.¹⁹⁵ Söz konusu savunma paketi TBMM tarafından muhalefetin de desteği alınarak 18 Mayıs 1953 tarihinde oybirliği ile onaylandı.

Bu antlaşmanın ardından yıllık ikinci toplantı, 7-11 Temmuz 1953 tarihleri arasında Atina'da yapılmıştır. Toplantı sonucunda taraflar, dünyadaki hadiseler ve kendilerinin bu hadiseler içindeki yerleri konusunda görüş birliğine vardıklarını açıklamışlardır.¹⁹⁶ Bu üç ülkenin karşılıklı ziyaretleri Şubat 1954 tarihinde Belgrad'ta devamlı bir sekreterliğin kurulması kararına bağlanmıştır. ABD üçlü antlaşmaya imza atarken Türkiye ve Yunanistan'a da askeri anlaşma yapmaları konusunda baskı yapmıştır. 24 Mart 1954 tarihinde Ankara'da toplanan bu üç devlet üçlü askeri ittifakın temellerini görüşmeye başlamışlardır. Aslında Yunanistan ve Yugoslavya'nın arası; Yugoslav komünistlerin Yunanistan'ın iç harbine yardım etmesinde dolayı hiç iyi değildi. Türkiye ve ABD, Yugoslavya ile Yunanistan'ın aralarını düzeltmek için bir hayli çaba sarf etmişlerdi. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 9 Ağustos 1954 tarihinde Bled'de ittifak antlaşması imzalanmıştır. Böylece üyelerden herhangi birinin

¹⁹³ Saray, **a.g.e.**, s.141-142

¹⁹⁴ Gönülbol, **a.g.e.**, s.238

¹⁹⁵ Eroğul, **a.g.e.**, s.72

¹⁹⁶ Gönülbol, **a.g.e.**, s.239

saldırıya uğraması durumunda diğerlerinin müdahalesi maddesi çıkarılmıştı. Böylece Balkan Paktı Bled antlaşması ile bölgesel savunma ittifakı niteliği kazanmıştı.¹⁹⁷

Türkiye ve Yunanistan, Yugoslavya ile olan ilişkilerini, imzalanmış olan bu dostluk antlaşmasından da öteye götürmeği arzulamaktaydılar. Yugoslavlar da belki bu fikre daha olumlu yaklaşabilirlerdi ancak Bled antlaşmasının imza töreninden birkaç gün sonra Stalin öldü ve bunun hemen ardından Sovyet politikasında büyük bir yumuşama görüldü. Böylece Sovyet baskısından bir anlamda kurtulmuş olan Yugoslavya, batı ülkeleriyle olan ilişkilerini yeniden değerlendirerek savunmasını takviye etmek için batı ile daha sıkı ilişkiler kurma ihtiyacının olmadığını düşündü. Böylece söz konusu antlaşma büyük ölçüde kâğıt üzerinde kaldı.¹⁹⁸

Bu arada Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı politikasında da büyük ölçüde yumuşama olduğu görülmektedir. Nitekim Sovyetler Birliği 30 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye'ye, Ermeni ve Gürcü Sovyet Cumhuriyetleri'nin 1946 yılında istemiş oldukları topraklardan vazgeçtiklerini, artık Türkiye'den toprak talebinde bulunmayacaklarını, bunun yanı sıra Boğazlar meselesinin her iki hükümetin uygun bulacağı bir çözüme kavuşturması talebini bildirdi.¹⁹⁹ Sovyetlerin bu dönemde bütün çabası Atlantik Paktına duymakta olduğu tepki nedeniyle Türkiye'yi Atlantik Paktından uzaklaştırmaktı. Sovyetler Birliğinin Stalin döneminde dile getirdiği talepleri "Kominform" un gerçek amacını ortaya çıkarmıştı.

1-3-3-2) Bağdat Paktı

Sovyet Rusya tehdidi Balkanları olduğu kadar Orta Doğuda da hissedilmekteydi. Başbakan Adnan Menderes, asıl hedefin Avrupa olduğunu dile getirmiştir. Nitekim Sovyet Rusya Berlin'i abluka altına almış, Avusturya'yı tahliye etmiş, ancak Avrupa'da bulunan bazı bölgeleri istila etmekten vazgeçerek iki yıllık bir hazırlık süresinden sonra bu yöndeki faaliyetlerini Ortadoğu'ya yönlendirmiştir. Bunun neticesi olarak Mısır ile çok sıkı bir işbirliği içine gidilmiş, Suriye ise Sovyetlerin kontrolü altına girmiştir. Sovyetler Birliği Suriye'ye yerleşmesi halinde Ortadoğu'yu ele geçirmiş olacak ve böylece Akdeniz'i kendi kontrolü altına almış olacaktı. Başbakan Adnan Menderes bir nutkunda Suriye'nin öneminden bahsederken, Suriye'nin tamamen komünistleştirilmesi

¹⁹⁷ Albayrak, **a.g.e.**, s.471

¹⁹⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s.72

¹⁹⁹ Anadol, **a.g.e.**, s.92

tamamlanamamışsa bu, diğer Müslüman devletlerin buna şiddetle karşı çıkması sonucu olacağı düşüncesindeydi. Oysa Sovyet Rusya'nın diğer Arap Devletlerini de komünistleştirilmesi için Suriye'yi ve Ortadoğu'yu sessizce ele geçirmesi gerekmekteydi.²⁰⁰ Böylece hiçbir müdahaleye meydan vermemiş olacaktı.

Sovyetler Birliğinin amaçları bununla sınırlı değildi. Orta Doğunun dünyanın en önemli petrol sahası olduğu bilinmekteydi. ABD ve batının diğer devletleri kadar Sovyet Rusya da buradaki zenginliklerden faydalanmak istiyordu. Başbakan Adnan Menderes'in; Bu zengin sahaların Sovyetler Birliğinin eline geçmesi, vaziyetin vahametini büsbütün arttıracaktır, ifadesi durumun ciddiyetini anlatmaktaydı. Başbakan Adnan Menderes aynı zamanda Suriye'nin Sovyetler Birliğinin eline geçmesi halinde, Türkiye'nin de Sovyetler Birliği tarafından kuşatılmış olacağı sonucunu doğuracağını ifade etmiştir. Tüm bu gelişmeler sırasında NATO'nun gerekli çabaları göstermekte geç kaldığı düşüncesindeydi.

Türkiye dâhil olmak üzere ABD'nin ve Batılı diğer devletlerin Ortadoğu'da ekonomik yatırımları da söz konusuydu. ABD ve İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya üyelik sürecinden bu yana bu bölgede bir "*Orta Doğu Komutanlığı*" kurulmasını istemiş ancak Mısır, batılıların bu düşüncesine sıcak bakmayarak gerçekleşmesini önlemiştir.²⁰¹ Bazı Arap ülkeleri de böyle bir oluşuma karşıydılar.

Bu gelişmeler sonucunda ABD ve İngiltere ise Sovyet tehdidi ve kendi çıkarları açısından bu bölgede bir güvenlik sistemi oluşturulması gerektiğini biliyorlardı. Yeni birtakım arayışlar içerisinde olan Amerika ve batılı devletler Türkiye ve Irak arasında oluşturulmaya çalışılan ve sonrasında Pakistan'ın da dâhil edilmesi istenilen Bağdat Paketi'ne sıcak bakmaktaydılar. Celal Bayar, Atatürk'ün dış politikadaki siyasetini farklı bir zeminde sürdürmek isterken, ABD ise Ortadoğu'daki menfaatlerini korumak ve bu bölgeye Sovyetler Birliği'nin sızmasını önlemek için Balkanlardan Orta Doğuya kadar uzanan bir emniyet kuşağı oluşturmak istiyordu. Çünkü ABD'nin hedefinde Ortadoğu petrolünü kendilerine ve batıya sorunsuz aktarılması bulunmaktaydı. İsrail devletinin varlığının sürdürülebilmesi açısından da bu işbirliği büyük önem taşıyordu.²⁰² Ancak

²⁰⁰ Yeni Sabah, Zafer, **Demokrat Partinin Muhteşem Zaferi, Adnan Menderes'in Seçim Nutukları**, 1958 Ankara, s.130

²⁰¹ Eroğul, **a.g.e.**, s.70

²⁰² İsmail Göktürk, **Adnan Menderes' in Siyasi Hayatı ve Nutukları**, 1955, yay. s.86

Arap-İsrail çatışması durdurulamıyordu. Ayrıca Süveyş kanalı nedeniyle Mısır lideri Nasır, İngiltere ve Fransa'ya cephe almış durumdaydı.

Bütün bu nedenlerle Orta Doğu ülkelerini Türkiye önderliğinde bir araya getirmek güçleşmişti. I. Dünya Savaşından II. Dünya savaşına kadar İngiltere, Araplara Türkiye aleyhtarı fikirleri telkin etmişti. Osmanlı Devleti'ni, Arap ülkelerini sömüren bir işgalci olarak göstermesine rağmen Türkiye, Müslüman Arap Devletleri ile yeniden sağlıklı bir iletişim kurma çabalarına girişti. Bu çabaları sonucunda Irak hariç hiçbir Arap ülkesinden olumlu bir cevap alamadı.²⁰³

İngiltere, 1930 yılından beri Irak'ta üslere sahipti. Başlangıçta böyle bir birliğin oluşması halinde kendi çıkarlarının zarar göreceği, üslerini kaybedeceği endişesini taşıyan İngiltere, pakta sonradan da olsa davet edilmesi ile bu endişelerinden kurtulmuştu. Türkiye ile Irak hükümetleri iyi ilişkiler kurmayı başarmışlardı. 1954 Ekiminde Ankara'yı ziyaret eden Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile yapılan görüşmeler sonucunda İsrail'i içine almayan bir Orta Doğu güvenlik örgütü kurulmasına karar verildiği ortak bir bildiriyle açıklandı.²⁰⁴

Irak Başbakanının Türkiye'yi ziyaretinden memnuniyet duyduğunu belirten Başbakan Adnan Menderes, aynı şekilde kendisinin de Irak'a dostane bir ziyaret gerçekleştireceğini belirtmiştir.²⁰⁵ İngiltere, Irak'ın da dâhil olduğu, Pakistan'a kadar uzanan yeni bir antlaşma tasarısı hazırlamıştır. Bilahare, Irak'ın da bu konuda onayının alınmasıyla Bağdat Paktı'nın ilk adımı sayılan ve 2 Nisan 1954 tarihinde Türkiye ve Pakistan arasında KARAÇİ antlaşması imzalanmıştır. Irak ile imzalanan antlaşma sonrasında da Bağdat Paktı, 12 Ocak 1955 tarihinde kurulma aşamasına gelmiştir.²⁰⁶

²⁰³ Saray, **a.g.e.**, s.144-145

²⁰⁴ Saray, **a.g.e.**, s.145-146

²⁰⁵ Göktürk, **a.g.e.**, s.86

²⁰⁶ 2 Nisan 1954, **Zafer**

II. BÖLÜM

1954 SEÇİM KAMPANYASI

Modern demokrasinin temelinde yer alan seçimlere halk nezdinden bakacak olursak, öncelikle “Katılımcı demokrasi nedir?” sorusuna yanıt aramamız gerekir. Buna karar süreçlerinde yer aldığımız kadardır, şeklinde cevap verebiliriz. Yani katılımcı demokraside karar süreçlerine halk katılıyorsa merkez-çevre ilişkilerinin sağlıklı ilerlediğini söyleyebiliriz; ilerlemiyorsa “neden” sorusu ortaya çıkar. Kanun koyma yetkisini elinde tutan kişi yani iktidar yetkiyi neden paylaşmak istemez sorusuna verilebilecek en tutarlı yanıt korkudur. Çünkü merkez güç kaybetmek istemez. Gücü elinde bulunduran kişi, merkez-çevre ilişkilerinin sağlıklı ilerlemediğinin farkına varırsa iki seçeneği olduğunu düşünür. Birincisinde merkez, ya kendi iç hesaplaşmaları ile karar süreçlerine katılımı arttıracak ya da ikinci yol olarak baskı ve şiddet yolunu seçecektir. Bu coğrafyanın tarihinde güçlü merkezlerin olması yetkilerini devretmeyi her zaman zorlaştırmıştır.

2-1-) SEÇİMLER ÖNCESİ PARTİLERİN SEÇİM FAALİYETLERİ

Siyasi partilerin iktidar mücadelesi için yürüttüğü, seçim propagandaları, vaatleri ve nutukları içeren seçim kampanyalarını “Siyasi etik” açıdan değerlendirdiğimizde kampanya sürecinde yapılan yönlendirmeler, seçim ahlakına aykırı bir durum değildir. Yani verilen vaatler siyasetin ahlakına aykırı değildir. Siyasetin ahlakı, seçilen partinin, iktidar olduktan sonra toplum üzerindeki ekonomik ve kültürel baskıyı arttıracak hale getirmesiyle sorgulanır. Bu sorgulama ise yeni bir seçimle çözüme kavuşturulabilir.

1950 seçimlerinin ardından Türkiye hem siyasi hem de ekonomik açıdan süratle değişen bir döneme girmişti. Bu değişimlerin olumlu olumsuz tüm sonuçları 1954 seçimleri için seçim propagandalarında, siyasi partiler tarafından dile getirilecekti. Seçim yılı Ocak ayı başından itibaren gerek toplantılar gerekse gazeteler aracılığıyla propaganda çalışmalarına başlamıştı. Bu dönemde DP, iktidarı süresince gerçekleştirdiği olumlu icraatlara dikkat çekip, iktidarda kalması halinde bu icraatların devam edeceği yönünde bir seçim stratejisi uygulayacaktı. Temel propagandaları ise “1950 seçimlerinden sonra DP iktidarı altında hızla gelişen ve kalkınan Türkiye”²⁰⁷

²⁰⁷ Demokrat Parti Neşriyatından, Kalkınan Türkiye, Ankara, Şubat, 1954

olacaktı. Ana muhalefet ise iktidarı partizanlık yapmakla suçlayıp, yapılan yatırımların temellerinin kendi hükümetleri döneminde başladığını ile sürecekti.

2-1-1-) DEMOKRAT PARTİ SEÇİM KAMPANYASI

2-1-1-1-) Seçim Propagandaları

a-) İktisadi Kalkınma ve Sosyal İcraatlar

1950 seçimleri ile iktidara gelen DP 1950–1954 yılları arası sosyal ve özellikle ekonomik kalkınmanın altını çizercesine bir seçim kampanyası yürütmüştür. DP, seçim arifesinde yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır ifadesini kanıtlarcasına bir propaganda yürütüyordu. İşletmeler vekili Sıtkı Yırcalı, Karabük'te yaptığı konuşmasında, sanayi hayatındaki büyük değişim ve gelişmenin önemini vurguluyordu.²⁰⁸ Ankara'da bir fişek fabrikasının kurulacağını ve 1955'te faaliyete geçeceğini²⁰⁹ haberini veren işletmeler vekili, gelişimin devam edeceği mesajını veriyordu. Sanayi ve kalkınmanın temelinde elektrik enerjisinin önemini fark eden iktidar partisi bunun üzerine hidroelektrik santrallerinden faydalanmak için barajlar kurulması yönünde faaliyete geçmişti.²¹⁰ Hirfanlı barajı ve santrali ihale edilmişti. Böylece Kuzey-Batı ve Orta Anadolu'nun gün geçtikçe artan enerji ihtiyacının karşılanmasına da yardımcı olacaktı bu proje.²¹¹ İktidar, devlet gelirlerindeki artışın görülmemiş bir seviyeye ulaştığını da belirterek, muhalefetin, halkın gelir seviyesi düştü, propagandasına basında yayınladığı rakamlarla cevap veriyordu.²¹² Ekonomik kalkınmanın temelinde yabancı sermaye yatırımlarının hatırı sayılır bir payı vardı. Hükümet, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte çeşitli iş sahaları açılacak, vaadi veriyordu. Ülkeye yatırım yapan bu yabancı firmaların sermaye ve yatırdıkları iş sahaları arasında büyük döviz tasarrufu sağlayacak sanayi kollarının da yer alacağı haberi veriliyordu.²¹³ Bu yeni iş imkânları demekti. Ülkenin

²⁰⁸ 2 Nisan 1954, **Zafer**, Sıtkı Yırcalı "Geçtiğimiz son dört sene zarfında Sına-i Hayatımız yüzde yüz inkişaf kaydetti, işçilerimiz yepyeni imkan ve çalışma sahaları elde etmiştir" dedi.

²⁰⁹ 10 Nisan 1954, **Zafer**, (Seçim arifesinde açıklanan bu yatırım haberleri gelişmenin devamlılığı için seçimde kendilerinden yana oy kullanmalarının da mesajını verir gibiydi)

²¹⁰ 8 Nisan 1954, **Zafer**, "Bütün yurt enerji ağlarıyla örülüyor"

²¹¹ 4 Nisan 1954, **Zafer**, "Santralden 100 kilovat saat elektrik istihsal edilecek" deniliyordu.

²¹² 9 Nisan 1954, **Zafer**, Maliye Bakanı Hasan Polatkan; İktisadi ve Mali durumumuzun sağlamlığını tespit eden bu miktar 1950'ye nazaran %112 nispetinde bir artış göstermişti. 1954 yılı Mart tahsilatı 214.516.000 liradır. 10 Nisan 1954, **Zafer**; CHP iktidarının son Mart ayındaki tahsilât 96.000.000 bu karşılaştırmalı rakamları CHP'nin kafa bulandırıcı propagandasına karşılık verilmişti.

²¹³ 11 Nisan 1954, **Zafer**, "Ecnebi Sermayenin yatırımları başladı." Bugüne kadar müracaat eden 150 firmadan 30'unun teklifi vekiller heyetince kabul edildi, deniliyordu.

aynı zamanda işsizlik sorununa çözüm olacağına altı çiziliyordu. Memlekete sermaye gelmesini teşvik etmek üzere çıkarılan bu kanunu, muhalefet propaganda malzemesi olarak kullanmış, yabancı sermayenin milli iktisadı istismar edeceğini ileri sürmüştü. İktidar partisi ise hiçbir suretle imtiyaz verilmeyeceğini kanun metninde de bunun belirtildiğini ifade ederken, ayrıca II. Dünya savaşından sonra Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Meksika ve Belçika'ya milyarlarca liralık yabancı sermaye yatırıldığını ve bu memleketlerden hiçbiri muhalefetin iddia ettiği gibi yabancı sermayeden zarar görmediğinin de altını çiziyordu.²¹⁴ Muhalefetin buğday fiyatlarından yola çıkarak hububat fiyatlarına yönelik tenkitlerine iktidar partisi, muhalefetin iktidarda bulunduğu senelerde buğday fiyatlarının bedeli 1 kuruş 66 santime kadar düşmüştür ve bu iktisadi hataların bedelini de halk ödemiştir, sözleri ile cevap veriyordu. Hububat istihsalinin ancak ülke içindeki ihtiyaçları karşılayacak bir seviyede olması 1950'ye kadar dışarıya çok az satış yapılabilmesine imkân tanımıştır.²¹⁵ 1946–50 yıllarında istihsal edilen 7.069.368 ton hububat, 1952–53 yılları arasındaki istihsal 26.542.000 ton olmuştur. Geçirdiğimiz son 4 yıl zarfında dış piyasalara 1.935.663 ton çeşitli hububat ihraç edilmiştir.²¹⁶ Özellikle en fazla inkişaf buğday ziraatında kaydedilmiştir, diyerek iktidar partisi, vatandaşın buğday fiyatları ve hububat ihracatı konusunda kendi iktidarları döneminde uluslararası düzeyde bir seviye belirlediklerini iddia ediyorlardı. Ana muhalefetin bir iddiası da, Ziraat Bankası'nın, seçim arifesinde, köylüye açtığı kredinin DP'ye oy temin etmek amaçlı olduğu yönündeydi.²¹⁷ İktidar, 1946 yılına kadar zirai kredilerin çok cüzi bir miktarda verildiğini ve bununla da köylünün hiçbir icraat yapamadığını belirtiyordu. Bu konuda alınan tenkitlere DP, kurulduktan sonra önem verilmeye başlanmıştır diyerek, 1950'den itibaren ziraatın kalkınması ve zirai kredilerin verilmesi için çalışmalar yapıldığını, 1953 Temmuz ayında zirai kredi yekunu 1 milyar 172 milyon lirayı bulmuştur ve 1.565.997 vatandaşımız kredi ihtiyaçlarını Ziraat Bankası'ndan temin ettiğini söylüyordu.²¹⁸ Hayat pahalılığına yönelik eleştirilere iktidardan, hayat pahalılığı diye bir şey yoktur, diye cevap geliyordu. Fakat aynı

²¹⁴ DP Neşriyatından, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, 1954 S:189–190 “Yabancı sermaye tarafından kurulacak fabrikalar bir daha geri götürülmeyecek ve her hal kârda Memleketin istihsal kabiliyetini yükseltecektir.”

²¹⁵ DP Neşriyatından, **Kalkınan Türkiye**, s.91-92

²¹⁶ 7 Nisan 1954, **Zafer**, “Hububat istihsalı süratle artıyor”

²¹⁷ 24 Nisan 1954, **Zafer**, “CHP'nin Ordudaki seçim propagandası” CHP'nin ipotek mukabili kredi muamelelerinde toplanan tapular yabancı memleketlere gönderilerek sözde kredi temin edilecek ve bu kredilerde köylüye dağıtılacakmış, yönünde iddiaları vardı.

²¹⁸ DP Neşriyatından, **a.g.e.**, s.198–199

zamanda var olan pahalılığı zaman zaman kabul edercesine bu şikâyetlerin önceki hükümetin ekonomi politikasından kendilerine miras kaldığını söylüyordu.²¹⁹ DP, aynı zamanda, gelirlerin fiyatlardan fazla arttığını ifade ederek refahın da arttığını ileri sürmekle birlikte pahalılık meselesinin bir propaganda malzemesi olduğunu söylemlerine ekliyordu.

İktisadi kalkınmanın en somut icraatları fabrikalar, limanlar ve sosyal tesislerdi. DP iktidarı, aynı zamanda işsizlik sorununa da çözüm teşkil eden bu icraatları seçim kampanyasında kullanmayı tercih etmişti. Zafer Gazetesinin “*Memleketimiz hemen her sahada görülmemiş bir kalkınma devri yaşıyor*” başlıklı yazısında iktidarın dört yıl boyunca yüzlerce tesis açtığını, sadece sekiz günde üç limanın temelini atıldığını söylüyordu.²²⁰ Dört şeker fabrikasının temelini atıldığını ve bunlardan sadece birinden yüz yirmi beş bin çiftçi nüfusunun faydalanacağını söyleyerek²²¹ iktisadi kalkınmanın önemini vurguluyordu.

DP iktidarı, muhalefet yıllarında işçilerin, sendikalaşma ve grev hakkı sorununa değinerek, iktidara gelince işçilere tüm yasal haklarının verileceğini vaat etmişti. Fakat iktidara geldikten sonra grev hakkı konusundaki vaadini yerine getirmemişti. Ana muhalefet tarafından seçim propagandası yapılan bu konuya iktidar, son 4 yıllık kalkınma devri içinde işçiler lehine önemli kararlar alındığını ifade ederken; iş kanununun demokratik hale geldiğini, işçilerin ücret seviyelerinin yükseldiğini, işçi hastanelerinin yaptırıldığını, hastalık ve analık sigortasının yürürlüğe girdiğini söyleyerek kendi işçi propagandalarını dile getirmişlerdi.²²² Sağlık hizmetlerine yapılan yatırımın son dört yıl içinde on kat arttığını ifade eden iktidar, bu konuda hastane sayılarının ve çalışanların arttığını rakamlarla açıklıyordu.²²³ DP’nin seçim yatırımı olarak kullandığı iddia edilen icraatları sadece fabrika ve barajlardan ibaret değildi. Devlet Bakanı Celal Yardımcı Erzincan mitingindeki konuşmasında, partisinin dört

²¹⁹ 19 Nisan 1954, **Zafer**, “İnönü realitenin tamamen dışındadır”; DP neşriyatından, **Kalkınan Türkiye**, s.88 “İkinci cihan harbi esnasında yapılan enflasyon ve 7 Eylül kararları ile kıymette düşürülen paramız pahalılığın bünyevi bir mahiyet almasına zemin hazırlamıştır” diyordu.

²²⁰ 17 Nisan 1954, **Zafer**, “Demokrat Partinin dün Samsun, bugün Haydarpaşa, yarın Mersin ve İzmir limanı gibi yalnız limanlar mevzusuna münhar çalışmaları, bile bir iktidarın 4 yılını temize çıkaracak vüs’at ve kuvvettedir. 8 Nisan 1954, **Zafer**, Bir Samsunlu “DP bizim limanı, seçimleri kazanmak için yaptırıyormuş! Hey yarabbi iş yapmakta kusur oluyor. Tabii, yaptırır limanı, alır reyleri, öteki yaptırardı, o alırdı reyleri...”

²²¹ 18 Nisan 1954, **Zafer**

²²² 9 Nisan 1954, **Zafer**, “İşçi davasında büyük başarılar kaydedildi” 1 Nisan 1954

²²³ 2 Nisan 1954, **Zafer**, “Bakanlık; 1950’deki 2 milyonluk sağlık ödeneği, 1953’de 22 milyara çıkmıştır.”

yılda yaptıklarını anlatırken iki yüz doksan altı cami yaptırdıklarını ve Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesini iki katına çıkardıklarını belirtiyordu.²²⁴ Muhalefet, DP'lilerin kullandığı bu propaganda taktiğini eleştiriyor ancak bir sonuç alamıyordu.

DP iktidarı, seçim yatırımlarının büyük bir kısmını köylüye ayırmıştı. “Çiftçiye topraklandırma çalışmaları süratle devam etmektedir” başlıklı Zafer gazetesinde çıkan yazı, hükümetin bu yatırımını destekler nitelikteydi. Zira 1954 yılı içinde yirmi beş köyde 2070 aileye 78.220 dönüm toprak dağıtıldığını, 20 Nisan'a kadar da dağıtımın devam edileceği söyleniyordu. CHP'nin propagandası, “*Son çıkarılan bir kanunla vatandaşlarımızın arazilerinin tapulama yoluyla ellerinden alındığı ve hazineye nakledildiği*” yönündeydi. Böylece köylü vatandaşların oy potansiyelini kırmak isteyen muhalefete karşı iktidar, köylülerin kendi topraklarının sahibi olduğunu, sahibi olmayan topraklarında bir takım açık gözler tarafından ele geçirilmesine müsaade etmeyeceklerini söylüyordu.²²⁵ Ankara dâhilinde bulunan bütün gecekondu tapularının verileceğini vaat eden iktidar, TBMM tarafından kabul edilen 6188 sayılı kanunun tatbikine de başladığını belirtiyordu.²²⁶ DP, seçim afişlerinde kendi afişlerinden başka devlet teşekküllerine ait afişleri de parti propagandası yapmak amacıyla kullanmaya kalkışmıştı. CHP, bu afişlerin bilgi vermek adı altında propaganda amaçlı olarak hükümetin emri ile çıkartıldığını savunuyordu ve afişlerin seçim sonuna kadar şehir ve köylerde astırılmamasını istiyordu. İktisadi Devlet Teşekküllerine ait bu afişlerde, DP iktidarı dönemindeki gelişme artışlarını gösteren karşılaştırmalı rakamlar yer alıyordu.²²⁷ DP'nin 4 yıllık icraatının anlatıldığı iddia edilen “*Yurt Hizmetinde Bayındırlık*” sergisine itiraz edilmiş, bu itiraz Eskişehir il seçim kurulunca reddedilmişti. Ankara'dan, Eskişehir'e oradan da İstanbul'a gidecek olan bu sergi Yüksek Seçim Kurulunun verdiği karar neticesinde kapatılmıştır.²²⁸

²²⁴ 24 Mart 1954, **Cumhuriyet**, “Yardımcının, muhalefetin bu sözlerini istismar ederek dini siyasete alet ediyor diye yaygara koparacaklarını söylemesi üzerine, 7 Nisan 1954, Yeni Ulus, Hüseyin Cahit Yalçın, dinin siyasete alet edilmesi halinde oy pusulalarını sandıklara atarken hile yapılmamasının serbest seçim açısından bir önem taşımayacağını vurgulayacaktı.”

²²⁵ 23 Nisan 1954, **Zafer**

²²⁶ 21 Nisan 1954, **Zafer**, “DP, 100 binden fazla vatandaşa tapu verilisi kısa zamanda bitirilecektir sözü veriyordu.”

²²⁷ 2 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, İstanbul İl Seçim Kurulu afişlerin propaganda içeriği taşımadığına karar vermiş, 3 Nisan 1954, **Zafer**, “CHP'nin itirazı dün reddedildi” buna sebep olarak da Yüksek Seçim Kurulunun vazifesi dışında olduğu gösterilmiştir. 13 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, bu karar Yüksek Seçim Kurulu ile İl Seçim Kurulu arasında birkaç kez gidip geldikten sonra, Yüksek Seçim Kurulu afişlerin propaganda mahiyetinde olduğuna karar vermiş ve afişlerin toplatılacağını belirterek CHP'nin itiraz ettiği afişler toplanacak” diye açıklama yapılmıştı.

²²⁸ 15 Nisan 1954, Yeni Ulus; 18 Nisan 1954, **Zafer**

DP, iktidarı süresince milli eğitim konularındaki eksikleri tespit edip bu sahada da yatırımlar yapmıştır. Dört yılda 774 öğretmenli okul açılmış ve 11300 mağdur öğretmenin terfisinin yapıldığı ifade edilmişti.²²⁹ Vilayetlere gönderilen bildirimlerle şehir, kasaba ve köylerde okuma-yazma bilmeyenler için halk dershanelerinin açılacağı söylenmiş ve bunun için halkevleri binalarının birer halk eğitimi merkezi haline getirilmesi kararı alınmıştı.²³⁰ Bir önceki iktidarın tüm izlerini silmeye ve yerine yenisini koymaya çalışılmıştı. Çünkü seçim kampanyasında atılan her adım dikkatlice düşünülmeliydi ki seçimi kazanmaya bir adım daha yaklaşılsın.

İktidar partisi attığı her adımı, yaptığı her icraatı halka, bizi seçtikten sonra gelişmelerin asıl istenilen seviyeye ulaşacağını ve bu seviyeye ulaşmak için geçirdikleri dört yılın gerçekte yeterli olmadığını bu yüzden bazı atılımların yarım kalacağını anlatan bir seçim stratejisi sürdürüyordu. Başbakan partisinin asıl hedefini, Türk milleti ileri, Avrupa memleketlerinin ve Amerika'nın seviyesine ulaşmaya kadar bugünkü temel atmalar ve kurdele kesmeler devam edecektir, ifadesiyle açıklıyordu.²³¹ İktidar partisi her icraatını anlatırken bir önceki hükümetin iktidar dönemiyle karşılaştırma yapmayı da unutmuyordu.

2-1-1-2-) Demokrat Parti Aday Yoklamaları ve Aday Listeleri

1954 seçimlerine dört parti katılmıştır. Fakat rekabet ağırlıklı olarak üç parti arasında geçmiştir. DP ve CHP tüm illerde, CMP 40 ilde seçimlere katılıyordu.²³² CMP'nin seçime katıldığı 40 il şunlardı: Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Niğde, Rize, Samsun, Sinop, Sivas, Trabzon, Uşak, Yozgat, Zonguldak.²³³

Bu seçimlerde milletvekili olmak için DP'nin kapısını çalan çok olmuştu. Müracaatın bu denli fazla oluşunun nedenleri Erzurum milletvekili Rıfki Salim

²²⁹ 19 Nisan 1954, **Zafer**

²³⁰ DP Neşriyatından, **Kalkınan Türkiye**, s.80 "Hatta bunun için Amerika'dan mütehassıs getirilerek halk eğitimi meseleleri tetkik ettirilmiştir."

²³¹ 24 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, DP'nin Giresun mitinginden

²³² Rıfki Salim Burçak, **a.g.e.**, s.194, Seçimlere Köylü Partisi de 19 ilden iştirak etmiştir.

²³³ **A.g.e.**, s.194

Burçak'a göre 1950 seçimlerinin, o tarihte politikaya girmeyenler üzerinde teşvik edici ve heves uyandırıcı bir etki bırakmasıydı.²³⁴

TBMM 12 Mart'ta tatile girmişti. DP, aday yoklamasını 21 Mart 1954 Pazar günü yapacaktı; fakat genel kurulun kararı ile yoklamalar bir hafta ileriye 28 Mart Pazar gününe ertelendi CHP'nin yoklamaları da aynı gün yapıldı. Bu durum oldukça dikkat çekti ve eleştiri konusu oldu. Ana muhalefet partisi, İstanbul'da yoklamaları kazanmalarına rağmen 11 DP adayının adaylıktan feragat ettirildiğini, yerine geçmek isteyen yedek adaylara da olumsuz cevap verdiğini iddia ediyordu.²³⁵ Nihat Erim Ulus gazetesindeki yazısında, adayların belirlenmesinde parti kurucularının etkisinden bahsedip, bu etkinin idarede totaliterliğe doğru gittiğini dile getirmişti.²³⁶ DP genel kurulu, bu iddialara cevap vermek, seçim listelerini belirlemek ve %20'ye kimlerin gireceğini müzakere etmek amacıyla Başbakanlıkta toplantı yaptı. Adnan Menderes'in İstanbul listesine, kendisine yakın olan bazı profesörleri dâhil etmek istediği kulislere dolaşan söylentiler arasındaydı.²³⁷ Ana muhalefet bir diğer iddiasında %20'nin DP merkezinin adamları olduğunu, bunun için listesini henüz açıklamadığını, listelerin son halini son güne bıraktığını böylece itirazlara mahal bırakmayacağını, söylüyordu.²³⁸ DP genel merkezi, aday seçimlerinde çok titizlikle davranıldığını ve kimseyi incitmek istemediklerini, aynı zamanda partiden aday olacak kişilerin bu ülkenin müstesna kişilerinden olmasını istedikleri yönünde açıklama yapıyordu. Kamuoyunun huzuruna politik ortama uygun olmayan isimlerle çıkılmak istemediklerini vurguluyorlardı. DP genel merkezine aday olarak gösterilmek üzere ayrılan kontenjan 5000 kişiyi buluyordu.²³⁹ Ve DP, merkez adaylarını 8 Nisanda tespit etmişti. Yüksek Seçim Kurulu da daha önce 10 Nisan olarak belirtilen adaylık için son müracaat gününü 12 Nisan 1954 olarak değiştirerek kabul etti. 12 Nisan 1954'de Zafer gazetesi DP'nin aday listelerini o gün açıklayacağını yazıyordu. İktidar partisi, listesine çok güvendiğini, "*Demokrat Parti listeleri gece konu sahası değildir*" ifadesini kullanarak belirtiyordu. Listesinin en büyük özelliğini ise, halkın güvenebileceği insanları ihtiva edecek tarzda

²³⁴ **A.g.e.**, s.197

²³⁵ 30 Mart 1954, **Cumhuriyet**, "İstanbul'da kazanan 11 DP adayı feragat ettiler"

²³⁶ 1 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Nihat Erim

²³⁷ 4 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, "%20'lere ve 11 feragatli adayın yerine gireceklerin isimleri belli olmamakla beraber, Lütfi Kırdar'ın, Ord. Prof. Ekrem Şerif Egeli'nin, Teknik Üniversite Rektörü Prof. Ahmet Özel'in listeye girecekleri söylenmektedir.

²³⁸ 3 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

²³⁹ 2 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

hazırlanmış olarak açıklıyordu.²⁴⁰ Saat 16.30'da Yüksek Seçim Kuruluna verilen DP aday listeleri, radyoda da ilan edilmişti.²⁴¹

Yoklamalar neticesinde DP milletvekilleri kadrosunda büyük değişiklikler görülmüştü ve eski milletvekillerinden ancak 260'ı yeni listelere girmeyi başarabilmişti. Yeni adayların sayısı toplam olarak 281 idi. DP, bu seçimlere 2 ilden sadece kurucu üyelerin (Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü) adaylıklarını koymasına izin verdi.²⁴² Aday listelerinin ilanından sonra, DP aday listesinin birçok ilde tepkiyle karşılandığını, hatta bazı illerde, yoklamayı ittifakla kazanan bazı adayların liste dışı kalmasının oldukça nahoş karşılandığını iddia ediyordu ana muhalefet.²⁴³ İktidar partisi, listenin partili-partisiz vatandaşlar arasında geniş memnuniyet uyandırdığını, ifade ederek;²⁴⁴ parti merkezinde böyle bir sorunun yaşanmadığını kanıtlarcasına Çanakkale milletvekili adayı Muammer Baykan hakkındaki spekülasyonlara cevap veren mektup da basında yer almıştır.²⁴⁵

DP listesinde 11 bağımsız aday vardı ve bu adaylardan eski MP'li, bu seçimlerde de DP bağımsız adayı Hikmet Bayur'un DP'ye verdiği destek ana muhalefetin yönelttiği iddiaları çürütür nitelikteydi. Bayur basına verdiği beyanatında, DP'nin takdire ve seçimi kazanmaya layık olduğunu Halk Partisinin artık devrini tamamladığını belirtiyordu. ifadelerini de ekleyerek siyasetin cilvesini açıklıyordu.²⁴⁶

Seçimler öncesinde, partilerin güçlü isimleri seçim yarışını kazanmak için bazı illerde karşı karşıya gelmişti. Başbakan Adnan Menderes Aydın listesinden feragat

²⁴⁰ 12 Nisan 1954, **Zafer**, "Demokrat Parti, laboratuarda kurulmuş bir parti değildir. Suni değildir. Onbinlerin, yüzbinlerin, harekete gelerek kurduğu ve omuzlayarak iktidara çıkardığı, hakiki bir halk hareketidir" diyordu.

²⁴¹ 13 Nisan 1954, **Zafer**, "64 vilayete ait DP adaylarının listesini veriyoruz" diyordu.

²⁴² Burçak, a.g.e., s.194

²⁴³ 15 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, DP'lilerin yoklamaları kazandıkları halde merkezin emri ile listeden çıkarıldıkları bilinmekteydi. Bunlardan bazıları; "Antalya Sadık Eldem, Ahmet Talay; Bursa, Ali Memduh Yücel; Bilecik Lütfi Kırıkanat; Çanakkale Hayim Alyat, Muammer Baykan; Çorum, Saim Uzer, Enver Selahattin Süer; Diyarbakır Esat Cemiloğlu, Nuri Onur; Erzurum, Hasan Gürsoy, Ali Karahan, Fazıl Gülergül, Atik Palandöken; Kütahya, Mehmet Özbilek, Yakup Kafkas; Kocaeli, Yaşar Bil; Sinop Salim Ökmen...."

²⁴⁴ 13 Nisan 1954, **Zafer**

²⁴⁵ 14 Nisan 1954, **Zafer**, 19 Nisan 1954, Yeni Ulus, "DP'den istifa edenler müstakil adaylıklarını koyuyorlar." DP'nin Çanakkale'de iki seneden beri kayıtlı bir üyesiyim. Aday yoklamaları sırasında milletvekili adayı arkadaşlarımın liste harici kalmasını temin için herhangi bir arkadaşımı kötülemek gibi ahlaksızca bir hareket göstermiş değilimdir. Ayrıca DP'den istifa ederek adaylığımı müstakil olarak koyduğum iddiası da diğer cihetler gibi tamamıyla hakikatlerin dışındadır. Demokrat Partinin bugün de içindeyim. Parti merkezinde çalışmak için mebusluk adaylığımdan feragat etmiş bulunuyorum o kadar

²⁴⁶ 15 Nisan 1954, **Zafer**

ederek İstanbul dışında birde Seyhan'dan (Adana) adaylığını koymuştur. Halk Partililer Adnan Menderes'in, İstanbul ve Aydın'dan sonra Seyhan'dan adaylığını koymasına ihtimal vermeyerek burada Mahmut Kibaroglu'nun adaylığını koyacağını ileri sürmelerine de cevap olmuştur. Böyle Adnan Menderes, Seyhan'da Kasım Gülek'le mücadele edecekti.²⁴⁷

Aday listeleri ile ilgili çekişmeler Nisan ortasından itibaren yerini seçim meydanlarındaki mücadelelere bırakacaktı.

2-1-1-3-) Seçim Mitingleri ve Nutukları

a-) İç Politika

1954 seçim kampanyası başlarda sakin bir hava içinde geçiyordu. Aday listelerinin açıklanmasındaki kargaşanın sonunda seçim atmosferi değişecekti. Dikkat edilen diğer bir hususta, partilerin seçim kampanyası için kullandıkları propaganda malzemeleri idi. İktidar partisi de dâhil tüm partiler, savundukları fikirleri ve iddiaları sürekli tekrar edip duruyorlardı. 1950 seçimlerindeki o belirsiz fakat hareketli hava yoktu.

Demokrat Parti, iktidar partisiydi. 1950 seçimlerinde ezici bir çoğunlukla iktidara gelmiş ve dört yıllık iktidarı süresince iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan önemli atılımlar yapmıştı. DP, bu doğrultuda seçim kampanyasının stratejisini belirlemişti. 1950–54 yılları arasında yaptığı icraatları “*Kalkınan Türkiye*” adlı bir kitapta topladı. Aynı zamanda bu kitap seçim beyannamesi yerine geçiyordu. DP, yapılan kalkınma hamlelerine dikkat çekmek için seçim kampanyasını açılış ve temel atma törenleri ile süsledi. Böylece kalkınmanın devam etmesi için yeterli sürenin olmadığını, tekrar iktidara gelmesi halinde daha iyi icraatların yapılacağını vurguluyordu. Miting meydanlarında seçim yarışı hızlandıkça ana muhalefetin iktidar dönemiyle ilgili olumsuzlukların üstüne gidecek ve kendi dönemiyle karşılaştırma yaparak halktan oy almaya çalışacaktı. DP'ye yöneltilen ağır eleştirilerden birisi de gericilik suçlamasıydı.

²⁴⁷ 8 Nisan 1954, **Vatan**, Adnan Veli Kanık; “Menderes Adana listesinde yer alacak.”

Halkın dini duygularını sömürdüğü iddia ediliyordu. DP tekrar iktidara gelirse yine halkın dini duygularını sömürmeye kalkacak hatta irtica alanlarını destekleyecekti.²⁴⁸

Hiç kuşkusuz seçimlerde önemli rol üstlenen bir isimde Celal Bayar'dı. Kayseri'de verdiği nutukta, hükümeti devralırken memleketin nerelerde olduğunu şimdi nerelere geldiğini ve yarın iktidarda kalırlarsa nerelere ulaşacağını altını çiziyordu.²⁴⁹ Bayar'ın üstünde önemle durduğu bir diğer nokta da, 1950 seçimlerinden bu yana demokrasi bayrağını DP'nin taşıyor olmasıydı. Bu büyük atılım ve icraatların bu bayrak altında daha iyiye ve ileriye gideceğini savunuyordu. Bunu yapacak olan kişiler olarak da seçmenleri yani halkı gösteriyordu;²⁵⁰ çünkü demokrasinin temelinde seçebilme özgürlüğü yatıyordu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü İstanbul ve Balıkesir'de verdiği nutuklarda, hükümetin Yabancı Sermaye ve Petrol kanunlarında aldığı kararları sert bir dille eleştirmişti. İnönü'ye göre "*Yabancı Sermaye Kanunu*", ülkeyi kayıtsız şartsız yabancı sermayeye teslim edecekti. DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes'in bu iddiaya cevabı ise gerçekte hiçbir ilgisi olmayan bu iddianın, mesnetsiz ve objektif olmayan görüşler olduğu yönündeydi. Adnan Menderes, bu kanunun 8. maddesine göre; vekâletler, T.C.Merkez Bankası, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları birliği temsilcilerinin katılımı ile kurulan bir komitenin tetkikinden geçtikten sonra ve ihracatın arttırılmasını temin edecek derecede teşebbüsler olduğu sürece memlekete girmesine izin verileceğini, söylüyordu.²⁵¹ Adnan Menderes, İsmet İnönü'nün "*Petrol Kanununa*" dair kapitülasyon iddialarına, ciddiyyetten uzaklaşıldığı yönünde cevap vermişti. Menderes'e göre bu kanunla petrol kaynaklarının kendisi bizde kalmak suretiyle, yerli ve yabancı özel teşebbüs ve yatırımcılar vasıtasıyla işletilmesi hedeflenmişti. Ona göre bu durumun uzaktan yakından kapitülasyonla alakası yoktu.²⁵² İnönü'nün iddialarına Metin Toker, Anadolu'nun bu kaynakların kullanılmasına olan ihtiyacını hesaba katarak bu savunmaların yapılması gerektiği yönünde cevap veriyordu.

²⁴⁸ Burçak, a.g.e., s.195, Fatma Alev Atayakul, **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul Ün.,[Yayımlanmamış] Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.264

²⁴⁹ 4 Nisan 1954, **Zafer**, Bayar hitabelerini halkın gönlüne hitap edencesine yapmıştı. Dostane ve onlardan birisi gibiydi.

²⁵⁰ 4 Nisan 1954, **Zafer**, "Herkes teslim eder ki memleketimiz demokrasi bayrağı altında daima iyiye doğru gitmektedir."

²⁵¹ 17 Nisan 1954, **Zafer**, Menderes:"Özel teşebbüsün sadece 30'u ülkede iş yapma imkanı bulmuştur. Bunlarda dikiş iplikleri, çimento fabrika... gibi", Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.287 nolu belge**, Başbakanın Trabzon nutuğu.

²⁵² 17 Nisan 1954, **Zafer**, "Petrol kaynaklarının bir an önce milletin hizmetine girmesini sağlamak amacıyla eski kanunun değiştirilmesi ve bu günün icaplarına uygun hale getirilmesi yoluna gidilmiştir" diyordu Menderes

Toker, petrolerimizi yarım asır sonra kendi kendimize yönetebilecek ve memleketin ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma getirmemizin bir ihtimal olduğunu; fakat bugün bu imkanlara sahip olmadığımızı ve memleketin petrole şimdi ihtiyacı olduğuna dikkat çekiyordu.²⁵³

DP, demokrasi anlayışının kendi iktidarları döneminde geliştiğini savunarak tek partili döneme atıflarda bulunuyordu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Malatya mitingindeki iddialarını ispatsız ve delilsiz olarak nitelendiriyordu. İnönü'nün mali ve iktisadi kalkınma için yaptığı açıklamalara ise basın yoluyla rakamlarla cevap veriyordu.²⁵⁴ Tüm bunları söylerken kendilerinden önceki iktidarın geçmişini eze eze sorguluyorlardı. Bu sorgulamalardan biri de İnönü'nün İstanbul mitinginde verdiği nutukta işçi meseleleri ile ilgili iddiaları içindi. Başbakan, işçi hakları konusunda tek parti iktidar dönemiyle çok partili hayata geçtikten sonraki dönemi karşılaştırmış ve o dönem işçi davaları ile ilgili hiçbir karar alınmadığını, hiçbir ilerlemenin yaşanmadığını, sorunların çözümü için tek bir adım atılmadığını belirtmişti. Oysa DP, işçi konuları ve davaları üzerine hukuki birçok çözüm arayışlarına gidilerek kanunların çıkarıldığını, sosyal birçok hamlenin yapıp sağlık açısından işçilerin güvence altına alındığını rakamlarla açıklayabileceklerini savunuyordu.²⁵⁵ Hükümet kendisini, laf üreten değil icraat yapan, risk alan çalışan bir parti olarak tanımlıyordu. Seçim meydanlarında ve mitinglerde bunu sıkça dile getiriyordu. DP'nin Adana ve Malatya'daki büyük mitinglerinde söz alan kâtipler, CHP'nin iktidardaki dönemini tenkit edip, memlekete faydalı olmadıklarını söylüyorlardı.²⁵⁶ Mersin'de ve Adana'da düzenlenen mitinglere onbinlerce kişinin katıldığını yazıyordu basın, miting alanlarının bu kadar kalabalık ve coşkulu olması, DP'ye seçimi kazanma şanslarının çok yüksek olduğunu düşündürüyordu. Hatta iki partinin aynı günde Rize'de düzenlediği mitingde, halkın

²⁵³ 9 Nisan 1954, **Zafer**, 10 Nisan 1954, **Zafer** ; Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.287 nolu belge**, Adnan Menderes Trabzon'da verdiği nutukta bu kanunun tehlikeli olmadığını açıklıyordu.

²⁵⁴ 10 Nisan 1954, **Zafer**, İnönü'nün Malatya nutkunu eleştiren Zafer Gazetesi İnönü'nün ispatsız ve delilsiz konuşmasının bunun ana şeflikten kalma bir şey olduğunu savunuyordu. İnönü Malatya'da gün ışığına fener tutmuştur.”

²⁵⁵ 15 Nisan 1954, **Zafer**, İşçi yapı kooperatiflerinin kurulması, iktisadi devlet teşekkülleri işçileri için ayrıca mesken inşaatının yapılması, işçi sağlığı konusu, hastanelerin açılması, meslek hastalıkları ve iş kazaları sigortasının yapılması... gibi işçi davaları için önemli adımlar atıldığını ve bunun DP dönem olduğunu vurguluyordu.

²⁵⁶ 17 Nisan 1954, **Zafer**, Muhalefetin yaptığı tenkitlerinde hakikatle ilgisinin bulunmadığını belirtiyorlardı. “Adana ve Malatya'da DP mitingi”.

Karadere’de CHP mitingini bırakarak DP’lileri karşılamaya gitmeleri DP’nin bu düşüncesini destekliyordu.²⁵⁷

DP, seçim kampanyasını orta sınıfa (işçi, köylü) hitap edecek şekilde düzenlemişti. Celal Bayar, Bursa mitingindeki halka hitabında, bir insan eğer siyasi hayata devam edecekse intihap zamanı mutlaka seçmenleri ile temas etmek mecburiyetindedir ifadesini kullanmıştı. Bu, seçim propagandası için birinci şarttı ve Celal Bayar bunun kazanmak için ne demek olduğunu biliyordu.²⁵⁸ Demokrasi halkın yönetimiydi ve Bayar bunu halka şu sözleriyle hissettiriyordu:

*“Benim davam sizin davanızdır. Benim inandığım davaya sizlerde inanmaktasınız ve benim bu uğurda en yakın yardımcılarımsınız... Vatandaşları, kendilerini nefisleriyle muhakemeye davet ediyorum. Her vatandaş düşünmelidir. Bu memlekette şahsi hürriyet zayıflamış mıdır, kuvvetlenmiş midir?”*²⁵⁹ Celal Bayar böylece halktan demokrasinin savunucuları olarak oy isteğini, kime rey vereceksiniz? sorusunu sorarak bu düşünce altında ellerini vicdanlarına koymalarını 1950’den bu yana dâhili ve hârici, iktisadi ve mali işleri düşünerek bundan evvelki devreye nazaran bir mukayese yaparak ve reylerini ona göre kullanmalarını isteyerek belirtiyordu.²⁶⁰

Ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü tüm miting ve nutuklarında petrol kanunu ve yabancı sermaye ile ilgili iddialarını sürdürürken, iktidardan sert cevaplar gelmeye devam ediyordu. İşletmeler vekili Sıtkı Yırcalı, bu kanunların, memleket menfaatlerine uygun olarak hazırlandığını ileri sürüyordu. Açıklamaları halkı aydınlatma amacından çok, muhalefetin iktidar döneminin eksiklerini tamamlamaya çalıştıklarına yönelikti.²⁶¹ Celal Bayar İzmit’teki bir hitabında petrol kanununun aleyhinde bulunmalarına anlam veremediğini, ifade ediyordu²⁶². Başbakan Adnan Menderes, seçim kampanyasının son günlerinde ana muhalefete cevap verirken

²⁵⁷ 12 Nisan 1954, **Zafer**

²⁵⁸ 21 Nisan 1954, **Zafer**

²⁵⁹ 21 Nisan 1954, **Zafer**, “Celal Bayar 50 bin Bursalıya hitap etti.”

²⁶⁰ 23 Nisan 1954, **Zafer**, “Önümüzdeki Seçimin Manası”.

²⁶¹ 19 Nisan 1954, **Zafer**, “Petrol Kanunu zaruri bir ihtiyacın neticesidir” başlıklı yazıda Sıtkı Yırcalı: “20 yıl içinde kendi imkânlarımızla 240 milyon tonluk petrol rezervlerinden ancak 10 milyon tonunu bulup tespit ettik. Bu takdire şayandır. Fakat 4 milyon ton olarak tahmin edilen işletme gayemizi elde edebilmek için bu tempo ile gidildiği takdirde bu neticeyi almak için daha 500 sene beklemek gerekecektir. Bu durumda bu kanunun uygulanmaması bu kaynakları yardımsız bırakmanız büyük bir ihmal sayılacaktır” diyordu.

²⁶² 22 Nisan 1954, **Zafer**, “Demokrat Parti İktidarı ile Türk milleti bugün birbiriyle kucaklaşmış ve birbirinden ayrılmaz bir kitle haline gelmiştir” diyordu. Celal Bayar, ayrıca:“Bundan sonra Adapazarı’na değil Sakarya vilayetinin merkezine geleceğim” diyerek il olma sözü veriyordu.

hitaplarını iyice ağırlaştırmıştı. Adnan Menderes Erzurum mitinginde bir yandan icraatlarını anlatırken diğer yandan geçmiş hükümet dönemiyle kıyaslama yapıyordu. Dört yıllık icraatlarını dile getirirken akıl almaz bir ilerleme olduğundan, memleketin her yöresine ulaşıldığından, modernleşme ve büyümenin her yerde görüldüğünden bahsediyordu ve ekliyordu: “*Sevgili Erzurumlular! DP vaatlerini yerine getirmiştir.*”²⁶³ Ana muhalefetin iddiaları bununla sınırlı değildi. Hükümeti, basın kanununa değinerek baskıcı olmakla nitelendirirken tekrar iktidara gelirse baskının artarak devam edeceğinin de üstünde duruyordu. Adnan Menderes, iktidara geldiklerinde basının baskı altında olduğunu, gazeteleri türlü kayıtlarla bağlayan bir matbuat kanunun olduğunu, kendilerinin, matbuat suçlarının muhakeme edilmesi hükmünü kaldırarak bu sorunu ortadan kaldırdıklarını savunuyordu.²⁶⁴ Ana muhalefetin iç emniyet ve dış emniyet yoktur iddialarının ise hiçbir dayanağı olmadığı iddiasıyla, yine kendi dönemleriyle kıyaslama yaparak, “*Memleketi harap eden kimlerdir?*” sorusu ile cevap veriyordu. Geçmiş hatırlatan bu sorunun cevabını, bu memleketi sükûnun zulmetine sevk eden, belediyelerin bile tenkit edilmesine müsaade vermeyen, vatandaşların rey haklarını ellerinden alan, 1946 seçimleri faciasını yaratan halkı karakollarda inleyen bir insanın iç emniyetten bahsedemeyeceğinin vurgusunu yapıyordu.²⁶⁵ Ana muhalefet lideri, söylemlerini, ağır ithamlara dönüştürünce, iktidarda aynı sertlikle cevap veriyordu. Böylece kampanyanın son günleri hakarete varan iddialara yerini bıraktı. İsmet İnönü, iktidarı, partizanlıkla ve memleketi dönüm dönüm yabancılara satmakla suçluyordu. İktidarın yabancı sermaye ile ilgili açıklamalarının üstüne ithamlarını daha da ağırlaştırıyordu ve vatana ihanet etmekle suçluyordu. İktidar ise gerek Erzurum, Rize gerek Giresun, İstanbul’da verdiği nutuklarda, muhalefetin iktidar dönemini ağır bir dille eleştiriyordu. Öncelikle iç emniyet adına yaptığı açıklamalarda iç politikaya ne kadar zarar verdiğini Adnan Menderes, vatandaşları garpta Aşkale kamplarına kadar nakleden ve bu havalide ve Aşkale’de oturan vatandaşlarımızı şu veya bu sebepten şuraya, buraya süren memleketi şark ve garp diye ikiye bölen ve orada uçurumlar tesis edenin İsmet İnönü’nün kendisi olduğunu iddia ediyordu. Adnan Menderes aynı zamanda “Sabık Milli Şef” diye hitap ettiği İsmet İnönü’ye kendi iktidarı dönemindeki baskıcı rejimi de “Aslanköy, Senirkent” gibi

²⁶³ 20 Nisan 1954, **Zafer**, “Geçmiş günlere bir bakış”.

²⁶⁴ 20 Nisan 1954, **Zafer**

²⁶⁵ Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.288 nolu belge**, Başbakanın Trabzon’da verdiği nutuklar; 22 Nisan 1954, **Zafer**, Memleketi satıyorlar iddialarına cevaben.

faciaları hatırlatarak cevap veriyordu.²⁶⁶ Dış emniyetimizi sağlayamadığı iddialarına da “*Dış emniyetimizi, memleketimizi tek başına ortada bırakanlar kimlerdir?*” sorusuyla muhalefetin iktidar döneminde komşumuz Rusya’nın Türkiye’den üs ve toprak talep ettiğini hatırlatarak bugün hudutlarımıza kolay kolay yan gözle bakabilecek hiç kimse yoktur, cevabını veriyordu.²⁶⁷ Dış politikada sıkı dostluklar kurduğumuzun da altını çiziyordu.

DP’nin tüm sözcüleri, eğer CHP iktidara gelirse, yapılan tüm bu atılımları ve ilerlemeyi durduracağını iddia ediyordu. CHP’nin sanayi konusunda 5 yıllık kalkınma planlarından bahsederek, totaliter iktisattan ve zihniyetten kurtulamadığını, ortaçağ iktisadi seviyesinde mıhlamış olarak bıraktığını, ifade ederken²⁶⁸ “*Acaba Avrupa sanayi ve büyük Amerika ekonomisi 5 yıllık planlarla mı kuruldu?*”²⁶⁹ diyordu. CHP’nin iktisadi kalkınmada temkinli olmak gerektiği ve dışarıdan kredi kullanırken de bu politika ile hareket edilmesi gerektiği iddialarına, süratle gelişmek ve kalkınmak için kredinin kullanımının gerekliliğini anlatıyordu. İktidar sözcüleri bu günkü medeniyetin kredi üzerine kurulduğunu söylüyordu. Adnan Menderes, ziraatın ihtiyaç duyduğu krediyi, 100-150 milyon gibi gülünç bir seviyede tutarak, sanayinin gelişmesi için ihtiyacı olan şartları, Devletçilik bahanesi ile kullanmayan ve kısır devlet sanayini yaratan kişilerin muhalefet olduğunu söyleyerek, kendi iktidarları döneminde ise bu yatırımların yanı sıra, bankalardaki mevduatın da sürekli arttığını belirterek muhalefetin eleştirilerine cevap veriyordu. CHP’nin ülkeyi çeyrek asır makineleşmeden mahrum bıraktığını iddia eden Menderes, bu sebeple halkın buğdaysız aç kaldığını savunuyordu. Celal Bayar da, CHP’nin yabancı sermaye ve kredilendirme gibi konularda oldukça

²⁶⁶ 20 Nisan 1954, **Zafer**, Menderes: “Acaba iç emniyet mefhumundan kendi devrindeki baskı rejimin yalnız kendi şahsına sağladığı iktidar emniyetini mi kastediyor?” CHP’nin 1946 seçimlerinde uyguladıkları baskı 1947 muhtar seçimlerinde de devam etmişti. Mersin’in Aslanköy köyünde 1947 yılı muhtarlık seçimlerinde, eski muhtara karşı köy halkı, muhtarın seçimlere hile karıştırdığı gerekçesiyle ayaklanır ve seçim sandığını ellerine geçirirler. Jandarmanın gelmesine rağmen sandığı teslim etmezler ve jandarma ile köylüler arasında arbede yaşanır. Sonuçta bütün köy, 92’si sanık ve 100’ü şahit olmak üzere, davalık olurlar. Dava Konya’da görülür ve Konya halkı gelenleri evlerinde misafir ederek dayanışma örneği sergilerler. Davayı, başta İstanbul il başkanı Kenan Öner olmak üzere, DP’li avukatlar üstlenir ve gündemin en önemli meselesi olarak DP’nin propagandalarına destek olur., 4 Eylül 1947, **Cumhuriyet**,

²⁶⁷ 20 Nisan 1954, **Zafer**,

²⁶⁸ Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.288 nolu belge**, “Başbakan Menderes’in Trabzon nutku”.

²⁶⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.288 nolu belge**, (Adnan Menderes’in savunduğu bu iktisadi görüşü, 1957 ve 60’da giden süreçte etkili olacaktır), 16 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, CHP Türk çiftçisinin gereğinden fazla kredi verilerek borçlandığını, paranın değerinin düştüğünü, hayatın pahalılaştığını ileri sürüyordu.

pasif politikaları yüzünden bugünkü sıkıntıların yaşandığını, artık ilerlemeye sırt çevrilemeyeceğini söyleyerek Menderes'e destek veriyordu.²⁷⁰

Başbakan, Ana muhalefet liderinin maliyenin durumu ile ilgili, DP iktidarının ülkenin mali durumunu çok kötü bir hale getirdiği, iddialarına Trabzon nutkunda rakamlarla, 1950 senesinin Mart ayında hazine gelirleri 96 milyon lira olduğunu, 1954 senesinin Mart ayında ise 214,5 milyon liraya ulaştığını söyleyerek, bunun en bariz delilini devlet bütçesinde gördüklerini, üstelik bütçeye yeni vergi koymadan, hatta vergi indirimlerinden sonra bir misli fazlalaştığına dikkat çekiyordu. Aynı zamanda vergilere dair iddialarını da çürütüyordu. Muhalefetin tenkitlerinin ne derece samimiysiz olduğunu vurguluyor, tüm bu iddiaların seçim kampanyasında karalama amaçlı olduğunu belirtiyordu.²⁷¹

Başbakan Menderes, dışarıda, Türkiye'nin hiçbir itibarı kalmadığı iddialarını yalanlayarak, yabancı memleketlerle olan iktisadi ve ticari münasebetlerimizden bahsetmiştir. Ordu'daki mitingde, Türkiye'den alacağı olan ülkelerin yeni krediler için yarışa girdiklerini, örneğin, Gediz ile Akçay temel baraj ve hidroelektrik santrallerinin yapımının Fransızlara ihale edildiğini, söylemiştir. Menderes, Türkiye'nin Kanuni devrinden beri hiçbir zaman 1954'de olduğu kadar dış itibara sahip olmadığını iddia etmiştir.²⁷²

Yabancı sermaye hiç kuşkusuz seçim kampanyasının en önemli tartışma konusuydu. Bu husus Başbakan ve İsmet İnönü'nün seçim meydanlarında en çok dile getirdikleri konuydu. Başbakan Rize ve Trabzon'da verdiği nutuklarda İsmet İnönü'yü jurnalcilikle suçluyor, dünün milli şefinin bugünün jurnalcisi olduğunu ileri sürüyor ve İsmet İnönü'nün yabancı sermaye hakkında kapitülasyon nitelendirmesini "*Acaba sabık milli şef jurnalcilik ederek Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa kapitülasyon demekle kimi korkutmak istiyor?*" gibi bir sorularla halka şikâyet ediyordu. Adnan Menderes,

²⁷⁰ 26 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, Celal Bayar'ın seçim kampanyalarındaki söylev ve demeçleri, 1946-1954, s.136-148

²⁷¹ 20 Nisan 1954, **Zafer**, Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.288 nolu belge** "Onlar vergi zulmünden de bahsediyorlar. Bugün memlekette vergi zulmü vardır diyenlerin nasıl utanmadıklarına şaşıyorum, onlar ki maliye tarihimize kapkara bir leke gibi duracak olan varlık vergisinin mucididirler. Ayrıca hapis yolu ile tahsil geçen sene kaldırılmıştır" diyordu Menderes.

²⁷² Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.278 nolu belge**, İngilizlere İrfanlı Barajını 100 milyona, ayrıca 13 milyonluk başka bir anlaşma, Fransızlarla 400 milyonluk cihazlanma kredisi, Batı Almanya ile alacaklı konumunda olmamızı ifade eden Menderes "Eğer bunlar seçime hemen takaddüm ettiyse bunda kabahat bizim değildir" diyordu. 24 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, Başbakanın Ordu mitingi"

hükümetin bu konuda birçok kurumu yetkilendirdiğini belirtiyor ve ancak sıkı denetimler altında bu ülkede iş yapabileceklerinin de altını çiziyordu.²⁷³ CHP'nin iktidar döneminde çıkarılan bir kanun yüzünden memlekete dört senede üç kuruş sermayenin girmediğini de söyleyerek muhalefeti ülkeyi geriletmeyle suçluyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'da Menderes'i yaptığı açıklamalarla bu konuda destekliyordu. Bayar, yerli sermayenin yeterli olmadığı yerlerde, yabancı sermayeye ihtiyaç olduğu, yabancı sermaye ile kurulacak fabrikalarda, dışarıdan aldığımız birçok ürünü kendi ülkemizde üretebileceğimizi, savunuyordu.²⁷⁴

Miting ve nutuklarda partiler birbirlerine sadece iktisadi ve sosyal konularda saldırılar yapmıyordu. Bu saldırıların en tehlikelisi din konusuydu. İki partide kendilerini Atatürk'ün izinden giden mirasçıları olarak gösteriyordu. CHP, DP'yi dini istismar ederek seçim kampanyalarında kullanmakla suçluyordu. DP'nin miting ve toplantılarında zaman zaman halkın desteğini sağlamak amaçlı dini konular üzerinde durulmuş hatta bazı açılışların Kur'an okutulması yapıldığı olmuştur.²⁷⁵ DP'nin muhafazakâr kanadın oylarını elinde tutabilmek için 1950 seçimlerinden önce vaat ettiği Arapça Ezanı, iktidara gelir gelmez kanunlaştırması, iktidar partisinin bu yönünün yadsınamaz olduğunu gösteriyordu. Tüm bunların dışında CHP'ni dinsiz bir parti olarak göstermesi, iktidar partisinin oy kazanma potansiyelini arttırıyordu. DP bununla da sınırlı kalmayıp ana muhalefetin iktidar dönemini hatırlatıyor, halkın aklından eski CHP'nin çıkmasına izin vermiyordu. Seçim kampanyasının son günlerinde gerginlik giderek artmış artık bazı yerlerde mitingler ve toplantılar yapılamaz hale gelmişti.²⁷⁶ Liderlerin ifadeleri sertleştikçe gerginliğin, seçim meydanlarındaki halka yansımaları kaçınılmazdı.

2-1-1-4-) Seçim Beyannamesi

Demokrat Parti, birkaç sayfalık seçim beyannamesi yayınlamak yerine 4 yıllık icraatlarını detayları ile anlatan "Kalkınan Türkiye" adlı bir kitap yayınlamıştır. DP

²⁷³ 22 Nisan 1954, **Zafer**, "O, vicdanlara şüphe zehiri akıtmak için her yeri milli jurnalci halinde dolaşmaktadır" başlıklı yazısında muhalefeti yalancılıkla suçlamıştır. Menderes "Biz iktidara geçsek bu kanunu kaldıracacağız buyuruyorlar. Eğer kanun kapitülasyon getiriyorsa bu kadar kolaylıkla nasıl kaldıracaklar" diyordu., Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.287 nolu belge**

²⁷⁴ Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1.287 nolu belge**, "Başbakanın Trabzon Nutku", **Celal Bayar'ın Seçim kampanyalarındaki söylev ve demeçleri, 1946-1950-1954**, s.136-148

²⁷⁵ 16 Şubat 1954, **Zafer**

²⁷⁶ 19 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, "Mersin'de dünkü esef verici hadise" CHP Lideri İsmet İnönü'nün Mersin ve Adana mitingi olaylı geçmişti. Bir grup DP taraftarı "Kefen hırsızlarını unutma, sana zulmedeni unutma!" yazan, propaganda kağıtları asılmıştı.

neşriyatından çıkan bir kitap Demokrat Partinin, iktisadi, sosyal, kültürel, sağlı vs. dahili ve harici tüm alanlardaki ilerleme ve gelişmelerini anlatmıştır. Hükümetin tüm icraatlarına ait rakamlar, 1954 Şubatında derlenen istatistiklere göre belirlenmiş ve resmi kaynaklardan elde edilmiştir. Dört senelik icraatlara ait bu rakamlar, DP'nin seçim kampanyasını zengin göstermiştir.

Türkiye'nin iç politikasına ait meselelerine bakışını öncelikle Cumhuriyet Halk Partisi'nden kalan sorunları çözmek açısından değerlendirmişti. DP'ye göre CHP'nin haksız yollarla, halkı kandırarak elde ettiği mallara el koymak halka ödenecek bir borçtu. CHP'ni, iktidarlığın gücünü kendi menfaatleri yönünde kullanmakla suçluyordu. Eleştirdiği bir diğer husus istihlak siyaseti idi. Ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemlerde, fiyatlar aşırı yükselmiş bazı ürünlerin karaborsa da dahi hastalarını kurtaracak ilaç bulamadığı belirtilmiştir. Halk partisinin, kendi iktidar dönemlerinden kalan hayat pahalılığını, yeni iktidara karşı bir silah olarak kullandığının da altını çizmiştir. CHP'nin iktisat siyasetini de orta çağdan kalan bir siyaset olarak değerlendiren Hükümet, ülkenin mali kaynaklarını karayolu, demiryolu gibi halk için önem arz eden eksiklere değil de önemsiz ya da daha az fayda sağlayacak yatırımlara yapıldığını vurgulamıştır. Ana muhalefetin ziraat siyasetini de eleştirmiş, makineleşmeye bakış açısını gerici olarak nitelendirmiştir. CHP'ni belki de en çok etkileyen hamlelerden biri Halkevlerinin kapatılmasıydı. Halkevleri ile ilgili mali kaynağın parti tarafından değil de, ülke bütçesinden sağlanması, masrafların halkın cebinden çıkması anlamına geliyordu ki, bu hukuka aykırı bir durumdu.

1950'den önce ülkede adalet ve hukukun suiistimal edildiğini, vatandaşların muhakemesiz olarak kurşuna dizildiği biliniyordu.²⁷⁷ 24 saat içinde çıkarılan “Varlık Vergisi Kanunu” ile halkın parası müsadere edilmişti. Fakat 1950'den sonra, huzuru bozacak tahriklerin hukuka aykırı hale gelmesi, ciddi kararlarla önlenmiştir. 1950–1954 yılları arasında, hukuk ve adalet zihniyetine hâkim olan fikirler ve şu dört başlık altında özetlenebilir:

- Kanunların halka verdiği teminatın fiilen uygulanması
- Genel huzuru bozacak olayların önüne geçilmesi
- Kişi hak ve itibarını saldırılardan uzat tutmak

²⁷⁷ Demokrat Parti Neşriyatından, **Kalkınan Türkiye**, Şubat, Ankara, 1954, s.1

- Seçimler hakkındaki kararların yetkilerini hukuk mercilerine bırakmaktı.²⁷⁸

Muhalefetin asayiş kalmadığına dair iddialarına, 1951–1953 yılları arasındaki zabıta hadiselerine bakarak, hırsızlıkta %42, cinayette %12, tecavüzde %28, hayvan hırsızlığında ise %42 azaldığını belirterek cevap veriyordu.

Ülke içinde yapılan icraatların toplumun daha rahat ve daha medeni bir seviyede yaşaması için yapıldığını anlatarak, yatırımların daha çok imar ve bayındırlık hizmetlerinde kullanıldığını belirtiyordu. Cumhuriyetin ilk çeyrek asırlık devresinde halk için hayati önem arz eden iman hareketlerine gereken hız verilmemiştir diyordu. 1950’den itibaren bayındırlık hizmetlerinde, önceki hükümetlerin ihmalkârlığının izlerini silmek için büyük çabalar sarf edildiğini ve icraatlara bu gayretler ölçüsünde devam edildiğini anlatıyordu. Bayındırlık için ayrılan bütçenin 1954 yılında 425 milyona yükseltildiğini, 1950–54 yılları arasında ise nafia hizmetlerine ayrılan bütçenin toplamda 1.704.000.000 lira olduğunu ve bu rakamın önceki hükümetin 25 yılda harcadığı paradan 490 milyon lira daha fazla olduğunu rakamlarla ispatlıyordu. İktidar partisinin icraatlarını anlatmak için kullandığı bu rakamlar muhalefetin iktidar dönemindeki eksiklerini gözler önüne seriyordu.²⁷⁹

Halkın refah seviyesinin yükselmesi için iktisat siyasetinin değiştirildiğini, ekonomide devletçi politikanın terk edilerek özel teşebbüse ve yabancı sermayeye yönelik düzenlemelere önem verildiği ifade ediliyordu. 1938–1949 yılları arasındaki kişi başına düşen milli gelir miktarı 353 lira idi. 1949–1952 yılları arasında ise, bu miktar 470 liraya çıkmıştır. Bu fark iktisat siyasetimizin başarılarından sadece bir tanesidir diye ifade ediliyordu. Ana muhalefeti eleştirerek, eski iktidar döneminde uygulanan iktisadi faaliyetlerde Tunç Kanununun hâkim olduğunu söylüyor, DP’nin en büyük hizmetinin ise Tunç Kanununu ortadan kaldırması olarak görüyordu Böylece çalışan her insana hayatta ilerleme imkânı açılmıştır. Serbest meslek çalışanlarının, işçilerin, memurların ve ziraat erbabının hayat seviyelerini yükseltmek için ciddi tedbirler alınmıştır. Oysa geçmişte eski rejimle buğday ve pamuk fiyatlarını yükseltmemek için devlet tazyik yapardı. En müsait ziraat bölgelerinde pirinç ekilmesi yasak edilirdi. Köylüden ağır vergiler alınır, köylere mektep inşası gibi ağır

²⁷⁸ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.3

²⁷⁹ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.16

mükellefiyetler yüklenirdi diyerek DP, ziraat erbabına alın terinin hakkını verdiğini ekliyordu.²⁸⁰

Seçim kampanyasında kamuoyunu en fazla meşgul eden ve DP'nin gelecekteki seçim vaadi olan konulardan birisi Petrol Kanunu idi. CHP'nin seçim beyannamesinde de yer alan bu kanunun gerekliliğine DP getirdiği açıklama, petrolerin işletilmesinin üç sebepten ileri geldiği yönündeydi. Birincisi askeri zaruretlerdi. İkincisi, memlekette petrol ihtiyacının artmasıydı. Üçüncüsü ise petrolü fazla olan ülkelere ithalat karşılığı para ödemek zorunda kalınmaktaydı. Petrol araştırmaları 81 yıl sürmesine rağmen memleketin ihtiyaçları dahi zor karşılanıyordu. Devlet, petrolün çıkartılıp işlenmesi için yeterli sermaye ve teknolojiye sahip değildi.²⁸¹

DP son olarak uluslararası politikamız ve dış ticaret faaliyetlerimizdeki gelişmelere değiniyordu. 1950 seçimlerinin ardından DP'nin iktidara gelmesi ile birlikte, uluslararası ilişkilerimizde diplomatik gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye, Atlantik (NATO) paktına girmiş, güvenlik konseyinde önemli bir rol oynamaya başlamıştı. İslam dünyası ile Türkiye arasındaki dostluk kuvvetlenmişti. Kore savaşı başta olmak üzere, Filistin, Süveyş ve silahsızlanma meselelerinde önemli adımlar atmış, dış siyasetimizde prestij kazanılmıştı.²⁸²

Balkan paktının yinelenmesi sayılan Ankara antlaşması imzalanmış, böylece Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında siyasi, askeri iktisadi ve kültürel esaslara dayanan işbirliği kurulmuştur. Bu antlaşma Rumeli cephesinde yeni bir müttefik kazandırmıştır.²⁸³

Ayrıca Musul petroleri konusunda da, anlaşma gereğince, hükümetimiz Musul petrollerinde hissedardır. II. Dünya Savaşı öncesine kadar Türkiye'ye yılda 1 milyon civarında para ödenirken, savaş sırasında 600 bine düşürülmüştür. Fakat 1954 bütçesinde Türkiye'nin, Irak'tan alacağı para 75 milyon lira iken ana muhalefetin, Irak'ın bu borcu ödeyemeyeceğine dair ortaya attığı iddia doğru değildir. Bu sadece propaganda amaçlı halkı aldatmaya yöneliktir. Savaştan sonra Irak'ın Musul petrollerinden gelen kazancı iki katına çıkmıştır. Bu ölçüde Türkiye'nin de payına düşen gelir iki katına çıkmıştır. Türkiye'nin de 1952–1954 yıllarına ait alacağı 75 milyon lira

²⁸⁰ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.70-135

²⁸¹ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.146-147

²⁸² Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.81-82

²⁸³ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.5

tutmuştur ve bu alacak tarafların imzasını taşıyan anlaşma hükümlerince ödenmiştir. Bütçe de böyle bir açık yoktur.²⁸⁴

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa devletlerinin kalkınmasını kolaylaştırmak amaçlı, Amerika tarafından iktisadi yardım programı hazırlanmıştır. Marshall planı olarak bilinen bu yardım 1948'den itibaren uygulamaya konulmuştur. Planın amacı savaştan çıkmış devletlerin sanayi ve zirai kalkınması için gerekli döviz yardımı yapmaktır. Marshall planı doğrudan veya dolaylı olarak yapılmaktaydı. 1950'den önce yapılan yardımlar ikraz (borç) olarak yapılmış ve ülkemiz gereğinden fazla borçlanmıştır. Hükümetimiz 1950'den itibaren borç miktarının azaltılması için uğraşmış, diğer yandan gelecek olan yardımların hibe mahiyeti taşıması temin edilmiştir. 1950–1951 yılları arası gelen yardımların %65 hibe %35'i kredidir. 1951-1952'de ise yapılan yardım %84'ü hibe %16'sı kredi, 1952–1953 arası 1953–1954 arası yapılan yardımların tamamı hibedir.²⁸⁵

Dış ticaret hacminin, 1948 ile 1953 yılları arasına baktığımızda üç kat arttığı görülmektedir. 1947–1953 yılları arasındaki dış ticaret açığının ise 1947'de başladığını ayrıca ülkeye giren döviz ve altına rağmen işe yarar hiçbir yatırım yapılmadığını, 1950'den sonra ise giren tüm döviz ve altınların sınai ve zirai yatırımlara harcandığı belirtilmiştir. Böylece ihracat artacak ihracat artarken ithalat da artacaktır.²⁸⁶

Demokrat Parti bu kitapla, iktidar dönemi süresince icraatlarını ülkeye kazandırdıklarını anlatmıştır. Yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır düşüncesi ile hazırlanmış olan ve beyanname niteliği taşıyan bu kitap ana muhalefetin tüm iddialarına da cevap veriyordu.

2-1-1-5-) Seçim Kampanyasında Dış Politika

1950 seçimlerinden sonra iktidara gelen DP, ekonomi ve iç politikalarımızla birlikte dış politikamızın yönünü değiştirecek önemli adımlar atmıştır. Marshall planı çerçevesinde Amerika'dan aldığımız kredi ile sanayi ve zirai kalkınmamız desteklenmişti. Ana muhalefetten gelen bir iddia da bu doğrultuydu. CHP'nin iddiası 1950'de aldığımız kredinin ilk taksitinin dahi ödenmediği yönündeydi. Ayrıca ana

²⁸⁴ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.136

²⁸⁵ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.125-126

²⁸⁶ Demokrat Parti Neşriyatından, **a.g.e.**, s.45

muhalefet, Dünya Bankası'nın (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası), hükümetimiz tarafından hazırlanan iktisadi kalkınma projelerinde istikrar bulunmadığını ve Dünya Bankasının Türkiye'ye kredi vermesinin doğru olmadığını belirten bir görüşü olduğunu da iddia ediyordu²⁸⁷. DP, ödenmesi gereken taksitin 1 Nisan 1954 tarihli telgrafta, borcun Merkez Bankasınca Dünya Bankası emrine havale edildiğini, Dünya Bankasına olan borcun ödenmediği yolundaki haberlerin aslı olmadığını Anadolu Ajansına beyan etmiştir.²⁸⁸ Birleşmiş Milletler (New York) Anadolu Ajansı ise Amerika'nın iktisadi yardımı azaltacağı yönünde haberler bildiriyordu.²⁸⁹

Dış politikamızdaki önemli bir diğer gelişme Bağdat birliğinin kurulması yönünde atılan adımlardır. Türkiye'nin bu doğrultuda 1950'den bu yana takip ettiği Türkiye-Pakistan paktı, Karaşi'de imzalanacak anlaşma ile yeni bir boyut kazanacaktı. Bu paktın Türkiye için önemi, Kurtuluş savaşından bu yana dış politikamızda bütün sınırlarımız dâhil olmak üzere güvenliğimizi koruma amacı gütmemizden kaynaklanmaktaydı. Antlaşma bir işbirliğinin ayrıntılarını belirlemekten ziyade bu işbirliğinin hukuki çerçevesini çizmekteydi. Böylece siyasi, iktisadi ve kültürel sahada birbirleriyle yakınlaşmanın mümkün olabileceği göstermiştir.²⁹⁰ Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bu konuda yaptığı açıklamayla, paktın Türkiye'ye yeni bir mesuliyet yüklediği görüşünde olduğunu açıklıyordu. Bu antlaşmanın Ortadoğu devletlerine açık bir davetiye olduğunun altını çiziyor ve Türkiye'nin tezini de şöyle açıklıyordu: *“Güvenlik bölünmez bir bütündür ve ancak fasılasız bir cephe teşkil eden zincirleme anlaşmalarla tesis ve himaye olunabilir.”*²⁹¹

Harici emniyet için üzerinde önemle durulan bir diğer konu ise batı sınırlarımızdır. Balkan paktı, uluslararası ilişkilerimizin önemli bir ayağıydı. İktidar partisi batı ile olan

²⁸⁷ 4 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Avam kamarasında müzakereler” başlıklı yazıda Dünya Bankasına borcumuzu ödememişiz diye açıklanmıştır. 2 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, 21 Mart 1954 Tarihli New York Times Gazetesi haberi “Türkiye Dünya Bankası heyetini kovdu” başlıklı yazısında, “asıl olayın Cumhurbaşkanının Amerika'da seyahati zamanında başlar” diyordu yazıda (Namık Zeki Aral'ın yazısı)

²⁸⁸ 4 Nisan 1954, **Zafer**, Haber Anadolu Ajansında da yer almıştır.

²⁸⁹ 9 Nisan 1954, **Vatan**, Amerikan Yetkilisi Hatchkisin yaptığı açıklamada; “Birleşik Amerika Hükümetinin doğrudan doğruya yapılan iktisadi yardımları azaltmak ve buna mukabil yatırımları teşvik etmek, ticareti geliştirmek siyasetini gütmekte olduğunu söylemiştir”. 14 Nisan 1954, **Zafer**, Türkiye'ye 70 milyon dolar yardım yapılacak “Bunun 45.000.000 doları iktisadi; 25.000.000 doları da askeri yardım olarak iki kısımdan oluşacak”

²⁹⁰ 2 Nisan 1954, **Zafer**, “Pakistan'la pakt bugün imza ediliyor” yazılı haberde Karaşi anlaşmasının imzalandığı bildiriliyordu. Rusya paktın hazırladığını haber alır almaz Türkiye'ye ve Pakistan'a “Mutad” hatası vermiştir (METİN TOKER)

²⁹¹ 6 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Köprülünün Fransız basınına verdiği Pakistan demeci”

ilişkilerin 1950–1954 yılları arasında, daha istikrarlı bir politika ile yönetildiğini iddia ediyordu. Bu doğrultuda Yugoslav Devlet Başkanı Mareşal Tito Türkiye’yi ziyaret edecekti. Mareşal Tito, Türkiye’ye yaptığı ziyaretinden önceki basın açıklamasında, aramızdaki işbirliğinin temellerini daha da sağlamlaştırmak için Türkiye’ye geldiğini söyleyerek²⁹², ülkemize geliş nedenini açıklıyordu. 11 Nisan 1954 tarihinde Türkiye ve Yugoslavya arasında bir protokol imzalanmıştı. Protokol gereğince, iki ülke arasında 80 milyon dolarlık bir ticari mücadelede bulunulması kararlaştırılmıştır.²⁹³ Aynı tarihlerde Milletlerarası İslam Ekonomi Konferansının 3. Kongresinin 18 Nisan 1954 tarihinde Karşı’de toplanması kararlaştırılmıştı. Toplantının konusu ise iktisadi tetkikler için İslam Enstitüsünün kurulmasıydı. Arap ülkeleri için iktisadi teoriler hazırlayacak olan bu enstitü aynı zamanda bu çalışmaları İslam prensiplerine göre yapacaktı.²⁹⁴

Seçim kampanyasında en çok tartışılan konulardan birisi de basın hürriyeti idi. Dış basın tarafından da yakından takip edilen bu eleştiri hakkında; Viyana’daki milletlerarası basın enstitüsü 1954 yılı raporunda Türkiye’yi basın hürriyetini kısıtlayan ülkeler arasında göstermişti.²⁹⁵

2-1-2-) CUMHURİYET HALK PARTİSİ SEÇİM KAMPANYASI

2-1-2-1-) Seçim Propagandaları

Tek parti döneminin sona ermesiyle muhalefetteki yerini alan CHP, 1954 seçimlerine ana muhalefet partisi olarak giriyordu. 1950 seçimlerine kıyasla seçim kampanyası için düşünüldüğü kadar iddialı olunmamış ve kampanya boyunca propaganda konuları hiç değişmemiştir. DP iktidarına yönelik sert eleştiriler kampanyanın temelini oluşturuyordu. İktidar partisini, gücünü seçim kampanyasında haksız yere kullanmakla suçluyordu. İdare amirleri üzerindeki baskıyı da örnek gösteriyordu.²⁹⁶ Bazı idare amirlerinin de, DP ile birlikte hareket ettiklerini, valilerin iktidar partisi il başkanı gibi davrandıklarını ve muhalefete karşı şiddet politikası

²⁹² 10 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Mareşal Tito’nun Demeci” ziyaret programının emniyet sebebiyle gizli tutulduğu bildiriliyordu.

²⁹³ 11 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Türk Yugoslav Ticari Protokolü dün imzalandı”.

²⁹⁴ 12 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Milletlerarası İslam Ekonomi Konferansı”.

²⁹⁵ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, s.546-547

²⁹⁶ 28 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İdare amirlerine yapılan tazyik” DP işine geldiği şekilde hareket etmeyen idare amirlerini tehdit ediyor, merkeze çağırıyor. Baskı son haddine vardı diyordu.

uyguladıklarını iddia ediyorlardı.²⁹⁷ CHP'li yöneticiler, 1954 seçimlerini kazanmak konusunda kendilerine güveniyorlardı. CHP'nin muhalefetteki son kongresi olacağı söyleniyordu.²⁹⁸ Buna karşılık DP'liler, CHP'nin seçimleri kazandığı takdirde DP'li vatandaşlardan intikam alırcasına bir idare anlayışı içerisine gireceği yönünde açıklamalar yapıyordu.²⁹⁹

Ana muhalefet partisine göre, geçen dört yıllık sürecin getirdiği tecrübe, iktidarın değişmesi yönündeydi. Propagandasında, DP'nin vaatlerini yerine getirmediğine dair açıklamalar vardı. İktidar, ülkedeki sorunların varlığını kabul etmiyordu bu yüzden mevcut sorunlara çözüm bulamayacakları iddia ediliyordu. Şemsettin Günaltay, köylü vatandaşların fedakârlıklarını işaret edip, iktidarın iktisat politikasını eleştiriyordu. Günaltay; bugünkü iktidarın buğdayı 30 kuruşa aldığını oysa kendi hükümetleri zamanında 28 kuruşa alındığını söyleyerek, köylünün borç içinde olduğunu ifade ediyordu.³⁰⁰ CHP'nin bir iddiası da o günün hayat pahalılığını bir kat daha arttıracak olan 6290 sayılı yeni Gümrük Tarifesi Kanunuydu. 1 Haziran 1954 tarihinde yürürlüğe girecek olan kanun ile birçok maddenin gümrük vergisi arttırılıyordu.³⁰¹ CHP yöneticileri, DP'nin ne hayatı ucuzlatmak ne de bütçeyi denkleştirmek gibi sözlerini tutamadığını söylüyorlardı.³⁰² Amerika'nın yaptığı yardımlar konusunda da sert eleştiriler getiren CHP, Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu Dış yardım idarecisi M. Harold Stassen'in, 1954-55 mali yılı içerisinde Amerika'nın Asya'ya yapacağı yardımları arttırılacağı, Avrupa'ya yapılan yardımların da azaltılacağını, Türkiye'nin de, Amerika'nın doğrudan doğruya yardım yapacağı ülkeler arasında olduğu yönündeki açıklamalarını sert bir dille eleştiriyordu.³⁰³ Ana muhalefete göre bu yardımlar gelecekte dış emniyetimiz adına olumsuzluk teşkil ediyordu. Diğer bir olumsuzluk, petrol kanunuydu. Ana muhalefet, bu kanunun da Türkiye'nin geleceği açısından zararlı hükümler taşıdığını söylüyordu. Bu kanun kabul edildikten sonra CHP, Adnan Menderes'in, Amerikalı gazetecilere verdiği beyanatu

²⁹⁷ 16 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, "Seçim yaklaştıkça DP baskı ve şiddet politikasını arttırıyor" Valiler DP'lilerin hareketlerini görmemezlikten geldikleri gibi, muhtelif şekillerde tertipli baskılara da başladıkları anlaşılmaktadır diyor Ulus.

²⁹⁸ 22 Mart 1954, **Cumhuriyet**, "Dün yapılan Halk Partisi kongreleri"

²⁹⁹ 22 Mart 1954, **Yeni Ulus**

³⁰⁰ 7 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, "Köylü refah içinde değil borç içindedir" Günaltay; CHP'nin geçmişten ders aldığını söylemiş halk idaresini ve son sözün millete ait olduğunun da altını çizmişti.

³⁰¹ 28 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, "Otomobil, Kamyon, Kahve, Basma gibi bir takım maddelerin fiyatları yeni tarife ile fırlayacak" diye bahsediyordu.

³⁰² 11 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, "Siyasi Partilerin dünkü açık hava toplantıları"

³⁰³ 3 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, "Amerika'nın yeni yardım programı"

hatırlatarak Başbakanın bunun karşılıklı taahhüt mahiyetinde bir anlaşma gibi görülmesini eleştirmişti.³⁰⁴

Seçim kampanyası süresince yapılan konuşmalarda, CHP yöneticileri iktidara gelirse, diye başlayan sözlerinde, 1950 seçimlerinden önceki iktidar dönemlerinde yapmadıkları, eksik kalan icraatlarını yerine getireceklerini, özür dileyen bir üslupla vaat ediyorlardı. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın, Halk Partisi iktidara geldiği takdirde anayasaya mugayir surette elinden alınmış ve devlet parasıyla elde edilmiş olduğu iddia edilen mallarını bir kanun ile tekrar kendisine intikal ettirmeyeceğini ve partide kimsenin böyle bir fikirde olmadığını söylüyordu.³⁰⁵ İktidar partisini 1950 seçim beyannamesindeki vaatlerini yerine getirmemekle eleştiren CHP, anayasa tadili konusunda dört yıllık icraatlarını öven DP iktidarını bu konu hakkında hiçbir şey yapmamakla suçluyordu. Aynı zamanda halk arasında kutuplaşmaya sebebiyet verecek olan insan ayırımı ve partizanlık suçlamalarında da bulunan ana muhalefet, kendi iktidar dönemlerinde bu konularda çok eleştiri aldıklarını fakat asıl partizanlık ve ayrımcılığı iktidarın yaptığını ileri sürüyordu.³⁰⁶ İktidara gelir gelmez iktidarın partizanlık yapmaya başladıklarını ileri süren ana muhalefet sözcüleri 22 Kasım 1952 Malatya’da yaşanan İkinci Kubilay faciasını hatırlatıyordu. Celal Bayar’ın 2 Mayıs 1950’de yapmış olduğu; DP, Atatürk inkılâplarını tamamlamak için kurulmuş bir teşekküldür, açık vaadin yerini irticain aldığı ileri sürüyordu. CHP’liler irticaların, Ezanın Arapça okunması ve okullarda din derslerine mecburiyet getirilmesinden sonra taşkınlık yapmak için yeterli sebebi bulduklarını, hatta Kırşehir ve Ankara’nın göbeğinde Atatürk’ün büstlerinin yıkılmasına kadar varan olayların yaşanmasına sebebiyet verdiklerini ileri sürüyordu.³⁰⁷ CHP’liler iktisadi olduğu kadar sosyal açıdan da köylü ve işçinin olumsuz yaşam şartlarının altında ezildiğini vurguluyorlar ve bu meseleler üzerinde duracaklarına dair vaatlerde bulunuyorlardı.³⁰⁸ İktidar partisi, ana muhalefetin bu vaatlerini sahte olarak görüyor, iktisat politikasını eleştiriyordu. Oysa CHP temkinli bir iktisadi politika

³⁰⁴ 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Adnan Menderes’in Amerikalı Gazetecilere verdiği beyanat “Petrol Kanunu karşılıklı taahhüt mahiyetindedir ve bilindiği üzere herhangi bir özel teşekkülle karşılıklı taahhüt ancak imtiyaz mukavelelerinin tasdikine dair konuda bahis konusudur”

³⁰⁵ 1 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Hüseyin Cahit Yalçın

³⁰⁶ 17 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Ali Rıza ERDEM “Demokratların 2 vaadi” başlıklı yazısında; Devlet memurlarının serbestçe muhalefet gazetesini okuyamaz hale geldiğini yazıyordu. Bu iddiasını partizanlık suçlamasıyla pekiştiren Erem DP’nin, en yüksek idare kademelerinden başlayarak tüm devlet kadrolarında adeta bir güç yarattığının da altını çiziyordu.

³⁰⁷ 9 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Ali Rıza ERDEM, “1950-1954 İktidarı”

³⁰⁸ 14 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

taftarıydı ve iktidarı hesapsızca ve plansızca hareket etmekle eleştiriyordu. İsmet İnönü, iktisat politikamızı kendimizin belirlemesi gerektiğini ifade ederken dışarıdan gelen para yardımlarına da eleştiri getiriyordu.³⁰⁹ Aynı zamanda çiftçinin gereksiz kredilerle borç içine girdiğini ve hayatın pahalılaştığına da değiniyordu.³¹⁰ Fakat CHP'nin tüm bu iddiaları DP'lilerce mesnetsiz iddialar olarak değerlendiriliyordu. DP, CHP'nin amacının seçim propagandası yapmak olduğunu ifade ediyordu. Faik Ahmet Barutçu, Trabzon mitingindeki konuşmasında, İki Adnan Menderes bulunduğunu, birinin 1945'ten önce diğerinin 1945'ten sonraki Menderes olduğunu, 1. devreyi bolluk, refah, ilerleme içerisindeki 1945'den önceki dönem olarak 2. dönemi ise 1945'ten sonraki gerileme ve duraklama olarak değerlendiriyordu.³¹¹ DP'nin seçim kampanyasını, açılış ve temel atma törenleriyle mahvettiğinin altını çizen İnönü, bu fabrikaların aşırı tüketime hizmet edeceğini düşünüyordu.³¹²

Seçim kampanyasında CHP'nin dikkatleri çekmek istediği diğer bir husus seçim afişleriydi. CHP 45.000 afiş bastırmıştı. Bu afişler “*Vatandaş önce çarşığı pazarı dolaş sonra reyini kullan*”, “*Ucuzluk dediler pahalılık getirdiler*”, “*Vatandaş evinde rahat, kesende bereket, yolunda selamet istiyorsan oyunu CHP'ye ver*” sloganlarıyla basılmış, bunun yanı sıra Malatya mitinginde kullanılan “*Adı ile münasebatı olmayan bir parti. Adı Demokrat şiarı istibdat*”³¹³ afişi mitinglerin de resmen başladığını belgeliyordu. CHP'liler, seçim kampanyasındaki afişlerin yanı sıra broşürlerle de propagandasını sürdürüyorlar, DP'yi kendi afişlerinin dışında, devlete ait afişleri de seçim kampanyasının ahlakına uymayacak biçimde kullanılmasına itiraz ediyorlardı. Köylüye ve çiftçiye hitaben yapılan ve seçim propagandası ile ilgili olduğu iddia edilen afişlerin CHP tarafından imhası istenmiş. Yüksek Seçim Kuruluna yapılan itiraz, E-33 sayılı kararla kabul edilmiştir.³¹⁴ İktidar bilgi verme maksatlı seçim propagandası yapıyordu. CHP, bu afişlerin seçim sonuna kadar köylerde şehirlerde asılmasının yasaklanmasını istiyordu. Bunların dışında Yüksek Seçim Kurulunun bozduğu diğer bir karar ise, mitinglerde döviz taşınması ve halka gösterilmesi yolundaydı. Bayındırlık Bakanlığına

³⁰⁹ 17 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “İsmet İnönü dün İzmir ve Manisa'da konuştu.”

³¹⁰ 16 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³¹¹ 26 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³¹² 18 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, Tüm bu iddialara Hasan Polatkan, yapılan yatırımların hizmet olduğunu ve bunun israt olmasının mümkün olmayacağını ifade ediyordu.

³¹³ 10 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İsmet İnönü'nün Malatya Nutku”

³¹⁴ 8 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “CHP'nin bir itirazı daha haklı görüldü.” Seçim Kurulu öncelikle bu afişlerin asılmadığını ileri sürmüştür. Afişlerde camisiz ve yıkık köyün yerine cami yapıldığını belirten resimler yer almıştır. 3 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

ait kervanda “*Yurt Hizmetinde Bayındırlık*” propagandası yer alıyordu. Bu kervan DP’nin dört yıllık icraatına ait resimleri, rakamları ihtiva ediyordu. CHP’nin bu kervana itirazı Eskişehir’de İl Seçim Kuruluna bildirilmiş fakat reddedilmişti. Bunun üzerine Yüksek Seçim Kuruluna itiraz bildirilmiş ve yapılan itirazlar sonuç vermiş, kervanın faaliyeti durdurulmuştur.³¹⁵ Afişlere olan itirazlardan bir tanesi de Hatay DP teşkilatından gelmiştir. CHP’nin piyango afişlerinin seçim propagandası mahiyetinde görüldüğü söylenerek Hatay İl Seçim Kuruluna itirazda bulunulmuş, kurul da bu itirazı kabul etmiştir. CHP bu kabule yönelik itirazını ise Yüksek Seçim Kuruluna bildirmiş, Yüksek Seçim Kurulu da bu itirazı, CHP piyango afişlerinin seçim propagandası niteliği taşımadığı yönünde karar vererek kabul etmiştir.³¹⁶

CHP temsilcileri, DP’yi hemen her konuda partizanlık yapmakla suçluyordu. CHP adına ilk radyo konuşmasını gerçekleştiren Kasım Gülek halka şöyle sesleniyordu:

*“Sevgili Vatandaşlar, Radyoda dört senedir mütemadiyen iktidar partisinin sesini dinlediniz. CHP adına yapılacak radyo konuşmalarına acıyorum; Devlet Radyosu, milletin parası ile hepimizin verdiği vergilerle işleyen Devlet Radyosu, dört yıldır iktidar partisinin propaganda aleti haline sokulmuştur. Gün geçmiyor ki, iktidar sözcülerinden birinin siyasi nutku saatlerce millete dinletilmesin. Üstelik iktidarın muhalefete hücumlarına karşılık muhalefetin cevap hakkı da yoktur. Devlet Radyosu devletin sesi demektir.”*³¹⁷ Bu konuşmasıyla radyonun iktidarın tekelinde olduğunu belirtmiştir.

DP’lilerce seçim kampanyası boyunca halkın dini duygularına yönelik propaganda yapması ve halktan oy toplaması CHP’ni karşı propaganda yapmaya yöneltmiştir. DP’nin dini siyasete alet ettiğini söyleyen ana muhalefet, belgeleriyle ispat ediyoruz diyerek sert bir şekilde eleştirmiştir.³¹⁸

CHP, hacı hoca kılığına sokulmuş olan DP propagandacılarının köy-köy dolaşarak; Halk Partisinin iktidara gelince camileri kapatacağını, dini kaldıracağını, Ezanı Türkçe okutacağını, söylüyorlar buna karşılık savcılar, İçişleri ve Adalet Bakanlığı bu durum karşısında suskunluğunu koruyor iddiası iktidarın ne denli oy

³¹⁵ 15 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Bayındırlık Kervanı Propaganda” 15 Nisan 1954, **Zafer**

³¹⁶ 21 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “CHP Piyango Afişleri”; 13 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Halk Partisi Piyango afişleri imha edilecek.”

³¹⁷ 23 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Gülek’in Menderes’e mertçe teklifi”

³¹⁸ 23 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

peşinde olduğunu gösteriyor diyerek eleştiriyordu.³¹⁹ Kocaeli’nde sürdürülen seçim kampanyasında dinin siyasete alet edildiğini Nihat Erim üzerinden bu propagandaların yapıldığını iddia eden CHP, köylere nereden gönderildiği belli olmayan ajanların dini kullanarak halkı galeyana getirecek ifadeler kullandığını, halkı CHP’ye karşı kışkırttığını söylüyordu. Sözde “CHP dini kaldırdı, camileri kapattı, Ezan yeniden Türkçe olacak”³²⁰ diyen DP’ye karşı, CHP Gençlik Kolu Başkanı Dr. Suphi Baykam, DP propagandacılarının din istismarcılığı yaptığını, CHP hakkında din aleyhtarı propagandalar yaparak, halkın, Halk Partisine olan sempatisini antipatiye dönüştürmeye çalıştığını söylüyordu.³²¹

Seçimler yaklaşırken, demokrasinin en temel gereksinimini, halk doğrudan söz sahibi olmakla ortaya koymaya çalışıyordu. 1950 seçimlerinden önce DP’nin sözünü verdiği işçilerin grev hakkı, iktidara gelince unutulmuştu. İşçilerin büyüyen sorunlarına yeterli çözümü bulamayan hükümete karşı işçiler, 1954 seçimleri öncesinde komite kurmaya karar vermişlerdi. Komitenin asıl amacı, işçi davaları ile ilgili görünen ve tanınan milletvekili adaylarını desteklemesiydi. Amaç işçilere, bu adayların milletvekili olmalarını telkin etmek ve parti listelerine giren işçi adaylarının desteklenmesini sağlamaktı. İşçilerin komiteyi kurarken önemle üzerinde duracakları faaliyeti ise grev hakkıydı. CHP de bu hakkın vereceğini bildirmişti ve ayrıca aday listelerine, işçi muhitleri tarafından seçilen isimleri de eklemişti. DP gibi vaat edip yerine getirmeyecek bir duruş sergilemeyeceklerinin de altını çiziyordu.³²² İktidar komitenin faaliyetlerini durdurması için komitenin feshedilmesini ve kurucularının da hapisle cezalandırılmasını istemişti. Mahkeme ise bu fesih talebini reddetmişti.³²³ Hüseyin Cahit Yalçın işçiler zümresi hakkında; işçileri yeni doğan büyük bir kudret olarak nitelendirirken, bu durumun demokratik bir gelişme olduğunu da söylüyordu. Yalçın aynı zamanda işçi hareketini, sosyalizmin kamufle edilmiş bir komünizm ruhu taşıdığının bir ara göze çarptığını fakat bu hareketin soysuzlaşmadığını da söylüyordu; çünkü şükür ki Türk

³¹⁹ 19 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Demokrat Partinin dini siyasete nasıl alet ettiğini vesikalarıyla ispat ediyoruz.” CHP’nin dini istismar ettiğini ileri süren 4 yapraklı bir gazetenin DP tarafından köylere bedava dağıtılması da bunun belgesi niteliğindedir.

³²⁰ 9 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Kocaeli’nde DP’liler durmadan dini siyasete alet ediyorlar.” Burada milli selamet kanunları yok gibidir, deniliyordu.

³²¹ 9 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “DP’nin din istismarcılığı ve Gençlik.”

³²² 7 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Seçimler yaklaşırken işçiler kararlar alıyor”

³²³ 21 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İşçi komitesi seçim faaliyetlerine başlıyor.” Komite kurucuları 4. Sulh Ceza Mahkemesinde muhakeme edilmişlerdir.

işçisinin Avrupa'daki zümre gibi olmadığını, vatansever olduğunu, ordu düşmanı olmayıp nasyonalist olduklarını belirtiyordu.³²⁴

Radyoda seçim konuşmaları seçim kampanyasının hiç tartışmasız önemli bölümüydü. Ana muhalefet, devlete ait radyonun partizan bir şekilde iktidara hizmet ettiğini iddia ediyordu. “*Savcılıkta diktafonlu radyo*” başlıklı yazıda Adalet Bakanlığının, Ankara Savcılık Odasına diktafonlu büyük bir radyo yerleştirdiğini iddia ediyor, hatta dinleme görevini bizzat savcıların yaptığı yazılıyordu. Radyo seçim konuşmaları başladığı zaman bir savcı bunları telle tespit edecek ve kararlar buna göre alınacaktı³²⁵. Ana muhalefetin bu ciddi iddiası bağımsız yargının olmadığını altını çiziyordu.

Celal Bayar muhalefet yıllarında DP'nin ana gayesini, bugün muhalefet (kendimiz) için istediğimiz hakların muhkem teminat altında bulunacağı bir sistem kurma azminde olduklarını, söyleyerek açıklıyordu. Buna karşılık CHP yöneticileri, bugün DP'nin bu gayenin dışına çıktığını ifade ederek MP'ni kapattıran, ana muhalefet partisinin gazete matbaasını, bütün malını ve mülkünü elinden alan, gazeteciye ispat hakkı tanımayan, adli teminatı daraltan; antidemokratik kanunları kaldıracağına bunlara yenilerini ilave eden bir partinin dört yıl daha iktidarda kalması bu memleketin en az 10 yıl geriye gitmesi demek olacaktır ki bunu milletin asla kabul etmeyeceğini söylüyordu. Milletin 2 Mayıs'ta özü ve sözü doğru bir partiyi iktidara getirmekle en isabetli kararı vermiş olacağını vurguluyordu.³²⁶

CHP muhalefette ilk kez seçim propagandası yapıyordu. Vaatlerinden çok iddiaları ile seçim kampanyasını yürütüyordu. DP ise seçim propagandalarında CHP'nin zayıf yönlerine özellikle de geçmişine saldırarak kampanyayı sürdürüyordu. Dolayısı ile Cumhuriyet Halk Partisinin seçim vaatleri öncelikle özür niteliği taşıyordu.

³²⁴ 24 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “YENİ DOĞAN KUDRET”, (Hüseyin Cahit Yalçın doğan bu yeni zümrenin istikbaldeki gücünden bahsederken beraberinde yaratacakları sorunlardan bahsetmemiştir. Nedeni Türk işçisinin kısa bir zaman önce düşmana karşı savaşmış bir toplumun içinden çıkması ile vatanseverlik duygusundan hiç şüphe duymamış olması mıdır, yoksa bunu umut etmesi midir?) * (Bir tür ses dinleme aygıtı)

³²⁵ 6 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Savcılığa getirilen radyonun tecrübelerini bizzat Savcılar yapmıştır.”

³²⁶ 9 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Dün ne söylemişlerdi köşesi, 4.9.1949'da Zafer gazetesindeki Celal Bayar'ın beyanatı.

2-1-2-2-) Cumhuriyet Halk Partisi Aday Yoklamaları ve Aday Listeleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1954 seçimleri öncesinde gerçekleştirmiş olduğu aday yoklaması şeklinde de ifade edilen ön seçimlerinin sonuçları, Partinin en yüksek kurulu olan Genel İdare Kurulunu tatmin etmemiştir. Genel Merkez tarafından desteklenen Abdurrahman Melek, Tayfur Sökmen, Mümtaz Ökmen gibi birçok ismin aday yoklamaları sonucunda listelere girememeleri Genel Merkez'de şok etkisi yaratmıştır.³²⁷

Ancak, o dönemde Demokrat Parti'nin eylem ve söylemlerinin aksine CHP yoklama sonuçları üzerinde oynama yapmanın doğru olmayacağını düşündüklerinden, ne yapabileceklerini bilemez haldeydiler.

Bir partinin Demokrasiye olan inancı ve bağlılığı, özellikle seçim dönemlerinde özellikle adayların belirlenmesinde belirlenen usuller ve parti tabanını oluşturan halkın gerçek iradesine ne kadar saygı gösterildiği ile doğru orantılıdır. CHP o dönemde DP'den daha fazla demokrasi prensiplerine bağlı olduğunu göstermiştir. Nitekim Partinin lidere en yakın ve ileri gelenlerinden olan Nihat Erim gazeteye vermiş olduğu beyanatında bunu şu sözleri ile dile getirmiştir:

“Devlet ve parti idarecilerini mutlaka seçimle tespit edilmelidir. Seçim iyi sonuç verir ya da kötü sonuç verir. Ne olursa olsun kabul etmek lazımdır. Seçimden iyi sonuç almak için seçim usullerinin düzeltilmesi istenebilir. Fakat kötü sonuç verdi diye, seçimden başka usulle aday tespiti yahut milletvekili tayini tavsiye edilmez. Bana göre kötü, size göre iyi olabilir. Vatandaş çokluğunun oy verdiği kimseleri iyi kabul etmekten başka çare yoktur. Kimlerin kötü dediğinin kötü sayılacağı meselesi bir defa çokluk prensibi dışında ölçülere vurulmaya kalkıldı mı, Devlet idaresinde Hitlerin Führer prensibine (Führer klavuzuna kayıtsız şartsız itaat etmek prensibi) yahut Mussolini'nin Hükümet Başkanı (Capodi Governo) iddiasına kolayca gidilir.”³²⁸

“Son Havadis” gazetesi bu konu hakkında, burada ilginç olan bir gazetenin diğer bir gazeteyi referans göstererek Ankara'da yapılan CHP yoklamasında hileler yapıldığını iddia ederek kazandırılan listenin iptal edileceğini bildirmesidir. Ankara

³²⁷ 1 Nisan 1954, Zafer Gazetesi

³²⁸ 1 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, (Nihat Erim)

Parti teşkilatının CHP Genel Merkezine müracaat ederek hileli geçen Ankara aday yoklamalarının iptalini istemiştir.³²⁹

Seçimler arifesinde siyasetin doğasında olduğuna inanılan parti içi çekişmeler seçimler arifesinde CHP içerisinde de mevcuttu. Özellikle Ankara İl Başkanı Fuat Börekçi ile Nihat Erim arasında ihtilaflar gündemdeydi. Nihat Erim o tarihte Kocaeli’nde seçilme şansını zayıf gördüğünden Ankara listesinden seçime girmek istemekteydi. Nitekim Ankara listesine “*Şefin gölgesine sığınarak girdiği konuşulmaktaydı.*” Benzer şekilde diğer illerde teşkilatlar içinde başlayan kaynamalar nedeniyle CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Anadolu’ya muhtelif ziyaretlerde bulunarak buralardaki ihtilafları bizzat yatıştırma çabasına girmiştir.³³⁰

Cumhuriyet Halk Partisinin özellikle Ankara’da yapmış olduğu yoklamalarda yolsuzluk olduğu iddia ve söylentilerinin fazla gündemde olması karşısında Ankara İl Başkanı Fuat Börekçi bir açıklama yaparak bu iddiaları reddetmiştir. Ankara’nın 20 ilçesinde yapılan adaylık yoklamalarının parti tüzüğüne ve yoklama yönetmeliği hükümlerine tamamen uygun bir şekilde ve bütün müracaat edenlerin isimlerini muhteva eden liste üzerinden oy kullanılmak suretiyle örnek bir sistemle yapıldığını beyan etmiştir. Aynı zamanda o tarihlerde gazetelerde yer alan iddiaların aksine Esnaf Dernekleri Konfederasyonu ikinci başkanı Hasan Tez hakkında da herhangi bir iddia ve şikâyetin olmadığını bunların söylentilerden ibaret olduğunu söylemiştir. Bu tür söylentilerin bu kadar büyük çaplı yapılan bir yoklamanın doğal sonucu olduğunu söylemiştir.³³¹

Kasım Gülek İstanbul’da yapmış olduğu basın toplantısında; “*CHP iktidara gelirse vatandaşların ekmeği ile oynamayacaktır. Yurtta Kanun hâkim olacaktır*” demiştir. Bu açıklama ile DP’nin kanunları işletmediğinin ve halkın ekmeğiyle oynadığını anlatmaya çalışmaktaydı. Partisinin muhtelif konulardaki görüşlerini açıkladıktan sonra, kendi parti yoklamalarının demokratik esaslara uygun olarak cereyan ettiğini belirtmiştir. Parti teşkilatları tarafından tanzim edilen listelerin yüzde yüz mükemmel olmadığını kaydetmiş ancak listelerinin diğer partiye nazaran vatandaşı mutlu edecek ve her zümrenin temsilcilerinin yer aldığı listeler olduğunu vurgulamıştır. Kasım Gülek beyanatında, DP listelerinde o tarihte henüz kesinleşmemiş olmasını da

³²⁹ 2 Nisan 1954, **Zafer**, “DP Seçim Listesine İtiraz”

³³⁰ 3 Nisan 1954, **Zafer**, (CHP Ankara teşkilatında düello “Nihat Erim, Fuat Börekçi mücadelesi”)

³³¹ 3 Nisan 1954, **Zafer**, (Seçim Yoklamaları Adaylık Seçimleri)

eleştirerek, bunun sebebinin “Ankara’da en büyüklerinin kararını bekliyor aday listeleri” ifadesiyle karşı parti listelerinin demokratik yollarla yapılmadığını, Genel Merkezin işaretine göre olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.³³²

Seçim faaliyetlerinin hızla devam ettiğini belirten Yeni Ulus gazetesi, DP’nin Elazığ’dan ümidini kestiği haberini verirken, yörenin önde gelen ve oy potansiyeli yüksek olan Celal Dora’nın Halk Partisinden aday olduğunu bildiriyordu. En küçük köylerde bile etkisi olan Celal Dora’nın adaylığı nedeniyle o bölgede kazanma şansı kalmayacak gibi görünen DP, Celal Dora’ya bu durumu bertaraf etmek için 24 saat içerisinde kendisini Vali olarak atayabilecekleri vaadinde bulunmuştu. Bu ve bunun gibi cazip teklifleri kabul etmeyen Celal Dora; “*Memlekete faydalı olduğuna ve olacağına inandığım Halk Partisi saflarında çalışmaya azimli ve kararlıyım. Hiçbir teklif beni bu yoldan çeviremez.*” şeklinde beyanda bulunmuştur.³³³

“*Bizler DP’den İstifa ettik*” başlıklı yazının içeriğinde adında demokrat kelimesi olan ve demokrasiyi savunmak için yola çıktığı iddiasında bulunan DP milletvekili adaylarının seçiminde, Genel Merkezin baskısının çok yoğun olması, bu baskıya rağmen listelerde yer almayı başaranların feragat etmeye zorlanması teşkilat içerisinde hoş karşılanmamıştı. Bu durum bir takım tepkilere neden olmuş, demokrasiyi savunmak isterken kendi teşkilatı içerisinde eşitlik ilkesine uyulmaması partilileri sınırlendirmiştir. Bütün bunların sonucunda her ilde istifalar olmaya başlamıştır. Bu arada Kırşehir’e bağlı Akpınar DP bucak başkanı Recep Aydoğan, İdare heyetinden Mehmet Çavuş, Mehmet Güler ve Hacı Tekinaslan istifa etmiştir. Bunlar arasından Recep Aydoğan bu münasebetle Kırşehirililere bir de açık mektup yazarak “*Sayın Hemşerilerim, neyin nesi olduğunu bilmeden DP’ye candan bağlandık. Sanki memleketimize adalet gelecek, bizde rahat edeceğiz sandık. Soruyorum şimdi oldu mu? Oldu diyenler mutlaka hakkı olmadan bankadan fazla para almışlardır. Bunlardan başka kimse memlekette refah vardır diyemez*” diyordu.³³⁴

Anılan gazetenin “*Kocaeli’nde seçim faaliyeti arttı*” başlığı altında yer alan yazısında, CHP adaylarının bir gün önce Pamukova ve Geyve istasyonlarında temaslar

³³² 3 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Kasım Gülek’in basın toplantısında kesitler”

³³³ 4 Nisan 1952, **Yeni Ulus**, “O dönemde Halk Partisinin diğer adayları; Kemal Zeki Gençosman, İsmail Hakkı Talay, Eski Milletvekillerinden Fahri Karakaya, Elazığ’ın tanınmış kişilerinden Abdurrahman Daniş.” idi

³³⁴ 6 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, (Aydoğan, bir partinin mensubu olmakla partizancı olması arasındaki farkı ortaya koyuyordu bu sahne)

yaptıklarından söz ederek, Prof. Nihat Erim ve İsmail Rüştü Aksakal'ın da Kocaeli'ye geldiğini yazıyordu. Karşı partinin propagandasında başlıca hedef Nihat Erim olmuştur. Nihat Erim'in yıpratılmasıyla, bütün listenin çürütülebileceği ümit edilmekteydi. Bu arada Vilayete gelen yabancı insanların sayıca çoğalmasa, bazı insanların CHP taraftarı görünerek hangi kaynaktan geldiği belli olmayan on binlerce lira sarf ederek CHP içerisinde ikilikler yaratmaya, ayrılıklar yaratmaya çalıştığı tespit edilmiştir.³³⁵

Yeni Ulus gazetesi DP Genel Merkezinin bir çıkmazda olduğundan söz ederek bunun birinci sebebinin yapılan yoklamalar sonucunda listelerde yer alan kişilerin yerlerinden feragat etmesi istenen aday adaylarına, Genel Merkez söz dinletememektedir. Bunun yanı sıra ikinci çıkmazı da Genel Merkeze tanınan %20 kontenjan oranı ortada kalan adayların hepsinin isteklerine yetmemektedir.³³⁶

Anılan gazete haberinde bir önceki gün DP'nin Yüksek Seçim Kuruluna müracaat ederek adayların ilan gününün uzatılmasını istediğini belirtmektedir. Oysa Kanununun 37. maddesinde "*Milletvekilliği Adaylığı için oy verme gününden önceki 20. gün saat 17.00'ye kadar müracaat edilir*" kaydı mevcuttur. Yüksek Seçim Kurulu bu dilekçeye ilişkin verdiği kararda "*Aday Listeleri 12 Nisan Pazartesi günü saat 17.00'ye kadar resmen bildirilmesi lazımdır*" demiştir.³³⁷

CHP Bingöl mebusu Nuri Okçuoğlu yoklamalarda hile yapıldığı iddiasıyla Yüksek Seçim Kuruluna partisini şikayet etti. Mustafa Nuri Okçuoğlu Bingöl'den aday yoklamalarına iştirak etmek istemiş ancak Genel Merkez son kurultayda almış olduğu yetkiye dayanarak Okçuoğlu'nu adaylıktan feragat etmeye zorlamıştır. Okçuoğlu Bingöl Vilayet Seçim Kuruluna bu konuda müracaat ederek, Adaylıktan feragat etmesi yönünde baskı gördüğünü ancak bunu kabul etmediğini, bildirmiştir.³³⁸

Adayların seçimlerinde DP'nin takip ettiği hareket bellidir. Bu partinin gayesi memleketin en değerli şahsiyetlerinin bir araya getiren zengin bir liste ile efkâr-ı umumiye huzuruna çıkmaktır. Siyasi Partilerin hizmet kabiliyeti sinelerine topladıkları ehliyetlerle mütenasiben artar veya eksilir. Bu itibarla, icabında bazı adayların feragat

³³⁵ 6 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³³⁶ 8 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, "Demokrat Partinin Seçim Kuruluna böyle bir taleple başvurması Partinin aday listelerinin tespitinde ne kadar zorlandığını göstermektedir."

³³⁷ 8 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³³⁸ 9 Nisan 1954, **Zafer**, Bu tarihli gazetede Yüksek Seçim Kurulunun bir açıklamasına yer verilmiş olup, bu açıklamada "Nuri Okçuoğlu tarafından Yüksek Seçim Kuruluna herhangi bir şikayetin çok olmadığı" bildirilmiştir. (Bundan sonra DP'nin Aday seçimlerinde nelere dikkat ettiğini de anlatan bir paragraf vardır)

etmeleri, memleket menfaatleri namına takdirle karşılanması gereken bir vaziyettir feragat etmiş adaylar, sırf memleketi ve partiyi düşünerek, karşılığında hiçbir şey beklememişlerdir. Bunu iftiharla söylenebilir. Bunların dışında partiden çıkarılan şahısların adlarını bunlara karıştırmak umumi efkarı bulandırmak içindir. Demokrat Partinin aday listeleri CHP'liler tarafından yakından takip ediliyordu. Başbakanın yakın Başbakanlık Müsteşarı, özel kalem müdürü gibi adaylarını koyacakları sağlam iller tespit edilmesi yönündeki çabalarına değinilmekteydiler. Önceleri DP ileri gelenlerinin Ankara'dan adaylıklarını koyacakları ileri sürülmüş fakat daha sonra bunu göze alamadıkları belirtilmektedir. Zaten Genel Başbakanın yakın olanlar açısından önemli olan %20'lik kontenjan arasında gösterilmektir.³³⁹

Aday listelerini Yüksek Seçim Kuruluna bildirme süresinin bu tarih itibariyle sona erdiğini belirten Yeni Ulus gazetesi ayrıca "*Her parti (DP: Hariç) aday listelerini kesin şekilde belirlemiştir.*" şeklinde verdiği haberdan sonra CHP'nin aday listelerini belirlediğini söyleyerek, adayların kesinleşmiş listesini yayımlamıştır.³⁴⁰

12 Nisan 1954 tarihli Zafer gazetesinde çıkan "*DP listesi gecekondulu sahası değildir*" başlıklı yazıyı eleştiren Yeni Ulus gazetesi, DP içinde diktatörlük olduğunu vurgulayarak, bu yönde suçlamalarda bulunmuştur. DP bir daha iktidara gelirse aynı diktatörlüğü hatta daha fazlasını yapacağını belirtmiştir.³⁴¹

2-1-2-3-) Seçim Mitingleri ve Nutukları

a-) İç Politika

1954 seçim kampanyasında parti içi karışıklık aday listelerinin ilanı ile yerini, miting meydanlarında partiler arası mücadeleye bırakmıştı. CHP, nutuklarına 2 Nisan'daki Kelkit çıkartmasıyla başlamıştı. Yapılan konuşmalarda, DP'lilerin partizanca hareket ettiklerini bunun sonucu olarak da köylülerin CHP'ne olan güvenlerinin daha da artmasına sebep olduğunu söylemişlerdir.³⁴² İstanbul

³³⁹ 11 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, CHP, DP'nin seçim adaylarını eleştirmiş.

³⁴⁰ 12 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, CHP Aday listeleri kesin şekli.

³⁴¹ 13 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, CHP'nin DP'yi seçim propagandası

³⁴² 3 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

Kasımpaşa'daki Açık hava toplantısında Tahir Burak, hayat pahalılığı ve iktisadi durum üzerinde durarak, Bayar'ın bu konudaki konuşmalarına değinmiştir.³⁴³

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ilk seçim nutkunu Malatya'da vermiştir.³⁴⁴ İlk seçim mitingi ise İstanbul Taksim'de gerçekleşmiştir. Otuz bin katılımcıya seslenen Şemsettin Günaltay bir saatlik konuşmasında, DP'nin dört yıllık iktidarını eleştirmiştir.³⁴⁵ İsmet İnönü Adapazarı mitinginde “*CHP iktidarı alacaktır*” sözlerinin ardından, siyasi kanaatleri yüzünden farklı muamele gören vatandaşların eşit haklara sahip olarak huzur içinde yaşamalarını istiyoruz, temennisinde bulunmuştur. İsmet İnönü, DP'ye atıfta bulunarak, meselelerin hakikatlerin kabul edilmesi ile halledilebileceğini söylüyordu. İktidarın politikasını eleştiren bu söyleminin ardından bunun için yerine getiremeyecekleri vaatleri vermeyeceklerini belirtiyordu.³⁴⁶ İnönü, iktidarın var olan sorunları görmezden gelmekle suçluyordu ve hayat pahalılığı vardır ve sorunun çözümü için çalışılacaktır,³⁴⁷ diyordu. İsmet İnönü, iktisadi konularda Marshall yardımı şeklinde başlayan dost yardımının ziraatta makineleşmeyi teşvik ettiğini fakat makine ziraatının sürekli olması ve getirdiği güç sorunların çözümü için tedbirler alınmadığını ifade ediyordu. Makineleşmeden küçük çiftçilerden çok büyük çiftçilerin faydalandığını söylüyordu. Zira küçük arazi sahipleri, çiftçi ailelerinin %80'inden fazla olduğunu söylüyordu. İnönü bu sorunların devlet tedbirleri ile çözüleceğinin altını çiziyordu.³⁴⁸ İzmir ve Manisa'da verdiği nutukta da çiftçinin borçları ile yakından ilgilenip çiftçilere yük teşkil etmeden sorunların çözüm yolunu bulacağını söylüyordu. Ticaret açığı ile ilgili tanımında ise iktidarın iktisat politikasını eleştiriyordu. İnönü'ye göre ticaret açığı; memlekette satılan maddelerde fazla mal sokmaktı. Başka bir ifade ile memleketin, kazancından fazla sarf etmesi anlamına gelmesidir, diyordu.³⁴⁹ “*Tüm bunları onlara anlatacak sizlersiniz*” diyerek halktan oy

³⁴³ 5 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, CHP'liler Kasımpaşa'daki açık hava toplantısından yaşananlardan sonra, CHP'liler polise başvurmak zorunda kalmışlardır. Toplantıda söz alan Melih Avni Sözer dinleyicileri Churchill'in zafer işareti ile selamlamış 2 Mayıs'a kadar bu işareti parola olarak kullanmalarını istemiştir.

³⁴⁴ 9 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Adın temiz hatıran temiz kalacak” ve “Lozan ve Demokrasinin kahramanı hoş geldiniz” sloganlarıyla karşılanmıştır İnönü.

³⁴⁵ 10 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³⁴⁶ 12 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³⁴⁷ 12 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “CHP'nin Adapazarı mitingi” Nihat Erim'de mitingde konuşma yaparak, iktidarın 4 yıllık sürecini eleştirmiş ayrıca İnönü'nün Adapazarı'nı il yapacağı vaadini yinelemiştir.

³⁴⁸ 14 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İsmet İnönü'nün İstanbul mitingi.”

³⁴⁹ 17 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İnönü: “Arkadaşlar, kazancından fazla masraf yapan sefalete gider. Bu bir hakikattir” diyordu. 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, İnönü: “Vatandaşlarım Ticaret açığı demek israf politikası demektir. Kazandığından fazla yemek israftır, fakat bunu onlara ne Meclis'te ne de Meclis

istiyordu. DP, CHP'nin ekonomi politikasını, ortaçağdan kalma yöntemler olarak atfediyordu. Buna karşılık eski Maliye Bakanı Kocaeli milletvekili adayı İsmail Rüştü Aksal; bugünkü iktidarın, hatalı ve dağınık mali politikası yüzünden bugünkü iktisadi sıkıntılarının içinde olduklarını, paranın her gün iç ve dış değerini biraz daha kaybettiğini, söylüyordu.³⁵⁰

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü İstanbul'da Taksim'de verdiği nutukta, iktidara geldiği zaman alacağı tedbirleri açıklamıştı. İnönü sanayi ve ticaret sahalarında atılan yanlış adımları işaret ederek Yabancı Sermaye Kanunu ile çiftçi tehlike karşısındadır. Muhalefetin hiçbir katkısı olmaksızın kabul edilen bu kanunun ziraat ve ticaretimizi can evinden vurduğunu ifade ediyordu.³⁵¹ CHP'nin aslında Yabancı Sermaye Kanununa çok da sert bakmadığını İnönü şu sözleriyle belli ediyordu:

“Yabancı Sermaye Kanunu bizim için çok önemi idi. yabancı sermaye memlekete gelirken bir takım emniyet şartları isteyebilir. Bunu tabii görürüz. Fakat bunu yaparken faydalarını ve zararlarını etraflı bir şekilde tetkik etmek vazifemizdir”³⁵² İnönü ayrıca Niğde de verdiği nutukta, bununla her zaman uğraşacağını yakalarını bırakmayacağını da söylüyordu.³⁵³ Genel Başkan Manisa'da verdiği nutukta yabancı sermaye hakkındaki iddialarını güçlendiren kararların olduğunu, bu kararlara göre de; bizim toprağımızda yabancıların ziraat yapacağını söylüyordu. “Bizim yabancı sermayeye işletecek toprağımız yoktur” ifadesini kullanıyordu. Yabancı sermaye için oluşturulan komisyonda da muhalefetten bir tek kişinin bile yer almadığının altını çiziyordu.³⁵⁴ Bu kanunun ayrıca T.B.M.M.'den de son hızla ve karma bir komisyondan al-el-acele çıkarıldığını söylüyordu.

Yabancı Sermaye Kanunu ile birlikte Petrol Kanununa da muhalif olan İnönü, bir de Petrol Kanunun var olduğunu bu kanunda, sermaye kanunundan sonra Meclise getirildiğini söylüyordu. İnönü; ***“Kanunun gerekçesinde bir madde Türk Devletinin***

dışında bir türlü anlatamıyoruz” diyordu. Bu esnada topluluktan birisi “2 Mayıs'ta anlatacağız Paşam” diye bağıyordu. İnönü İskenderun'da 25 bin kişiye nutuk veriyor.”

³⁵⁰ 24 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, 23 Nisan 1954 Radyo konuşmalarında Aksal: “Ticari ve iktisadi hayattaki emniyet ve istikrar yerini kararsızlığa terk etmişti.” Diyordu. İkinci konuşmayı yapan eski Ticaret ve Ekonomi Bakanı Vedat Dicleli; İktisadi hayatımızı pusulası kırılan bir gemiye benzeterek, Türk parasının kıymetinden değer kaybettiğini söylüyordu.

³⁵¹ 13-14 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İsmet İnönü'nün İstanbul Eftapilos Gazinosunda verdiği nutuk”

³⁵² 15-16 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İktidar hesapsız iş yapmaktadır.” İnönü'nün Balıkesir Nutku.

³⁵³ 22 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³⁵⁴ 17 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İnönü'nün İzmir ve Manisa mitingi”; 20 Nisan 1954 İnönü'nün İskenderun'daki konuşmasında, “Vatandaş kanaatinden dolayı zarar görmeyecek.”

petrol işletmemesini hüküm altına almış ve her madde buna göre ayarlanmıştır. Kanunun son maddesi de bu kanun üzerinde değişiklik yapmak için petrol hakkı sahibinin rızasını almayı şart koymuştur. Bu kanun hakkında oldukça mücadele verildi. Bu mücadele sayesinde bu layihadaki petrol hakkı sahiplerinin rızası alınmadan kanunda değişiklik yapılamaz maddesi kaldırılmıştır. Fakat bütün maddeleri değiştirememişlerdir.” diyordu.³⁵⁵

Seçim günü yaklaşıyor, parti liderlerinin nutuklarındaki söylemler sertleşiyordu. Bu konuşmalar seçim havasının iyice ısınmasına ve ortamın gerginleşmesine sebep oluyordu. DP, muhalefetin iktidarda olduğu zamanlardaki Türk Ordusu hakkındaki iddialarına İnönü, bugüne kadar hiçbir Başbakanın Ordu’ya bu şekilde dil uzatmadığını, Kore Destanının 1950 Ordusunun eseri olduğunu ifade ediyor ve benim mesleğimden yetişen adamlar ölümden korkmaz diyordu. Bu sözler İsmet İnönü’nün seçim kampanyası boyunca kullandığı en cesur ifadeydi. Kayseri’deki bu konuşmasını iç emniyetsizlikten bahsederek, memleket içinde yaptıkları konuşmasının nasıl bir tehlike teşkil ettiğini soruyordu.³⁵⁶ Başbakanın Erzurum mitinginde söylediği sözlere temasla İnönü şöyle cevap veriyordu: *“Adana’da elime geçen Demokrat Gazetesinden okuyorum (Onların devrinde Türk Ordusunun zamanına göre bir iptidailiği vardı. En yüksek mevkiî işgal edenlerden başlayarak kademe-kademe bir bozguncu ruhunun yayılması neticesinde bizzat Türk milleti kendi ordusu hakkında endişelere saptanmıştır) bu sözleri protesto ederim 1950 ordusu milli bir felaket ordusu değildir. Milli mücadeleden gelen bu orduya söz söylenmesini ruhumun bütün şiddeti ile reddederim.”*³⁵⁷

³⁵⁵ 16 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İnönü’nün Balıkesir mitingi” 24 Nisan 1954 Sivas konuşmasında” Petrolde karşılıklı taahhütler kapitülasyon devrini açmaktır. İktidar Gül gibi toprağımıza Afrika kabilelerinin kovduğu Yabancı Sermayeyi getirmek istiyor” diyordu.

³⁵⁶ 23 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, İbrahim Cüceloğlu “İnönü Menderes’i itham ediyor” Kayseri’de seçimler oldukça gergin bir ortamda sürdürülüyordu. Özellikle DP taraftarları taş ve sopalarla miting meydanına hücum etmişlerdi. İsmet İnönü, burada dikkati, Askerlerin üzerinden politika yapmaya çekiyordu sözlerine “Beni tehdit edenlere siz Kayserililerin huzurunda söylüyorum İsmet Paşanın ölüsü dirisinden çok daha kuvvetlidir” diyerek devam etmişti. İnönü’nün gözdağı niteliğindeki bu nutku olumsuz sonuç verecekti, çünkü halk zaten DP’yi askeri istemediği için getirmişti.

³⁵⁷ 23 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, İnönü “Başvekilin adeti olduğu üzere aciz kayınca tecavüze ve iftiraya kalkışmıştır” söylemi ile Ordu’ya sözleri ile tecavüz ettiğini vurguluyordu. (İbrahim Cüceloğlu), 25 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, İnönü Kore Harbi için Meclise danışılmadığını, dış emniyetten bahsedenerin, yarın kiminle harbe gireceklerini bilemeyeceklerini, söylüyordu. İnönü ayrıca “Harp kararını Meclisin hakkı sayıyoruz. Türk Ordusunun şan ve şerefine haddini bilmez politikacılar tarafından tecavüz edilmemesini istiyoruz” diye belirtiyordu. (28 Nisan 1954)

Muhtemelen burada DP'nin Türk Ordusu hakkında konuşması, İsmet İnönü'nün zaafını ortaya çıkarmış bilinçli bir harekettir. Nitekim halkın bundan önceki dönemde ağır bir ordu yönetiminden çıktığını bilen Menderes, İsmet Paşa'nın, ordunun yanında yer alacağını düşünerek, CHP'nin oy potansiyelini de düşüreceğini hesaplamıştır. Ana muhalefetin üzerinde önemle durduğu bir diğer konu, DP'lilerin CHP'ne karşı yönelttiği dinsizlik suçlamalarıydı. Şemsettin Günaltay yöneltilen bu suçlamalara, Müslümanlığın ve ibadet yerlerinin yıkılacağı konularında yapılan propagandalara cevabı onlardan çok daha Müslüman olduklarını kendisinin imam hatip okullarını açtığını ama onlar gibi bu icraatı politikada kullanmadığı yönündeydi.³⁵⁸ CHP, iktidar partisinin dini kullanarak oy toplamaya çalıştığını, halkın manevi duygularını sömürmeye çalıştığını, iddia ediyordu. Diyarbakır CHP Milletvekili Vedat Dicleli, Diyarbakır'da yaptığı gözlemlerine dayanarak DP'lilerin hoca ve imam kılığına girerek ve vatandaşların inançlarını istismar etmeye çalıştığını belirtiyordu.³⁵⁹ DP oy isterken; *“Seni istediğin gibi ibadet etmekte serbest bırakan bir iktidar istiyorsan reyini DP'ye ver”* sloganını kullanıyordu. CHP'liler, DP'nin sadece Müslümanların değil papaz sakalı okşayıp, Hıristiyanların ve haham sırtı sıvazlayarak Musevilerin de dini duygularını sömürerek oy toplama amacıyla olduğunu öne sürüyorlardı.³⁶⁰

Tüm bunların yanı sıra CHP, DP'nin partizanca davrandığını, iktidarın sahip olduğu güçle muhalefetin sahip olduğu gücün eşit olmadığını, bu eşitsizlik içerisinde seçim kampanyasını yürüttüklerini söylüyorlardı. CHP Grup Başkan vekili Avni Doğan 25 Nisan'da yaptığı seçim konuşmasında, DP teşkilatının kullandığı ciplerin plakasız ve faturasız olduğunu, çünkü bunların resmi müesseselerin hizmet arabaları olduğunu iddia ediyordu. Ayrıca devlete ait cip ve otomobillerin seçim kampanyası sırasında; Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan tarafından kullanılarak ülkeyi dolaştıklarını da iddia ediyorlardı.³⁶¹

Cumhurbaşkanı Celal Bayar seçimlerde yaptığı konuşmalarla tarafsız olmadığını belli ediyordu. CHP ise, 1950 seçimleri öncesi İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak

³⁵⁸ 26 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Şemsettin Günaltay'ın Ankara konuşması; 17 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Kasım Gülek konuşmasında: “CHP'ni dinsizlikle suçlayanların alınlarının bir defa olsun secdeye varmadığını, belirtiyordu.

³⁵⁹ 15 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “DP'nin çığırtkan din istismarcıları”

³⁶⁰ 19 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Bir milletin mukaddesatıyla bakın nasıl oynanır.”

³⁶¹ 23 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Devlet vasıtaları DP propagandası emrinde.”

yaptığı konuşmaların tarafsızlığını eleştiren DP'lilerinde böylece tarafsızlık ilkesini çiğnediğini belirtiyordu.³⁶²

DP'nin seçim kampanyasını, temel atma törenleriyle doldurmasını sert bir dille eleştiren İsmet İnönü, vatandaşa yapılmış bir saygısızlık olduğunun da altını çiziyordu.³⁶³ Ayrıca İsmet İnönü'nün, Adnan Menderes'e bir diğer cevabı Halkevlerinin kapatılması ile ilgilidir. İsmet İnönü, Menderes'i ışıktan korkan karanlık bir adam, sözleriyle eleştiriyordu. Sözlerine; *“Halkevlerini kapamakla övünmeye çalışıyor. Siyaset hayatının en kötü nasibi bir mektep kapamaktır. Kütüphane kapamaktır, Halkevleri Kütüphaneleri ile birlikte kapatılmıştır”* diye devam ediyordu. İsmet İnönü halkevlerinin kapatılması ile mallarının hazineye devredilmesini sert bir dille eleştirmiş, el konulan malların ve paranın iktidar tarafından çalındığını da iddia etmiştir.³⁶⁴ DP'nin yaptığı ilk icraatlar arasında yer alan bu konu, CHP'ni güçsüz bırakarak 1954 seçimlerine zemin hazırlamıştı.

Seçim kampanyasında, propaganda süresinin bitmesine günler kala, partilerin birbirlerine olan saldırıları artmış ve artık miting alanlarında kendini göstermeye başlamıştı. İsmet İnönü'nün Ankara'da yaptığı bir konuşmasında, Menderes'in üslubunu ve ithamlarını eleştirerek; Bir Başbakanın memleket meselelerini bir yana bırakarak küfürlü konuşmaması gerektiğini ve böyle bir Başbakan'dan memlekete hayır gelmeyeceğini söylüyordu.³⁶⁵ Adnan Menderes'in, sürekli geçmişe atıflarda bulunarak tek parti dönemini sorgulamasına İsmet İnönü şöyle cevap veriyordu.

“... Söylediklerime bir türlü cevap veremiyorlar. Tutup sen şöyle yaptın, sen böyle yapmıştın diyorlar. Ben elli senedir, bu memleketin faydası için çarpışarak çalıştım. Ben kaldırımdan, miting meydanlarından gelmedim. Hap meydanlarından geldim... Şimdi onlar iktidardan düşecekler diye tir-tir titriyorlar. Ama düşeceklerdir. Düşmeleri lazımdır. Bu kendileri için çok hayırlıdır. Çünkü ıslah olacaklardır.”³⁶⁶

³⁶² 28 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Bayar ve İnönü adli makamlara şikayet edildiler.”

³⁶³ 26 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, İnönü: “Şu Samsun limanını bilirsiniz planları her şeyi iktidarımız zamanında hatırlanmış, temelin atılması sırasına gelmişti. Şimdi onlar temel atmakla övünmesinler” diyordu.

³⁶⁴ 26 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İnönü'nün Menderes'e cevabı.”

³⁶⁵ 26 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, İnönü, “Bu memleketin talihsizliği birinci iktidar değişikliğinde ahlaktan ve ciddi mesuliyet hissinden mahrum bir insanın başa geçmesidir” diyordu.

³⁶⁶ 22 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “İnönü'nün Niğde Mitingi”, bu sözler karşısında Adnan Menderes; CHP ve İsmet İnönü'nün en büyük kozlarından biri olan II. Dünya Savaşını halkın başına kalktığını vurguluyordu.

Siyasi faaliyetin şiddetli yaşandığı bu seçim devresinde miting meydanlarında partililer birbirlerine karşı hatta parti liderlerine karşı saldırılar sonucu gerginlik iyice artmıştı. Mersin ve Adana mitinginde yaşanan olaylar, CHP'nin mitinginin baltalanmak istendiğini, İsmet İnönü'nün konuşmasının yarıda kesilerek sabote edildiğini gösteriyordu. İsmet İnönü bunun üstüne Başbakan'a durumu anlatan bir telgraf göndermiştir.³⁶⁷

Propagandaların son günleri parti liderleri kampanya boyunca söylediklerini özetleyen ve halktan oylarını kendilerine vermelerini isteyen son konuşmalarını yapmışlardı.

2-1-2-4-) Seçim Beyannamesi

Seçimlerin öncesinde partilerin, seçim meydanlarında iktidar değişikliğine ilişkin girdikleri yarışta, resmi belge niteliğindeki seçim beyannameleri, ellerindeki en önemli kozlarıydı.

Cumhuriyet Halk Partisinin 1954 milletvekili seçim beyannamesi iyi niyet temennileriyle başlıyordu.

“Başta gelen temennimiz; 2 Mayıs'ta vatandaşlarımız, gelecek dört sene için memleket kaderine hâkim olacak yeni vekillerini seçeceklerdir. Seçim mücadelesi ne kadar şiddetli ve çetin olursa olsun vatandaşlarımızın bu büyük ve milli imtihandan düşmanlık hislerine iltifat etmeden dost olarak çıkmaları, bir siyasi teşekkül olarak en başta gelen temennimizdir.”³⁶⁸

Seçim beyannamesinin devamında iktidar değişikliği ile yaşanan sürecin eksiklikleri ve yanlışları anlatılıyordu. 1950 seçimleri ile yaşanan iktidar değişikliği sonucu demokrasinin gelişmesine bağlanan umutların boşa çıktığını ifade ederken bu sürecin demokrasi için bir gerileme devri olduğu da söyleniyordu. Bir yandan partizan idarenin varlığından bahsedilirken adaletin cihazı olan mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlerin teminatının sağlanacağına söz verilmiştir. Partizan radyo yayının son verileceğini, basını ezen zihniyetin değiştirileceği vaat ediliyordu.³⁶⁹

³⁶⁷ 19 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Mersin’de DP’liler İnönü’nün otomobiline tecavüz etti” Bu konuda İnönü müessir hadiseye dair Menderes’e telgraf gönderdi. “Hükümetlerin vazifelerini ifa etmelerinde ihmal olursa emniyeti seçim faaliyeti olamaz” diyordu İnönü.

³⁶⁸ 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “C.H.P’nin Seçim Beyannamesi”

³⁶⁹ 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

Cumhuriyet Halk Partisine yapılan tüm haksızlıklara rağmen kendilerinin intikamcı olmayacaklarını, hukuk devletinin tüm vatandaşlara emniyet ve huzur verecek bir anlayışta kurulmasını sağlayacaklarını vaat ediyorlardı. Anayasada gerekli değişiklikler yapılacağını ve kanunların Anayasa'ya uygunluğunu denetleyecek Anayasa Mahkemeleri kurulacağını ifade etmekteydiler. Yüksek hâkimler Meclisini Anayasaya göre kurarak hâkimlerin tayin tesviye nakil gibi özel durumlarını politik makamların tesirinden kurtarmak kararında oldukları sözünü veriyorlardı.³⁷⁰

Memurların sadece halkın hizmetinde olacağını ve siyasi nüfusun elinden kurtarılacağı söyleniyordu.

Gelir Vergisi sisteminin Usul Kanununun ilk tatbik yıllarında bilgisizlikten ve tecrübesizlikten, halk ağır cezalara çarptırıldığını fakat bu yılları telafi edeceklerini, vergi alacağı hariç olmak üzere cezaların affedileceğini bildiriyorlardı. Halkın geleceklerinden emin olması için doğum, ölüm, kaza, hastalık, malullük, işsizlik ve ihtiyarlık gibi türlü sosyal sigorta kollarının çalışanlar başta olmak üzere tüm vatandaşlar için geçerli olacağını söylüyordu. İşçilerin artan ihtiyaçlarının karşılanması, yaşam şartlarının iyileştirilmesi için çalışılmayı ve işçi sigortası konusunda sigorta primlerine devletin belli bir nispet dâhilinde iştirakini sağlayarak işçinin yükünü azaltacak tedbirlerin öne alınacağını da belirtiliyordu.³⁷¹

Bunların dışında vatandaşı en yakından ilgilendiren konu iktisadi ve mali sorunlardı. Hayat pahalılığı ve geçim darlığını önlemek için bir dizi tedbirlerin alınacağı gereksiz ve geleceği olmayan yatırımlar için kredi verilmeyeceği ve bu sahada tedbirler alınarak köylü bugünkü borç yükünden kurtaracağı vaat ediliyordu. Mali ve iktisadi sahada istihsal maliyetini düşürmeye yarayan tedbirler alınacağını kabul gören bir fiyat politikası uygulayacağı söyleniyordu. Makineleşmenin olumlu sonuçlar getirdiğini fakat bunun yanı sıra büyük çiftçilerin dışında küçük çiftçilerin de geniş ölçüde faydalanmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasının gerekliliğini de belirtmişti. İktisadi olduğu kadar sosyal bir dava da olan, toprak meselesinin çözümü için ve köylüye yeterli toprak temini hususundaki gayretlere hız verileceği, bunu da bilinçli bir iskân politikası ile yapılacağı beyan ediliyordu.³⁷²

³⁷⁰ 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³⁷¹ 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

³⁷² 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

İktidara geldiklerinde asgari ücret sistemi tüm iş kollarını kapsamak suretiyle ülke çapında uygulanacak, hafta tatili ve genel tatil günlerinde tam ücret verilmesi sağlanacak, grev hakkı ele alınacaktı. Memlekette her ailenin bir ev sahibi olması hedeflenecekti.

Mektepsiz köy, eğitimsiz çocuk bırakılmayacak; çünkü rejimin selameti ve milletçe kalkınmanın demokrasi terbiyesi ile yetişmiş vatandaşlara bağlı olduğu söylenmişti. İlköğretim ihtiyacının en kısa sürede karşılanmasına hatta tüm masrafların hazineden ödeneceği vaat ediliyordu. Ayrıca üniversitelerin durumunun son dört yılda yazı ve söz hürriyetlerine getirilen engellerin kaldırılacağı belirtiliyordu.

Demir yolları gibi karayolları da partilerinin eseridir, sözleri ile ifade edilerek karayollarının ıslahına hızla devam edileceği, bu arada köyleri büyük şehirlere bağlayan köy yolları üzerinde de önemle durulacağı söyleniyordu. Şehir ve kasabaların elektrik ve su ihtiyaçlarının karşılanacağı vaat ediliyordu. Çeşitli sebeplerden geri kalmış olan doğu illerimizin, iktisadi ve kültürel kalkınması konusunda gerekli fedakârlıkları yapılacağına da teminatı verilmişti.³⁷³

Seçim sisteminin, seçim sonuçlarını oy sayısına yaklaştıracak şekilde ıslah edileceği söylenirken, rejimle ilgili sorunların, demokratik rejimin tam olarak yerleşmesinin sağlanması gerekçesiyle en geç iki sene içerisinde halledilmesi gerektiği vaatlerine ekleniyordu.

2-1-3-) CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ SEÇİM KAMPANYASI

2-1-3-1-) Seçim Propagandaları

Millet Partisinin kapatılmasının ardından 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi olarak yeniden kuruldu. Parti programında, Türkiye'de insan haklarını hâkim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurmaktır, ifadesi yer alıyordu. CMP, ikinci bir Meclis kurulmasının gerekliliği üzerinde önemle duruyordu. Savunduğu en önemli görüşlerden biri, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması bunun yanında din ve vicdan hürriyetinin diğer hak ve hürriyetler gibi

³⁷³ 20 Nisan 1954, **Yeni Ulus**

teminat altına alınmasıydı. “*Laiklik hiçbir zaman din düşmanlığı değildir.*”³⁷⁴ deniyordu.

1954 seçimleri kampanyasında, propagandaların baş aktörleri hiç kuşkusuz DP ve CHP idi. CMP 1954 seçimlerinde güçlü iddialarla yer almamakla birlikte kampanyasını da tüm ülke genelinde yürütmüyordu. Ayrıca seçim süresince en göze çarpan unsur CMP ve CHP arasında gerçekleşen yakınlıktı. CMP seçim meydanlarında propagandalarını sadece iktidar partisi olan DP'ye yöneltip CHP ile de hiç bir konuda hizipleşme yaşamıyordu. Bursa'da CMP'liler, Kasım Gülek'i CHP merkezinde ziyaret ederek bir müddet hasbıhalde bulunmuşlardı, sonrasında CHP Genel Sekreteri de bu ziyareti iade etmişti. Bu durum seçimler öncesinde CMP ve CHP arasında samimi bir hava olduğunu gösteriyordu.³⁷⁵ DP'nin bu havaya ilişkin değerlendirmesi ise; iki parti arasında bir muvazaa esaslı teşkil ettiği yönündeydi. DP'liler seçim süresince bir takım zayıf partilerin birleşerek kuvvetli rakiplerinin karşısına müşterek listelerle çıktığına tanık olduklarını, fakat bir komünist parti ile bir muhafazakâr partinin seçimde veya kabinde yan yana geldiklerini görmediklerini ve CMP'nin nasıl olup da CHP'nin yanında yer alabileceğini hayretler içinde düşündüklerini³⁷⁶ ifade ediyordu. CHP ve CMP muhtemelen kampanyanın en hararetli günlerinde güçlerini müştereken DP aleyhine çevireceklerdi. CMP Genel Merkezi İzmir'den seçime girmeyeceğini İzmir teşkilatına bildirmesi üzerine CHP'liler bundan istifade ederek İzmir'deki milletçilerle bir nevi koalisyon halinde onların oylarını isteyecekti.³⁷⁷ CMP'nin Adana'da düzenleyeceği mitingin sırasını CHP'ne vermesi de bu açıdan bakıldığında dikkat çekiciydi.³⁷⁸

CMP'nin Adapazarı'nda düzenlediği açık hava toplantısında konuşan Av. Müzzeyyed Akansu ve Yusuf Ziya Kösemen, DP'yi hayat pahalılığı konusunda eleştirmişlerdir.³⁷⁹ Uşak'ta düzenlenen mitingde CMP hatibi Fuat Arno, iktidarı tenkit etmiş, bugünkü pahalılığı DP'nin yarattığını söylemiştir.³⁸⁰ Konya'da düzenlenen

³⁷⁴ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, Genel Merkez, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik A.O. Yeni Matbaa. Ankara

³⁷⁵ 9 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “Bursa'da CHP ile CMP arasındaki temaslar samimi” bu samimi hava Genel Merkezin kararına rağmen teşkilatların aralarında işbirliği yapmalarına dair konuşmalar olduğu söylenmekteydi.

³⁷⁶ Atatürk'ten bir Hatıra ve muhalefetin akim kalan birleşme teşebbüsü, Güneş Matbaası, Ankara, 1954.

³⁷⁷ 14 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³⁷⁸ 18 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³⁷⁹ 12 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³⁸⁰ 14 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

mitingde Kırşehir milletvekili adayı Osman Bölükbaşı 2,5 saat süren konuşmasında DP'lilerin üslubunu eleştirerek; küfür etmeden, bağırıp çağırmadan siyasi ahlakın bir numunesi olacağız, diyordu. Bölükbaşı, memurların huzur içinde bulunmadıklarını belirterek bunların Anayasaya uygun kanunlarla teminat altına alınabileceğini belirtiyordu. DP'nin 1946'dan bu yana, CHP'ni tenkit için ele aldığı mevzuları iktidara geldikten sonra hiçbir şekilde ele almadıkları yönünde eleştiri getiriyordu.³⁸¹

2-1-3-2-) Cumhuriyetçi Millet Partisi Aday Listeleri

Cumhuriyetçi Millet Partisinin aday yoklamaları 4 Nisan 1954 tarihinde yapılacaktı ve ülke çapında 54 ilde seçime girmeyi planlıyordu. Adaylık için CMP'ne müracaat edenlerin sayısı 1600'dü, adaylık müracaatlarının resmi sonucunun 4 Nisan akşamına kadar belli olması bekleniyordu.³⁸² Genel Merkez %75 hak sahibi olduğu adaylar kısmını tüzüklere uygun olarak belirlemişti. %25 Genel Kurul kontenjanını da bugün yapılacak bir toplantıda tespit edileceğini hatta bazı genel kurul üyelerinin birkaç yerden aday gösterileceği söyleniyordu. Bunun nedeni ise hiçbir genel kurul üyesinin herhangi bir ilden adaylığını koymamasından teşkilatı serbest bırakmasından ileri gelmekteydi.³⁸³ İstanbul'dan gelen bildiriye, CMP'nin aday yoklamaları belli olmuştu. Listedeki önemli isimler; Ahmet Tahtakılıç, Osman Bölükbaşı, Fuat Arna, Suphi Batur, Saadet Kaçar, Ahmet Oğuz, Kadircan Kafı “Bağımsız”, Sadık Aldoğan, Yusuf Kemal Tengirşek, Cemalettin Saraçoğlu, Enis Akoygan, Abdülhal Kemal Yürük, Lütfi Bornovalı, Saffet Ünen, Sadrettin Taspi, Ali Kosodar, Muammer Gülen³⁸⁴ idi.

CMP aday listesi 12 Nisan'da basına verilerek ilan edildi. 42 ilde seçime katılan partinin aday gösterildiği iller şunlardı: “Ankara, Aydın, Afyon, Amasya, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay, İçel (Mersin), İstanbul, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Niğde, Rize, Samsun, Seyhan (Adana), Sinop, Sivas, Tekirdağ, Trabzon, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak.”³⁸⁵

³⁸¹ 22 Nisan 1954, **Cumhuriyet**, “CMP'nin Konya'da verdiği miting”

³⁸² 4 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, “Cumhuriyetçi Millet Partisinin Aday yoklamaları”

³⁸³ 6 Nisan 1954, **Yeni Ulus**, Cumhuriyetçi Millet Partisinin illerdeki adayları” başlıklı yazı.

³⁸⁴ 5 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³⁸⁵ 12 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

2-1-3-3-) Cumhuriyetçi Millet Partisi Seçim Beyannamesi

Cumhuriyetçi Millet Partisinin seçim beyannamesi toplumun yaşamsal faaliyetlerine ilişkin teferruatlı vaatler vermiyordu. 27 Nisan 1954 tarihinde “*Rejim Davamız*” diye yayınlanan beyannamenin özetinde rejim davasını güçlü bir şekilde halka arz ediyordu. Memleketin içinde bulunduğu durum kısaca açıklanmış, istikbalde ekonomik bir buhran yaşanacağına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Anayasanın vatandaşlara geniş ölçüde hak tanıdığı fakat bu hakların kullanılması konusunda net bir açıklamanın olmamasından dolayı baskı idarelerince suiistimal edildiği belirtiliyordu. Rejim sorunu ile ilgili çözümün demokratik bir Anayasanın yapılması ile mümkün olacağını açıklıyordu. Yeni kurulacak hükümetin tüm bu sorunları planlı ve programlı bir şekilde ele alarak çalışması gerektiğini ifade ediyordu.³⁸⁶

Cumhuriyetçi Millet Partisi, dış politika konusunda dürüst ve açık bir siyasetin takip etmeyi ülkenin menfaatlerine sayacağını, Birleşmiş Milletler idealine bağlı kalacağını belirtiyordu. Fakat dış ticaret açığının bir tehlikeye işaret ettiğini ve enflasyonist bir politika güdüldüğünde altını çiziyordu.³⁸⁷

³⁸⁶ 28 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

³⁸⁷ 28 Nisan 1954, **Cumhuriyet**

III. BÖLÜM

SEÇİM ANALİZLERİ

C-1-) 1954 Seçimleri ve İstatistikî Sonuçları

DP, CHP, CMP İstanbul'daki mitinglerinde son konuşmalarını yapmışlardı. Seçim propagandaları, seçim kanununun 134. maddesine göre 29 Nisan 1954 sabahı son bulmuştu. Maddeye göre: *“Oy verme gününden önceki 3 gün içinde ve oy verme gününde umumi ve umuma açık yerlerde seçim propagandası için toplantı veya propaganda yapanlar veya bu maksatla yayınlarda bulunanlar veya her ne suretle olursa olsun seçimin düzenini bozabilecek veya oy vermenin tam bir serbestlikle yapılmasına tesir edebilecek mahiyette söz veya yazı ile propaganda yapanlar ve asılsız iddialar çıkaranlar altı aya kadar hapis veya 500 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.”*³⁸⁸ zorunluluğu içeriyordu. Fakat propaganda süresinin sona ermesine rağmen Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın propaganda konuşmaları radyolarda yayınlanıyordu. Bu yayınların seçim kanununa aykırı olduğunu CHP, Ankara İl Seçim Kuruluna bildirmişti, fakat kurul konuşmaları kanuna uygun bulmuştu. Yüksek Seçim Kuruluna yapılan itiraz sonucu bu konuşmalar Yüksek Seçim Kurulunca kanuna aykırı bulunmuştu.³⁸⁹

14 Aralık 1942 tarihinde kabul edilen Cumhuriyet tarihinin ilk seçim kanunu, 5 Haziran 1946'da bazı değişikliklere uğramıştır. İllerde en çok oyu alan partinin, o ilin tüm milletvekillerini kazanması anlamına gelen *“çoğunluk sistemi”* anti demokratik olmakla birlikte 27 Mayıs 1960 darbesine kadar geçerliliğini korumuştur.³⁹⁰

Seçim hazırlıkları tamamlanmıştı. Geniş ölçüde tedbirler alınmış, sandıklar sandık heyetlerine teslim edilmişti. Resmi dairelerdeki bütün nakil araçlarının seçim heyetleri ile kaymakamların emrine verilmesi kararı alınmıştı. Ayrıca sonuçların biran

³⁸⁸ 29 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**

³⁸⁹ Fatma Alev Atayakul, **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul.Ünv., Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.,2007, s.298 ; 2 Mayıs 1954, **Yeni Ulus**, “Yüksek Seçim Kurulu Cumhurbaşkanı ile Başbakanın Radyoda verilen konuşmalarını kanuna aykırı buldu” 1 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, Seçim Kanunu hükümlerine göre propaganda faaliyetine son verildiği halde, bazı kişiler cezai ehliyeti olmayan çocuklara rey pusulası dağıttırmaktadırlar. Gazete ayrıca o tarihte oy pusulası dağıtan bir çocuğun resimlerini basmıştı.

³⁹⁰ M. Serhan Yücel, **a.g.e.**, s.10

önce ilan edilmesi konusunda da çareler düşünülmüştü.³⁹¹ Seçim kanununa göre her seçim bölgesinden çıkacak milletvekili sayısı 1950 genel nüfus sayımına göre belirlenecek ve verilere göre her 40.000 vatandaşa bir milletvekili hesaplaması ile 534 milletvekili seçilecekti. Ancak kanununa konulan ek madde; 1954 seçimlerinde seçilecek milletvekili sayısının, 1950 seçimlerinde her seçim çevresi için belirlenmiş olan milletvekili sayısından aşağı olmayacağını gösteren bir düzenleme getirmişti. Buna göre 1954 seçimlerinde 64 ilde toplam 541 milletvekili seçilecekti.³⁹²

Cumhuriyet Gazetesi, “*Tarihi gün geldi, yurttta seçim bugün yapılıyor*” başlığı ile veriyordu seçim gününü. Sabah saat 08:00’de başlayıp, 17:00’de sona erecekti ve oyların sayımı da 17:00’den sonra başlayacaktı.³⁹³ Seçimlerin sakin ve olaysız geçmesi için gerekli tüm tedbirler alınmıştı. Fakat tüm önlemlere rağmen bazı hadiselerin çıkması engellenememişti.³⁹⁴ Sayımlar sabaha kadar devam etmişti. Radyo 3 Mayıs Pazartesi günü saat 07:30’dan itibaren yayın yapacaktı. Ayrıca seçim sonuçlarının basına duyurulması için Anadolu Ajansında da bir büro kurulmuştu.³⁹⁵ Bütün gazeteler vatandaşları oy kullanmaya çağırılmıştı.

Nihayet seçimler bazı hadiseler dışında sakin geçmiş katılım çok yüksek olmuştu. “DP yine muzaffer” başlığını atmıştı Zafer Gazetesi ve “muhalefet tam bir hezimete uğradı” diye yazıyordu. Sonuçlara ilişkin kesin rakamlar bildirilmemekle birlikte, Demokrat Partinin kahir ekseriyetle 60 vilayette seçimi kazandığı, belirtiliyordu.³⁹⁶ Başbakan Adnan Menderes, vatandaşların gösterdiği teveccühten dolayı millete, Demokrat Partinin şükranlarını bildiriyordu. Seçim sonuçlarına ilişkin yabancı basına verdiği beyanatta ise DP’nin 1950 seçimleri ile gelen demokrasinin Türkiye’deki yerini aldığı ve 1954 yılına kadarda gelişim gösterdiğini bu yüzden DP’nin bugünkü zaferini hak ettiğini vurguluyordu. İktisadi kalkınma dâhil tüm icraatların kabul görmesinden dolayı 1954 seçimlerine yansıdığını belirtiyordu.

³⁹¹ 1 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, “Seçim hazırlıkları dün tamamlandı”; 2 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, “Tarihi gün geldi, Yurttta Seçim bugün yapılıyor.”

³⁹² Fatma Alev Atayakul, **a.g.e.**, s.299 ; 21 Mart 1954, **Zafer**, “Milletvekili adedi 541’e çıkarılmıştı.”

³⁹³ 2 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, Ayrıca Seçim Kanununa göre oy kullanmayı da anlatıyordu.

³⁹⁴ 3 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, Malatya, Ankara ve Yalvaç’ta yaşanan hadiseler seçimin arka yüzünü gösterir nitelikteydi.

³⁹⁵ 2 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, Ankara’da bulunan “Cumhuriyet” ekibinin resmi kanallarda ve parti merkezlerinden elde ettiği malumat) Dönemin koşulları içerisinde değerlendirdiğimiz zaman neticelerin takibi oldukça başarıyla gerçekleşmiştir. “İstanbul’da saat 3’te tasnif neticesi: 289953 DP; 116720 CHP; 32538 CMP; Kesin sonuçlar Adalet Bakanlığı seçim bürosuna gelinceye kadar gerek Anadolu Ajansı gerekse Ankara Radyosu saat başı (yarı resmi de olsa) bildirilmiştir.

³⁹⁶ 3 Mayıs 1954, **Zafer**, “DP yine Muzaffer” Zafer Demokrasinindir diyordu Burhan Apaydın.

Seçimlerin sonuçlarına BM, NATO, ANKARA PAKTI, TÜRK PAKİSTAN ANLAŞMASI çerçevelerinde gelişen dış politikanın da yansımalarının ayrıca önemi vardır. Türkiye'nin dünya'da kilit bir noktaya sahip olduğunu ve hür dünya devletleri arasında barışın korunması rolünde de önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir.³⁹⁷ Böylece bu anlaşmalarla, dış politikanın milli bir politika haline geldiğini söylemiştir.

2 Mayıs 1954 seçimlerinin kesin sonuçları belli olmuştu ve sonuçlar CHP tarafından üzüntü ile karşılanmıştı. Parti Genel Kurulundan çıkan bazı haberlere göre parti olağanüstü bir toplantı düzenlemişti. Genel İdare Kuruluna mensup bazı üyeler, seçim sonuçlarının ve özellikle de Ankara'nın kaybedilmesini sebebi olarak Nihat Erim'i görmekteydiler, çünkü partinin prestij ve kuvvet kaybetmesine neden olduğu ileri sürülüyorlardı. CHP'nin bazı ileri gelenleri, partilerinin bu hezimetinin sebebini, parti ileri gelenlerinin bozguncu propagandalarına bağlıyordu.³⁹⁸ Genel Merkez grubu karşısına çıkan bazı taşra teşkilatı ileri gelenlerinin İsmet İnönü'yü istifaya davet ettikleri söyleniyordu.³⁹⁹ Bazı gazeteler de, CHP'nin ve diğer muhalefet partilerinin "millet tarafından" bir tasfiyeye tabii tutulduğunu ileri sürüyordu. Seçim sonuçlarının değerlendirilmesine ilişkin, Hüseyin Cahit Yalçın, öncelikle halkın çoğunluğunun verdiği karara saygı duyduğunu, ifade ederek başlamıştı değerlendirmesine ve sözlerine şöyle devam ediyordu:

"Ne olursa olsun çoğunluk Demokrat Parti lehinde kendisini göstermiştir..... eserleri de inkârı kâbil olmamakla beraber kati rolü oynayacak dereceye çıkmamış gibi görünüyor. Onun için milletin verdiği hükümden şüphe etmeye mahal yoktur." diyordu, lakin sözlerine sitemli bir üslupla şu ifadelerle devam etmişti: "Demokratik rejimde eksiklikler mi varmış? Yok işte kuvvetler arasında muvazenesizlik mi varmış? Ehemmiyeti yok. İşte basına serbestlik mi varmış? Ne boş laf. Pahalılık mı ne saçma iftira. Mali itibarımız mı tehlikede? Ne gülünç hezeyan. Partizanlık mı var? Ne adice iftira. Ecnebi Sermaye Kanunu ile Petrol Kanunundan şikayet mi? Millet hakim demiyor muyuz? O, memnun olduktan yapılan şeyleri ve mevcut durumu o,

³⁹⁷ 3 Mayıs 1954, **Zafer**, Adnan Menderes seçim hakkındaki düşüncelerini "France-Presse Ajansı, United Press Ajansı, Le Monde New York Times Gazetesi muhabirleri ile diğer yabancı basın mensuplarına verdiği beyanat" Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1 nolu belge**.

³⁹⁸ 4 Mayıs 1954, **Zafer**, "CHP Genel İdare Kurulunda İhtilaf" 3 Mayıs 1954'de toplandı.

³⁹⁹ 4 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, "DP'nin Eşsiz Zaferi" başlıklı yazısında Nadir Nadi DP'yi kutlayan bir tavır sergilemişti. Lakin "Pehlivan" benzetmesi ile alaycı bir üslupla endişelerini ifade etmeye çalışmıştı. Nadir Nadi'ye göre, DP bir 4 yıl daha nasıl iktidarda kalacağını göreceğiz'i anlatıyordu.

beğendikten sonra kim ne diyebilir”⁴⁰⁰ diyerek, halkın tercihlerini eleştirdiğini ortaya koymuştur.

Seçimlerin ardından, CHP sonuçlara dair bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğe göre:

*“1954 milletvekili seçimi neticelenmiştir. Oyların taksimi şekli ve nispeti tabiatıyla henüz ilan edilmemiştir. Belli olan neticelere göre 500 küsur azası olan iktidar partisi karşısında CHP 28 milletvekili ile Büyük Millet Meclisinde muhalefet ve murakabe de bulunacaktır. Vazifesinin hakkı ile ifasında her bakımdan güçlük meydandadır. CHP kendisine düşen vazifeyi Büyük Millet Meclisi içinde ve dışında ciddi bir mesuliyet duygusu ile ifaa etmeye çalışacaktır. Seçim neticesinde şimdilik Partimizin idaresine hakim olan düşünceler şunlardır: Partimiz, seçmenlerin oylarından %40’ından fazlasını kazanmıştır. Memlekette varlığımız bu büyük oy nispetinin himayesindedir. Seçim sistemimizin düzeltilmesi lüzumu 1954 seçimleri ile bir daha meydana çıkmıştır. Birde seçimlerin sonucunda sükunetli bir devrin yaşanması lazımdır ki, halk ancak bu suretle seçimde verdiği kararın neticelerini müşahede ve muhakemesini kolaylaştırmaya çalışacağız”*⁴⁰¹ yönündeydi.

Kasım Gülek’in imzasını taşıyan tamimde; 1950 seçimlerinden daha az sayıda milletvekili ile muhalefette kalındığını, bunun sebebinin ise mevcut seçim sisteminin, millet iradesinden alınan oylarla uygun bir şekilde Mecliste yer almamasından dolayı olduğunu ileri sürmüş, ayrıca seçimlerden sonraki bu devrede de Meclis çalışmalarının tek partinin arzu ve iradesi altında devam edeceğini, söylüyordu⁴⁰² Gülek. Görüldüğü üzere CHP’nin seçim sonuçlarında asıl üzerinde durduğu konu, seçmenin sesinin adil bir biçimde Mecliste, seçim sistemi dolayısı ile temsil edilemeyeceği yönündeydi. Muhalefet, seçimdeki çoğunluk sisteminin halkı eksik temsil edeceğini savunuyordu ve sistem tüm partilere eşit şekilde davranmıyordu. CHP, 1954 seçimleri ile Mecliste daha da gün kaybetmişti. Bu yüzden bundan sonraki seçimlerde, sistemin değişmesini sürekli gündeme getirecek hatta ön koşul olarak belirleyecekti. Gülek’in söylemleri de tam da bu doğrultuda başlangıcı teşkil edecekti. CHP’si bundan sonra muhalefetini halk üzerinden “Sine-i millet” yürütecekti.

⁴⁰⁰ 4 Mayıs 1954, **Yeni Ulus**, (Hüseyin Cahit Yalçın) Yalçın’ın sözleri aslında milletin söz sahibi olması ve tercihlerini sorgular hatta yargılar nitelikteydi.

⁴⁰¹ 4 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, “DP ve CHP seçim sonrasında seçimlere dair tebliği yayınladılar.”

⁴⁰² 5 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, “CHP dün teşkilatına bir tamim yayınladı.”

Demokrat Parti, teşkilattan yayınladığı tebliğde ise 1954 mebus seçimlerinin kati neticeleri büyük ve asil milletimizin partimize karşı olan muhabbet ve itimadının ne derecelerde büyük olduğunu açıkça gösterdiğini, bu halin partimiz için emsali görülmemiş bir mazhariyet teşkil ettiğini, bunun şükran borcunu ödeyebilmek için ise ancak bu itimada layık olmakla mümkün olacağını, bu itibarla partimizin şimdiye kadar olduğu gibi önümüzdeki 4 yıllık iktidar devremiz şükran borcunun ödenmesini en kutsi bir vazife sayacağını⁴⁰³ beyan ediyordu.

Seçimlerden sonra Mümtaz Faik Fenik, “*Bu millet onlara muhalefeti dahi layık görmedi*” başlıklı yazısı ile CHP’nin önceki seçimlerde de baskı ve şiddet politikası yüzünden seçimleri kaybettiğini, bu seçimlerde de halkın bunu istemediğini iktidara oy vererek gösterdiğini, ifade ediyordu. Ayrıca Fenik, bu sonuçların seçimler öncesinde iktidar partisi hakkında yöneltilen tüm suçlamaların yalan olduğunu ortaya çıkarın niteliktedir, diyordu.⁴⁰⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere DP’nin bu büyük zaferi, partililerin başını döndürmüştü. İktidarın CHP’ne yönelttiği bu söylemler, milletin tercihlerine de işaret ederek, muhalefetin artık bittiği yönündeydi.⁴⁰⁵

Demokrasinin gereği olan seçimlerde halkın tercihinin sorgulanması demokratik düşünceye aykırı olmakla birlikte, bunun demokrasi çerçevesinde açıklamaya çalışması ayrıca bir tezattır. Bu durum da, CHP’nin hala demokratik düşünceye uzak olduğunu gösteriyordu.

Başbakan Adnan Menderes seçimlerin ardından verdiği beyanatta, seçim sonuçlarının memleket için hayırlı olmasını dilemiş ve yaşattığı bu büyük zaferden dolayı (büyük ve asil) halka minnet ve teşekkürlerini sunmuştur.⁴⁰⁶ Adnan Menderes, felaketli hadiselerin ve elle tutulur kötülüklerin zuhur etmemiş olduğuna bakarak, bu tezviri ve tahkir usullerine seçimlerde vatandaş layık olduğu cevabı vermiştir,⁴⁰⁷ diyordu.

Seçim sonuçlarına ilişkin yankılar devam ederken, DP’liler seçim zaferini kutluyor ve muhalefetin iddialarına önem vermiyordu. CHP’nin seçim sistemi ilgili eleştirilerine, iktidar sıcak bakmıyordu. Çoğunluk sistemin değiştirilmesi hususundaki yasanın değiştirilmemesi hatta korunması konusunda sebepleriyle birlikte karşı

⁴⁰³ 4 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, “DP’nin teşekkürü”, Başbakanlık Devlet Arşivleri, **B030.01.14.81.1 nolu belge**.

⁴⁰⁴ 4 Mayıs 1954, **Zafer**, “Bu millet onlara muhalefeti dahi layık görmedi” Mümtaz Faik Fenik

⁴⁰⁵ 5 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**

⁴⁰⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **B030.01.14.81.1...s.280**

⁴⁰⁷ Refik Korkud, **Demokratik Sistem ve Adnan Menderes**, Türkiye Fikir Ajansı, Ankara, 1960 s.9

çıkıyordu. DP'liler, CHP'lilerin kendi çıkarları doğrultusunda bunu istediklerini iddia ediyordu.⁴⁰⁸ CHP ise Meclisteki çoğunluğunu, tek parti rejimi gibi kullanacağı endişesi taşıyordu.⁴⁰⁹ CHP'nin bir iddiası da seçim masrafları ile ilgiliydi. DP'liler ise devlet parasına el atarak ve suiistimallere kalkışarak vicdan ticaretine teşebbüs etmesine imkân yoktur, diyerek cevap veriyordu.⁴¹⁰

C-2-) Sayısal Analiz ve Milletvekillerinin Eğitim ve Mesleki Durumu

2 Mayıs 1954 seçimlerinin Resmi rakamları Adalet Bakanlığı tarafından 22 Mayıs'ta açıklanmıştı. Seçime katılım oranı %88.6 idi. DP, tarihi bir zafere imza atmış ve oyların %58.4'ünü alarak yeniden iktidara gelmişti.⁴¹¹ 10.262.063 seçmenden 90.953.67 seçmen oy kullanmıştı. CHP'si %35.1'ini alarak 31 milletvekili çıkarmıştı. DP, oyların %58.4'ünü alarak 503 milletvekili çıkarmıştı. CMP ise oyların %5.2 alarak 5 milletvekili çıkarabilmişti. 2 milletvekili de bağımsız olmak üzere 541 milletvekilinin parlamentodaki dağılımı gerçekleşmişti.⁴¹²

Türk parlamentosunun en büyük değişimlerini açıklarken, Türk toplumunun son otuz yılının sosyo-ekonomik yapı farklılaşmalarına değinmemiz gerekir. Çünkü parlamentomuz, toplumsal yapımızın bir yansımasıdır.⁴¹³ 1946'dan önce veya sonra kurulan CHP, DP ve MP gibi belli başlı siyasal partilerin liderleri, eski bürokrat, aydın ve tarımsal gruplardan geliyordu. Demokrat Partinin 1950 seçimlerindeki zaferinden sonra toprak sahipleri ve profesyoneller iktidarı bürokratik elitlerin elinden almıştı.⁴¹⁴ Bu yeni siyasal elit başlangıçta küçük toprak sahiplerine, cemaat içinde sağlam bir sosyal statüye sahip olan köklü, etkili ailelere, tüccar ve zanaatkârlara dayanıyordu. Daha sonra bu eşrafın siyasal partiler liderliği, profesyonellere ve teknisyenlere

⁴⁰⁸ 8 Mayıs 1954, **Zafer**

⁴⁰⁹ Fatma Alev Atayakul, **a.g.e.**,s.304 ; 8 Mayıs 1954, **Yeni Ulus**

⁴¹⁰ 7 Mayıs 1954, **Zafer**, "Seçimlerde 60 milyon değil 1,5 milyon sarf ettik" 6 Mayıs 1954, **Yeni Ulus**, "Demokrat Partinin seçim masrafı"

⁴¹¹ Rıfki Salim Burçak, **a.g.e.**, s.214 ; Türkiye İstatistik Kurumu, s.29-95; 23 Mayıs 1954, **Cumhuriyet**, Gazetelerde yer alan rakamların bugün istatistik kurumunun belirlediği rakamlarla birebir örtüşmediğini belirtmek isterim. İstatistik kurumuna ait net rakamları ekli dosyalarda kullanmakla birlikte çalışmalarına temel kaynak olarak gazeteleri kullanmam sebebi ile gazetelerde yer alan rakamları da burada belirtmek durumunda kaldım.

⁴¹² Türkiye İstatistik Kurumu, s.29-95

⁴¹³ Ahmet Yücekök, **Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamentonun Evrimi**, Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1983 s.123

⁴¹⁴ Kemal Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din**, Timaş Yayınları, 3 Baskı, İstanbul, 2009, s.74 "Türk Siyasal Elitinin bel kemiğini oluşturan ve 1950'lerin ortalarına kadar Türkiye'nin kaderini elinde tutan toprak sahipleri profesyoneller; bürokrat ve aydınlardan daha farklı özellikler taşıyordu. Bu yeni orta sınıfın iktidarı ele geçirme isteği 1957 seçim kampanyasında daha belirginleşecekti.

geçmiştir.⁴¹⁵ 1923'ten 1950'ye kadar uzanan bir dönemde Türk Siyasal yapısına egemen olan güç Cumhuriyet Halk Partisi ve partinin tabanını oluşturan asker-sivil bürokratlar eliti idi. Bu elitlerin kazandığı prestij, ekonomik gelişme yokluğu içinde sıkıntılar yaşayan halkı zamanla rahatsız etmeye başlamıştı. Bürokratlar, halka tepeden bakan ve halkı ezen bir politika güdüyorlardı. Böyle bir ortam politikanın yeni elitleri için çok elverişliydi. Bir yanda bürokrasi elitinin baskısı altında ezilmiş bir halk (köylü, işçi...v.b.), diğer yanda içerde ve dışarıda destek bulamayan sivil asker bürokrasi eliti vardı. Yeni girişimci elitler, Türkiye'de asker-sivil bürokrat elitleri devreden çıkarma çabasına girmişlerdi. Geleneksel siyasal bürokratik elitin aksine, kendisine güvenen ve iktidar hırsı içinde hızla büyüyen burjuvazi, eski köhne bürokrasiden iktidarı devralma kararı içindeydi.⁴¹⁶

Sosyal ve siyasal gelişmenin en önemli belirleyicisi ve göstergesi mesleki farklılaşmadır. Parlamento üyelerinin de meslek ve yaşlarındaki değişme, ekonomik ve sosyal gelişmenin siyasal liderlik üzerindeki etkisinin bir göstergesidir.⁴¹⁷ Parlamenter siyasal yapı ise toplumsal bir yapının ürünüdür. Türk Parlamentosunda, siyasal üst yapıya toplumdaki gelen talep ve baskıların nasıl sonuçlandığını, gelişme ve toplumsal farklılaşma ile Türk parlamentosunun giderek nasıl bir sosyolojik taban oluşturduğu, siyasal ve sosyo-ekonomik gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.⁴¹⁸ Türk Parlamentosu kapalı bir toplumun ürünü olmadığından, demokratik süreç ve sosyo-ekonomik kalkınma içinde giderek yaygın bir biçimde toplumun bütün katlarına açılmaktadır. Sınırlı elitlerin tekelinde kaldığı dönemler olmuştur. Ama toplumun değişen çehresi siyasete de yansıkça Türk parlamentosu da giderek tahsil, statü, meslek ve servetin dar sınırlarını aşmış, daha demokrat, daha halkçı ve yeni elitleri oluşturan geniş tabanları daha temsil olanağı olan bir parlamento haline dönüşmüştür.⁴¹⁹

Parlamento üyelerinin meslek dağılımları, aynı zamanda yaygın temsil olanağı sağladığı için bir demokratikleşme ölçüsüdür.⁴²⁰

⁴¹⁵ Karpat; **a.g.e.**, s.99, Kemal Karpat: "Bunlar daha genç olmalarının yanı sıra mesleki açıdan büyük farklılıklar gösteren, nispeten daha ileri bir uzmanlık seviyesinde bulunan hayata ilişkin daha rasyonel ve siyasal bilinci yüksek bir görüşe sahip olan insanlar olduğunu, ifade ediyordu.

⁴¹⁶ Yücekök, **a.g.e.**, s.121-153; Ahmet Yücekök'ün ifadesiyle; Bir anlamda Yeni elit, eski Asker-Sivil bürokrat elitin antiteziydi ve DP hareketi CHP'nin yarattığı koşullardan kaynaklanarak büyümüştü.

⁴¹⁷ Karpat, **a.g.e.**, s.76-99

⁴¹⁸ Yücekök, **a.g.e.**, s.149

⁴¹⁹ Yücekök, **a.g.e.**, s.151; Fray Frederick, **The Turkish Political Elite**, Cambridge, M.I.T. Press 1965

⁴²⁰ Yücekök, **a.g.e.**, s.159

C-2-1-) Demokrat Partide Adayların Mesleki Dağılımı

Demokratik Partinin 1946'dan 1954'e kadar ki seçim aday listelerinde, adayların hangi meslekten olduklarına baktığımızda aslında toplumun her kesiminden, özellikle partinin politik görüş ve tabanına göre beslenen meslek gruplarından olduğunu söyleyebiliriz.⁴²¹ Parti liberal felsefeye dayalı ekonomik görüşlere uygun olarak serbest meslek sahiplerinin partiye katılım ve desteklerinin karşılığı olarak yer vermek istiyordu.⁴²²

Demokrat Parti 1946 seçimleri ile yola çıkarken partiyi oluşturan ve destekleyen kişilerin sahip oldukları meslekler, seçim için hiç kuşkusuz önem arz ediyordu. Zira bu mesleklere sahip kişilerin toplum içerisindeki yeri, partinin prestiji açısından da önemliydi. Çünkü yönetici tabakanın aydın kimselerden oluşması, partinin güvenilirliği açısından önemliydi.

1954 seçimlerinin aday listelerine baktığımız zaman, serbest meslek mensupları ile tüccarların önemli ölçüde yer kapladıklarını görürüz. Askerler ve Bürokratlar ise CHP'nin aksine pek aday olma imkânını yakalayamamışlardı. Esnaf ve işçi gruplarının ise düşük oranlarda temsil edildiği görülmekteydi.⁴²³

Demokrat Parti iktidara gelmeden önce seçim propagandasını, nüfusun yarısından fazlası tarımla uğraşan bir ülkenin ihtiyaçlarına ve eksikliklerine göre düzenleyerek, çiftçilere ve işçilere yönelik bir kampanya yürütmüştü. 1954 seçimlerinde partinin aday listesinde çiftçilerin oranı %6.29, işçilerin ise %0.74'dür. 1957 seçimlerinde bu oran daha da düşecekti. Tüccarların 1954 seçimlerindeki adaylık oranı %13.33'dür. Tıp, öğretmenlik, mühendislik gibi meslek gruplarına ait katılımın 1950 seçimlerine oranla 1954 seçimlerinde inişli çıkışlı bir profil izlediği görülmekteydi.⁴²⁴ Fakat bu meslek gruplarına ait adayların oranı 1957 seçimlerinde yarıya düşmesi ile hitap ettiği kitlelerin değişmesine, Partinin yönetim kadrosuna olan güvenin azalmasına ve prestij kaybetmesine yol açacaktır. Zira aydınlar, görüşleri ile iktidar partisinin tüm faaliyet ve başarılarında önemli rol oynamışlardı, bu desteğin azalması ile partinin başarısının düşmesi kaçınılmaz olacaktı. Hatta 1957 seçimlerinde DP'nin neredeyse

⁴²¹ Oya Araslı, **Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı**, Sevinç Matbaası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ank. 1972, s.189

⁴²² Araslı, **a.g.e.**, s.188

⁴²³ Araslı, **a.g.e.**, s.188

⁴²⁴ **A.g.e.**, s. 190

yenilecek noktaya gelmesinin nedeni, siyasal bağılıkları pek kuvvetli olmayan taşradaki girişimci sınıfların muhalefet partisine yönelmesiydi.⁴²⁵

	<u>1954</u>	<u>1957</u>
Tıp	%12.7	%4.9
Mühendis	%6.2	%3.9
Öğretmen	%8.7	%1.47
Gazeteci	%2.22	%1,14
azaldığını, buna karşılık		
Tüccar	%13.33	%20.51
Sanayici	%0.37	%5.57 ⁴²⁶

arttığını görmekteyiz.

Aydın Zümrenin desteğinin azalması ile birlikte, zaman içinde ortaya çıkan problemler karşısında çözümsüzlüğe sürüklenmesinde DP'nin bu tutumu önemli rol oynayacaktı.

C-2-2-) Cumhuriyet Halk Partisinde Adayların Mesleki Dağılımı

Cumhuriyeti takip eden ilk yıllarda, CHP'nin elit tabakasını 3 grupta inceleyebiliriz. Birincisini sivil-asker bürokratlar oluşturmaktaydı. Bu eski elit Laik, Kemalist Cumhuriyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlıyordu.⁴²⁷ İkinci sırayı doktor, avukat, dişçi ve eczacı gibi meslek grupları alırken, üçüncü sırayı tüccarlar ve esnaflar alıyordu.⁴²⁸ Ekonomi kesimi adı altında toplayabileceğimiz “Ticaret, Tarım, Sanayi, Bankacılık, Müteahhitlik” meslek gruplarının Cumhuriyetin kuruluşundaki I. ve II. Hükümet dönemlerinde, listedeki oranı %19-14 arasında değişiyordu. Diğer yandan serbest meslek gruplarının da I. ve II. Hükümet döneminde liste de yer alma oranı %22-25 arasındaydı.⁴²⁹ Türk devletinin kuruluşuna hizmet etmiş olan ordu mensuplarının yönetici kadroyu meydana getirmelerinin büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Ancak zamanla adayların tespiti sırasında parti örgütünün de görüşlerine başvurulması,

⁴²⁵ Karpat, **a.g.e.**, s.75

⁴²⁶ Araslı, **a.g.e.**, s.190

⁴²⁷ Araslı, **a.g.e.**, s.186 ; Ahmet Yücekök, **a.g.e.**, s. 126

⁴²⁸ Araslı, **a.g.e.**, s.126

⁴²⁹ Yücekök, **a.g.e.**, s. 160-161

partinin tabanını devlet memurları, ordu mensuplarından, geniş halk tabakalarına doğru genişlemesi listelerdeki adayların mesleki dağılımını etkilemiştir.⁴³⁰ Aday tespitinde, 1950 seçimlerine doğru asker, bürokrat sayılarının giderek azaldığını, tüccar ve serbest meslek gruplarının adaylar arasındaki oranının arttığını görebiliriz. Hukukçuların 1954 seçimlerinde aday listesindeki yüzdelik oran %27.58'di. Tıp (Dişçi, Eczacı, Veteriner) mezunlarının ise %10.37'dir. Mühendislerin %5.20, öğretmenlerin %6 olarak belirlenmişti. Askerlerin 1923-46 arası listelerindeki oranı %20 iken, 1954 seçimlerinde %6'ya düşmüştür.⁴³¹

CHP'de yine de işçi ve esnaf grubunun listelerdeki oranı istenilen düzeye ulaşmamıştır. CHP'nin aday listelerindeki meslek gruplarına baktığımızda belli bir elit kesimle tüm ülkeyi yönetmeyi ve buna çözüm bulmayı umut etmiştir. Bu durum, sorunlara tepeden bakan ve çözümsüzlüğe sürükleyen bir anlayışı ortaya koymuştur.⁴³²

C-2-3-) Cumhuriyetçi Millet Partisinde Adayların Mesleki Dağılımı

CMP, ilk kez Millet Partisi olarak 1950 seçimlerine katılmıştır. Meslek grupları, diğer partilerin aday listelerinde yer alan meslek gruplarından farklı değildi, fakat Serbest Meslek grubuna en fazla bu parti yer vermiştir. Asker, bürokrat, tüccar gibi meslek gruplarına daha az yer vermiştir. Hukukçuların 1954 seçimlerindeki listedeki oran %32.19'dur. Askerlerin %6, tüccarların ise 1950 seçimlerine oranla listedeki yeri %16'ya yükselmişti.⁴³³ Tüm bu yükselişler yeni burjuva sınıfının da bu partiye destek verdiğini gösteriyordu.

1950-54 yılları arasında Parlamentoda hizmet deneyimini tamamlayanların oranı %90'dır. Yeni seçilen ise %54 önceden Parlamento deneyimi olan %19'dur. 1954 seçimlerinde Parlamento'ya yeni girmiş milletvekillerinin (DP, CHP, CMP) dahil, sayısı 292'dir. Daha önce Parlamento deneyimi olan parlamenter sayısı 239'dur.⁴³⁴

Parlamentoda göze çarpan bir diğer kriter, parlamenterlerin eğitim düzeyleridir. Platon eğitimi şu cümlelerle ifade ediyor: *“Eğitim bireysel değil, kamusal düzeyde*

⁴³⁰ Araslı, a.g.e., s.183

⁴³¹ A.g.e., s. 185-186

⁴³² Araslı, a.g.e., s.188

⁴³³ A.g.e., s.192

⁴³⁴ Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M. 10. Dönem (1954-1957)** 2.cilt.,TBMM.yay., Ankara.,2000, s.989-1030, Araslı, a.g.e., s.168, DP Kurucuları, iki seçim çevresinden birden aday gösterilmiş ve seçilmişlerdi; Celal Bayar (İstanbul, Bursa) İstanbul'u; Refik Koraltan (İçel, Kayseri) İçel'i; Fuat Köprülü (İstanbul, Zonguldak) İstanbul'u; Adnan Menderes (Aydın, İstanbul) İstanbul'u tercih etmişti.

yürütülmeli ve yalnızca toplumun yaşamına yönelik olmalı ve bütünüün iyiliğini gözetmelidir."⁴³⁵ Eğitim demokratikleşme sürecinin önemli bir unsurudur. Çünkü çok uzun yıllardır Türk toplumunda elitist gelişmelere temel oluşturmuş önemli bir unsur olarak görülmüştür. 1920-1957 yılları arası parlamento üyelerinin %62'si üniversite mezunudur. 1954 seçimlerinde parlamento girebilen ve üniversite mezunu olmayan (DP, CHP ve CMP) parlamenterlerin 97'si üniversite mezunu değildi.⁴³⁶ Toplumda okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1945'te %71, 1955'te ise %60'dı. Parlamentodaki eğitim seviyesi ile toplumun eğitim seviyesi arasındaki fark büyük bir dengesizliği gözler önüne seriyordu.

Mesleklerin, Türkiye'deki dağılımı ile parlamentodaki temsili arasındaki başlarda olan büyük fark, gerçi sosyo-ekonomik gelişme sürecinin yarattığı hareketlilik ve farklılaşma ile bir ölçüde giderilmiştir ama, 1950'li yıllarda büyük yurttaş kitlesinin küçük köylü kökenli olması parlamentoda büyük ölçüde küçük ve yaygın olmayan elit grupların temsili olanağını arttırmaktadır. 1955'te toplumdaki Kamu kitlesinin %3.1 oranına karşın parlamentoda temsilciliği %22 idi. Serbest meslek kitlesinin %1.9 oranına karşılık parlamentodaki temsil oranı %49'du. Ekonomi meslek grubunun toplumdaki %19'luk oranına karşılık, parlamentodaki temsil yüzdesi %29'du.⁴³⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere, Ekonomi meslek grubu hariç diğer meslek gruplarının toplumdaki oranları ile parlamentodaki temsili oranlar arasında büyük bir dengesizlik olduğu ortadaydı. Buna muhtemelen 1950 yılına kadar Asker-Sivil bürokratların toplumdaki siyasal ağırlıkları neden olmuştu. Özetle Türk Parlamentosu uzun süre eski elitlerin etkisi altında varlığını sürdürürken, 1950 ve 60 yılları arasında mesleki farklılaşması açısından yeni elitlerin yani burjuvanın eline geçmişti.

C-3-) Seçim Sonuçlarının Coğrafi Analizi

2 Mayıs 1954 seçimlerinin Türkiye'deki oy dağılımı hiç kuşkusuz DP'nin zaferini belgeleyen bir harita gibiydi. CHP, Kars, Erzincan, Malatya, Tunceli, Sinop'tan oy alarak milletvekili çıkarabilmiştir. CMP ise sadece Kırşehir'den oy alabilmiş ve 5 milletvekilini de bu şehirden çıkarabilmişti.⁴³⁸

⁴³⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi Yay. Ankara. 4.Baskı, 2004 ,s.228

⁴³⁶ Öztürk, **TBMM Parlamento Albümü**, s.989-1030, Araslı, **a.g.e.**, s. 179

⁴³⁷ Öztürk, **TBMM Parlamento Albümü**, s.989-1030, Araslı, **a.g.e.**, s.161

⁴³⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, s.29-95

Demokrat Partide, büyük şehirlerin (İstanbul, Ankara, İzmir) dışında parlamentoya çok sayıda parlamenter çıkararak iller Aydın, Bursa, Balıkesir, Erzurum, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Konya, Manisa, Samsun, Adana (Seyhan), Trabzon, Sivas, Zonguldak idi. Bu illere baktığımızda, parlamenterlerin çoğunun bu illerden çıktığını görebiliriz. Buna karşılık Doğu Bölgelerindeki (Tunceli, Malatya, Bitlis, Bingöl, Kars, Hakkari)⁴³⁹ bazı illerden bir ya da iki parlamenter çıkarırken bazı yerlerde hiç parlamenter çıkaramamıştır. Seçim kampanyası boyunca hedef kitesinde köylüler ve işçiler olan DP, asıl oylarını büyük şehirlerden almıştır. CHP ise parlamentodaki yerini Kars ve Malatya'dan aldığı oylarla sağlayabilmişti. Çünkü oyların belirlenmesinde parti liderlerinin ve elitlerin rolü tartışılmazdı. Genel olarak katılımın çok yüksek olduğu 1954 seçimlerine, iller bazında da katılım çok yüksekti. Bu yüksek katılımı, öncelikle 1950 seçimlerinden önce değiştirilen, gizli oy açık tasnif, seçim yasası sağlarken, ikinci olarak DP'nin iktidarı boyunca (1950-54) sosyo-ekonomik olarak hızlı yükselişi gösterilmiştir. Fakat Kemal Karpat bu konu ile ilgili görüşlerini şu sözleri ile ifade ediyor:

*“... oy kullanmayı siyasal katılımın temel şekli olarak gören ve onu çeşitli büyüme göstergeleriyle ilişkilendiren görüşe itibar edilmemiştir. Gayri safi milli hasıla, okur yazarlık ve iletişimle siyasal katılım arasında doğrudan bir korelasyon yoktur... söz gelimi oy kullanma oranı 1950’de %89.3 idi, 1961’de %81.4’e düştü, 1965’te %71.3 oldu. Buna karşılık aynı dönemlerde, bilhassa 1961-1965 yılları arasında Gayri safi milli hasıla, kentleşme ve iletişim imkânları katlanarak arttı. Bu yüzden bulgularımız büyümenin çeşitli göstergeleri ile siyasal katılım arasında otomatik bir korelasyon olduğu fikrini desteklememektedir.”*⁴⁴⁰ Karpat’a göre; yüksek oy kullanmanın bürokrasiye karşı öfke ile verilmiş bir tepki olduğu doğru, fakat siyasal katılımı daha çok siyasal liderlikle ilişkilendirildiği zaman anlam kazanacağını düşünüyordu.⁴⁴¹ Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğu tarımla uğraşıyordu. Adnan Menderes, ne 1950 seçimleri öncesi vaatleri ile ne de 1954 seçimleri öncesi sosyo-ekonomik kalkınma hızı ile seçimlerde bu kadar yüksek oy potansiyeli kazanabilirdi. Bu yüksek katılımın sebebi kendilerinin (halkın) arasından olduğunu düşündükleri bir lideri kaybetmek istememelerinden kaynaklanıyordu. Halk 1950 seçimlerinde elde ettiği gücü

⁴³⁹ A.g.e.,s.

⁴⁴⁰ Karpat, a.g.e., s.97

⁴⁴¹ Karpat, a.g.e., s. 98

kullanıyordu. Yani demokrasinin gereğini yerine getiriyordu. Aynı kural CHP içinde geçerliydi. Doğudan yüksek oy almasının sebebi, burada sisteme dahil edilmiş aşiret liderlerinin sayesindeydi.⁴⁴² 1957'ye giden süreçte oy oranlarının değişmesine de yürüttükleri politikalarla yine liderlikleri sebep olacaktı.

C-4-) Seçim Sonuçlarının Siyasi Analizi

Seçimler (Halkın onayı) demokrasi kavramının temelindeki siyasal ve hukuksal gerçekliktir. Siyasal iktidara halk tarafından verilen onay, düzenli olarak yapılan seçimlerle belirlenir.⁴⁴³ 1950 seçimlerinin ardından, iktidarı bir kez daha başta görmek istediğini belirten halk, 1954 seçimlerindeki onayıyla bunu ifade etmişti. 1950-54 döneminin sosyo-ekonomik kalkınmaya rağmen siyasi çehresi demokrasinin beklenen şekilde iyi bir örnek teşkil etmediğini gösteriyordu. Rıfki Salim Burçak'a göre bu dönem memlekette, 1950-54 arasında bir kör dövüşü manzarası seyrettiğini söylerken 2 Mayıs seçimlerinden sonra yeni bir politikanın uygulanacağı döneme girildiğini ifade ediyordu.⁴⁴⁴ Bu yeni politika anlayışında kavga ve şiddet içeren politika anlayışı bir kenara bırakılacaktı. Çok partili hayata geçişin ardından, politika, giderek partiler arası kavgaya dönüşmüştü. Zira 2 Mayıs seçimlerin öncesinde, seçim günü yaklaştıkça şiddet ve gerginlik belirgin bir biçimde ortadaydı. Bu yeni programda iktidar, bu durumu düzeltmek için bir takım kısıtlamalar getirecekti. Tabii, bürokrasinin ve toplumun bu kısıtlamaları, özgürlüğün kısıtlaması olarak görüleceği gerçeği de vardı.⁴⁴⁵ Hiç kuşkusuz DP, bu politika ile birçok eleştiri ve suçlamalara maruz kalacaktı.

İktidar, aldığı bu karar doğrultusundaki politikasına “*Tasfiye Kanunu*” olarak nitelendirilen kanun tasarısı ile başladı. Buna göre 25 yıl görev yapmış ve 60 yaşını doldurmuş Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleri dahil tüm yargıç ve profesörlerin emekliye sevkı isteniyordu. Memurlar ile hakim ve savcılar hakkında bazı tedbirlerin alınacağına dair söylentiler seçimden hemen sonra konuşulmaya başladığında,⁴⁴⁶ mecliste hükümet programı henüz okunmamıştı. Celal Bayar seçimlerden sonra Çankaya'da tertiplemediği bir yemekte; seçimlerde memur ve öğretmenlerin bir çoğunun muhalefete açıktan yardımcı olduklarını belirtmiş ve memurlar arasında tasfiye

⁴⁴² A.g.e., s.189

⁴⁴³ Araslı, a.g.e., s.69

⁴⁴⁴ Burçak, a.g.e., s. 222

⁴⁴⁵ Burçak, a.g.e., s.222-223

⁴⁴⁶ 8 Mayıs 1954, **Yeni Ulus**

lüzumunu savunmuştu. Bayar: “*Ben buradan işe başladım bile 3-4 kişiye yol verdim; sıra büyüklerine de gelecektir*”⁴⁴⁷ sözleri ile düşüncesini dile getirmişti. Bu görüş, tüm DP’lilerin arasında yaygın bir görüş haline gelmişti.

Demokrat Parti, muhalefette iken her türlü baskıya, karşı bir politika izleyerek, her türlü hür fikri savunacaklarını vaat etmişti. Fakat iktidarlarını daha da sağlamlaştıran bu seçimlerden sonra, tedbir adı altında alınan baskı içerikli kararlar iktidarı geri dönülmez bir yola sokacaktı. Rıfıkı Salim Burçak bu yeni dönemi, DP’nin en kuvvetli olduğu zamanda hatalar işleyerek kendi bünyesine ve geçmişine uymayacak bir yola girecek görüşleri ile değerlendiriyordu. Bu DP ve onu geliştirmiş olan hürriyetçi görüşlere yabancı düşen bir gidişti.⁴⁴⁸

1954 seçim kampanyası ile 1950 seçim kampanyası arasında önemli farklar vardı. 1950 seçim kampanyasında iletişim (Gazete, Televizyon, Radyo) araçlarının kısıtlı olmasına karşın DP ülkenin her köşesine ulaşmaya çalışmış ve halkın sorunlarını dinlemişti. 1954 seçimlerinde bu sorunlara cevap niteliği taşıyan politikasıyla, yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır, propagandasıyla hareket etmiştir. 1954 seçim kampanyasının bir diğer özelliği, DP hükümetinin, iktidar olmanın kazandırdığı gücü kullanmasıydı.

Ana muhalefetin 1954 seçimleri öncesindeki seçim kampanyası durgun sayılabilecek düzeyde geçmişti. Seçim nutuklarında, beyannamelerinde ve vaatlerinde, 1950 seçimleri öncesinde sorunları göz ardı eden ve çözüm üretmeyen politikalarını değiştireceklerine, ilerlemeye ilişkin kanunların çıkmasına izin vereceklerine dair, bir tür özür üslubu içeren ifadeler kullanmışlardı. Muhalefette kaldıkları yani güçlerini ilk kez paylaştıkları bu dönemde, DP iktidarının sosyo-ekonomik kalkınma hızını da göz önünde bulunduracak olursak, Cumhuriyet Halk Partisinin bu iktidar isteği söylemlerine halkın cevabı Türk Seçim Tarihinin en yüksek oy oranını DP’ye vermesiyle noktalanmıştı. Halk farklı bir yönetici kadroyu denemenin, seçme özgürlüğü ve gücünün kendi elleri arasında olduğunu gördü.

⁴⁴⁷ Burçak, a.g.e., s.223

⁴⁴⁸ A.g.e., s.223

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve TBMM'nin açılışı sonrasında Türk siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri Çok partili sisteme geçilmiş olmasıdır. Çok partili sisteme geçişin toplumsal bir ihtiyaç haline gelmiş olması karşısında bu geçiş, tek parti içinden çıkan ikinci partinin (DP) toplumda uyandırdığı heyecan, toplumun beklentileri, bunları karşılamaya yönelik çabalarından doğmuştu. Bunun yanı sıra o tarihte dünya genelinde yaşanan değişim ve oluşumlar, komşu ülkelerdeki gelişme ve değişimler Türk siyasi tarihinin bu dönemini büyük ölçüde etkilemiştir.

Diğer taraftan, var olan ve alternatifi olmadığını, olamayacağını düşünen, buna inanan bir siyasi partinin (CHP), kendi iç çekişmelerinin sonucu olarak ortaya çıkmış bulunan bir parti (DP) ile siyasi mücadele içerisine girmesi Türkiye'nin politika anlayışına da yön vermiştir. Aralarındaki çekişmelerin toplumun hukuki açıdan ilerlemesi ve iktisadi kalkınmasında olumlu sayılabilecek tek etkisi maalesef seçimlerdi. Seçim sistemindeki bir takım eksiklikler her seçim öncesi bir adım ileriye gidecek düzeyde değişse de bu değişimin sadece oy kazanma odaklı olması demokrasinin bir amaç değil daha çok bir araç olduğunu ortaya koymuştu.

Nitekim iktidar olarak girdikleri 1954 seçimleri sürecindeki siyasi propaganda çalışmaları incelendiğinde, özellikle seçim kampanyaları öncesinde alınan tedbirler ve kampanya döneminde yer yer şiddet içeren propagandalar, seçim mücadelesinin Demokrasi ruhuna pek de uygun olmadığını gözler önüne sermişti. Hakkını vermek gerek ki alınan tedbirlerin bir kısmı şiddet içerikli politikayı engellemek olsa da iç çekişmelerden doğan görüş ayrılıkları ve aykırı fikirler ve yine iç çekişmelerden doğan yeni bir siyasi oluşumun mevcudiyeti siyasi anlamda düşünüldüğünde, büyük bir politik hata olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devlette süreklilik esastır temeline dayanan dünya sistemlerinin varlığı düşünüldüğünde, Ülkenin o günün şartları içinde bulunduğu gerek siyasi yapının, gerekse uluslararası oluşumlardaki yerinin ve hatta uluslararası ilişkilerinin temelinin bugüne yansıdığı görülmektedir.

1950 - 1954 arasında gerek iç ve gerekse dış politikada atılan adımları incelediğimiz zaman Demokrat Partinin seçime odaklı kararlar aldığını söyleyebiliriz. Nitekim bunun en güzel örneğini ekonomi alanında Türkiye'nin iktisadi açıdan

kalkınması için önem arz eden kararlara ilişkin, 1951’de Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Türkiye misyonun hazırladığı raporu, hükümet, zamanlarının olmadığını ileri sürerek dikkate almamış ve bunun yerine hızlı sonuç verecek politikaları tercih ederek göstermişti. 24 Şubat 1954 tarihinde alınan Basın kanunu kararı da yine aynı şekilde seçimler öncesi alınmış bir tedbir niteliği taşıyordu. Fakat aynı zamanda seçimler öncesinde, seçim sistemine ilişkin alınan, seçmen kütükleri ve milletvekili itirazları TBMM’ye ait iken yüksek seçim kuruluna bırakma, kararı demokrasi çerçevesinde atılmış önemli bir adım olarak tarihe geçmişti.

1954 seçim sonuçlarının siyasi analizini yaparken, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, kültürel ve sosyal yapıyı göz önünde bulundurarak değerlendirmemizi, 1957 seçimleri ve 1960’a giden sürece etkisini, siyasi mücadelenin seçimlerin hemen ardından devam etmesi ile açıklayabiliriz. Sonuçları istatistikî açıdan değerlendirirken, Türk seçim tarihinin en yüksek oy oranının 1954 seçimlerinde alındığı ortaya çıkmıştır. Coğrafi değerlendirmemizde ise seçimlerde DP’nin oyları daha çok şehirlerden aldığını, CHP’nin ise oyların büyük kısmını doğu bölgelerinden aldığını görüyoruz.

Tezime konu aldığım “1954 Seçimleri” olayların, siyasi ilişkilerin ve kişisel mücadelelerin bundan sonra benzer konularda yapılacak çalışmalarda değerlendirilebileceğini umuyorum.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Samet, **Siyasi Günlük Demokrat Partinin Kuruluşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Yayınları,4. Baskı Ankara ,2004
- AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil.Yayınları.2.Baskı İstanbul, 1996
-, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1976
- AKSAY, Muammer, **Partizan Radyo ve D.P**, Forum Yayınları, Ankara, 1960
- AKŞİT, Baha, **DP ve Kuruluş**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya
- ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)** Phoenix Yayınları Ankara , 2004
- ANADOL, Cemal, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayi Milliye Yayınları, İstanbul, 2004
- ARASLI, Oya, **Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı**, Sevinç Matbaası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yay., Ankara, 1972
- AŞGIN, Sait, **Türkiye’nin Demokrat Partili Yılları**, Karaman, 2001
- ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, İstanbul, 1984
- ATALAY, Mustafa, **Celal Bayar ve Hayatı**, Bankacılık Gazetesi, Ankara, 1958
- Atatürk’ten Bir Hatıra Ve Muhalefetin Birleşme Teşebbüsü, Güneş Matbaası, Ankara ,1954
- ATAYAKUL, Fatma Alev, **Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, Tez, İstanbul, 2007
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, Remzi Kitapevi, 10. Baskı, İstanbul, 2009
-, **Menderes’in Dramı**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984

-, **Suyu Arayan Adam**, Remzi Kitapevi, 15. Baskı, İstanbul, 2004
- AYSAL, Necdet, **Türkiye’de İslam’i Düşüncenin Örgütlenmesi ve Hedefleri**, Ankara, 2004
- BAĞCI, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası** ,İmge Kitapevi Yayınları., Ankara ,1990
- BARS, Hayri, **Türkiye Reisi Cumhuru Sayın Celal Bayar Yugoslavya’yı Ziyaret Etti**, 1955
- BAYAR, Celal, **Atatürk’ün Metodoloji ve Günümüz**,Kervan Yayınları, İstanbul,1978
-, **Başvekilim Adnan Menderes**, Truva Yayınları, İstanbul, 2010
-, **Celal Bayar’ın 1946, 1950 ve 1954 Yılları Seçim Kampanyasındaki Söylev ve Demeçleri**, Türkiye İş Bankası, Ank, 1955
-, **Celal Bayar Diyor ki... 1920-1950**, İstanbul, 1951
- BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma** , Yapı Kredi Yayınları.,6. Baskı İstanbul., 2004
- BOZDAĞ, İsmet, **Celal Bayar, Bir Darbenin Anatomisi**, Emre Yayınları, İstanbul, 1991
-, **Demokrat Parti ve Ötekiler**, Kervan Kitap, İstanbul
- BURÇAK, Rıfıkı Salim, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş (1945-1950)**, Ankara, 1979
-, **Demokrat Partinin Politika Hayatına Yeniden Girişi**, Demokratlar Kulübü, Ankara ,1997
-, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, 1.Baskı, Ankara, 1998
- Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Merkezi, **Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı**, Ankara ,1954
- ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, Ankara, 1995
- ÇİZMELİ, Şevket, **Menderes Demokrasi Yıldızı**, Arkadaş Yayınları , Ankara 2007

- DEMİRER, Mehmet Arif, **Atatürk, Bayar DP Ekseninde Masallar ve Gerçekler**, Bazer Yayınları Ankara , 2005
- Demokrat Parti Neşriyatından, **Seçim Hürriyeti Dün ve Bugün**, Güneş Matbaası, Ankara, 1954
- Demokrat Parti Neşriyatından, **Kalkınan Türkiye**, Ankara, Şubat, 1954
- DUVERGER, Maurice, **Siyasi Değişimler** , Sosyal Yayınları, İstanbul,1986
- EREN, Tekin, **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963
- EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınları.,2.Baskı, İstanbul, 1990
- FREDERICK, Frey, **The Turkish Political Elite**, Cambridge, M.I.T. Press, 1965
- GÖKTÜRK, İsmail, **Adnan Menderesin Siyasi Hayatı ve Nutukları**, 1955
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 8.Baskı, Ankara, 1993
- GÜNEŞ, Mehmet, **Zamanı İsmet ve Sonrası**, İst, 1969
- ILICAK, Nazlı, **27 Mayıs Yargılanıyor**, Kervan ,İstanbul, C1. İst, 1975
- İNALCIK, Halil, **Atatürk ve Demokratik Türkiye**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007
- ISMAY, Lord, **Nato**, Ankara, 1956
- KANDEMİR, Feridun, **İkinci Adam Masalı**, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1968
- KARPAT, Kemal, **Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din**, Timaş yay., 3.Baskı, İstanbul, 2009
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller**, İmge Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2008
- KARPAT, Kemal, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi**, İmge Yayınları, 3.Baskı İstanbul,2008
- KEYDER, Çağlar, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, 3., Baskı İstanbul,1993
- KOÇAK, Cemil, **İkinci Parti**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

- KOÇAK, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2009
- KONGAR, Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, 1985
- KORKUD, Refik, **Demokratik Sistem ve Adnan Menderes**, Türkiye Fikir Ajansı, Ankara ,1960
-, **Büyük Vazife ve Demokrat Parti**, Türkiye Fikir Ajansı , Ankara , 1960
-, **Demokrat Parti Meclis Gurubunu Parçalamak Ve Çökertmek Hususundaki Planlar Gayretler ve İsmet İnönü**, Türkiye Fikir Ajansı Ankara, 1959
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1998
- MENDERES, Adnan, **Adnan Menderesin Umumi Heyeti Hakkında Demeci**, Parti Başkanlığı Yayınları , Ankara 1946
- ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 19.Baskı İstanbul 2004
- ÖZDEMİR, Sevil, **Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye’nin Ortadoğu Politikaları**, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2009
- ÖZGEN, İhsan Fuat, **Cumhuriyet Döneminde Celal Bayar’ın Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri (1923-1927 Mayıs 1960)**, Doktora Tezi, İstanbul, 2007
- ÖZKAN, Necati, **Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar**, Medra Cat .Yayınları ,3.Baskı İstanbul
- PARKINSON, C Narthcate, **Siyasal Bir Düşüncenin Evrimi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984
- PALA, Hikmet, **Cumhuriyet Modernleşmesi Projesinin Bir Aracı Olarak Ordu Halkevi ve Çalışmaları**, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

- SANAL, Türker, **Menderes Hükümetleri (22 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)**, Ankara, 2003
- SAROL, Mükerrerem, **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, Tercüman, İstanbul, 1982
- SARAY, Mehmet, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin Nato'ya Girişi, III.Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000
- SAZAK, M.Emin, **Meclis Konuşmaları 1920-1950**, Tolkun Yayınları,Ankara, 2007
-, **Emin Bey'in Defteri**, Bilge Oğuz Yayınları 2.Baskı,İstanbul, 2009
- SELÇUK, Sami, **Demokrasiye Doğru**, Yeni Türkiye Yayınları Ankara ,1999
- SEVGİN, Nazmi, **Celal Bayar Diyor ki (1920-1950)**, İstanbul Tan Matbaası, 1951
- SERİN, Necdet, **Türkiye'nin Sanayileşmesi**, AÜSBF yay., No.107-149, Ankara, 1963
- TANYELİ, Halil, TOPSAKALOĞLU, Adnan , **İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950-1958**,1. Kitap, İstanbul1959
- TEMİZHAN, Oğuzhan, **Halkevleri ve Halkevlerinin 1923-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi
- TİMUR, Taner, **Türk devrimi ve Sonrası (1919-1946)**, Doğan Yayınları., Ankara, 1971
-, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul, 1991
- TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**, I.Basım, Haziran, Ankara, 1996
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Osmanlı İmparatorluğundan TBMM Hükümeti Rejimine Geçiş**, İstanbul, 1956
-, **Osmanlı Demokrat Fırkası**, İstanbul, 1949
-, **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938**, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.,2002

-, **Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)**, İstanbul.1952
-, **Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri**, Bilgi Üniv. Yayınları.İstanbul.,2004
- TUNCAY, Mete, **Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1992
- TUNCER, Erol, **1946 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara ,2008
-, **1950 Seçimleri**, Tesav Yayınları, Ankara ,2008
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er, **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994
- YEŞİL, Ahmet, **Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, Kültür Bak.Yayınları Ankara ,2001
- Yeni Sabah, Zafer, **Demokrat Partinin Muhteşem Zaferi,Adnan Menderesin Seçim Nutukları**, Ankara, 1958
- YILMAZ, Zeliha, **Siyasi Açından I.ve II. Menderes Hükümetleri 1950-1954**, Ankara, 2007
- YÜCEKÖK, Ahmet N., **100 Soruda Türk Devrin Tarihi**, Gerçek Yay, İst, 1984
-, **Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Parlamento’nun Evrimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yay., Ankara, 1983
-, **Siyasetin Toplumsal Tabanı**, Ankara, 1987
-, **Türkiye’de Din ve Siyaset**, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1971
- YÜCEL, M. Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları Yayınları İstanbul , 2001
- ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim yay., İstanbul, 1981

MAKALELER

- ALBAYRAK, Mustafa, “Demokrat Parti Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)”, Türkler, C.16, Yeni Türkiye yay., Ankara, 2002, s.855
- ARMAOĞLU, Fahir, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye ”, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi XXXIII./2(1968)5, s.150
- AŞGIN, Sait, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Uluslar arası İlişkileri”, Yeni Türkiye Dergisi, Özel Sayı.3, s.564
- BULUT, Sedef; “Üçüncü Demokrat Parti İktidarı(1967-1960)”, Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, Akademik Bakış, 2.Cilt ,Sayı.4, 2009
- ÇAKMAK, Cem, “1950’li Seçimler ve DP”, Tarih ve Toplum, C.9, Sayı.53, Mayıs, 1988, s.281-282
- DOĞAN, Mustafa, “Adnan Menderes’in Konuşmaları”,TBMM. C1, İstanbul, 1957, s.314-315
- DOĞAN, İlyas, “Türkiye’de Tek Partili Dönemde Sivil Toplum ”, SBARD, 9.Sayı Mart,2007 s.1-19
- DOĞANER, Yasemin, “İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarından Demokrat Parti Dönemi Türkiyesinden Dış İlişkiler”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl.2, Sayı.4, s.227-248
- ERKAN, Arslan, “Siyasi Partiler Ve Hazine Yardımları” Bütçe Dünyası, 3.Cilt, Sayı 28, 2008
- SUNAY, Cengiz, “Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Gizli Kronolojisi”¹,Toplumsal Güvenlik Ve Yerel Siyaset, 5, s.52-59
- TÜRK, Hikmet Sami , “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı ”, Ankara. Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.26, Sayı.3-4, Yayın Tarihi. 1969
- ÜLKEN Hilmi Ziya, “Türkiye’nin Modernleşmesi Ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri”, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı 28

YILDIRMAZ Sinan, “14 Mayıs Demokrasi Bayramı”, Toplumsal Tarih Dergisi,
161.Mayıs, 2007, s.51

www.tr.wikisource.org “Adnan Menderesin 1954 Tarihi Radyo Konuşması”, Viki
Kaynak Sitesi

www.bilgiportal.com , “1954 Seçimleri ve Demokrat Parti”, 15.12.2007

1-) RESMİ YAYINLAR

a-) TBMM Tutanak Dergisi (9. Dönem)

b-) Ayın Tarihi Dergisi

c-) Başbakanlık Devlet Arşivleri Belgeleri

d-) Türkiye İstatistik Kurumu

e-) Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M. 10. Dönem Meclis Albümü (1954-
1957)

2-) SÜRELİ YAYINLAR

1. YENİ ULUS GAZETESİ

2. ZAFER GAZETESİ

3. CUMHURİYET GAZETESİ

4. VATAN GAZETESİ

5. MİLLİYET GAZETESİ

6. HÜRRİYET GAZETESİ

EK - I

DEMOKRAT PARTİ'NİN 1954 SEÇİMLERİNDEKİ ADAY LİSTESİ

AFYON

Gazi Yiğitbaşı
Kemal Özçoban
Doktor Saip ÖZER
Hüseyin Tiryakioğlu
Rıza Çerçel
Arif Demirel
Osman Tahir
Murat Ali Ülgen
Sıtkı Koraltan

AĞRI

Celal Yardımcı
Kasım Küfrevi
Halis Öztürk
Nimet Sümer

AMASYA

Mustafa Zeren
Kemal Eren
İsmet Olgaç
Hamid Koray
Faruk Çöl

ANTALYA

Dr. Burhanettin Onat
Kenan Akmanlar
Dr Fatin Dalaman
Ahmet Tekelioğlu
Ahmet Tokuş
Dr. Asım Okur
Dr. Enver Karan

AYDIN

Adnan Menderes
Ethem Menderes
Dr Namık Gedik
Dr Baki Öktem

Cevat Ülkü
Dr Necati Çelim
Nail Geveci
Nihat İyriboz
Züktü Uray

BALIKESİR

Sıtkı Yırcalı
Enver Güreli
Esat Budakoğlu
Vacid Asena
Ahmet Kocabıyıkolu
Mücteba İştın
Muharrem Tunçay
Yahya Pelvan
Arif Kalıpsızolu
Halil İmre
Sırrı Yırcalı
Ahmet Karagür
Mekki Sait Esen
Haluk Demirtaş

BİLECİK

Yümnü Üresin
Dr Talat Onan
Şevki Hasırcı
İsmail Selçuk

BİNGÖL

Sait Göker
Necati Aras
Feridun Fikri Düşünsel

BİTLİS

Selahattin İnan
Nusrettin Barut

BOLU

General Fahri Belen

İhsan Gülez
Mithat Dayıoğlu
Sabri Conkar
Dr Lütü Oğultürk
Reşat Akşemsettinioğlu
Selahattin Baysal
Ahmet Hatı

BURDUR

Prof. Fethi Çelikbaş
Mehmet Özbey
Behçet Kayaalp
Hüseyin Çimen

BURSA

Celal Bayar
Kenan Yılmaz
Hulusi Köymen
Sadettin Karacabey
Agah Erozan
Raif Aybar
Haluk Şaman
Selim Ragıp Emeç
Müfit Erkuyumcu
Ali Feruh Yücel
Dr İbrahim Öktem
Muhlis Erdener
Baha Cemal Zara
Sabahattin Çıracıoğlu

ÇANAKKALE

Emin Kalafat
Bedii Enüstün
İhsan Karasioğlu
Fatih Rüştü Zorlu
Safaeddin Karanakçı
Nurettin Fuat Alpkartal
Servet Sevgin
Nuri Tugaç

ÇANKIRI

Celal Boynuk
Dr Kenan Çığman
Tahsin Nahit Uygur
Asım Emrem

İbrahim Aydın
Tahir Akman

ÇORUH

Zihni Ural
Dr Mecit Bumin
Muzaffer Önal
Hilmi Çeltikçioğlu
Yaşar Gümüşel

ÇORUM

Ali Rıza Kılıçkale
Dr.Sedat Baran
Baha Koldaş
Hüseyin Ortakçioğlu
Şevki Gürses
Kemal Terzioğlu
Cevat Köstekçi
Yakup Gürsel
Kemal Biberioğlu

DENİZLİ

Baha Akşit
Refet Tavaslıoğlu
Ali Çobanoğlu
Dr Mustafa Gülcügil
Prof Mehmet Karasan
İsmail Hadımlıoğlu
Hamdi Şancar
Ali Rıza Karaca
Osman Ogan

DİYARBAKIR

Yusuf Azizoğlu
Mustafa Ekinci
Eyüp Şahin
İhsan Hamit Tiğrel
Ragıp Karaosmanoğlu
Halil Turgut
Mehmet Ünal
Fikri Arığ

EDİRNE

Rüknettın Nasuhioğlu
Mehmet Engınün
Cemal Köprölü
Orgeneral Kemal Yasıncılıç
Sabahattin Parsoy
Hasan Maksutoğlu

ELAZIĞ

Şevki Yazman
Ömer Sanaç
Suphi Ergene
General Hüsnu Göktuğ
Selahattin Toker

ERZİNCAN

Tevfik Şenocak
Sadık Perinçek
Rahmi Sanalan
Turgut Nalcıoğlu
Veysel Varol

ERZURUM

Prof Rıfki Salim Burçak
Rıza Topçuoğlu
Sabri Erduman
Bahadır Dülger
Hamit Şevket İnce
Orgeneral İshak Avni Akdağ
Abdülkadir Eryurt
Cemil Önder
Şevki Erker
Esat Tunçel
Hasan Numanoğlu
Zeki Çavuşoğlu

ESKİŞEHİR

Kemal Zeytinoğlu
Hasan Polatkan
Abidin Potuoğlu
Muhtar Başkurt
Salih Fuat Keçeci
Hicri Sezen
İsmail Sayın

GAZİANTEP

Ali Ocak
Süleyman Kuranel
Selahattin Ünlü
Dr Samih İnal
Ekrem Cenani
Cevdet San
İhsan Dayi
Abdülkadir Atik

GİRESUN

Hayrettin Erkmen
Hamdi Bozbağ
Tahsin İnanç
Mazhar Şener
Adnan Tüfekçioğlu
Doğan Köymen
Dr Ali Naci Duyduk
Abdullah İzmen

GÜMÜŞHANE

Halit Zarbun
Halis Tokdemir
İsmail Hakkı Baykal
Özcan Sarı
Ekrem Ocaklı
Zeki Başağ

HAKKARİ

Übedullah Seven

HATAY

Dr. Celal Ramazanoğlu
Abdullah Çilli
Mithat Kuseyfi
Şevki İnal
Fevzi Atahan
Şemsettin Mursaloğlu
Ali Muhsin Bereketoğlu
Şevket Sarıcalı

İÇEL

Refik Koraltan
Hüseyin Fırat
Dr Aziz Köksal
Rüştü Çetin
İbrahim Gürgen
Yakup Çukuroğlu
Mehmet Ünal
Hidayet Sinanoğlu

ISPARTA

Zühtü Hilmi Velibeşe
Kemal Demiralay
Dr. İrfan Aksu
Sait Bilgiç
Dr. Tahsin Tola

İSTANBUL

Celal Bayar
Adnan Menderes
Prof. Fuat Köprülü
General Ali Fuat Cebesoy
Hamdullah Suphi Tanrıöver
Dr. Mükerrer Sarol
Faruk Nafiz Çamlıbel
Nadir Nadi
Celal Fuat Türkgeldi
Nazlı Tlabar
Zeki Sporel
Firuzan Tekil
Hadi Hüsmen
Ahmet Topçu
Orgeneral Nuri Yamut
Prof. Kemal Atay
Lütfi Kırdar
Prof. Emin Onat
Nizamettin Ali Sav
General Tahsin Yazıcı
Necmi Ateş
Nazım Bezmen
Fahri Ulaş
Dr. P. Zakar
Sevgi Gögen
Aleksandr Hacapolos
Ziya Göktürk
Hanri Soryano
Naci Kurt

İZMİR

Dr. Ekrem Hayri Üstündağ
Osman Kapanı
Mehmet Aldemir
Cihat Baban
Abidin Tekön
Pertev Arat
Behzat Bilgin
Necdet İncekara
Sadık Giz
Haluk Ökeren
Rauf Onursal
Arif Güngören
Abdullah Aker
Muammer Çavuşoğlu
Mehmet Ali Sebük
Muzaffer Balaban
İlhan Sipahioğlu
Nebil Altuğ
Nuriye Pınar
Dr. Behçet Uz

KARS

Veyis Koçulu
Abbas Çetin
Latif Aküzüm
Orgeneral Muharrem Mazlum Iskara
Ali Topçu
İlhan Aksu
Nevruz Gündoğdu
Kemal Kaya
Fevzi Yeşilkara
Tazar Taşkiran

KASTAMONU

Ziya Tarman
Muzaffer Ali Muhta
Dr. Nazihî Şerif Nabal
Basri Aktaş
Nazım Batur
Muzaffer Kuşakçioğlu
Hilmi Dura
Muzaffer Tanöver
Salim Esen
Süleyman Çağlar

KAYSERİ

Refik Koraltan
Fikri Apaydın
Kamil Gündeş
İbrahim Kirazoğlu
General İsmail Berkok
Emin Develioğlu
Ömer Mert
Osman Nuri Deniz
Servet Hacıpaşalıoğlu
Hakkı Kurman

KIRKLARELİ

Hüsnü Yaman
Şefik Bakay
Hikmet Filiz
Mahmut Erbil
M.Ali Ceylan

KIRŞEHİR

Amiral Rıfat Özdeş
Burhan Ulutan
Kadri Eroğan
Ahmet Önertürk
H.Süleyman Bektaş

KOCAELİ

Ekrem Alican
Ziya Atığ
Hamdi Başak
Amiral Kazım Meriç
Hamza Osman Erkan
Sefer Göksel
Sadettin Yalım
Selami Dinçer
Nusret Akın
Turan Güneş
Cemal Tüzün
Nüşet Onat

KONYA

Halil Özyörük
Himmet Ölçmen
Remzi Birant

Zevyat Ebuzziya
Sıtkı Burçak
Fahri Ağaoğlu
Hidayet Aydınler
Muammer Obuz
Abdi Çilingir
Tarık Kozbek
Prof. Hamdi Ragıt Atademir
Mustafa Bağrıaçık
Reyhan Gökömenoğlu
Rüştü Özalp
Mekki Keskin
Tevfik Fikren Baran
Sabahattin Sönmez
Ahmet Koyuncu
Muhittin Güzelkılınç

KÜTAHYA

Ahmet İhsan Gürsoy
Ahmet Kavuncu
İhsan Şerif Özgen
Süleyman Süruri Nasuhoğlu
Haluk Nihad Pepeyi
İsmail Hakkı Veral
Ali Galip Bubik
Dr. Osman Özbilen

MALATYA

Muhittin Erener
Ali Fırat
Zeki Adıyaman
Bedri Tulga
Dr. Abbas Aslantepe
Doğan Doğan
Kemal Özmumcu
Naci Berkman
Ali Ayhan Velioğlu
Dr Ali Turfanda
Sait Ağar
Sabri Özbek

MANİSA

Samet Ağaoğlu
Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu
Muammer Alakant
Muzaffer Kurbanoglu
Şemsi Ergin

Hikmet Bayur
Dr.Nafiz Körez
Adnan Karaosmanoğlu
Muhlis Tümay
Sudi Muğçioğlu
Melih Koçer
Hayri Büke

MARAŞ

Nedim Ökmen
Ahmet Kadıoğlu
Remzi Öksüz
Ahmet Bozdağ
Abdullah Aytemiz
Mazhar Özsoy
Mahmut Karaküçük

MARDİN

Cevdet Öztürk
Raşit Kemal Timuroğlu
Abdurrahman Bayar
Abdülkadir Kalav
Bahattin Erdem
Etem Aybar
Halim Şatana

MUĞLA

Nuri Özsan
Zeyyad Mandalinci
Natık Poyrazoğlu
Akif Sarıoğlu
Yavuz Başer
Turan Akarca

MUŞ

Şefik Çağlayan
Şemsi Ağaoğlu
Hayri Erdoğan

NİĞDE

Dr. Hüseyin Ülkü
General Zihni Üner
Ahmet Kadıoğlu

Hasan Hayati Ülkü
Prof. Hüseyin Avni Göktürk
Rasim Teoman
M. Cavit Kavurmacıoğlu
Ali Ulvi Arıkan

ORDU

Memiş Yazıcı
Fevzi Boztepe
Refet Aksoy
Cemil Bengü
Bekir Baykal
Sabri İşbakan
Fazlı Ertekin
Fazıl Erim
Dr. Selahattin Orhon

RİZE

İzzet Akçal
Osman Kavrakoğlu
Kemal Balta
Mehmet Mete
Ahmet Morgil
Hüseyin Agun

SAMSUN

Tevfik İleri
Ferit Tüzel
Şükrü Uluçay
Muhiddin Özkefeli
Hadi Uzer
Ekrem Anıt
Rahmi Ozan Gümüşoğlu
Abdullah Keleşoğlu
Hamdi Tekay
Abdullah Eker
Salim Çonoğlu
Ömer Güriş

SEYHAN

Sinan Tekelioğlu
Sedad Barı
Salim Serçe
Cavit Oral
Nurullah Tolon
Ahmet Kınık

Ahmet Topaloğlu
Zahit Akdağ
Enver Batumlu
Mehmet Ünalán
Mustafa Akçalı
İsmet Uslu
Lütfi Sezgin

SİİRT

Baki Erden
Mehmet Daim Süalp
Suat Bedük
Veysi Oran

SİNOP

Hamdi Özkan
Rüştü Ozan
Nusret Kuruoğlu
Hakkı Yemeniciler
Hilmi Özen
Selim Erengil

SİVAS

Nurettin Ertürk
Rifat Öçten
Ercüment Damalı
Şevki Ecevit
Hüseyin Yüksel
Prof. Ahmet Özel
General Nurettin Turgay
Kazım Oskay
Ethem Erdiñç
Bahattin Örnekol
Memduh Turhan
Abdurrahman Doğruiyol
Hüseyin Çitil
Nuri Demirağ

TEKİRDAĞ

İsmail Hakkı Akyüz
Zeki Erataman
Fethi Mahramlı
Samim Yücedere
Necmi Arıman
Ferit Alpiskender

TOKAT

Ahmet Gürkan
Selahattin Gülüt
Mehmet Şahin
Hasan Kangal
İhsan Baç
Ömer Sunar
Osman Hacı Baloğlu
Hulusi Bozbeyoğlu
Yusuf Ulusoy

TRABZON

Mustafa Reşit Tarakçioğlu
Mahmut Koloğlu
Süleyman Fehmi Kalaycioğlu
Emrullah Nutku
Prof. Osman Turan
General Sami Örberk
Muzaffer Harunoğlu
Selahattin Karayavuz
Halit Ağanoğlu
Sabri Dilek
İsmail Şener
Pertev Sanaç

TUNCELİ

Bahri Turgut Okaygün
Mehmet Ali Demir
Celal Noyan

URFA

Hasan Oral
Celal Öncel
Feridun Ayalp
Feridun Ergin
Gnl. Saim Önhon
Muzaffer Timur
Mehmet Hatipoğlu
Aziz Özbay

UŞAK

Hakkı Gedik
Yusuf Aysal
Orhan Dengiz
Haşim Yılmaz

VAN

Kemal Yürükoğlu
Hilmi Durmaz
Hamit Kartal
Muhlis Görentaş

YOZGAT

Haşim Tatlıoğlu
İhsan Aktürel
Numan Kurban
Danyal Akbel
Ali Ünlüsoy
Talat Alpay
Mahmut Ataman
Ömer Erzurumluoğlu

ZONGULDAK

Prof. Fuad Köprülü
Hüseyin Balık
Suat Başol
Avni Yurdabayrak
Cemal Kıpçak
Nusret Kirişçioğlu
Sebatı Ataman
Hakkı Hilalci
Sabih Doralı
Edibe Sayar
Necati Diken

Kaynak : 13 Nisan 1954, **Zafer Gazetesi**

EK - II

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN 1954 SEÇİMLERİNDEKİ ADAY LİSTESİ AFYON

İsmail Alpı
Kemal Aşkar
M.Hilmi Çekiç
Ahmet Elçi
İsmail Gürel
Murat Öner
Hasan Türkmen
Ali Veziroğlu
Şükrü Yüzbaşıoğlu

AĞRI

İsmail Hakkı Erhan
Dr Salih Türkmen
Bedri Kılıç
Hasan Ülçek

AMASYA

Hasan Reşit Tankut
Rüştü Koray
Cafer Tüzel
Dr. Faik Yargıcı
Prof. Ali Kemal Yiğitoğlu

ANKARA

İsmet İnönü
Kasım Gülek
Remzi Atasü
Falih Rıfkı Atay
Şahin Ayanlar
Remziye Baturbaygil
Hıfzı Oğuz Bekata
Fuat Börekçi
Emin Dazıroğlu
Prof. Süheyp Nizami Derbil
Cevdet Eren
Prof Nihat Erim
Halil Sezai Erkut
Prof. Ahmet Şükrü Esmer
İbrahim İmirzalıoğlu

Prof. Enver Ziya Karal
Cemal Sağlam
Hayrettin Tansu
Hasan Tez
Hüseyin Cahit Yalçın
Mustafa Yeşil

ANTALYA

Ethem Ağva
Fıfzı Benli
Ömer Hakkı Göksoy
Fevzi Gürsoy
M.Tahir Kaplan
Ali Nazım Köseoğlu
Mehmet Saraçoğlu
İ.Refet Tugay

AYDIN

Nedim Müren
Necmettin Akçasu
Adil Azbazdar
Hicret Canbazoğlu
Turgut Burgaç
Pertev Börteçene
Dr Osman Dora
Dr.Hüsnü Gökpınar
Şevket Arasel

BALIKESİR

Emin Ağaoğlu
Nihat Ataç
Dr. Osman Aykut
Hamdi Rasim Bütün
Mustafa Çakıroğlu
Cevdet Demiray
Sami Duyum
Kemal Gençol
Niyazi Gürer
Fuat Koşar
Şehamettin Mardan
Nejat Sarlıcalı

Mehmet Tiritoğlu
İsmail Hakkı Varnalı

BİLECİK

Şemsettin Erdiñç
Adil İleri
Fuat Kadıoğlu
Fahri Semizoğlu

BİNGÖL

Sıddık Aydar
M.Zeki Özsoy
M.Ali Turan

BİTLİS

Sabri Menteş
Nuri Oto

BOLU

Hasan Tahsin Arsal
Sait Sakarya
Ali Rıza Tekmen
Hikmet Bil
Abdi Özkök
Salih Nuri Tüzel
İbrahim

ISPARTA

Tahsin Argun
Lokman Başaran
İbrahim Demirelli
Sait Köksal
Halil Özkara

İSTANBUL

Şemsettin Günaltay
Dr. Tefvik Sağlam
Hüseyin Cahit Yalçın
İlhami Sancar
Ferit Melen
Şahap Gürler

Rauf Dizdar
Burhan Felek
Ratıp Tahir Burak
Meliha Avni Sözen Musagil
Ali Rıza Türel
Ekrem Özden
Bahir Ersoy
Ali Muhittin Hacıbekir
Nurullah Esat Sumer
Hüseyin Kandan
Muin Küley
Rifat Onat
Esat Mahmut Karakurt
Ali Fuat Erden
Mihal Kayaoğlu
Fethi İnalır
Ali Rıza Arı
Fehmi Atañç
Kemal Çilingiroğlu
Ferdi Şekban
Yetvard Bezaz
Munis Tekinalp
Suud Kemal Yetkin

İZMİR

Osman Sabri Adal
Şevket Adalan
Muhittin Alam
Raif Cilasun
Nazif Çağatay
Muammer Eriş
Arif Ertunga
Orhan Rahmi Gökçe
Sadık İleri
Bahattin Horozoğlu
Mustafa Kardiçalı
Necip Mirkelamoğlu
Sait Odyak
Seyfettin Özgizler
Ekrem Özkılıç
Şerif Remzi Reyent
Hulusi Selek
Reşat Tardu
Lebit Yurdoğlu

KARS

Sırrı Atalay
Fevzi Aktaş
Remzi Çakır

Hasan Erdoğan
Turgut Göle
Kemal Güven
Mehmet Hazer
İbrahim Us
Rıza Yalçın

KASTAMONU

Adil Acar
İsmail Ağaoğlu
Ahmet Bozkurt
Hakkı Gençoğlu
Tevfik Sırrı Gür
Ali Muhittin Hacıbekir
Şemi Talay
Adil Toközlü
Selahattin Tümer
Hilmi Ünal

KAYSERİ

İbrahim Ergüven
Hazım Gönen
Abdurrahman Nafiz Gürman
Enver Kırker
Ömer Koçak
Sait Koçak
İbrahim Öztürk
Nuh Mehmet Sağlam
Dr.Sami Turan
Mustafa Tütüncü

KIRKLARELİ

Zühtü Akın
Abdurrahman Altuğ
Gültekin Arda
Kemal Bora
Atıf Ödül

KIRŞEHİR

Halil Sezai Erkut
Sahir Kurutluoğlu
Kılıç Sorgucu
Kasım Tuğrul
Süleyman Türkmenoğlu
KOCAELİ

Prof. Nihat Erim
İsmail Rüştü Aksal
Dr Fazıl Şerafettin Bürge
Hasan Atakan
Tahsin Belül
Şahap Bilgisu
Kamil Cerrahoğlu
İzzet Şükrü Enez
Dr. Abdullah Köseoğlu
Nazmi Oğuz
Müfit Saner
Hasan Yazıcıoğlu

KONYA

Suat Abanazır
Vehbi Bilgin
İzzet Birim
Rasim Erel
Harun Ergin
Talat Karay
Oğuz Kart
Hasan Küçükalpelli
Ahmet Onar
Fakih Özfakih
Fakih Özlen
Dr.Mehmet Sönmez
Halis Sungur
Sait Süslü
Enis Şanlıoğlu
Hasan Ali Taner
Kamuran Tuğman
Tacettin Yaltrık
İsmet Yaylacı

KÜTAHYA

Hasan Reşit Tankut
Ahmet Bozbay
Dr.Süleyman Günyüz
İbrahim Hatiboğlu
Rasim Özkaya
Hasan Sılay
Ahmet Yumurtacı
Ethem Yücel

MALATYA

İsmet İnönü

Esat Doğan
M.Nuri Ocakçıoğlu
Mehmet Kartal
Ahmet Fırat
Dr.Kamil Kırıkoğlu
Abdullah Koroğlu
Mehmet Fahri Oral
Hilmi Özbay
Mehmet Zeki Tulunay
Dr.Tevfik Ünsalan
Nüvit Yetkin

MANİSA

Mehmet Adanalı
Hüseyin Aykuta
Hıfzı Oğuz Bekata
Hikmet Bil
Faruk Çelebi
İbrahim Emre
Abdurrahman Nazir Gürman
Şevket Raşit Hatipoğlu
Reşit Reşat Kayalı
Hilmi Öztarhan
Süreyya Petekkaya
Feyzullah Uslu

MARAŞ

Dr. Kemali Bayazıt
Sadettin Erten
Dr.Halil Gürün
Müştak Ketizmen
M.Emin Soysal
Mehmet Şişman
Abdullah Yayıcıoğlu

MARDİN

Mehmet Kamil Boran
Dr.Aziz Uras
Şemsettin Ekmen
Halim Kermooğlu
Cemil Milli
Selim Telliğaoğlu
Mehmet Şerif Yenigün

MUĞLA

Ahmet Arıkan

Rebi Barkın
Necati Çiller
Vedat Dicleli
Recai Güreli
Selami Savran

MUŞ

Ferit Danışman
Zeki Dede
Ali Haydar Dikmen

NİĞDE

Asım Eren
Prof.Emin Erişilgil
Rıfat Gürsoy
Ali Gürün
Ali Koçak
Şefik Soyer
Hüseyin Ulusoy
Tarık Yasa

ORDU

Atıf Topaloğlu
İzzettin Ağaoğlu
Necati Akın
Eşref Ayhan
Ferda Güley
Dr.Şevket Köksal
Zeki Kumrulu
Arif Onat
Muammer Tekin

RİZE

Rahmi Arer
Abdi Aytaç
Tahsin Bekir Balta
Dr.Mazhar Basa
Ekrem Orhon
Fuat Sirmen

SAMSUN

Mebrure Aksoley
Ahmet Akal
Nuri Berköz

Necati Bora
Hüsnü Çakır
Haşim İşcan
Rıza Işıtan
Dr.Sadi Konuk
Yunus Kazım Köni
Cengiz Rahmioğlu
Ahmet Saatoğlu
Cemal Tekay

SEYHAN

Kasım Gülek
Dr.Nevzat Arman
Ali Başaran
Kemal Çelik
Dr.Makbule Dıblan
Necati Eken
Dr.Bedri Görgün
Nevzat Güven
Şeref Karamüftüoğlu
Mehmet Geçioğlu
Arif Hikmet Özbilen
Dr.Kemal Satır
Dr.Mesut Savcı

SIİRT

Cevdet Aydın
Haydar Koyuncu
Necip Şendur
Bayram Tarhan

SİNOP

Server Somuncuoğlu
Haşim Tarı
Dr.Muhit Tümerkan
Nuri Sertoğlu
Vehbi Dayıbaş
Şerafettin Ayhan

SİVAS

Şemsettin Günaltay
Zihni Betil
Fahri Alpay
Rüştü Baykal
Rahmi Çeltekli

Nüzhet Çubukçu
Murtaza Davutoğlu
Hasan Değer
Hamdi Yılmaz Ertekin
İbrahim Göker
Necati İlter
Şinasi Moran
Şekip Yurdakul
Necdet Yücer

TEKİRDAĞ

Raşit Dranalı
Yusuf Eriş
Sadi Kıkak
Turhan Kut
Şevket Mocan
Orhan Öztrak

TOKAT

Zihni Betil
Fuat Rahmi Akman
Bekir Suphi Aktan
Vedat Arıkan
Dr.Faruk Ayanoglu
Keramettin Gençler
Rıza Ulusoy
Hilmi Özarpat
Reşit Önder

TRABZON

Faik Ahmet Barutçu
Cemal Reşit Eyüboğlu
Cahit Zamangil
Naci Altuğ
Saffet Baştımar
Hamdi Orhon
Hasan Saka
Ali Şakir Ağaoğlu
Ahmet Salih Çebi
Ömer Kulein
Ali Sarıalioğlu
Murat Uraz

TUNCELİ

Hıdır Aydın

Arslan Bora
Fethi Ülkü

Hüseyin Öztekin
Kazım Sargın
Talat Tan
Hakkı Turna

URFA

Osman Ağan
Atalay Akan
Fuat Aksoy
Vasfi Gerger
Aziz Gökhan
Esat Mahmut Karakurt
Mithat Kürkçüoğlu
Fuat Uluç

Kaynak : 12 Nisan 1954, Yeni Ulus Gazetesi

UŞAK

Ali Rıza Akbıyıköğlu
Adnan Çalıkoğlu
Rıza Salıcı
Avni Ural

VAN

Ferit Melen
Şaban Boysan
Sait Erdiñç
Rüştü Oktar

YOZGAT

Avni Doğan
Fahri Akgöl
Edip Boztepe
Necati Erdoğan
Şevket Hokkaömeroğlu
Alpaslan Kayan
Abdi Keçeli
İhsan Olgun

ZONGULDAK

Fuat Bilgin
Cemal Caymaz
Dr.Necati Duman
Necmi Ergener
Fahrettin Ergüvenç
Ahmet Güner
Sabri Koçer

EK – III

CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN 1954 SEÇİMLERİNDEKİ ADAY LİSTESİ

AMASYA

Mustafa Altınay
Sami Paşaoğlu
Hakkı Arpacıoğlu
Nimetullah Kuşcuoğlu

ANKARA

Tevfik Kamil Koperler
Hasan Reşid Sığındım
Hüseyin Namık Orkun
Hasan Dinçer
Salih Aktar
Ethem Silsüprüoğlu
İsmail Safa Akay
Salahaddin Ünan
Pertev Rıza Beşikoğlu
M.Vecih Işık
Kemal Çayırılıoğlu
Ali Tiryaki
Yaşar Kuşoğlu
Bekir Eroğlu
Şükrü Bıçakçı
Hüseyin Hamid Benadam
Ali Kalaç
Ahmet Öztürk
Ali Rıza Uzunbeyli
Enver Çakıldağ
Faik Mutlu

AYDIN

Cemal Işlak
Namık Koray
Asaf Koryak
Reşad Özbaş
Ahmet Karcıoğlu
Naci Yılmaz
Bahaeddin Güney
Hayati Bingöl

Abdurrahman Yorgancılar

BALIKESİR

Ali Fahri İşleri
Zeki Hakgüder
Baki Tür
Gündoğdu İnceefe
Hilmi Kaptanoğlu
Ahmet Ziya Barudi
Zeynel Abidin Tuna
Vedat Örüç
Osman Nuri Gökbalkan
Hasan Basri Canbay
İsmail Hakkı Ataman
Vasfi Ekici
Şahabeddin Kuranel

BİLECİK

Kamil Koç
İskender Kırmacı
Enver Subaşı
İsmail Hakkı Çermik

BİNGÖL

Burhaneddin Bilgin
Mehmet Reşid Atlı
Fevzi Uçar

BOLU

Emin Danzık
Fehmi Durukan
Nuri Leflef
Niyazi Özkan
İsmail Atay
Mustafa Gökçesu
Sami Orhon

Kamil Arıkan

BURSA

Saadet Kaçar
Kamil Koç
Hamza Peşteli
Fikret Güneş
Zeki Yücel
Haydar Gürel
Hüseyin Aykut
Niyazi Tütüncüoğlu
Şükrü Akmansoy
Asım Aras
Nuri Ersöz
Salim Cevad Ayalp
Niyazi Koçbay
Said Mert

ÇANAKKALE

İsmail Atalay
Ali Rıza Kırsever
Turgud Mete
Ahmet Çetin
Numan Balto
Cemil Bellibaş
Hüseyin Rüstem Öge
Rüstem Mart

ÇANKIRI

Süleyman Seyfeddin Aydemir
Hazım Dağlı
Orhan Savaş
Rahmi İnceler
Osman Ulutaş
Hüseyin Yazıcı

EDİRNE

Ahmet Sengelli
Fethi Erimçağ
Mehmed Öktem
Tahsin Özbek
Şevket Kırgül
Müfit Küngü

ELAZIĞ

Halid Tuncaraf
Fikret Memişoğlu
Tarık Sağman
Süleyman Onur
Yasin Göğüs

ERZURUM

Nurettin Ardıçoğlu
Veli İbrahim Hakkıoğlu
Ertuğrul Akça
Cemal İstak
Şevket Arı
Hakkı Ulaş
Nazmi Akdağ
Raif Deniz
Naim Çapcı
Necati Karacibioğlu
Tayyib Cınıslioğlu
Behsad Güneş

ESKİŞEHİR

Ahmet Oğuz
Cihad Mutver
İhsan Muzaffer Sarana
Abdullah Yönlüer
Adil Gençoğlu
Orhan Ergüler
Zeki Sidal

GİRESUN

Fahri Çakır
Alaeddin Güneysu
Şükrü Eren
Fahri Ekmekçi
Mehmet Rıza Kuğu
Rıfat Ekinci
Ahmed Tiralı
Arif Ünal

HATAY

Sabri Sayın
Kasım Pişkin

Nedim Cankat
İsmet Yakşı
Fevzi Güvenç
Ahmet Orhan Güzel
Hasan Özbek
Reşid Anamur

Hamdi Ulutaş
Nuri Sancak
Ahmed Cemal Tümer
Adil Yücebıyık
Hüsni Söylemezoğlu
Ragıb Kutman

İÇEL (MERSİN)

Zeki Açıkalin
Hüsrev Eldem
Ali Nadir Hayta
Kemal Şahin
Celal Maral
Naciye Erguvanlı

İSTANBUL

Ahmed Tahtakılıç
Sadık Aldoğan
Osman Bölükbaşı
Fuad Arna
Suphi Batur
Saadet Kaçar
Ahmed Oğuz
Kadircan Kafılı
Yusuf Kemal Tengirşenk
Cemaleddin Saraçoğlu
Enis Akaygen
Pertev Sanaç

KARS

Ali Ataman
Cengiz Ekinci
İsmail Hakkı
Mehmet Polat
Musa Akdemir
Mehmet Turan
Musa Doğan
Niyazi Kara
Zeki Aras

KASTAMONU

Enis Akaygen
Baha Ataoğuz
Servet Akdağ
Necati Erdem

KAYSERİ

Tahsin Karakaş
Zahide Ağca
Seyfeddin Söylemez
Ahmed Salih Ülküer
Turgut Coşkun Yenidünya
Beşir Önder
Cabbar Bingöl
Şevki Dağdelen
Şükrü Bıyıkhan
Refik Cinoğlu

KIRKLARELİ

Feridun Cicioğlu
Muhiddin Sarısaltık
Hayreddin Akarırmak
Ali Bor
Necmeddin Bayrıman

KIRŞEHİR

OSMAN Bölükbaşı
Ahmed Bilgin
Osman Alişiroğlu
Tahir Taşer
Mehmed Mahmudoğlu

KOCAELİ

Abdurrahman Boyacıgiller
Sadeddin Azar
Sadreddin Tosbi
Müeyyed Akarsu
Baki Üsküdarlı
Orhan Bekir Gürsay
Vahdeddin Aytan
Nureddin Şıpal
Ali Rıza Aslanalp
Yusuf Ziya Köseben
Sefer Arutan

Kamil Kodal

KONYA

Saffet Ünan
Fahri Kamil Cebecioğlu
Nuri Topbaş
Sabri Köylüoğlu
Galib Bilge
Mustafa Barçın
Ahmed Hatiboğlu
Saib Atademir
Hüsnü Göncü
Mustafa Özaydın
Hasan Akdoğan
Mustafa Doğanbey
Necati Taşbaş
Ali Tarık Kendi
Faik Türegün
Muharrem Okan
Orhan Akça
Latif Mutlu
Ahmed Ata Köseoğlu

KÜTAHYA

Kemal Panikoğlu
A.Şeref Laç
Kemal Kaçar
Ali Ünlüer
Halil Ekmekçi
Celal Özerdem Yaradanoğlu
Emin Aydemir
Fazıl Gönen

MALATYA

Yusuf Ziya Yücebilgin
Faik Muzaffer Amaç
Hediye Yücebilgin
Süreyya Uğur
Ömer Yılmaz

MANİSA

Hüsnü Yavuzer
Kemal Beygirci
Rasih Uysal
Rıza Ketten

Zeki Boran
Celal Ergül
Hakkı Uyar
Naci Sıral
Nihad Tüzel
Reşad Aksu

SİVAS

Mehmet Ali Derman
Turan Karayaprak
Tahsin Türkay
Refet Seşen
Salahaddin Canbay
Burhaneddin Nalbandoğlu
Ahmed Bağoğlu
Nevzad Horasanlı
Reşad Ercoşkun
Cemal Aksu
Muharrem Birhekimoğlu
Recep Kandemir
Nuri Güven
Rıza Balta

TEKİRDAĞ

Osman Karaveli
Süleyman Gürelim
Mustafa Mahramlı
Adnan Babakol
Melih Görkmen
Hamdi Şanlıtürk

TRABZON

Ahmed İhsan Birincioğlu
Ali Aligil
Nazif Ergin
Haşim Günaydın
Server Gürkan
Hayati Pirselimioğlu
Mustafa Hatiboğlu
Yusuf Çelebi
Hasan Bahadır
Zeki Kahyaoğlu
Aziz Yenel
Fazıl Akkay

TUNCELİ

İsmet Baykara
Vahab Kışoğlu
Hakkı Kulualp

UŞAK

Ahmed Tahtakılıç
Fuad Arna
Orhan Savaş
Asım Zihnioğlu

YOZGAD

Ertuğrul Akça
İsmail Akdoğan
Ömer Evcı
Mustafa Kepir
Kazım Kuyucak
Saim Olcay
Ali Şerefli
Ragıb Yeniay

ZONGULDAK

Abdurrahman Boyacıgiller
Zafer Arsankan
Muammer Keskinel
Necati Gökyiğit
Halil Altınok
Ragıb Ertem
Suad Yılmaz
Ragıb Kutman
Avni Dümer
Niyazi Acun
Zeki Kahyaoğlu

Kaynak : 15 Nisan 1954, Yeni Ulus

EK - IV

IX. DÖNEM T.B.M.M PARLAMENTERLERİNİN MESLEKİ VE EĞİTİM DURUMLARI

I-) DEMOKRAT PARTİ

Mehmet Rıza ÇERÇEL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Genel Müdür
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Arif DEMİRER
Eğitim :Hukuk, İktisat (Berlin, Münih)
Mesleği :Genel Müdür
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem)

Sıtkı KORALTAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem)

Kemal ÖZÇOBAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Avukat, Hakim
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem, 8. Dönem)

Saip ÖZER
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Doktor
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Osman TALU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Hukuk Müşaviri, Öğretmen
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin TİRYAKİOĞLU
Eğitim :İdadi
Mesleği :Ticaret, Belediye Başkanı
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem)

Murat Ali ÜLGEN
Eğitim :Ortaokul
Mesleği :Memur
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Gazi YİĞİTBAŞI
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Ticaret
Afyonkarahisar Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Kasım KÜFREVİ
Eğitim :Edebiyat Fakültesi
Mesleği :Asistan
Ağrı Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Halis ÖZTÜRK
Eğitim :İlkokul
Mesleği :Tarım
Ağrı Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Nimet SÜMER
Eğitim :Eczacılık Okulu
Mesleği :Eczacı
Ağrı Milletvekili (10. Dönem)

Celal YARDIMCI
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Ağrı Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Faruk ÇÖL
Eğitim :Sultani
Mesleği :Tarım
Amasya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Kemal EREN
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Kaymakam
Amasya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Hamit KORAY
Eğitim :Y. Ticaret Okulu
Mesleği :Bankacı
Amasya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

İsmet OLGAÇ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Amasya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mustafa ZEREN
Eğitim :Harp Okulu, Hukuk Fakültesi
Mesleği :Asker, Avukat
Amasya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Muhlis BAYRAMOĞLU
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Serbest Doktor
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mehmet Atif BENDEROĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hükümet Tabibi
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Ömer BİLEN
Eğitim :İlkokul
Mesleği :Vaiz
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Dağistan BİNERBAY

Eğitim :Lise
Mesleği :Çiftçi
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Hamdi BULGURLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Ticaret
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Osman Şevki ÇİÇEKDAĞ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Askeri Yargıç
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ramiz EREN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Muzaffer ERGÜDER
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Asker, Orgeneral
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Muhlis ETE
Eğitim :Yüksek Ticaret Okulu
Mesleği :İktisat, Öğretim Üyesi
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mümtaz Faik FENİK
Eğitim :Hukuk, İktisat Fakültesi
Mesleği :Basın, Gazeteci, Yazar
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Abdullah GEDİKOĞLU
Eğitim :Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu
Mesleği :Fiyat Kontrolörü, Raportör
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Zafer GÖKÇER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Bankacı, Noter, Avukat, Memur
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Necmettin Necmi İNANÇ
Eğitim :Makine Mühendisi
Mesleği :Memur
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Seyfi KURTBEK
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Asker
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Şeref Kamil MENGÜ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Memur
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Talat Vasfi ÖZ
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Adli Tıp, Hükümet Tabibi
Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Fuat SEYHUN
Eğitim :Eczacılık Fakültesi
Mesleği :Eczacı

Ankara Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mehmet Mümtaz TARHAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Memur, Sayıştay Başkanı, Vali
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Aliye COŞKUN (TEMUÇİN)
Eğitim :Yüksek Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Hazım TÜREGÜN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Memur, Devlet Şurası Reisi
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Fuat ZİNCİRKIRAN
Eğitim :Y. Mühendis Okulu
Mesleği :Memur
Ankara Milletvekili (10. Dönem)

Kenan AKMANLAR
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret
Mesleği :Gazeteci, Memur
Antalya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Fatih DALAMAN
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Hükümet Tabibi
Antalya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Enver KARAN
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Adli Tabip
Antalya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Atilla Vehbi KONUK
Eğitim :Y.Mühendis Okulu
Mesleği :Tarım, Ticaret
Antalya Milletvekili (10. Dönem)

Mustafa Asım OKUR
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Hekim, Çiftçi
Antalya Milletvekili (10. Dönem)

Burhanettin ONAT
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Doktor, Belediye Başkanı
Antalya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ahmet TEKELİOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım, Ticaret
Antalya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ahmet TOKUŞ
Eğitim :Yüksek Mühendis Okulu
Mesleği :Yüksek Mühendis, İdareci
Antalya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Necati ÇELİM
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Hükümet Tabibi, Doktor
Aydın Milletvekili (10. Dönem)

Namık GEDİK
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Hükümet Tabibi, Doktor
Aydın Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Nail GEVECI
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Hakim
Aydın Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Nihat İYRİBOZ
Eğitim :Ziraat Okulu
Mesleği :Ziraat Öğretmeni, İdareci
Aydın Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ethem MENDERES
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Çiftçi
Aydın Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Abdülbaki ÖKDEM
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Serbest
Aydın Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Zühtü URAY
Eğitim :Diş Hekimliği, Hukuk
Mesleği :Bankacı
Aydın Milletvekili (10. Dönem)

Cevat ÜLKÜ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Hakim
Aydın Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Vacit ASENA
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Esat BUDAKOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mekki Said (ESEN)
Eğitim :Lise
Mesleği :Gazeteci
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem)

Enver GÜRELİ
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :T.M.O. Bölge Müdürü
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mehmet Mücteba İŞTİN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Halil İMRE
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Bankacı, İdareci
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Arif KALIPSIZOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım, Ticaret

Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ahmet KARAGÜR
Eğitim :Tıp
Mesleği :Serbest Hekim
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet KOCABIYIKOĞLU
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Memur, Tarım
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Yahya PELVAN
Eğitim :Edebiyat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Mehmet Haluk TİMURTAŞ
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Wisconsin Üniversitesi
Mesleği :Memur, Müşavir
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem)

Muharrem TUNÇAY
Eğitim :Tıp
Mesleği :Öğretmen, Serbest Dr
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ahmet Sırrı YIRCALI
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Sanayi, Ticaret
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem)

Sıtkı YIRCALI
Eğitim :Hukuk, Siyasal
Mesleği :Maliye Müfettişi, Avukat, Gazeteci
Balıkesir Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

İsmail Selçuk ÇAKIROĞLU
Eğitim :Orman ve Hukuk Fakültesi
Mesleği :Yönetici
Bilecik Milletvekili (10. Dönem)

Şevki HASIRCI
Eğitim :Lise
Mesleği :Memur
Bilecik Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Talat ORAN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Bilecik Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Yümnü ÜRESİN
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Bilecik Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Necati ARAS
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Bingöl Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Sait GÖKER
Eğitim :İlk
Mesleği :Çiftçi, Müteahhit

Bingöl Milletvekili (10. Dönem)

Ekrem YILDIZ

Eğitim :Lise

Mesleği :Memur

Bingöl Milletvekili (10. Dönem)

Nusrettin BARUT

Eğitim :Lise

Mesleği :Bucak Müdürü, Tapu Memuru

Bitlis Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Selahattin İNAN

Eğitim :Hususi

Mesleği :Tarım

Bitlis Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Reşat AKŞEMSETTİNOĞLU

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Kaymakam, Mülkiye Müfettişi, Ticaret

Bolu Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Selahattin BAYSAL

Eğitim :Maliye Meslek Okulu

Mesleği :Memur

Bolu Milletvekili (10. Dönem)

Fahri BELEN

Eğitim :Harp Akademisi

Mesleği :Askerlik

Bolu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sabri ÇONKAR

Eğitim :Ziraat Mühendisliği

Mesleği :Ziraat Mühendisi, Ticaret

Bolu Milletvekili (10. Dönem)

Mithat DAYIOĞLU

Eğitim :İlk

Mesleği :Tarım, Ticaret

Bolu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İhsan GÜLEZ

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Avukat

Bolu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ahmet HATI

Eğitim :Sanayi Mektebi

Mesleği :Müteahhit

Bolu Milletvekili (10. Dönem)

Ömer Lütfi OĞULTÜRK

Eğitim :Tıp

Mesleği :Hükümet Tabibi, Dr

Bolu Milletvekili (10. Dönem)

Fethi ÇELİKBAŞ

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Prof., Öğretim Üyesi

Burdur Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hüseyin ÇİMEN

Eğitim :İlk

Mesleği :Tarım, Ticaret

Burdur Milletvekili (10. Dönem)

Behçet KAYAALP

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Avukat

Burdur Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet ÖZBEY

Eğitim :Öğretmen Okulu

Mesleği :Öğretmen

Burdur Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Raif AYBAR

Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi, Hukuk

Mesleği :Avukat, Kaymakam

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sabahattin ÇIRACIOĞLU

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Avukat

Bursa Milletvekili (10. Dönem)

Selim Ragıp EMEÇ

Eğitim :Lise

Mesleği :Gazeteci

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Muhlis ERDENER

Eğitim :Harp Okulu

Mesleği :Askerlik, Ticaret

Bursa Milletvekili (10. Dönem)

Müfit ERKUYUMCU

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Ticaret Mahkemesi Başkanı, Hakim

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Agah EROZAN

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Kaymakam

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sadettin KARACABEY

Eğitim :Ziraat Okulu

Mesleği :Ziraat Memuru

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hulusi KÖYMEN

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Hakim, Avukat

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İbrahim Hulusi ÖKTEM

Eğitim :Tıp

Mesleği :Hükümet Tabibi, Operatör

Bursa Milletvekili (10. Dönem)

Haluk ŞAMAN

Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi

Mesleği :Memur, Bankacı

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kenan YILMAZ

Eğitim :Hukuk, Maliye

Mesleği :Maliyeci, Müsteşar

Bursa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali Ferruh YÜCEL

Eğitim :Öğretmen Okulu

Mesleği :Öğretmen, Ticaret
Bursa Milletvekili (10. Dönem)

Baha Cemal ZAĞRA
Eğitim :Lise
Mesleği :Ticaret
Bursa Milletvekili (10. Dönem)

Nurettin Fuat ALPKARTAL
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem)

Bedi ENÜSTÜN
Eğitim :Y.Mühendislik Okulu
Mesleği :Bayındırlık Mühendisliği
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Emin KALAFAT
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Maliye Müfettişi
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Safaettin KARANAKÇI
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, İdareci, Vali
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem)

İhsan KARASİOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Memur
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Servet SEZGİN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem)

Nuri TOGAY
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem)

Fatin Rüştü ZORLU
Eğitim :Hukuk, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Diplomasi, Müşavir
Çanakkale Milletvekili (10. Dönem)

Tahir AKMAN
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :İdare, Kaymakam
Çankırı Milletvekili (10. Dönem)

İbrahim AYDIN
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen
Çankırı Milletvekili (10. Dönem)

Celal BOYNUK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Hakim
Çankırı Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kenan ÇIĞMAN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi
Çankırı Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mustafa Asım EMREM
Eğitim :Hukuk, Mülkiye
Mesleği :Öğretmen, İdareci
Çankırı Milletvekili (10. Dönem)

Tahsin UYGUR
Eğitim :Veteriner Okulu
Mesleği :Veteriner Hekim
Çankırı Milletvekili (10. Dönem)

Mecit BUMİN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi, Dr
Çoruh Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hilmi ÇELTİKÇİOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Gazeteci
Çoruh Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin Yaşar GÜMÜŞEL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Memur
Çoruh Milletvekili (10. Dönem)

Muzaffer ÖNAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Çoruh Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Zihni URAL
Eğitim :İdadi
Mesleği :Öğretmen
Çoruh Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sedat BARAN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Dr., S.S.Y. Bak. Müşaviri
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mustafa Kemal BİBEROĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Yakup GÜRSEL
Eğitim :Bankacılık Okulu
Mesleği :Bankacı
Çorum Milletvekili (10. Dönem)

Şevki GÜRSES
Eğitim :Maliye Okulu
Mesleği :Mal Müdürü
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali Rıza KILIÇKALE
Eğitim :Dişçi Okulu
Mesleği :Serbest Diş Doktoru
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Baha KOLDAŞ
Eğitim :Lise
Mesleği :Kaymakam
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hasan Cevat KÖSTEKÇİ
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Ticaret
Çorum Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin ORTAKÇIOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Serbest Avukat
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kemalettin TERZİOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Ticaret
Çorum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Baha AKŞİT
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi
Denizli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali ÇOBANOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Sorgu Hakimi
Denizli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mustafa GÜLCÜGİL
Eğitim :Tıp
Mesleği :Serbest Doktor
Denizli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İsmail HADIMLIOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Denizli Milletvekili (10. Dönem)

Ali Rıza KARACA
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi
Denizli Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet KARASAN
Eğitim :Edebiyat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen
Denizli Milletvekili (10. Dönem)

Osman Nuri ONGAN
Eğitim :Y. Mühendis Okulu
Mesleği :Müdür
Denizli Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Hamdi SANCAR
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Denizli Milletvekili (10. Dönem)

Refet TAVASLIOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Tarım
Denizli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Fikri ARIĞ
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi, Dr
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem)

Yusuf AZİZOĞLU
Eğitim :Tıp

Mesleği :Belediye Başkanı
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mustafa EKİNCİ
Eğitim :Orta ve Özel
Mesleği :Tarım, Ticaret
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ragıp KARAOSMANOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım, Muharrir, Belediye Başkanı
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem)

Eyüp ŞAHİN
Eğitim :İdadi ve Küçük Zabit Okulu
Mesleği :Ticaret
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Halil TURGUT
Eğitim :Eğitim Enstitüsü
Mesleği :Öğretmen
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Hüsrev ÜNAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Diyarbakır Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet ENGİNÜN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Hakim
Edirne Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Cemal KÖPRÜLÜ
Eğitim :Edebiyat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen, Mütercim
Edirne Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hasan Muhtar MAKSUTOĞLU
Eğitim :Orta
Mesleği :Ticaret, Çiftçi
Edirne Milletvekili (10. Dönem)

Rüknettin NASUHİOĞLU
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Vali, Öğretmen
Edirne Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sebahattin PARSOY
Eğitim :Lise
Mesleği :Ticaret
Edirne Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Kemal YAŞINKILIÇ
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Edirne Milletvekili (10. Dönem)

Suphi ERGENE
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Tarım, Ticaret
Elazığ Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hüseyin Hüsni GÖKTUĞ
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Elazığ Milletvekili (10. Dönem)

Ömer Faruk SANAÇ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Elazığ Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Selahattin TOKER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Kaymakam
Elazığ Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Şevki YAZMAN
Eğitim :Harbiye
Mesleği :Askerlik
Elazığ Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sadık PERİNÇEK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Savcı
Erzincan Milletvekili (10. Dönem)

Mustafa Rahmi SANALAN
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Erzincan Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Tevfik ŞENOCAK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Erzincan Milletvekili (10. Dönem)

Veysel VAROL
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen
Erzincan Milletvekili (10. Dönem)

İshak Avni AKDAĞ
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Rıfık Salim BURÇAK
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Prof.
Erzurum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Rıfat Zeki ÇAVUŞOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Hakim, Noter
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Bahadır DÜLGER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Gazeteci
Erzurum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sabri ERDUMAN
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Tarım, Ticaret
Erzurum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Şevki ERKER
Eğitim :Y.Mühendis Okulu
Mesleği :Mühendis, Müdür
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Abdulkadir ERYURT

Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Hamit Şevket İNCE
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Erzurum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hasan Fehmi NUMANOĞLU
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi, Dr.
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Cemil ÖNDER
Eğitim :İlk
Mesleği :Tarım, Ticaret
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Rıza TOPÇUOĞLU
Eğitim :Medrese
Mesleği :İmam, Hatip
Erzurum Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Esat TUNCEL
Eğitim :Y.Fen Okulu
Mesleği :Fen Memuru
Erzurum Milletvekili (10. Dönem)

Muhtar BAŞKURT
Eğitim :Lise
Mesleği :Fabrikatör, Ticaret
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Salih Fuad KEÇECİ
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Ticaret
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hasan POLATKAN
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Banka Müfettişi
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem)

Abidin POTUOĞLU
Eğitim :Orta
Mesleği :Çiftçi
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem)

İsmail Hakkı SAYIN
Eğitim :Eczacılık Okulu
Mesleği :Eczacı
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem)

Hicri Sakarya SEZEN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem)

Kemal ZEYTİNOĞLU
Eğitim :Y. Mühendislik Okulu
Mesleği :Mimar, Mühendis
Eskişehir Milletvekili (10. Dönem)

Abdülkadir ATİK
Eğitim :Tıp
Mesleği :Dr., Hükümet Tabibi
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem)

Ekrem CENANİ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Çiftçi
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İhsan DAİ
Eğitim :İktisat
Mesleği :Gazeteci
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem)

Samih İNAL
Eğitim :Tıp
Mesleği :Dr., Hükümet Tabibi
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Süleyman KURANEL
Eğitim :Güzel Sanatlar Okulu
Mesleği :İdareci, Serbest Mimar
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali OCAK
Eğitim :Kolej
Mesleği :Ticaret, Tarım
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Cevdet SAN
Eğitim :Y.Mühendis Okulu
Mesleği :Müteahhit
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Selahattin ÜNLÜ
Eğitim :Adliye Meslek Yüksek Okulu
Mesleği :Çiftçi
Gaziantep Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hamdi BOZBAĞ
Eğitim :Mühendis Okulu, Maden Fakültesi
Mesleği :Serbest Madenci
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali Naci DUYDUK
Eğitim :Tıp
Mesleği :Belediye Tabibi, Gazeteci
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hayrettin ERKMEN
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Maliye Memuru, İktisat Doktoru
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Tahsin İNANÇ
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret Okulu
Mesleği :Müfettiş
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Abdullah İZMEN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat, Öğretmen, Noter
Giresun Milletvekili (10. Dönem)

Doğan KÖYMEN
Eğitim :Harp Okulu
Mesleği :Askerlik
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mazhar ŞENER

Eğitim :Hukuk
Mesleği :Maliye Müfettişi
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Adnan TÜFEKÇİOĞLU
Eğitim :Orta
Mesleği :Ticaret ve Basım
Giresun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Zeki BAŞAĞA
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Gümüşhane Milletvekili (10. Dönem)

İsmail Hakkı BAYKAL
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Kaymakam, Vali
Gümüşhane Milletvekili (10. Dönem)

Ekrem OCAKLI
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım, Ticaret
Gümüşhane Milletvekili (10. Dönem)

Sabri Özcan SAN
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Müdür
Gümüşhane Milletvekili (10. Dönem)

Halis TOKDEMİR
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Öğretmen
Gümüşhane Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Halit ZARBUN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Anayasa Mahkemesi Üyesi
Gümüşhane Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Übeydullah Mümtaz SEVEN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Hakkari Milletvekili (10. Dönem)

Abdullah Feyzi ATAHAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Ali Muhsin BEREKETOĞLU
Eğitim :Kolej
Mesleği :Tarım
Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Abdullah CİLLİ
Eğitim :İlk
Mesleği :Çiftçi, Belediye Başkanı
Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Şekip İNAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Belediye Başkanı
Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Mithat KUSEYRİOĞLU
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor

Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Şemsettin MÜRSALOĞLU

Eğitim :Orta

Mesleği :Tarım

Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Celal RAMAZANOĞLU

Eğitim :Tıp

Mesleği :Devlet Hastanesi Doktoru, Belediye Başkanı

Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Şevket SARICALI

Eğitim :Sultani

Mesleği :Çiftçi

Hatay Milletvekili (10. Dönem)

Rüştü ÇETİN

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Avukat, Tarsus Özel Lisesi Müdürü

İçel Milletvekili (10. Dönem)

Yakup ÇUKUROVA

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Hakim, Avukat

İçel Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin FIRAT

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Savcı, Avukat

İçel Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İbrahim GÜRGEN

Eğitim :Y.Orman Okulu

Mesleği :Orman Mühendisi

İçel Milletvekili (10. Dönem)

Refik KORALTAN

Eğitim :Hukuk

Mesleği :İdare, Vali

İçel Milletvekili (10. Dönem)

Aziz KÖKSAL

Eğitim :Tıp

Mesleği :Doktor

İçel Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet MUTLUGİL

Eğitim :Tıp

Mesleği :Hekim, Mut Belediye Başkanı, Röntgen Uzmanı

İçel Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Hidayet SİNANOĞLU

Eğitim :Y.Ziraat Enstitüsü

Mesleği :Ziraat Mühendisi, Çiftçi, Yönetim Kurulu

Üyesi, Müşavir

İçel Milletvekili (10. Dönem)

İrfan AKSU

Eğitim :Tıp

Mesleği :Serbest Doktor

Isparta Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Said BİLGİÇ

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Hakim Yrd

Isparta Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kemal DEMİRALAY

Eğitim :Lise

Mesleği :Ticaret

Isparta Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Tahsin TOLA

Eğitim :Tıp

Mesleği :Hükümet Tabibi, Serbest

Isparta Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Zühtü Hilmi VELİBEŞE

Eğitim :Hukuk

Mesleği :Hukuk Müşaviri, Avukat

Isparta Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ahmet Kemal ATAY

Eğitim :Tıp

Mesleği :Ordinaryüs Prof.

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Necmi ATEŞ

Eğitim :Güzel Sanatlar Akademisi

Mesleği :Serbest Mimar, Müteahhit

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Celal BAYAR

Eğitim :Özel

Mesleği :İktisatçı, Bankacı

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Abdi Nazım BEZMEN

Eğitim :Lise

Mesleği :Ticaret, Sanayi, Fabrikatör

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

Eğitim :İdadi

Mesleği :Öğretmen, Şair

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Seyfi GÖĞEN

Eğitim :Orman Fakültesi

Mesleği :Orman Mühendisi

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Aleksandros HACOPULOS

Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret Okulu

Mesleği :Öğretmen, İdareci

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Hadi HÜSMAN

Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi

Mesleği :Maiyet Memuru, Kaymakam, Müfettiş, İdareci

İstanbul Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Lütfi KIRDAR

Eğitim :Tıp

Mesleği :Göz Doktoru, Vali

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Ziya KÖKTÜRK

Eğitim :Ortaokul

Mesleği :Ticaret

İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Fuad KÖPRÜLÜ
Eğitim :Hukuk, Edebiyat
Mesleği :Ord. Prof. Edebiyat Fakültesi Dekanı
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Mahmut Naci KURT
Eğitim :Sanat Okulu
Mesleği :Teknik Ressam, İşçi, Türk-İş Genel Başkanı
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Adnan MENDERES
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Çiftçi
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Emin ONAT
Eğitim :Y. Mühendis Okulu
Mesleği :Mimar, Öğretim Üyesi, Ord. Prof.
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Mükerrem SAROL
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi, Dr
İstanbul Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Nizamettin Ali SAV
Eğitim :İnşaat Mühendis Okulu Almanya
Mesleği :Müderris, İktisat Dr. Başbakanlık Umumi
Murakabe Uzmanı
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Hanri Hanuh SORİANO
Eğitim :Medrese
Mesleği :Sigortacı
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Zeki Rıza SPOREL
Eğitim :Ask. Veteriner Okulu
Mesleği :Veteriner, Futbolcu
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Zakar TARVER
Eğitim :Tıp
Mesleği :Serbest Doktor
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Füruzan TEKİL
Eğitim :Lise
Mesleği :Ticaret, Memur, Yazar
İstanbul Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Nazlı TLABAR
Eğitim :Yüksek
Mesleği :Gazeteci
İstanbul Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ahmet TOPÇU
Eğitim :İlk
Mesleği :İşçi, Sendikacı
İstanbul Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Celal TÜRKELDİ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
İstanbul Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Fahrettin ULAŞ

Eğitim :Y.Tic. ve İktisat Okulu
Mesleği :Bankacı
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Nuri YAMUT
Eğitim :Harp Okulu
Mesleği :Askerlik, Orgeneral
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Tahsin YAZICI
Eğitim :Harp Okulu
Mesleği :Askerlik, Tümgeneral
İstanbul Milletvekili (10. Dönem)

Abdullah AKER
Eğitim :Y.Eko. ve Ticaret Okulu
Mesleği :Öğretmen, Öğretim Görevlisi, İktisat ve
Ticaret Bakanı, Teftiş Heyeti Bşk.
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet ALDEMİR
Eğitim :Rüştiye, Özel
Mesleği :Öğretmen, Tahrirat Katibi, Tarım
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Nebil Sadi ALTUĞ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Ticaret
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Pertev ARAT
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı Yard., Avukat
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Cihat BABAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Gazeteci
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Muzaffer Fethi BALABAN
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım, Ticaret
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Behzat BİLGİN
Eğitim :Yüksek Okul
Mesleği :Basın, Öğretmen
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Muammer ÇAVUŞOĞLU
Eğitim :Y.Mühendis Okulu
Mesleği :Müfettiş, Müsteşar
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Sadık GİZ
Eğitim :Ziraat Okulu
Mesleği :Tarım, Ticaret
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hüseyin Arif GÜNGÖREN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Temyiz Mah. İkinci Başkanı
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Necdet İNCEKARA
Eğitim :Eczacılık Okulu

Mesleği :Eczacı
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Osman KAPANİ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Gazeteci
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Rauf ONURSAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat, Belediye Başkanı
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Haluk ÖKEREN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Öğretmen, Yazar
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Nuriye PINAR ERDEM
Eğitim :Tabii İlimler
Mesleği :Öğretim Üyesi, Prof,
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Ali SEBÜK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Savcı
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

İlhan SİPAHİOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Baş Hukuk Müşaviri
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Abidin TEKÖN
Eğitim :Orta
Mesleği :İşçi Sendikacı
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ömer Behçet UZ
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor, Belediye Başkanı
İzmir Milletvekili (10. Dönem)

Ekrem Hayri ÜSTÜNDAĞ
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hıfzıssıhha Tabibi
İzmir Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hasan Basri AKTAŞ
Eğitim :Lise
Mesleği :Bankacılık, Başbakanlık Özel Kalem Md.
Murakıp
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Nazım BATUR
Eğitim :Y.Orman Okulu
Mesleği :Orman Mühendisi, Orman Gn. Md. Yrd.,
Ticaret
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Süleyman ÇAĞLAR
Eğitim :Polis Ens.
Mesleği :Komiser Yrd., Ticaret
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

İsmail Hilmi DURA
Eğitim :Hukuk

Mesleği :Savcı Yrd., Hukuk Müşaviri
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Salim ESEN
Eğitim :Orta
Mesleği :Tarım, Hayvancılık
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Muzaffer KUŞAKÇIOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Kaymakam, Vali
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Muzaffer Ali MÜHTO
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Çiftçi
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Nazifi Şerif NABEL
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Ali Muzaffer TANÖVER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Memur
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem)

Ziya TERMEN
Eğitim :Eğitim Enstitüsü
Mesleği :Öğretmen, Turizm
Kastamonu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Fikri APAYDIN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Kayseri Milletvekili (10. Dönem)

İsmail BERKOK
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Kayseri Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Osman Nuri DENİZ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Kayseri Milletvekili (10. Dönem)

Emin DEVELİOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Zabıt Katibi, Çiftçi
Kayseri Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kamil GÜNDEŞ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Kayseri Milletvekili (10. Dönem)

Servet HACIPAŞAOĞLU
Eğitim :Eğitim Enstitüsü
Mesleği :Öğretmen
Kayseri Milletvekili (10. Dönem)

İbrahim KIRAZOĞLU
Eğitim :İktisat Fakültesi
Mesleği :İktisat, İdare
Kayseri Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hakkı KURMEL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim Yrd., Avukat
Kayseri Milletvekili (10. Dönem)

Ömer MART
Eğitim :Üniversite
Mesleği :Öğretmen MEB Müfettişi
Kayseri Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Şefik BAKAY
Eğitim :Ziraat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen, İdareci, Müşavir
Kırklareli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Ali CEYLAN
Eğitim :Y. İktisat ve Ticaret Okulu
Mesleği :Ticaret, Sanayi
Kırklareli Milletvekili (10. Dönem)

Mahmut ERBİL
Eğitim :İlk
Mesleği :Tarım
Kırklareli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Fikret FİLİZ
Eğitim :İdadi
Mesleği :Evrak Katibi, Tarım
Kırklareli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hüsnü YAMAN
Eğitim :Maliye Mektebi
Mesleği :Öğretmen, İdareci
Kırklareli Milletvekili (10. Dönem)

Nüzhet AKIN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Bankacılık
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Ekrem ALİCAN
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Müfettiş, Tarım, Ticaret
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ziya ATIĞ
Eğitim :Tıp
Mesleği :Dahiliye Mütahassısı
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hamdi BAŞAK
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret Okulu
Mesleği :Bankacı, Ticaret
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Selami DİNÇER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Adalet Bakanı, Zat. İşl. Gen. Md.
Yrd., Avukat
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Hamza Osman ERKAN
Eğitim :Yüksek İktisat
Mesleği :İktisat, Bankacılık
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Sefer GÖKSEL
Eğitim :Orta
Mesleği :Ticaret
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Turan GÜNEŞ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Prof.
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Kazım MERİÇ
Eğitim :Deniz Harp Okulu
Mesleği :Tuğamiral
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Cemal TÜZÜN
Eğitim :Orman Okulu
Mesleği :Orman Mühendisi, Ticaret
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Nüzhet UNAT
Eğitim :Ziraat Okulu
Mesleği :Ziraat Mühendisi, Kocaeli Ziraat Md.
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Sadettin YALIM
Eğitim :İlk
Mesleği :Ticaret, İzmit Belediye Başkanı
Kocaeli Milletvekili (10. Dönem)

Abdurrahman Fahri AĞAOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Müşavir, Avukat
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hamdi Ragıp ATADEMİR
Eğitim :Fransa Nancy-Besançon Üniversiteleri
Mesleği :Prof. Yüksek Felsefe
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Hidayet AYDINER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mustafa BAĞRIÇIK
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Kaymakam, Vali
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Tevfik Fikret BARAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Ankara Hakimliği
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Remzi BİRAN
Eğitim :Yüksek Mühendis Okulu
Mesleği :Su İşleri Mühendisi
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sıtkı Salim BURÇAK
Eğitim :Tıp
Mesleği :Hükümet Tabibi, Dr.
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Abdi ÇİLİNGİR
Eğitim :Rüştiye

Mesleği :Kereste Tüccarı
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ziyad EBÜZZİYA
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Gazeteci, Yazar
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Reyhan GÖKMENOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Adalet Müfettişi
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Muhittin GÜZELKILINÇ
Eğitim :İlk
Mesleği :Ticaret
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Mekki KESKİN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Kaymakam, Bağ-Kur Yönetim Kurulu Üyesi
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet KOYUNCU
Eğitim :Tıp
Mesleği :Serbest Dr, İş Güvenliği Müfettişi,
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Tarık KOZBEK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Memur, Savcı Yrd.
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Muammer OBUZ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Himmet ÖLÇMEN
Eğitim :Y. Mühendis Okulu
Mesleği :Belediye Fen Müşaviri
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Rüştü ÖZAL
Eğitim :Y.Mühendis Okulu
Mesleği :Mühendis, Belediye Başkanı, Bayındırlık Md. Müşavir
Konya Milletvekili (10. Dönem)

Halil ÖZYÖRÜK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Temyiz Başkanı
Konya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali Galip BUBİK
Eğitim :Orta
Mesleği :Ticaret
Kütahya Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet İhsan GÜRSOY
Eğitim :Tıp
Mesleği :Serbest Dr.
Kütahya Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet KAVUNCU
Eğitim :Orta

Mesleği :Tüccar, Terzi
Kütahya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Süleyman Sururi NASUHOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Kütahya Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Osman ÖZBİLEN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Dr, Sağ. ve Sos. Yr. Bak. Tedavi Kurumları Gnl. Md., Dahiliye Mütahassısı
Kütahya Milletvekili (10. Dönem)

İhsan Şerif ÖZGEN
Eğitim :Eczacı Okulu
Mesleği :Eczacı
Kütahya Milletvekili (10. Dönem)

Nihat Haluk PEPEYİ
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Vali
Kütahya Milletvekili (10. Dönem)

İsmail Hakkı VERAL
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret Ok.
Mesleği :Ticaret, İktisat
Kütahya Milletvekili (10. Dönem)

Samet AĞAOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Gazeteci, Öğretmen, İdareci
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Yunus Muammer ALAKANT
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Müşavir, Tarım
Manisa Milletvekili (10. Dönem)

Hayri BÜKE
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Tarım, Ticaret, Belediye Başkanı
Manisa Milletvekili (10. Dönem)

Şemi ERGİN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Avukat
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Adnan KARAOSMANOĞLU
Eğitim :Siyasal Bilgiler Okulu
Mesleği :Çiftçi
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Fevzi Lütfi KARAOSMANOĞLU
Eğitim :Y.Ziraat Okulu
Mesleği :Gazeteci
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Melih KOÇER
Eğitim :Y.Ziraat Okulu
Mesleği :Profesör
Manisa Milletvekili (10. Dönem)

Nafiz KÖREZ
Eğitim :Tıp
Mesleği :Dr.

Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Muzaffer KURBANOĞLU
Eğitim :Hukuk, Öğretmen Okulu
Mesleği :Avukat, Öğretmen
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sudi MIHÇIOĞLU
Eğitim :Eczacı Okulu
Mesleği :Eczacı
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Muhlis TÜMAY
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı
Manisa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Abdullah AYTEMİZ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Adliye Müfettişi, Hukuk Mahkemesi Başkanı
Maraş Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ahmet BOZDAĞ
Eğitim :İlk
Mesleği :Tarım, Ticaret
Maraş Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ahmet KADOĞLU
Eğitim :İdadi
Mesleği :Çiftçi
Maraş Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mahmut KARAKÜÇÜK
Eğitim :Orta
Mesleği :Tarım
Maraş Milletvekili (10. Dönem)

Nedim ÖKMEN
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Maliye Müfettişi
Maraş Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Remzi ÖKSÜZ
Eğitim :Kolej
Mesleği :Tarım, Ticaret
Maraş Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mazhar ÖZSOY
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Nüfus Müdürü, Avukat
Maraş Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Etem AYBAR
Eğitim :Lise
Mesleği :Borsa Umumi Katibi, Belediye Başkanı
Mardin Milletvekili (10. Dönem)

Abdurrahman BAYAR
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Avukat
Mardin Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Bahattin ERDEM
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Başkatip, Ticaret Odası Başkanı
Mardin Milletvekili (10. Dönem)

Abdülkadir KALAV
Eğitim :Orta
Mesleği :Ticaret
Mardin Milletvekili (10. Dönem)

Cevdet ÖZTÜRK
Eğitim :Eczacılık Okulu
Mesleği :Eczacı
Mardin Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Abdulhalim ŞATANA
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Saymanlık Müdürü
Mardin Milletvekili (10. Dönem)

Reşit Kemal TIMUROĞLU
Eğitim :Sultani
Mesleği :Noter
Mardin Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali Turan AKARCA
Eğitim :Ziraat Fakültesi
Mesleği :Tarım
Muğla Milletvekili (10. Dönem)

Zeyyat MANDALINCI
Eğitim :Siyasal Bilgiler Fakültesi
Mesleği :Ticaret, Kooperatifçilik
Muğla Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Nuri ÖZSAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Muğla Milletvekili (10. Dönem)

Yavuz PAŞAMEHMETOĞLU BAŞER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Muhasebe Memuru, Hakim, Avukat
Muğla Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Natık POYRAZOĞLU
Eğitim :Harp Okulu
Mesleği :Askerlik
Muğla Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Akif SARIOĞLU
Eğitim :Y.Ziraat Okulu
Mesleği :Ziraat Müdürü
Muğla Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Şemsi AĞAOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Bayındırlık Bak. Başmüşavirlik Raportörü
Muş Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Şefik ÇAĞLAYAN
Eğitim :Orman Fakültesi
Mesleği :Orman Mühendisi
Muş Milletvekili (10. Dönem)

Gıyasettin EMRE
Eğitim :Özel
Mesleği :Tarım
Muş Milletvekili (10. Dönem)

Ali Ulvi ARIKAN
Eğitim :Küçük Zabit Okulu

Mesleği :Ticaret
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Sadettin ERTUR
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Mülkiye Müfettişi, Kaymakam
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin Avni GÖKTÜRK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Profesör
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Nuri KADIOĞLU
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Belediye Başkanı, Yönetim Kurulları
Temsilcisi
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Cavit KAVURMACIOĞLU
Eğitim :Askeri Tıp Okulu
Mesleği :Doktor
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Hasan Hayati ÜLKÜN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Gnl.Md. Başmüşaviri
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin ÜLKÜ
Eğitim :Askeri Tıbbiye
Mesleği :Serbest Hekim
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Zihni ÜNER
Eğitim :Askeri Mühendis Okulu
Mesleği :Tuğgeneral, Gn. Md.
Niğde Milletvekili (10. Dönem)

Refet AKSOY
Eğitim :Edebiyat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen, İdareci
Ordu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Bekir Sıtkı BAYKAL
Eğitim :Orman Fakültesi
Mesleği :Orman Mühendisi
Ordu Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Cemil BENGÜ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Yargıç, Savcı
Ordu Milletvekili (10. Dönem)

Feyzi BOZTEPE
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Muhasebe, Matbaacı
Ordu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mustafa Fazıl ERİM
Eğitim :Tıp
Mesleği :Röntgen Uzmanı, Öğr. Gör.
Ordu Milletvekili (10. Dönem)

Fazlı ERTEKİN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Savcı, Avukat

Ordu Milletvekili (10. Dönem)

Mustafa Sabri İŞBAKAN
Eğitim :Siyasal Bilgiler Okulu
Mesleği :Emekli Sandığı Genel Müdürü
Ordu Milletvekili (10. Dönem)

Selahiddin ORHON
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Ordu Milletvekili (10. Dönem)

Memiş YAZICI
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Maarif Müdürü, Avukat
Ordu Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hüseyin AĞUN
Eğitim :Orman Fakültesi
Mesleği :Orman Mühendisi
Rize Milletvekili (10. Dönem)

Yusuf İzzet AKÇAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı
Rize Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kemal BALTA
Eğitim :Harp Okulu
Mesleği :Askerlik
Rize Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Osman KAVRAKOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Avukat
Rize Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Fahri METE
Eğitim :İdadi
Mesleği :Mahkeme Baştabibi
Rize Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ahmet MORGİL
Eğitim :Eğitim Enstitüsü
Mesleği :Öğretmen
Rize Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mahmut Ekrem ANIT
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Emniyet Müdürü
Samsun Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Salim ÇONOĞLU
Eğitim :Ziraat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen, Belediye Başkanı, Müşavir
Samsun Milletvekili (10. Dönem)

Abdullah Naci EKER
Eğitim :İlk
Mesleği :Ticaret
Samsun Milletvekili (10. Dönem)

Rami Ozan GÜMÜŞOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Samsun Milletvekili (10. Dönem)

- Ömer GÜRİŞ
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret
Mesleği :Ziraat ve Ticaret
Samsun Milletvekili (10. Dönem)
- Tevfik İLERİ
Eğitim :Yüksek Mühendis Okulu
Mesleği :Bayındırlık Mühendisi, İdareci
Samsun Milletvekili (10. Dönem) , 9 Dönem
- Abdullah KELEŞOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Samsun Milletvekili (10. Dönem)
- Muhittin ÖZKEFELİ
Eğitim :Sultani
Mesleği :Ticaret
Samsun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Hamdi TEKAY
Eğitim :İlk
Mesleği :Ticaret, Belediye Başkanı
Samsun Milletvekili (10. Dönem)
- Ferid TÜZEL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Belediye Bşk., Muhakemat Müdürü
Samsun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Şükrü ULUÇAY
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Tarım, Ticaret
Samsun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Hadi UZER
Eğitim :Darülfünun Riyaziye Şb.
Mesleği :Öğretmen, Başkomiser, Tekel Başmüdürü
Samsun Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Mustafa AKÇALI
Eğitim :Orta Ziraat Okulu
Mesleği :Tarım, Ticaret
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Mehmet Zahit AKDAĞ
Eğitim :Lise
Mesleği :Belediye Başkanı
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Sedat BARI
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Seyhan Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Mehmet Enver BATUMLU
Eğitim :İktisat, Hukuk
Mesleği :Avukat, Öğretim Görevlisi
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Ahmet KINIK
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Vali
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Cavit ORAL
- Eğitim :Berlin Siyasal B., Hahenheim Yüksek Tarım Ok.
Mesleği :Gazeteci, Çiftçi
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Salim SERÇE
Eğitim :Sivil Baytar Ok., Tıp Fakültesi
Mesleği :Doktor
Seyhan Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Mehmet Lütfi SEZGİN
Eğitim :Lise
Mesleği :Çiftçi
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Sinan TEKELİOĞLU
Eğitim :Harp Okulu, Hukuk
Mesleği :Askerlik, Ölçüler ve Ayarlar Müfettişi
Seyhan Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Nurullah İhsan TOLON
Eğitim :Yüksek Ziraat Okulu
Mesleği :Umum Müdür
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Ahmet TOPALOĞLU
Eğitim :Siyasal Bilgiler Okulu
Mesleği :İstanbul Emniyet Md. Yrd.
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- İsmet USLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Mehmet ÜNALDI
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret
Mesleği :Müfettiş
Seyhan Milletvekili (10. Dönem)
- Suat BEDÜK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Siirt Milletvekili (10. Dönem)
- Baki ERDEN
Eğitim :Almanya Dresden Yük.Müh.Ok.Kimya Bl.
Mesleği :Fabrika İşletme Şefi, Bakanlık Müşaviri
Siirt Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Mehmet Veysi ORAN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Siirt Milletvekili (10. Dönem)
- Mehmet Daim SÜALP
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Bankacı, Hazine Avukatı
Siirt Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)
- Server SOMUNCUOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Memur, Raportör, Avukat, Ticaret
Sinop Milletvekili (10. Dönem)
- Hüseyin ÇİTİL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hazine Avukatı
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Ercüment DAMALI
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Sivas Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Abdurrahman DOĞRUYOL
Eğitim :Ortaokul
Mesleği :Tarım, Ticaret
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Şevki ECEVİT
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Sivas Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İbrahim Etem ERDİNÇ
Eğitim :Y. Müh. Mek.
Mesleği :Müdür, Müfettiş
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Nurettin ERTÜRK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Sivas Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Kazım OSKAY
Eğitim :Mülkiye
Mesleği :Banka Müdürü, Müfettiş
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Rıfat ÖÇTEN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Sivas Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Bahattin ÖRNEKOL
Eğitim :Yük.Muallim Mek., Fen Fak.
Mesleği :Öğretmen, Genel Müdür
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet ÖZEL
Eğitim :Elektrik Fakültesi
Mesleği :Öğretim Üyesi, Rektör
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Nurettin TURGAY
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Tuğgeneral
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Memduh TURHAN
Eğitim :Orta
Mesleği :Tarım, Ticaret
Sivas Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin YÜKSEL
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Ticaret, Tic. Birliği Başkanı
Sivas Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

İsmail Hakkı AKYÜZ
Eğitim :Y.Baytar Okulu
Mesleği :Profesör
Tekirdağ Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ferit ALPİSKENDER

Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Diyarbakır Hazine Müşavir Avukatı
Tekirdağ Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Necmi ARMAN
Eğitim :Eczacı Okulu
Mesleği :S.S.K Başmüfettişi, Eczacı
Tekirdağ Milletvekili (10. Dönem)

Zeki ERATAMAN
Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Tekirdağ Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Fethi MAHRAMLİ
Eğitim :Kolej
Mesleği :Ticaret, Sanayi
Tekirdağ Milletvekili (10. Dönem)

Samim YÜCEDERE
Eğitim :Lise
Mesleği :Ticaret, Müteahhit
Tekirdağ Milletvekili (10. Dönem)

İhsan BAÇ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Ticaret, Öğretmen, Maliye Müfettişi
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Hulusi BOZBEYOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Öğretmen
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Selahattin GÜLÜT
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Tokat Milletvekili (10. Dönem)
Ahmet GÜRKAN
Eğitim :İlahiyat Fakültesi
Mesleği :Öğretmen Vekili, Tarım
Tokat Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Osman HACIBALOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Hasan KANGAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Ömer SUNAR
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret Okulu
Mesleği :Hesap Uzmanı, Genel Müdür
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet ŞAHİN
Eğitim :İlk
Mesleği :Ticaret
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Yusuf ULUSOY
Eğitim :Orta
Mesleği :Tarım
Tokat Milletvekili (10. Dönem)

Halit AĞANOĞLU
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Müdür
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Sabri DİLEK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat, Noter
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Mahmut GOLOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Müfettiş Muavini, Avukat
Trabzon Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Muzaffer HARUNOĞLU
Eğitim :Michigan Ü. Yük. Elektrik Müh. Okulu
Mesleği :Ticaret, Teknik Müşavir
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Süleyman Fehmi KALAYCIOĞLU
Eğitim :Y.Ziraat Okulu
Mesleği :Öğretmen, Ziraat Md.
Trabzon Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Selahattin KARAYAVUZ
Eğitim :Lise
Mesleği :Öğretmen
Trabzon Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Emrullah NUTKU
Eğitim :Harbiye, Hukuk
Mesleği :As. Hakim, Avukat
Trabzon Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Sami ORBERK
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Tümgeneral
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Pertev SANAÇ
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

İsmail ŞENER
Eğitim :Ziraat Fakültesi
Mesleği :Zirai İktisat Dr. Müşavir
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Mustafa Reşit TARAKÇIOĞLU
Eğitim :Y.Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Maarif Müdürü
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Osman TURAN
Eğitim :D.T.C.F.
Mesleği :Profesör
Trabzon Milletvekili (10. Dönem)

Bahri Turgut OKAYGÜN
Eğitim :Adliye Meslek Mektebi
Mesleği :Başkatip, Gazeteci, Çiftçi
Tunceli Milletvekili (10. Dönem)

Feridun AYALP

Eğitim :Tıp
Mesleği :Doktor
Urfa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Feridun ERĖİN
Eğitim :Paris Siyasal Bilgiler Fakültesi Hukuk
Mesleği :Öğretim Üyesi, Profesör
Urfa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Mehmet Mübarek HATİPOĞLU
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Çiftçi
Urfa Milletvekili (10. Dönem)

Hasan ORAL
Eğitim :Tıp Fakültesi Diş Tababeti Okulu
Mesleği :Diş Hekimi
Urfa Milletvekili (10. Dönem)

Celal ÖNCEL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Avukat
Urfa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Saim ÖNHON
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Askerlik
Urfa Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Abdul Aziz ÖZBAY
Eğitim :Edebiyat Fakültesi
Mesleği :Gazeteci, Mütercim
Urfa Milletvekili (10. Dönem)

Muzaffer TİMUR
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım
Urfa Milletvekili (10. Dönem)
Yusuf AYSAL
Eğitim :Orta
Mesleği :Ticaret, Devlet Ziraat İşletme İdare Amiri
Uşak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Orhan DENGİZ
Eğitim :Y.Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Ortaöğretim Şube Müdürü
Uşak Milletvekili (10. Dönem)

Hakkı GEDİK
Eğitim :İsviçre Tic. Okulu
Mesleği :Fabrikatör, Tüccar
Uşak Milletvekili (10. Dönem)

Hacim YILMAZ
Eğitim :Ziraat Alet ve Mak. Yüksek Okulu
Mesleği :Ziraat Makineleri Uzmanı
Uşak Milletvekili (10. Dönem)

Hilmi DURMAZ
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım, Ticaret
Van Milletvekili (10. Dönem)

Muslih GÖRENTAŞ
Eğitim :Orta
Mesleği :Belediye Başkanı
Van Milletvekili (10. Dönem)

Hamit KARTAL
Eğitim :Orta
Mesleği :Memur, Ticaret, Tarım
Van Milletvekili (10. Dönem)

Kemal YÖRÜKOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Savcı, Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı
Van Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Danyal AKBEL
Eğitim :Darülmallimini Aliye
Mesleği :Öğretmen
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

İhsan AKTÜREL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Danıştay Daire Başkanı
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

Salih Talat ALPAY
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hukuk Müşaviri
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

Mahmut Tefrik ATAMAN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

Ömer Lütfi ERZURUMLUOĞLU
Eğitim :Siyasal Bilgiler Okulu, Hukuk
Mesleği :Kaymakam, Avukat
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

Numan KURBAN
Eğitim :Y.İktisat ve Ticaret Okulu
Mesleği :Ticaret
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

Haşim TATLIOĞLU
Eğitim :Lise
Mesleği :Öğretmen
Yozgat Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Ali ÜNLÜSOY İMAMOĞLU
Eğitim :Orman Fakültesi
Mesleği :Orman Mühendisi, Müdür
Yozgat Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet Sebati ATAMAN
Eğitim :Hukuk, Kriminoloji Ens.
Mesleği :Nüfus İşleri Gnl. Md., Emniyet Gnl. Md. Yrd.
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Hüseyin BALIK
Eğitim :Almanya Ticaret Lisesi
Mesleği :Ticaret, Bartın Ticaret Odası Başkanı
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Suat BAŞOL
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Ticaret
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Necati DİKEN

Eğitim :Sanat Okulu
Mesleği :İşçi, Sendikacı, Çalışma Ataşeliği. Sosyal Yardımcısı
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem)
Sabih DURALI
Eğitim :Almandayada Elektrik Mühendisliği Okulu
Mesleği :Elektrik Mühendisi, Müdür
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem)

Hakkı HİLALCI
Eğitim :İlk
Mesleği :Ticaret, Belediye Başkanı
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem)

Cemal KIPÇAK
Eğitim :Y.Maden Müh. Okulu
Mesleği :Etibank İşletmeler Md. Başmüh.
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Nusret KİRİŞÇİOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Savcı, Avukat, Yazar
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Edibe SAYAR
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Yazar, Avukat
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem)

Avni YURDABAYRAK
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

II -) CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Hüsnü ÇANAKÇI
Eğitim :Hususi (Özel Öğrenim)
Mesleği :Tarım, ticaret
Erzincan Milletvekili (10. Dönem)

Fevzi AKTAŞ
Eğitim :İlkokul
Mesleği :Ticaret
Kars Milletvekili (10. Dönem, 8. ve 9. Dönem)

Sırrı ATALAY
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim
Kars Milletvekili (10. Dönem ve 9. Dönem)

Remzi ÇAKIR
Eğitim :Öğretmen Okulu
Mesleği :Öğretmen, Belediye Başkanı
Kırşehir Milletvekili (10. Dönem)

Hasan ERDOĞAN
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Doktor, Ankara Doğumevi Hariciye Uzmanı
Kars Milletvekili (10. Dönem)

Turgut GÖLE
Eğitim :Mülkiye ve Hukuk
Mesleği :Kaymakam, Avukat
Kars Milletvekili (10. Dönem)

Kemal GÜVEN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı
Kars Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet HAZER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Kaymakam
Kars Milletvekili (10. Dönem)

İbrahim US
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Cumhuriyet Savcı Yardımcısı, Adalet Bakanı,
Ceza İşleri Genel Müdür Yardımcısı
Kars Milletvekili (10. Dönem)

Rıza YALÇIN
Eğitim :Ortaokul
Mesleği :Tarım, Ticaret
Kars Milletvekili (10. Dönem)

Ali YENİARAS
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Avukat
Kars Milletvekili (10. Dönem)

Esat DOĞAN
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Çiftçi
Malatya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Ahmet FIRAT
Eğitim :Ortaokul
Mesleği :Tarım, Gazeteci
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

İsmet İNÖNÜ
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :General
Malatya Milletvekili (10. Dönem, I. II.III.IV.V. VI. VII.
VIII. IX. Dönemler)

Mehmet KARTAL
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim, Avukat
Malatya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Kamil KIRIKOĞLU
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Askeri Doktor
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

Abdullah KÖROĞLU
Eğitim :Ortaokul
Mesleği :Tarım, Memur
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

Nuri OCAKÇIOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Öğretmen, Hakim, Raportör
Malatya Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Hilmi ÖZBAY
Eğitim :Lise
Mesleği :Tarım
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Zeki TULUNAY
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Yargıç, Avukat
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Tevfik ÜNSALAN
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Doktor, Belediye Başkanı
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

Nüvit YETKİN
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hukuk Müşaviri
Malatya Milletvekili (10. Dönem)

Şerafettin AYHAN
Eğitim :Fen Fakültesi
Mesleği :Öğretmen
Sinop Milletvekili (10. Dönem)

Mehmet Vehbi DAYIBAŞ
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Belediye Başkanı, Tarım ve Ticaret
Sinop Milletvekili (10. Dönem)

Nuri SERTOĞLU
Eğitim :Öğretmen Okulu, Dil Tarih Coğrafya
Fakültesi
Mesleği :Öğretmen, İlköğretim Müfettişi
Sinop Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)
Server SOMUNCUOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Memur, Raportör, Avukat, Ticaret
Sinop Milletvekili (10. Dönem, 9 Dönem)

Haşım TARI
Eğitim :Rüştiye
Mesleği :Ticaret
Sinop Milletvekili (10. Dönem)

Muhit TÜMERKAN
Eğitim :Tıp Fakültesi
Mesleği :Doktor Yönetici
Sinop Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

Arslan BORA
Eğitim :Harp Akademisi
Mesleği :Binbaşı
Tunceli Milletvekili (10. Dönem)

Fethi ÜLKÜ
Eğitim :Gazi Terbiye Enstitüsü
Mesleği :Öğretmen
Tunceli Milletvekili (10. Dönem)

Hüseyin BALIK
Eğitim :Almanya Ticaret Lisesi
Mesleği :Ticaret, Bartın Ticaret Odası Başkanı
Zonguldak Milletvekili (10. Dönem, 9. Dönem)

III-) CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ

Osman BÖLÜKBAŞI
Eğitim :Nancy Üniversitesi
Mesleği :Öğretmen (Tarım, ticaret)
Kırşehir Milletvekili (10. Dönem, 7.,8. ve 9. Dönem)

Mehmet MAHMUTOĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Ceza Hakimi
Kırşehir Milletvekili (10. Dönem)

Tahir TAŞER
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Maliye Tahsil Müfettişi (Ağır Ceza
Mahkemesi Başkanı)
Kırşehir Milletvekili (10. Dönem)

Ahmet BİLGİN
Eğitim :Eczacılık
Mesleği :Eczacılık
Kırşehir Milletvekili (10. Dönem, 7. ve 8. Dönem)

Osman ARİŞİROĞLU
Eğitim :Hukuk
Mesleği :Hakim Yardımcısı (Avukat)
Kırşehir Milletvekili (10. Dönem, 7. Dönem)

Kaynak :Türk Parlamento Tarihi T.B.M.M. 10.
Dönem (1954-1957), s.989-1030

**EK – V - 1954 SEÇİMLERİ SİYASİ PARTİLERİN VE BAĞIMSIZLARIN
İLLERDEKİ OY SAYILARI VE OY ORANLARI**

Tablo 1 – 1954 Seçimleri Siyasi Partilerin ve Bağımsızların İllerdeki Oy Sayıları ve Oy Oranları

İller	DP		CHP		CMP		TTKP		BAĞIMSIZ	
	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)
Afyon	89969	58,3	40872	26,5	23379	15,2	-	-	298	0,1
Ağrı	42222	70,3	17209	28,7	0	0	-	-	1236	1
Amasya	49015	55	35825	40,2	4322	4,9	-	-	163	0
Ankara	181789	50,4	142161	39,4	35676	9,9	2966	0,4	210	0
Antalya	82337	63,2	46824	35,9	-	-	-	-	4751	0,9
Aydın	105569	64,8	53677	33	3641	2,2	-	-	238	0
Balıkesir	163152	62,6	91329	35	7282	2,4	-	-	1162	0
Bilecik	35346	54,6	25678	39,7	1686	2,6	-	-	2659	3,1
Bingöl	10025	31,7	8255	26,1	4529	14,3	-	-	8801	28
Bitlis	20707	67,2	6904	22,4	-	-	-	-	3201	10,4
Bolu	85819	69,9	31390	25,6	5511	4,5	-	-	484	0,4
Burdur	36743	58,1	25510	40,3	-	-	2029	1,6	-	-
Bursa	158361	63,2	76363	30,5	15724	6,3	-	-	1336	0

İller	DP		CHP		CMP		TTKP		BAĞIMSIZ	
	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)
Çanakkale	80416	61,9	41727	32,1	3062	2,4	4135	2,8	2721	0,8
Çankırı	42998	50,8	23712	28	10503	12,4	6097	7,2	1416	1,7
Çoruh (Artvin)	39662	61,7	23871	37,2	-	-	-	-	3604	1,1
Çorum	92332	61,3	51246	34	-	-	-	-	9232	4,8
Denizli	85341	57,6	62950	42,5	-	-	-	-	88	0
Diyarbakır	72907	61,4	42333	35,7	-	-	3389	2,9	673	0,1
Edirne	62916	61,4	35624	34,8	3821	3,7	-	-	346	0,1
Elazığ	48992	58	32133	38	1399	1,7	1784	2,1	985	0
Erzincan	35719	51,5	33321	48,1	-	-	-	-	517	0,5
Erzurum	99304	58,8	47013	28,1	20065	12	-	-	149	0,6
Eskişehir	80598	64,1	34294	27,3	8767	6,8	1679	1,3	2436	1,9
Gaziantap	83026	58,5	58834	41,4	-	-	-	-	925	0,1
Giresun	73445	61,9	38364	32,3	7816	5,8	-	-	97	0
Gümüşhane	38863	50,2	32778	41,7	-	-	-	-	6263	8,1

İller	DP		CHP		CMP		TTKP		BAĞIMSIZ	
	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)
Hakkari	9801	54,4	4289	23,8	-	-	-	-	3929	21,8
Hayat	76136	60	48746	38,4	2034	1,6	-	-	8	0
Isparta	52051	62,7	30893	37,2	-	-	-	-	571	0,1
İçel	73792	53,5	50037	36,3	1338	0,6	2166	1,6	11485	8,3
İstanbul	338010	63,8	143705	27,8	43420	8	4215	0,8	10076	1,8
İzmir	230522	61,2	145871	38,8	-	-	374	0	-	-
Kars	61573	38,6	79426	49,8	18400	11,5	-	-	2335	0,2
Kastamonu	92135	59,1	45591	29,2	16044	10,3	2200	1,4	18	0
Kayseri	104862	61,9	57329	33,8	7257	4,3	-	-	528	0
Kırklareli	56105	62,4	31926	35,5	1845	2,1	-	-	214	0,1
Kırşehir	24354	30,8	186633	23,6	34374	43,5	114	0,2	3717	1,9
Kocaeli	127578	63,2	60860	30,2	12008	6	798	0,3	1184	0,3

Konya	164002	53,8	106497	34,9	30376	10	4397	1,3	715	0,1
Kütahya	87140	64,5	35144	26	12658	9,4	-	-	752	0,1

İller	DP		CHP		CMP		TTKP		BAĞIMSIZ	
	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)
Malatya	88235	44,5	107643	54,3	557	0,1	2171	1,1	492	0
Manisa	151569	64,5	76069	32,4	7195	3,1	-	-	-	-
Maraş	65777	55,3	43501	36,6	3781	3,2	5498	4,6	1210	0,3
Mardin	60614	55,9	44650	41,2	-	-	-	-	21646	2,9
Muğla	64467	60,7	41755	39,3	-	-	-	-	119	0
Muş	12807	43,3	8485	28,7	-	-	-	-	12413	28
Niğde	76613	57,5	42347	31,8	8673	6,5	3518	2	8115	2,3
Ordu	77361	55,2	62785	44,8	-	-	-	-	-	-
Rize	52952	68,7	19264	25	4000	5,2	-	-	-	-
Seyhan (Adana)	107447	49,2	99741	45,7	2618	1,2	8178	3,8	316	0,1
Samsun	121098	60,3	75329	37,5	4357	2,2	-	-	-	-
Siirt	33097	59,5	14583	26,2	-	-	-	-	2653	14,3
Sinop	30920	34,7	36987	41,5	21270	23,9	-	-	-	-
Sivas	117204	52,7	98996	44,5	7071	2,8	-	-	-	-
Tekirdağ	64901	63,3	35145	34,3	2551	2,5	-	-	115	0

İller	DP		CHP		CMP		TTKP		BAĞIMSIZ	
	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)	Oy	(%)
Tokat	80537	55,1	65380	44,7	-	-	-	-	-	-
Trabzon	94121	56,8	53957	32,6	4225	2,6	-	-	-	-
Tunceli	17024	42,5	19567	48,8	-	-	-	-	-	-
Urfa(Şanlıurfa)	65070	49,8	51127	39,1	-	-	803	0,2	14591	10,9
Uşak	29973	42,7	28042	39,9	11650	1,6	-	-	-	-
Van	33637	64,1	18507	35,3	-	-	-	-	-	-
Yozgat	79733	57,3	45653	32,8	7862	5,7	-	-	4250	4,2
Zonguldak	130759	66,8	53539	27,4	11338	5,8	-	-	119	0

Kaynak: TÜİK,s.29-95

**EK – VI - 1954 SEÇİMLERİ SİYASİ PARTİLERİN VE BAĞIMSIZLARIN
İLLERDE ÇIKARDIKLARI MİLLETVEKİLLERİ SAYILARI**

Tablo 2 - 1954 Seçimleri Siyasi Partilerin ve Bağımsızların İllerde Çıkardıkları Milletvekilleri Sayıları

İller	DP	CHP	CMP	BAĞIMSIZ	TOPLAM
Afyon	9	-	-	-	9
Ağrı	4	-	-	-	4
Amasya	5	-	-	-	5
Ankara	21	-	-	-	21
Antalya	8	-	-	-	8
Aydın	9	-	-	-	9
Balıkesir	14	-	-	-	14
Bilecik	4	-	-	-	4
Bingöl	2	-	-	1	3
Bitlis	2	-	-	-	2
Bolu	8	-	-	-	8
Burdur	4	-	-	-	4
Bursa	14	-	-	-	14
Çanakkale	8	-	-	-	8
Çankırı	6	-	-	-	6
Çoruh (Artvin)	5	-	-	-	5
Çorum	9	-	-	-	9
Denizli	9	-	-	-	9

Diyarbakır	8	-	-	-	8
Edirne	6	-	-	-	6
Elazığ	5	-	-	-	5
Erzincan	4	1	-	-	5
Erzurum	12	-	-	-	12
Eskişehir	7	-	-	-	7
Gaziantep	8	-	-	-	8
Giresun	8	-	-	-	8
Gümüşhane	6	-	-	-	6
Hakkari	1	-	-	-	1
Hayat	8	-	-	-	8
Isparta	5	-	-	-	5
İçel	8	-	-	-	8
İstanbul	29	-	-	-	29
İzmir	20	-	-	-	20
Kars	-	10	-	-	10
Kastamonu	10	-	-	-	10
Kayseri	10	-	-	-	10
Kırklareli	5	-	-	-	5
Kırşehir	-	-	5	-	5
Kocaeli	12	-	-	-	12
Konya	19	-	-	-	19
Kütahya	8	-	-	-	8
Malatya	-	12	-	-	12
Manisa	12	-	-	-	12
Maraş	7	-	-	-	7
Mardin	7	-	-	-	7

Muğla	6	-	-	-	6
Muş	2	-	-	1	3
Niğde	8	-	-	-	8
Ordu	9	-	-	-	9
Rize	6	-	-	-	6
Samsun	12	-	-	-	12
Seyhan (Adana)	13	-	-	-	13
Siirt	4	-	-	-	4
Sinop	-	6	-	-	6
Sivas	14	-	-	-	14
Tekirdağ	6	-	-	-	6
Tokat	9	-	-	-	9
Trabzon	12	-	-	-	12
Tunceli	1	2	-	-	3
Urfa(Şanlıurfa)	8	-	-	-	8
Uşak	4	-	-	-	4
Van	4	-	-	-	4
Yozgat	8	-	-	-	8
Zonguldak	11	-	-	-	11
Toplam	503	31	5	2	541

Kaynak: TÜİK,s.29-95

ÖZGEÇMİŞ

1978’de Adana’da doğdu. İlk ve Ortaöğrenimini Adana’da tamamladı.2006 yılında Kırıkkale Üniversitesi Tarih bölümünden mezun oldu. 2007 yılında başladığı Kırıkkale Üniversitesi Tarih Anabilim dalı, Cumhuriyet Tarihi kürsüsünde halen Yüksek Lisansı devam etmektedir. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünde çalışmaktadır.